
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

VERHANDELING
OVER DE
SPELLING
DER
NEDERDUITSCHE TAAL.

VERHANDELING

OVER DE

SPELLING

DER

NEDERDUITSCHE TAAL,

TER BEVORDERING VAN EENPARIGHEID IN DEZELVE,

DOOR

MATTHIJS SIEGENBEEK, 1774-1854

Hoogleeraar in de Nederduitsche Letterkunde
te Leyden:

UITGEGEVEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET

STAATS-BEWIND

DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

3e

~~DERDE~~ DRUK.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART,
MDCCCX.
1810

VOORBERIGT.

Alle hoogſchatters onzer rijke en ſchoone moedertaal wenschten, ſedert lang, dat hare ſpelling, omtrent welke zoo vele onderſcheidene ſtelſels plaats hadden en gevolgd werden, eens tot eenparigheid gebragt mogt worden, en waren zelfs niet onbereid tot dit einde iets van hunne bijzondere gevoelens op te offeren. Doch zij zagen tot dus verre te vergeefs naar middelen uit, om deze wenſchelijke zaak tot ſtand te brengen, toen de gemeenmaking van den Lastbrief des Agents van Nationale Opvoeding, waarbij hem, onder andere voorwerpen, de zorg voor het invoeren eener gelijke ſpelling onzer moedertaal uitdrukkelijk werd aanbevolen, hunne hoop op de eindelijke vervulling van hunne wenſchen verlevendigde. Deze hoop was natuurlijk te ſterker, naarmate de man, aan wien dit Agentſchap was opgedragen, de beroemde Leydſche Hoogleeraar, J. H. VAN DER PALM, algemeener bekend

ſtond, als aan zijne grondige kennis der geleerde, inzonderheid der Oosterſche talen, eene meer dan gemeene kunde van de Nederduitſche parende. Ook ſtelde deze Heer, gedreven door eene loffelijke zucht voor de aankweeking van wetenſchappen en beſchaafheid, en de volbrenging der hem opgelegde pligten, het bevorderen der gemelde eenparigheid van ſpelling dadelijk tot een voorwerp zijner bijzondere zorgen en bemoeijingen. Reeds voor verſcheidene jaren bewees hij mij de eer, van met mij over dit onderwerp in onderhandeling te treden, en ſtelde ik, op zijne uitnoodiging, hem een ontwerp ter hand van eene Verhandeling, mijns oordeels, ten dien einde te vervaardigen. Intusſchen waren wij beiden van gevoelen, dat een werk van dien aard niet zonder medewerking van beroemde taalgeleerden, of ééne of meerdere gezag hebbende Maatſchappijen kon worden tot ſtand gebragt. De pogingen, door de verdienſtelijke Maatſchappij *tot Nut van het Algemeen* ten zelfden einde in het werk geſteld, in gevolge waarvan reeds een aantal van twaalf kundige mannen benoemd was, om zich met het ontwerpen eener gelijke ſpelling bezig te houden, ſchenen den voorgenoemden Agent, mede tot het gemelde twaalftal behoorende, eene gunſtige gelegenheid ter bereiking van zijn loffelijk oogmerk aan te bieden. Doch opgerezene bezwaren en vertragingen, welke althans op de ſpoedige voortzetting van dit belangrijk werk weinig hoop gaven,

ven, en de inmiddels, door vereeniging der drie Taal- en Dichtlievende Genootſchappen te Leyden, Rotterdam en Amſterdam, plaats gehad hebbende oprigting der Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, deden de Maatſchappij *tot Nut van het Algemeen* van haar voornemen afzien; en de volbrenging der voorgeſtelde take aan den Agent van Nationale Opvoeding en de zoo even gemelde Maatſchappij overdragen. Zij gaf van dit beſluit aan beiden op eene vereerende wijze kennis, en deed tevens der laatstgenoemde het verpligtend aanbod van de ſtukken, ter bevordering eener eenparige ſpelling bij haar voorhanden. Deze ſtukken, beſtaande uit de meer of min uitvoerige antwoorden op de gedrukte *Grondregelen*, door de Maatſchappij *tot Nut van het Algemeen* aan onderſcheidene Genootſchappen, en bijzondere taal- en letterminnaars toegezonden, werden bij die der Taal- en Dichtkunde met dankzegging ontvangen, en zijn ook naderhand door Beſtuurderen aan mij ter hand geſteld, en bij het opſtellen der thans in het licht komende Verhandeling, hier en daar, niet zonder vrucht door mij gebruikt. Een nieuwe ſpoorſlag intusſchen was de gemelde overdragt voor de Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, om nog met meerderen ernst te raadplegen over hetgeen zij ter bevordering van eene gelijke ſpelling onzer moedertaal zou kunnen toebrengen; eene zaak, met welker overweging zij zich reeds, terſtond na hare oprigting, had bezig

gehouden. Zij vond ter bereiking van haar oogmerk niets geschikter, dan in den brief, waarbij zij besloten had den Agent van Nationale Opvoeding, den Heer VAN DER PALM, van haar aanwezen kennis te geven, hem op eene bescheidene wijze haren dienst aan te bieden ter voldoeninge aan het artikel van zijnen Lastbrief, rakende het invoeren eener algemeene spelling, waarop zij vernomen had, dat hij met allen ernst bedacht was. Daar deze aanbieding met de wenschen en bedoelingen van den Agent ten volle strookte, gaf hij der Maatschappije onverwijld, op eene vereerende wijze, berigt van zijn verlangen, om, door middel van Gemagtigden, met haar over het voorgestelde onderwerp te handelen. Ter voldoeninge aan dit verlangen, benoemde de Maatschappij dadelijk twee Gelastigden uit iedere van hare Afdeelingen, en wel uit die van Leyden den Heer C. ROGGE, en mij; uit die van Rotterdam de Heeren P. WEILAND en B. FREMERY; en uit die van Amsterdam den Hoogleeraar Y. VAN HAMELSVELD, en wijlen den Heer G. BRENDER A BRANDIS. De Heer VAN DER PALM, van die keuze verwittigd, noodigde deze Gemagtigden tegen den 3. October des jaars 1801 uit, tot het houden eener bijeenkomst ten zijnen huize, ten einde te beraadslagen over de meest geschikte middelen ter bereiking van het voorgestelde oogmerk. In deze bijeenkomst werd, op voordragt van den Agent,

een-

eenpariglijk besloten den Heer WEILAND en mij te magtigen, den eersten tot het opstellen eener *Nederduitsche Spraakkunst*, den laatsten tot het vervaardigen eener *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal*, bijzonderlijk ingerigt ter beslissing van de voornaamste geschillen der Taalgeleerden omtrent dezelve, met bijvoeging van eene *Lijst van Woorden*, welker twijfelachtige spelling daarin bepaald en geregeld werd; terwijl tevens werd vastgesteld, dat men in gevallen, waarin de beslissing uit taalkundige gronden bezwaarlijk te ontleenen was, het gezag van onzen grooten WAGENAAR zoude inroepen. Ter volbrenging der gemelde taak werden wij niet slechts door eenen bijzonderen lastbrief van den meergenoemden Agent, maar ook door de Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, het verrigte door hare Gelastigden ten volle goedkeurende, nader gemagtigd, welke laatste tevens aan dezelfden uit hare Medeleden den last opdroeg, om beide voorgemelde stukken, na derzelver vervaardiging, te onderzoeken, ten einde dezelve, ingevalle zij hunne goedkeuring wegdroegen, als werken der Maatschappij mogten worden aangenomen. Sedert hield ik mij (want mijn oogmerk vordert, dat ik voortaan alleen van mijnen eigenen arbeid, niet van dien des Heeren WEILAND, spreke) zoo veel mijne overige bezigheden dit toelieten, met het zamenstellen der voorgemelde Verhandeling onledig, en deelde den Heer VAN DER PALM, die, na de vernieti-

ging van het Agentschap van Nationale Opvoeding, en zijne aanstelling tot Lid van den Raad van Binnenlandsche Zaken, zijne betrekking tot dit werk, op zijnen last en onder zijn toezigt aangevangen, natuurlijk bleef behouden, van tijd tot tijd de afgewerkte gedeelten mede, om daarop zijne aanmerkingen te ontvangen. Na het voltooijen der Verhandeling, gaf ik dezelve insgelijks aan de Gelastigden der Maatschappij ter beoordeelinge over, welk werk nu alleen was aanbevolen aan de Heeren ROGGE, WEILAND en VAN HAMELSVELD, daar de Heer BRENDER A BRANDIS, in dien tusschentijd, tot nadeel en droefenis der geletterde wereld, overleden, en de Heer FREMERY buiten 's lands vertrokken was. Op het ingekomen goedkeurend verslag der drie genoemde Heeren, werd door Bestuurderen, ingevolge de bedoeling der Maatschappij, het volgend bekrachtigend besluit opgemaakt.

„ UITTREKSEL uit de Handelin-
„ gen van het Bureau van Bestuur
„ der Bataafsche Maatschappij van
„ Taal- en Dichtkunde.

„ *Zaturdag den* 16. *van Zomermaand* 1804.

„ Op het verslag van Gemagtigden, ter voldoe-
„ ninge aan het Besluit der Algemeene en Bestuur-
„ ders

„ ders-Vergadering dezer Maatſchappij, beide van
„ den 12. van Herfstmaand 1801, benoemd om
„ met den Agent van Nationale Opvoeding de noo-
„ dige ſchikkingen te beramen tot het regelen eener
„ vaste en gelijke ſpelling onzer Moedertale, en
„ voorts gemagtigd tot het onderzoek der ſtukken,
„ welker vervaardiging tot het voorſchrevene einde
„ aan de Medeleden dier Commisſie, de Heeren
„ P. WEILAND en M. SIEGENBEEK, werd op-
„ gedragen:

„ Wordt beſloten, de *Verhandeling over de Spel-*
„ *ling der Nederduitſche Tale*, door den Heer
„ M. SIEGENBEEK tot dat einde opgeſteld, met
„ volkomene goedkeuring der daarin gelegde gron-
„ den ter bevordering eener algemeene en gelijke ſpel-
„ ling, voor een werk dezer Maatſchappij te erken-
„ nen; — terwijl de Vergadering, onder gepaste
„ dankzegging voor het tot hiertoe door den Heer
„ M. SIEGENBEEK en de overige Heeren Ge-
„ magtigden in dezen verrigte, dezelve wijders
„ verzoekt, om gezegde Verhandeling, als zoodanig,
„ aan den Raad van Binnenlandſche Zaken, als
„ in dezen vervangende den voormaligen Agent
„ van Nationale Opvoeding, over te leveren, en uit
„ naam dezer Maatſchappij met denzelven in zoo-
„ danige verdere onderhandelingen te treden, als
„ geſchikt kunnen geoordeeld worden, om eene
„ zoo belangrijke en wenſchelijke zaak, als is
„ het regelen eener vaste en gelijke ſpelling der Ne-

„ der-

„ derduitſche Tale, op de meest gepaste wijze te
„ bevorderen en uit te werken.

(*Was geteekend*)

D. M. G. HELDEWIER,

Algem. Secretaris.

Inmiddels was ook de van ouds beroemde Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden uit hare langdurige ſluimering met verjongde krachten herrezen, en had, onder meer anderen, ook mij de eere aangedaan, van mij onder hare Medeleden aan te nemen. Ik gevoelde te zeer al het belangrijke van het gezag, 't welk de goedkeuring eener zoo aanzienlijke Maatſchappij aan mijn werk zou bijzetten, om niet daartoe eene poging aan te wenden. Met voorkennis dan van den Heer VAN DER PALM, die hieromtrent met mij volkomen van hetzelfde gevoelen was, deed ik, in eene Maandelijkſche Vergadering der gemelde Maatſchappij, aan hare Leden opening van de mij opgedragene taak, met bijvoeging van mijnen wensch, dat de Maatſchappij eenige Gelastigden uit haar midden mogt benoemen, om te onderzoeken, in hoe verre zij zich met de regelen en bepalingen, bij mijne Verhandeling voorgeſteld, zou kunnen vereenigen. Niet alleen zag ik aan dezen wensch gereedelijk voldaan, maar had ik

te-

tevens het bijzonder genoegen, van dit onderzoek aan twee, gelijk in andere wetenschappen, zoo ook bijzonderlijk in het vak der Nederduitsche taalkunde wijdberoemde mannen, de Hooggeleerde Heeren M. TYDEMAN en A. KLUIT, te zien aanbevelen. Deze Heeren, mijne Verhandeling onderzocht en overwogen hebbende, deden daaromtrent der Maatschappij het volgende berigt.

„ WELEDELE HEEREN!

„ De ondergeteekenden, op uwen last en verzoek, „ gelezen hebbende de Verhandeling van den Hoog„ leeraar M. SIEGENBEEK, over de Spelling der „ Nederlandsche taal, hebben de eer U te berigten, „ dat zij bevonden hebben, dat de spelling, in „ de gezegde Verhandeling voorgedragen, allezins „ overeenkomstig is met de natuurlijke regelen en „ gronden eener regelmatige spelling: — dat dezel„ ve, derhalven, alle aanprijzing verdient: — en „ juist geschikt is, om de verwarring en ongelijk„ vormigheid in de spelling onzer moederspraak, „ welke tot hiertoe geheerscht heeft, zoo veel mo„ gelijk, weg te nemen, en te doen ophouden: „ zoo, dat het zeer nuttig en wenschelijk zou„ de zijn, dat de gezegde spelling in alle openbare „ en bijzondere schriften algemeen aangeprezen en „ ingevoerd wierd: — en zij onderteekenden zich

„ ver-

„ verpligt oordeelen, U ten ſterkſten aan te raden, „ om voortaan die ſpelling te volgen, en te gebrui- „ ken." Leiden den 20 April, 1804.

(*Was geteekend*)

M. TYDEMAN.
A. KLUIT.

De Maandelijkſche Vergadering der genoemde Maatſchappij vereenigde zich, na gepaste dankzegging aan beide die Heeren, met het uitgebragte berigt; voor welks vereerenden inhoud en de genomene moeite des onderzoeks, mitsgaders voor de vriendelijke mededeeling van eenige bijzondere aanmerkingen, het mij insgelijks vergund zij, hun openlijk mijne erkentelijkheid te betuigen. Het medegedeelde berigt heb ik vervolgens, met het boven gemeld bekrachtigd beſluit der Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, aan den Heer VAN DER PALM toegezonden, die deze ſtukken met de Verhandeling zelve ter kenniſſe van zijne Medeleden van den Raad van Binnenlandſche Zaken gebragt heeft. Hieruit is eene voordragt van gemelden Raad aan het Staats-Bewind dezer Republiek geboren, ingevolge waarvan bij hetzelve Bewind het navolgend beſluit genomen is.

EX-

„ EXTRACT uit het Register der
„ Besluiten van het Staats-Bewind
„ der Bataafsche Republiek.

„ *Dingsdag den 18en December* 1804.

„ Is gehoord het Rapport van de Commissie van
„ Binnenlandsche Zaken, ingevolge van en ter vol-
„ doening aan het Besluit Commissoriaal van den
„ 27sten November laatstleden n°. 1., geëxami-
„ neerd hebbende eene Missive van den Raad van
„ Binnenlandsche Zaken, geschreven alhier den
„ 21sten bevorens n°. $\frac{24}{8}$; daarbij aan het Staats-
„ Bewind ingezonden hebbende de door hun Mede-
„ lid, den Burger J. H. VAN DER PALM, ter
„ hunner Vergadering gedane schriftelijke ouver-
„ ture van het geen door denzelven, in zijne voor-
„ malige qualiteit van Agent van Nationale Opvoe-
„ ding, ter voldoening aan het 15 Art. zijner In-
„ structie, was verrigt geworden nopens de invoe-
„ ring eener eenparige spelling der Nederduitsche
„ Taal, en het ontwerpen eener op dezelve berus-
„ tende Nederduitsche Spraakkunst; met de verdere
„ voordragten daartoe relatief, alles breeder ver-
„ meld in de Notulen van den 27. November
„ evengemeld sub n°. 1.

„ Waarop gedelibereerd zijnde, is besloten:

„ 1. Dat

„ 1. Dat de Verhandeling over de gronden eener „ algemeene en eenparige Spelling enz., zal wor„ den uitgegeven onder den titel van *Verhandeling* „ *over de Spelling der Nederduitsche taal*, *tot* „ *bevordering van eenparigheid in dezelve*, *door* „ M. SIEGENBEEK, *Hoogleeraar in de Neder*„ *duitsche Letterkunde te Leyden*: UITGEGE„ VEN IN NAAM EN OP LAST VAN HET „ STAATS-BEWIND DER BATAAFSCHE „ REPUBLIEK.

„ 2. Dat de Spelling, daarbij aangeprezen, zal „ worden aangenomen en gevolgd in alle gedrukte „ stukken, welke door de Kanselarij van het Staats„ Bewind, en aan de Bureaux van alle Nationale „ Collegien, ondergeschikt aan het Staats-Bewind, „ mitsgaders op het Bureau van den Commissaris „ van het Staats-Bewind, gecommitteerd tot de „ door de Fransche aan deze Republiek gecedeerde „ Landen, worden uitgegeven, met uitnoodiging „ tevens aan het Wetgevend Ligchaam, Nationale „ Rekenkamer, Nationaal Geregtshof, Nationaal „ Syndicaat, en de respective Departementale Be„ sturen, om de bij gemelde Verhandeling voorge„ stelde Spelling in hunne Bureaux insgelijks te „ introduceren en te doen navolgen.

„ 3. Dat enz.

„ 4. Dat dezelve spelling zal worden gevolgd en „ in acht genomen in alle Onderwijsboeken, welke „ van Landswege, ten dienste der Scholen, zullen

„ wor-

„ worden uitgegeven, met aanfchrijving aan alle „ Schoolopzieners, om hunne beste pogingen aan te „ wenden, ten einde deze fpelling alom in de fcho„ len worde geadopteerd.

„ 5. Dat enz. — met last aan den Raad van Bin„ nenlandfche Zaken, om, voor zoo veel het 4de „ Lid betreft, aan dit Befluit de noodige executie „ te geven."

Accordeert met voorz. Register.

(Was get.)

C. G. HULTMAN.

Accordeert met deszelfs Origineel.

WENKEBACH.

Zie daar, wat ik meende omtrent den oorfprong, voortgang en de bekrachtiging der volgende Verhandeling ter kennisfe mijner Landgenooten te moeten brengen. Het gezag, 't welk de goedkeuring van zoo geleerde mannen, de bekrachtiging van twee Taalkundige Maatfchappijen, en het vereerend befluit der Hoogfte Magt in ons Vaderland aan mijn werk natuurlijk bijzetten, doet mij zeker, met eenig vertrouwen, een gunstig onthaal voor hetzelve bij de letterminnende Nederlanders te gemoet zien, en geeft

 mij

mij de aangename hoop, dat de daarbij voorgestelde regelen en bepalingen omtrent de spelling bij velen navolging zullen vinden. Intusschen ben ik verre af, van, op grond van het voorgedragene, aan mijnen arbeid eene volkomenheid toe te kennen, welke alle verbeteringen zou buiten sluiten. Niet alleen ondervinde ik geduriglijk, en heb ik ook bij het opstellen dezer Verhandeling, in welke men, omtrent enkele bijzonderheden, eenige afwijking zal aantreffen van de spelling, in mijne vroegere schriften voorkomende, op het duidelijkst ondervonden, dat men, met leerlust en waarheidsliefde bezield, steeds gelegenheid vindt, om vroegere misvattingen voor meer gegronde begrippen te verwisselen; maar zelfs heb ik, bij het nazien van mijn werk, eenige onnaauwkeurigheden ontdekt, welke ik aan deszelfs einde heb aangewezen en verbeterd. Gelijk ik voor deze van den bescheidenen billijk verschooning wachte, zoo verklare ik mij insgelijks ten volle bereid, om de gegronde bedenkingen, welke tegen mijn werk mogten ingebragt worden, met erkentelijkheid ten mijnen nutte, en, onder toestemming van het hooge Bestuur in ons Vaderland, 't welk door zijne bekrachtiging zich dit werk heeft toegeëigend, tot deszelfs volmaking aan te wenden.

Omtrent de Woordenlijst, achter deze Verhandeling geplaatst, en tot oogmerk hebbende, het volgen der voorgestelde regelen gemakkelijk te maken, moet ik nog met een woord herinneren, dat dezelve, ter be-

te-

tere bereiking van dat oogmerk, in eenige opzigten uitvoeriger is geworden, dan ik mij in den beginne had voorgesteld. Zoo heb ik daarin niet alleen alle woorden, welke de hard-lange *e* of *o* vorderen, maar ook die, in welke de zacht-lange vereischt wordt, opgenomen. Hetzelfde is geschied met opzigt tot de woorden, welke met *g* of *ch*, met *ei* of *ij* moeten geschreven worden. Daarentegen heb ik gemeend, de aanwijzing der onderscheidene schrijfwijze met *d* of *t* te mogen achterlaten, daar ieder dezelve gemakkelijk kan kennen, wanneer hij slechts aan het verbogene of meervoud denkt. Desgelijks heb ik omtrent de enkele of dubbele klinkerspelling mij alleen bepaald bij het onderscheid der hard- en zacht-lange *e* en *o*, en de schrijfwijze van eenige tweeklanken met eene enkele of dubbele vokaal. Ook zal men alleen de grondwoorden, voor zoo verre die in de tegenwoordige taal gebruikelijk zijn, in de Woordenlijst aantreffen, en waar het op de aanwijzing der spelling van eenige gemeenzame uitgangen, als van *achtig*, *zaam* en *loos* in bijvoegelijke naamwoorden, aankwam, alleen deze uitgangen op hunne plaatsen vinden opgeteekend. Hoe zeer ik verder getracht heb, de Woordenlijst, naar mijn doel, zoo volledig mogelijk te maken, zal echter, hier of daar, welligt een enkel woord mijne aandacht ontsnapt zijn, 't welk, overeenkomstig hetzelve, daarin had moeten opgenomen worden; doch ik vertrouw, dat deszelfs spelling, het zij uit

de Verhandeling, het zij uit gelijkſoortige, in de Woordenlijst opgeteekende woorden, gemakkelijk zal zijn op te maken.

Deze tweede druk komt, zonder eenige zakelijke veranderingen of bijvoegſelen, te voorſchijn. Alleen heb ik de verbeteringen, bij den eerſten druk achter aan geplaatst, thans op de onderſcheidene plaatſen van den tekst gemaakt. Eenige kleinigheden, welke ik bij het werk zou hebben kunnen voegen, heb ik liever achter gehouden in de verwachting, van door meerdere bijdragen misſchien in ſtaat geſteld te zullen worden, om een afzonderlijk bijvoegſel tot deze Verhandeling in het licht te geven.

Ik eindige dit voorberigt met den hartelijken wensch, dat deze Verhandeling, overeenkomſtig het oogmerk van hen, die tot hare vervaardiging last gaven, der Maatſchappijen en bijzondere Geleerden, die dezelve met hunne goedkeuring bekrachtigden, en der Hooge Regering in ons Vaderland, welke hare uitgave met openbaar-gezag toerustte, ſtrekken moge, om de ſpelling onzer rijke en ſchoone moedertaal op vaste grondſlagen te vestigen en eene eenparige gedaante te doen verkrijgen, en alzoo den luiſter harer voortreffelijkheid meer en meer te verhelderen en in het licht te ſtellen. —

VOOR-

VOORBERIGT

VOOR DE

DERDE UITGAVE.

Ik kan dezen derden druk van mijne *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal*, niet in het licht laten verschijnen, zonder bij die gelegenheid mijnen Landgenooten mijnen opregten dank te betuigen, voor het ongemeen gunstig onthaal, waarmede zij dezelve verwaardigd hebben. In der daad, hoe zeer ik mij ook vleide, dat de bekrachtiging der hooge Regering in ons Vaderland en de goedkeuring van twee aanzienlijke letterkundige Maatschappijen grootelijks ter aanbeveling van mijnen arbeid strekken zou, hoezeer ik mij in 't bijzonder van de bekende zucht mijner Landgenooten voor de eer hunner rijke en schoone moedertaal eene gewillige en ijverige ondersteuning van mijne pogingen, om eenparigheid in hare spelling uit te werken, beloven dorst, heeft echter de uitkomst in dezen mijne verwachting zeer verre overtroffen. Immers mogt ik het genoegen smaken, van de door mij aangeprezene spelling, in de werken van bijna alle letterminnende Genootschappen in ons Vaderland, in verre het grootste aantal onzer meest gezochte maandwerken en tijdschriften van onderscheiden' aard, en door de aan-

zienlijkste meerderheid onzer beroemdste Schrijveren in gebondene en ongebondene rede, naauwkeuriglijk gevolgd te zien. Een enkele van deze laatsten, en met name een man, even achtbaar door zijne kunde en verdiensten, als door zijne geboorte en zijnen stand, is, wel is waar, openlijk als bestrijder van mijne spelling, in eene harer belangrijkste bijzonderheden, opgetreden; dan die bestrijding zelve is met zoo veel heuschheid en vereerende betuigingen gepaard geweest, dat ik daarin wezenlijke stoffe ter verheuginge gevonden heb. Ook had dezelve geenszins ten doel, het oogmerk van mijnen arbeid te niet te doen loopen, gelijk de Heer MEERMAN op het overtuigelijkst heeft doen zien, door in de *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten in het Koningrijk Holland*, onder zijn opzigt vervaardigd en uitgegeven, de door mij voorgedragene spelregelen stiptelijk te doen in acht nemen. — Hoezeer ik verre af ben van dezen, boven verwachting gunstigen uitslag mijner pogingen niet veeleer aan de werking der boven gemelde oorzaken, en in 't bijzonder van den echt vaderlandlievenden geest mijner landgenooten, dan aan de voortreffelijkheid van mijnen arbeid toe te schrijven, wil ik echter geenszins het levendig genoegen ontveinzen, 't welk ik daarover gevoele, en waarin gewisselijk niemand iets vreemds of berispelijks vinden zal. Gaarne ook zal men mij vergunnen, de gewaarwordingen van dankbaar-

heid, hierdoor in mijne ziel opgewekt, thans openlijk uit te boezemen, onder betuiging, dat ik in het gunstig onthaal van mijnen arbeid eene krachtige aansporing vinde, om in mijne loopbaan met moed en standvastigheid voort te gaan, en mijne geringe vermogens aan de handhaving en uitbreiding van de eer onzer Taal- en Letterkunde op het ijverigst toe te wijden.

Voorts heb ik, omtrent dezen nieuwen druk mijner Verhandeling, weinig bijzonders te berigten. De veranderingen, daarin gemaakt, zijn van geen groot belang, en bestaan voornamelijk in eenige toevoegselen tot dat gedeelte, 't welk over de enkele of dubbele Vokaalspelling handelt. De beantwoording van den fraai geschrevenen brief, mij over dit onderwerp door den Heer Mr. J. MEERMAN toegezonden, gaf mij natuurlijk aanleiding, om het door mij voorgedragene gevoelen nog nader en door andere gronden te staven, dan in mijne Verhandeling geschied was. Hiervan heb ik gemeend, bij deze nieuwe uitgave gebruik te mogen en te moeten maken, om alzoo mijnen Lezeren 't geen ik over dit onderwerp te zeggen had, gelijkelijk voor te houden, terwijl de bezitters der vorige uitgaven zich, door de vereeniging van mijn straks gemelde antwoord met het gezegde in de Verhandeling, voor het gemis dier toevoegselen ligtelijk schadeloos kunnen stellen. De verdere veranderingen zijn van nog minder belang, en althans in geenen deele geschikt, om de waarde der

vorige uitgaven te verminderen, veelmin ganschelijk weg te nemen; iets waarvoor ik gemeend heb, mij zorgvuldig te moeten wachten, daar ik zulks als eene wezenlijke inbreuk op de regten der bezitters van vroegere uitgaven beschouwe.

Over het al of niet laten herdrukken van de Woordenlijst, achter de vorige uitgaven geplaatst, heb ik lang in twijfel gestaan, daar dezelve door de uitgave van mijn uitvoerig *Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling* eenigermate overtollig scheen gemaakt te zijn. Eindelijk ben ik te rade geworden, dezelve, in haren aard en strekking, in zoo verre te veranderen, dat zij alleen ingerigt werd, om de onderscheidene spelling aan te wijzen der woorden, die met de hard- of zachtlange *e* en *o*, met *ei* of *ij*, met *g* of *ch*, met *z* of *s* moeten geschreven worden. Door deze beperking toch van het oogmerk werd ik niet alleen in staat gesteld, om aan de lijst eene meerdere volledigheid te geven, dan anders gevoegelijk geschieden kon, maar ook scheen het mij toe, dat eene dergelijke lijst voor velen van nut zou kunnen zijn, die eene meer algemeene aanwijzing der spelling geenszins noodig hadden.

Dit weinige had ik mijnen Landgenooten, bij deze nieuwe uitgave, te berigten. Ik eindig met den hartelijken wensch, dat de opgewekte ijver voor de eer van onze rijke en schoone moedertaal door geenerlei omstandigheden uitgedoofd, en hare zuiverheid en rijkdom tot de laatste nakomelingschap ongeschonden moge worden overgebragt.

IN-

INHOUD.

Bladz.

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE GESCHILPUNTEN IN DE SPELLING DER NEDERDUITSCHE TAAL.

§. 5.

BIJ-

BIJLAGE.

VER-

VERHANDELING
OVER DE
SPELLING
DER
NEDERDUITSCHE TAAL,
TER BEVORDERING VAN EENPARIGHEID IN DEZELVE

INLEIDING.

Dat onze moedertaal voor geene der hedendaagsche talen in rijkdom en voortreffelijkheid behoeft te wijken, zal door geen' kundig' en onzijdig' beoordeelaar ligtelijk ontkend worden. Het is waar, dat zij voor andere Europische talen, met name vòor de Fransche, welke zeker door beschaafdheid uitmunt, in eenige opzigten moet onderdoen; doch, daarentegen, heeft zij boven dezelve vele, zoo aanmerkelijke, voordeelen, dat, wanneer alles in de schaal des welwikkenden oordeels gewogen wordt, ik geenszins twijfele, of dezelve zal naar onze zijde overslaan. Is nu deze lofspraak, gelijk ik mij vastelijk overtuigd houde, in allen deele met de waarheid overeenkomstig, dan zeker is het grootelijks te bejammeren, dat eene zoo schoone en rijke taal nog niet van alle vlek-

 ken

ken gezuiverd, en bijzonderlijk, ten aanzien der spelling, door de verbanning van al het willekeurige, en het leggen van stevige en onwrikbare grondslagen, nog op geen' vasten en eenparigen voet gebragt is. Hoe zeer toch, in de jongst verloopene eeuw, vele voortreffelijke mannen aan den opbouw der tale met lof gearbeid, en in 't bijzonder ook getracht hebben, de spelling aan vaste regelen te verbinden, hebben zij echter de gewenschte eenparigheid daardoor geenszins kunnen uitwerken. Ja zelfs is men van die eenparigheid zoo verre verwijderd, dat het bezwaarlijk valt, twee Schrijvers van eenig aanzien te noemen, die in het stuk der spellinge, in allen deele, met elkanderen overeenstemmen. Men denke intusschen niet, dat dit aanmerkelijk verschil van spellinge alleen in onze taal plaats vindt, en derhalve, billijkerwijze, ter verkleining van haren lof beneden dien van andere Europische talen kan worden aangevoerd. Niet alleen in de Hoogduitsche, maar zelfs in de Fransche taal vinden wij, dat het gevoelen en het gebruik der beste Schrijveren en Taalkenneren omtrent vele bijzonderheden, welke de spelling raken, verschillend zijn. Men behoeft slechts een' enkelen hunner beste Spraakkunstschrijvers, RESTAUT bij voorbeeld, door te loopen, om hiervan overtuigd te worden. — Ook valt het niet moeijelijk, de voorname redenen van het gemelde verschil in de spelling onzer moedertale op te sporen. In den eersten dageraad onzer Letterkunde was, blijkens de schriften, welke ons van dien tijd

ove-

overig zijn, de ſpelling, in de voornaamſte bijzonderheden, vrij gelijk; waarvan de oorzaak misſchien grootendeels daarin te zoeken is, dat men naar zeer eenvoudige grondbeginſelen te werk ging, en zich eene onverbasterde uitſpraak ten voornamen rigtſnoer ſtelde. — Dezelfde eenparigheid tusſchen de onderſcheidene ſchrijvers laat zich ook in 't vervolg nog opmerken, hoewel reeds vroeg, en wel in de 15de Eeuw, zoo met opzigt tot andere ſtukken, als tot dat der ſpellinge, eene merkelijke verbastering en ongeregeldheid in de tale doordrong, welke ten hoogſten top klom bij die geweldige beroeringen, welke in de 16de Eeuw de kerk en den burgerſtaat op het hevigst ſchokten, en, met 's lands vrijheden en voorregten, ook de taal en hare regels in de uiterſte verwarring bragten. Na de herſtelling der vrijheid, en de daarmede gepaard gaande herleving der wetenſchappen in Holland, werwaarts derzelver zetel, door de gemelde beroeringen, uit Vlaanderen werd overgebragt, hebben vele treffelijke mannen zich wel beijverd, om de taal in hare oorſpronkelijke zuiverheid te herſtellen, en de ſpelling van dezelve op een' geregelden voet te brengen; doch zij waren, ten aanzien van dit laatſte, niet, in allen opzigte, van hetzelfde gevoelen. De twee groote herſtellers onzer Letterkunde, HOOFT en VONDEL, liepen (om van andere punten niet te gewagen) in het ſtuk der vokaalverdubbeling aanmerkelijk uit een. Terwijl de eerſte in zijne latere werken, met name in zijne *Ne-*

derlandſche Hiſtorie, de lange klinkletter altijd door verdubbeling aanduidde, en daardoor eene te voren ongebruikelijke ſchrijfwijze in onze taal invoerde, hield de laatſte zich aan de gewoonte onzer vroegere Schrijvers, en bezigde, ter beteekenis van eene lange vokaal, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſtuitende, alleen eene enkele klinkletter, doende, in overeenkomst met eene oudere gewoonte, de verdubbeling der vokaal ter aanwijzing der harde *e* en *o* ſtrekken. Ook was (om dit nog aan te roeren) HOOFT een der eerſten, die de *a* door zichzelve verlengden, daar VONDEL, zich ten dien einde van de *e* bleef bedienen. Beiden hadden, in de gemelde en andere bijzonderheden, hunne navolgers; en, hoe meer het onderſcheid tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* op de tong van een aanzienlijk deel der Nederlanders, met name bij de Amſtellanders, verloren raakte, en deszelfs inachtneming gevolgelijk ook bij het ſchrijven verwaarloosd werd, hoe meer, met verbanning der oude en echte ſchrijfwijze, de dubbele vokaalſpelling, door HOOFT ingevoerd, ofſchoon met eenige veranderingen en wijzigingen, in zwang geraakte. Wij zeggen *met eenige veranderingen en wijzigingen;* want, hoe zeer men de vokaalverdubbeling veel meer bezigde, dan in vroegere eeuwen gebruikelijk was geweest, begreep men echter, dezelve niet zoo algemeen te moeten maken, als door HOOFT geſchied was. Men vond derhalve ten dezen aanzien verſchillende bepalingen uit, welke, om-

omdat zij in eene gezonde taalkunde geenen grond hadden, *juist* daarom te menigvuldiger en onderſcheidener zijn moesten. Van daar, dat onder de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling, ten allen tijde, geen gering verſchil gevonden werd, en nog heden valt op te merken. Het geen omtrent deze bijzonderheid plaats vond, dat namelijk, met betrekking tot dezelve, vele willekeurige regels uitgedacht en gevolgd werden, hetzelfde had ook omtrent vele andere ſtukken plaats. Bij gebrek van eenig algemeen erkend gezag, rekende ieder Schrijver zich geregtigd, om, naar eigen goeddunken, zich regelen te vormen, en de taalkunde werd als een ſtuk gronds aangemerkt, 't welk, aan niemand in eigendom toebehoorende, voor ieder, wie hij zijn moge, ter bebouwinge openſtaat. Velen dus vielen met drift op dezelve aan, en wierpen zich voor taalhervormers op, die daartoe geene, of geringe bevoegdheid hadden; en ſchoon de meeste zoogenaamde verbeteringen, door lieden van dien ſtempel voorgeſlagen, met derzelver voorſtellers ſpoedig in vergetelheid geraakten, vonden echter eenige derzelve hare bewonderaars en navolgers, vooral wanneer de voorſteller zich, in andere opzigten, een' billijken roem verworven had. — Ook werden enkele dwalingen van waarlijk groote taalkenners (want, dat ook deze dezelve gehad hebben, zal niemand, der menſchelijke *feilbaarheid* indachtig, willen loochenen) door min kundige bejagers van den roem van taalgeleerdheid wel eens gre-

tiglijk omhelsd, en met ijver voortgeplant. — Gelijk ten allen tijde, zoo heeft de geschetste zucht ter taalverbetering, inzonderheid in de laatst verloopene twintig of dertig jaren, geheerscht, en de voorstelling en gedeeltelijke invoering van verscheidene nieuwigheden ten gevolge gehad, waarvan wij de waarde in 't vervolg zullen toetsen. — Thans is het ons genoeg, door het aangevoerde, zoo veel ons oogmerk vorderde, de voornaamste redenen te hebben opgegeven, welke het hier boven gemelde verschil in de spelling onzer tale hebben voortgebragt.

Maar is er dan geen middel uit te denken, om dit verschil te vereffenen, en langs welken weg zou dit oogmerk het best en zekerst bereikt kunnen worden? Zie daar de vraag, welke wij hier nog kortelijk moeten beantwoorden. Dat men aan de uitvinding van zulk een middel geenszins behoeft te wanhopen, wordt, mijns bedunkens, door vele redenen bevestigd. Immers wordt er geen verstandig hoogachter onzer moedersprake gevonden, die niet hartelijk wensche, dat de spelling van dezelve eindelijk tot eenparigheid gebragt worde; die niet gereed zij, ter bereiking van dit doeleinde, iets van zijne bijzondere gevoelens op te offeren. Deze bereidvaardigheid zal dan, gelijk men redelijker wijze veronderstellen mag, te grooter zijn, wanneer de onderscheidene geschilpunten, niet door eenige willekeurige en oppermagtige uitspraak, maar uit taal- en redekundige beginselen en gronden, beslist worden. Deze beslissing

mo-

moge aan sommigen eene zaak toeschijnen, meer wenschelijk, dan met reden te verwachten, daar hun in de meeste gevallen geene beslissing, dan door eene gezaghebbende uitspraak, mogelijk dunkt; zij, wien de gesteldheid der zaken meer van nabij bekend is, zullen, geloof ik, hieromtrent andere gedachten voeden. Hoe zeer toch in vele gevallen, aan beide zijden, aannemelijke redenen zijn bij te brengen, geloof ik echter, dat in de meeste een zigtbaar overwigt naar de eene of andere zijde zal bespeurd worden, wanneer het verschil van gevoelen aan de beginselen eener gezonde taalkunde getoetst wordt. En, waar andere gronden te kort schieten, zal het gezag van eenen algemeen gelezenen en hooggeschatten Schrijver kunnen ingeroepen, en, naar ik vertrouw, niet ongaarne geëerbiedigd worden. — Blijkt uit het gezegde, dat er geene reden is, om aan de uitvinding van eenig middel, ter bereiking der gewenschte eenparigheid, te wanhopen, men kan daaruit ook eenigzins afnemen, welk middel tot dat einde, onzes oordeels, gepastelijk zou worden aangewend. Wij meenen namelijk, dat daartoe de beginselen eener goede spelkunst zorgvuldig opgespoord, omstandiglijk ontvouwd, en op de geschilpunten in de spelling onzer moedertale behooren toegepast te worden, ten einde, langs dezen weg, tot eene gegronde beslissing dier geschilpunten te geraken. Dit echter moet, om het voorgestelde doel te treffen, niet als een werk te voorschijn komen, 't welk alleen de gevoelens van eenen bijzon-

deren perſoon vervat, maar, door de bekrachtiging van eenig aanzienlijk taalbeoefenend genootſchap, of van de beroemdſte mannen in het vak der taalkunde, met een gezag zijn toegerust, vermogend, om de daarbij vastgeſtelde bepalingen, bij het ſchrijvend en letterminnend gedeelte der natie, gereede navolging te doen vinden. Voorts is, tot hetzelfde einde, ook de medewerking van het openbaar Beſtuur volſtrekt noodzakelijk, op welks last niet alleen een dergelijke arbeid ondernomen, en met welks goedkeuring dezelve geſterkt moet worden, maar 't welk tevens zorg behoort te dragen, dat de alzoo gelegde gronden, en voorgeſtelde regelen in alle openbare Staatsſtukken, zoo veel mogelijk, gevolgd, en de leerboeken der tale, in de openbare ſcholen te gebruiken, overeenkomſtig met dezelve ingerigt worden. — Wanneer de weg, hier voorgeſchreven, met oordeel wordt ingeſlagen, komt het ons geenszins twijfelachtig voor, of men zal, ten laatſte, tot de zoo lang gewenschte eenparigheid in de ſpelling onzer moedertale geraken.

Na deze ontvouwing der middelen, tot het gemelde einde dienſtig, ſtaat ons thans omtrent de volgende Verhandeling nog het een en ander in het midden te brengen. Deze, welker vervaardiging, volgens het breeder vermelde in het Voorberigt, op last van den Agent van Nationale Opvoeding, en de Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, ondernomen werd, heeft ten oogmerk, om de geſchilpun-

ten

ten in de ſpelling onzer tale, zoo veel mogelijk, uit taal- en redekundige beginſelen te beſlisſen. — In overeenkomst met het geen boven, omtrent de vereischten eener zoodanige Verhandeling, met een enkel woord is aangemerkt, wordt dezelve door ons in twee Hoofdafdeelingen geſplitst. In de eerſte dier Afdeelingen zullen wij de algemeene gronden en beginſelen eener gezuiverde ſpelling openleggen, daarbij, zoo veel noodig ſchijnt, acht gevende op het geen in de meest beſchaafde, oudere en nieuwere, talen gevolgd wordt. De ontvouwing dier algemeene gronden kómt ons ten uiterſte noodzakelijk voor, zoo, omdat uit deze de beſlisſing der geſchilpunten voornamelijk ontleend moet worden, als bijzonderlijk, omdat dezelve, voor zoo verre mij bekend is, in onze taal nog niet naar eisch zijn opengelegd. In de Hoogduitſche is zulks voortreffelijk geſchied door Duitschlands grooten taalmeester, ADELUNG, wiens arbeid, gelijk ook dien van andere taalkenners, wij ons dankbaar te nutte zullen maken. In de tweede Afdeeling zullen wij de geſchilpunten zelve in de Nederduitſche ſpelling, met de noodige uitvoerigheid, verhandelen, en in eene voorzigtige toepasſing der gelegde grondbeginſelen de beſlisſing van dezelve zoeken. Door eene *voorzigtige* toepasſing verſtaan wij zulk eene, waarbij niet uit het oog wordt verloren, dat men, om het voorgeſtelde oogmerk van eenpaarigheid niet te misſen, geene denkbeeldige volmaakt-

heid moet trachten in te voeren, maar integendeel het eenmaal gevestigde en onveranderbare gebruik ook dan behoort te eerbiedigen, wanneer hetzelve met de beginselen eener gezonde taalkunde niet in allen deele overeenkomt. Voorts zal het, gelijk wij boven reeds zeiden, in enkele gevallen, waarin de schaal in een volkomen evenwigt schijnt te hangen, noodzakelijk *zijn*, dat wij het gezag van dezen, of genen, algemeen geachten, Schrijver te baat nemen, om dezelve naar eene der beide zijden te doen overhellen. Wij gelooven hiertoe geen bevoegder gezag te kunnen vinden, dan dat van onzen doorluchtigen Geschiedschrijver, JAN WAGENAAR. Niet alleen toch zijn zijne werken, zoo om derzelver inhoud, als voortreffelijkheid, in aller handen, maar hij kan ook op de eer van zulk eene beslissing, om de bijzondere oplettendheid, welke hij der tale gewijd heeft, regtmatige aanspraak maken. — In een enkel geval ook, zullen wij het gezag onzer Statenoverzettinge van den Bijbel, volgens de naauwkeurigste uitgave van 1637, een werk bij de Taalkundigen in groote achtinge, met vrucht kunnen inroepen. Het zal verder naauwelijks melding behoeven, dat ons, bij deze Afdeeling, de arbeid van zoo vele voortreffelijke mannen, als vóór ons over de spelling der Nederduitsche tale geschreven hebben, uitnemend zal te stade komen, en met erkentelijkheid door ons gebruikt worden.

Na de voordragt dezer voorbereidende aanmerkingen, welke wij meenden, bij wijze van Inleidinge, vooraf te moeten zenden, gaan wij thans tot de Verhandeling zelve, en wel tot derzelver eerste Afdeeling over.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE ALGEMEENE REGELEN DER SPELLING.

---

§. 1.

Over het oogmerk van Spraak en Schrift.

Eer wij overgaan, om de algemeene regelen der ſpelling op te ſporen, zal het noodig zijn, vooraf te onderzoeken, welk het voorname oogmerk zij, 't welk allen zich, bij het ſpreken en ſchrijven, voorſtellen. Immers moeten de gemelde regelen allen op de bevordering van dit oogmerk uitloopen; hetzelve behoort dus ten toetsſteen te ſtrekken, om daaraan de waarde en genoegzaamheid dier regelen te beproeven. Bij het geringſte nadenken nu blijkt het terſtond, dat dit oogmerk geen ander zijn kan, dan om zijne gedachten door anderen duidelijk, volkomen, en gemakkelijk te doen bevatten. De waarheid van het voorgeſtelde is zoo klaarblijkelijk, dat ik niet geloof, dat iemand eene nadere bevestiging daarvan verlangen zal. Wij zullen dus, bij de opſporing van de regelen der

der ſpelling en derzelver waardering, daarop moeten acht geven, of, en in hoe verre zij ter bereiking van het aangewezen oogmerk, *algemeene* en *ligtst mogelijke verſtaanbaarheid*, geſchikt zijn. Laat ons nu tot de opſporing dier regelen zelve voortgaan.

§. 2.

Voordragt en ontvouwing van de grondwet der Spelling: Schrijf, zoo als gij ſpreekt.

Wat is *Schrijven?* Zie daar eene vraag, welker beantwoording van groot belang is voor ons tegenwoordig onderzoek. *Schrijven* dan is *het zigtbaar voorſtellen der hoorbare letterklanken*, zoodat de beteekenis dezer klanken, door het gezigt, even duidelijk worde voor het verſtand, als door het gehoor. Het ſpreken dus gaat voor het ſchrijven, welk laatſte, als 't ware, eene nabootſing is van het eerſte. Uit deze eenvoudige opmerking vloeit natuurlijk deze eerſte en algemeene grondregel voor de ſpelling voort: *Schrijf, zoo als gij ſpreekt;* of, met andere woorden, druk bij het ſchrijven, door middel der aangenomene teekenen, alle de klanken uit, welke bij het ſpreken worden opgemerkt. ADELUNG noemt dit niet onaardig *de natuurwet der ſpelling* (*), wel-

(*) *Umſtändliches Lehrgebäude der Deutſchen Sprache:* Th. II. ſ. 642.

welke in alle talen ten grondslag van dezelve liggen moet, en met der daad ligt. Het eerste is uit den aard der zake en het reeds gezegde volkomen blijkbaar. Immers, daar de spraak dat gene is, 't welk door het schrift moet worden uitgedrukt, zoo behoort natuurlijk de eerste ten rigtsnoer te strekken voor het laatste. Ook het tweede, dat namelijk de gemelde natuurwet, in alle talen, met der daad, ten grondslag der spelling ligt, zal naauwelijks eenig betoog behoeven. Het zal echter, ook voor 't vervolg, van nut kunnen zijn, dit eenigzins nader te ontwikkelen. Wat dan de bekendste en meest beschaafde der oude talen, de Grieksche en Latijnsche namelijk, aangaat, ieder, die in dezelve eenigermate bedreven is, zal gereedelijk erkennen, dat de voorgestelde regel in dezelve de grondwet is der spellinge. Wij zullen, ter bevestiging daarvan, alleen eenige der meest in het oog loopende schikkingen van de spelling naar de uitspraak aanwijzen, welke zich in dezelve opdoen. Men denke dan aan ἑπτα en ἕβδομος, aan οκτω en ογδοος, aan λεγω, λεκτεον, en λελεχθαι, in alle welke, en meer soortgelijke verwisselingen van verwantschapte letteren eene duidelijke schikking der schrijfwijze naar de uitspraak valt op te merken. Hetzelfde is blijkbaar in de Latijnsche woorden *labor*, *lapsus*, niet *labsus sum*, *labi*; *nubo*, *nupsi*, *nuptum*, voor *nubsi*, *nubtum*, en het daarvan afgeleide *nuptiae*; *scribo*, *scripsi*, *scriptum*; in *affligo*, *afflixi* (zoo veel als *afflicsi*) *afflictum*; en

en vele andere woorden van dezelfde foort. Ten aanzien van fommige nieuwere talen, met name de Engelfche en Franfche, loopt het minder in het oog, dat de meergemelde regel bij dezelve ten grondflag der fpelling ligt. Doch de reden hiervan laat zich, bij eene oplettende befchouwing van den aard dier talen, gemakkelijk ontdekken. Immers zijn dezelve ontftaan uit eene vermenging der landtale met die der vreemde volkeren, welke, op verfchillende tijden, die landen overmeesterden. Hierdoor eene menigte van woorden verkregen hebbende, welker oorfprong en wezen aan de groote meerderheid van hen, die dezelve gebruikten, onbekend waren, hadden die talen geenen fteun van vastheid in zich zelve, maar waren uit haren aard weifelbaar en onbeftendig. De natuurlijke veranderlijkheid der uitfpraak moest dus op dezelve eenen veel grooteren invloed oefenen, dan op oorfpronkelijke en onvermengde talen, in welke de meer algemeene kennis van de afkomst en innerlijke gefteldheid der woorden daaraan als ten teugel ftrekte. Doch de veranderingen van het fchrift, uit haren aard langzamer dan die der fprake, werden bovendien nog tegengehouden door het gezag van meer geoefenden, die het van belang rekenden, de aanduiding van den oorfprong der woorden in het fchrijven, althans eenigermate, te behouden (*). Intusfchen zien

(*) Vergelijk ADELUNG *Lehrgebäude enz.* Th. II. f. 643—646.

zien wij de ſpelling der gemelde talen, met name die der Franſche, meer en meer tot de uitſpraak naderen, gelijk uit de veranderingen, in hare ſpelling, gedurende de laatſte helft der jongst verloopene eeuw, ingevoerd, en, bij eene andere gelegenheid, gedeeltelijk door ons aangewezen (*), ten duidelijkſte blijkt. Sterker en treffender is de onderlinge gelijkheid van ſpraak en *ſchrift* in de nieuwere talen, welke men oorſpronkelijke mag noemen, met name in de Hoog- en Nederduitſche. Omtrent de eerſte heeft ADELUNG (†) genoegzaam aangetoond, dat dezelve, door alle tijden heen, ſchier op dezelfde wijze geſchreven, als geſproken is. Hetzelfde kan men, met regt, ook omtrent onze moedertaal ſtaande houden. Het is waar, de Oudheid hield zich, in ſommige bijzonderheden, nog nader aan de uitſpraak, dan thans gebruikelijk is, bepaaldelijk door de *d* en *g*, op het einde der lettergreep, met de hardere *t* en *ch* te verwisſelen; doch, daarentegen, zijn wij, in andere opzigten, misſchien nader aan de uitſpraak, dan de Ouden (§).

Over

(*) Zie mijne bekroonde Verhandeling ten antwoord op de vraag: *In hoe verre behoort de ſpelling der Nederduitſche taal geregeld te worden naar welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak?* 1ſte *Afdeel.* 1ſte *Hoofdſt.* §. 5.

(†) In het aangehaalde Werk; ſ. 6,8—650.

(§) Bij voorbeeld, in de verlenging der vokalen door zichzelve, waartoe de Ouden doorgaans de *e* bezigden, ſchrijvende *poert*, *ſtroem*, *muer* enz. voor *poort*, *ſtroom*, *muur*.

Over 't geheel zal men, door alle tijden heen, in de schrijfwijze onzer taal geringe afwijkingen van de uitspraak ontdekken; iets, 't welk ik geloof dat, zonder opzettelijk betoog, bij een ieder gereede toestemming zal vinden. Intusschen meen ik uit al het voorgedragene gerustelijk te mogen besluiten, dat de regel: *schrijf, zoo als gij spreekt;* met regt de natuurwet der spelling genoemd kan worden. — Doch, even als de natuurwetten, op de burgerlijke maatschappij toegepast, eenige bepalingen, wijzigingen en veranderingen noodig hebben, om aan het oogmerk der zamenlevinge te beantwoorden, zoo ook behoort de regel: *schrijf zoo als gij spreekt;* nader omschreven en gewijzigd te worden, zal dezelve aan het groote oogmerk van spraak en schrift, *algemeene en ligtst mogelijke verstaanbaarheid*, voldoen. Immers kan het niet missen, of de onbepaalde opvolging van den gemelden regel zal de deur voor groote en menigvuldige verwarringen openzetten. De spraak toch is, uit haren aard, aan velerlei verbasteringen blootgesteld. De onderlinge gelijkheid van verscheidene klanken doet dezelve met elkanderen verwarren; de schielijkheid der uitspraak doet sommige, ja niet zelden, geheele lettergrepen verloren gaan; andere klanken of letters, die echter tot het wezen van een woord behooren, kunnen bij de uitspraak niet of naauwelijks gehoord worden. Voegt men hier nog bij de verscheidenheid van tongval, welke tusschen de bewoners van verschillende streken eens lands, ja tusschen die

zien wij de ſpelling der gemelde talen, met name die der Franſche, meer en meer tot de uitſpraak naderen, gelijk uit de veranderingen, in hare ſpelling, gedurende de laatſte helft der jongst verloopene eeuw, ingevoerd, en, bij eene andere gelegenheid, gedeeltelijk door ons aangewezen (*), ten duidelijkſte blijkt. Sterker en treffender is de onderlinge gelijkheid van ſpraak en ſchrift in de nieuwere talen, welke men oorſpronkelijke mag noemen, met name in de Hoog- en Nederduitſche. Omtrent de eerſte heeft ADELUNG (†) genoegzaam aangetoond, dat dezelve, door alle tijden heen, ſchier op dezelfde wijze geſchreven, als geſproken is. Hetzelfde kan men, met regt, ook omtrent onze moedertaal ſtaande houden. Het is waar, de Oudheid hield zich, in ſommige bijzonderheden, nog nader aan de uitſpraak, dan thans gebruikelijk is, bepaaldelijk door de *d* en *g*, op het einde der lettergreep, met de hardere *t* en *ch* te verwisſelen; doch, daarentegen, zijn wij, in andere opzigten, misſchien nader aan de uitſpraak, dan de Ouden (§).

Over

(*) Zie mijne bekroonde Verhandeling ten antwoord op de vraag: *In hoe verre behoort de ſpelling der Nederduitſche taal geregeld te worden naar welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak?* 1ſte *Afdeel.* 1ſte *Hoofdſt.* §. 5.

(†) In het aangehaalde Werk; ſ. 648—650.

(§) Bij voorbeeld, in de verlenging der vokalen door zichzelve, waartoe de Ouden doorgaans de *e* bezigden, ſchrijvende *poert*, *ſtroem*, *muer* enz. voor *poort*, *ſtroom*, *muur*.

Over 't geheel zal men, door alle tijden heen, in de schrijfwijze onzer taal geringe afwijkingen van de uitspraak ontdekken; iets, 't welk ik geloof dat, zonder opzettelijk betoog, bij een ieder gereede toestemming zal vinden. Intusschen meen ik uit al het voorgedragene gerustelijk te mogen besluiten, dat de regel: *schrijf, zoo als gij spreekt;* met regt de natuurwet der spelling genoemd kan worden. — Doch, even als de natuurwetten, op de burgerlijke maatschappij toegepast, eenige bepalingen, wijzigingen en veranderingen noodig hebben, om aan het oogmerk der zamenlevinge te beantwoorden, zoo ook behoort de regel: *schrijf zoo als gij spreekt;* nader omschreven en gewijzigd te worden, zal dezelve aan het groote oogmerk van spraak en schrift, *algemeene en ligtst mogelijke verstaanbaarheid*, voldoen. Immers kan het niet missen, of de onbepaalde opvolging van den gemelden regel zal de deur voor groote en menigvuldige verwarringen openzetten. De spraak toch is, uit haren aard, aan velerlei verbasteringen blootgesteld. De onderlinge gelijkheid van verscheidene klanken doet dezelve met elkanderen verwarren; de schielijkheid der uitspraak doet sommige, ja niet zelden, geheele lettergrepen verloren gaan; andere klanken of letters, die echter tot het wezen van een woord behooren, kunnen bij de uitspraak niet of naauwelijks gehoord worden. Voegt men hier nog bij de verscheidenheid van tongval, welke tusschen de bewoners van verschillende streken eens lands, ja tusschen die

worden, naar welke, ook uit andere gewesten, eene groote menigte zamenvloeit, zoo kan het niet missen, of deze en andere oorzaken moeten de uitspraak van een zoodanig gewest welhaast de algemeene doen worden. — Zoo is (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in ons Vaderland, nadat de zetel der wetenschappen, met de Spaansche beroeringen, uit Vlaanderen, weleer het bloeijendste der Nederlandsche gewesten (*), naar Holland werd overgevoerd, de uitspraak van dit aanzienlijkst deel der Republiek de algemeene geworden, en ten grondslag der spelling aangenomen.

Meer bijzonder nog behoort tot het denkbeeld van eene beschaafde uitspraak, niet alleen dat van eene zuivere en volkomene, maar tevens dat van eene uitspraak, welke, met wegneming van het harde en stootende, voor het oor aangenaam, en behagelijk is, of, met andere woorden, van eene *welluidende* uitspraak. Dit geeft ons gepaste aanleiding, om, over de welluidendheid en haren invloed op de spelling, eenige algemeene aanmerkingen voor te dragen; 't welk wij van des te meer belang achten, omdat dezelve van groot nut zullen zijn, ter beslissing van

(*) Over het vroege aanzien van Vlaanderen verdient het uitmuntend werk van den geleerden Oudheidkenner VAN WYN te worden nagelezen, getiteld *Historische en Letterkundige Avondstonden*, IIde B. bl. 45.

van eenige voorname geschilpunten in de spelling onzer-moedertaal.

§. 3.

Over den invloed der Welluidendheid op de Spelling.

Het eerste en voorname oogmerk der tale is, buiten twijfel, om aan anderen zijne denkbeelden, gevoelens en gewaarwordingen, duidelijk en verstaanbaar, mede te deelen. De bereiking van dit oogmerk was het eenige, 't welk de menschen, bij de eerste vorming der talen, welke geheel het werk van behoefte was, zich konden voorstellen. Doch, zoodra zagen zij aan deze behoefte niet voldaan, zoodra begon zich, bij eenen ruimeren overvloed van het noodzakelijke, de *zucht ter verfraaijing*, en het gevoel voor het schoone, aangename en behagelijke niet te ontwikkelen, of die zucht, dat gevoel moesten zich natuurlijk, gelijk tot andere voorwerpen, zoo ook tot de taal uitstrekken, en op dezelve merkelijken invloed hebben. De dichtkunst, welker beoefening reeds zeer vroeg in zwang ging, vorderde, gelijk hare jongere zuster, de welsprekendheid, eene taal, welke, ontdaan van al het ruwe, stootende en onbevallige, zacht, vloeibaar en aangenaam was. Zorg voor welluidendheid, zoo in de uitspraak, als het daarop gebouwde schrift,

 moest

moest van dit een en ander het natuurlijk uitwerksel wezen. Die zorg moge al, naar gelang van de meerdere of mindere fijnheid van gehoor, en gezetheid op het muzikale, aan eene natie eigen, zich in de eene taal sterker openbaren, dan in de andere; het is nogtans uit den aard der zake te vermoeden, dat dezelve in alle talen, in meerdere of mindere mate, zigtbaar zal zijn. Ook laten zich, in alle eenigzins beschaafde talen, met der daad de duidelijkste sporen dier zorge opmerken. Gelijk de waarheid hiervan, in 't algemeen, niet ligt door iemand zal betwist worden, zoo mogen wij, uit dien hoofde, de staving van het gezegde, gerustelijk, als overtollig achterlaten. Doch, 't geen hier voornamelijk in overweging moet komen, is de vraag, of die zorg zich wel zoo verre mag uitstrekken, dat men, tot bevordering der welluidendheid, of eene vreemde letter in een woord inlassche, of eene andere, welke tot het woord behoort, weglate, of eindelijk verwantschapte klanken met elkanderen verwissele? Het is waar, dat hierdoor de afkomst der woorden schijnt verdonkerd, en de duidelijkheid, dat hoofdvereischte der tale, benadeeld te worden; en het is om die reden voornamelijk, dat velen der welluidendheid het voorgedragene gezag stellig ontzeggen. Doch dezen gaan, mijns achtens, hierin te verre, en laten zich door eene ijdele vrees innemen. Immers zal, door het voorgestelde, noch de oorsprong der woorden te zoek raken, noch de duidelijk-

lijkheid eenig noemenswaardig nadeel lijden, zoo slechts alles volgens de regelmaat der tale geschiede, en niet ieders bijzondere willekeur, maar het algemeene gevoelen der sprekenden en schrijvenden het rigtsnoer zij. Voeg hier bij, dat in de voortreffelijkste en meest beschaafde talen verscheidene voorbeelden van het bedoelde voorhanden zijn. Daar ik zulks, ten aanzien der Grieksche en Latijnsche talen, bij eene andere gelegenheid, opzettelijk heb aangewezen, zal ik hier volstaan kunnen, met mij op het toen gezegde te beroepen (*). — Doch zij, die den invloed der welluidendheid op de spelling weigeren te erkennen, gaan veelal nog een' stap verder, en verklaren de welluidendheid voor geheel iets grilligs, willekeurigs, en van elks bijzonder gehoor afhankelijks, in dier voege, dat het geen de een voor welluidend houdt, door een' ander voor wanluidend gekeurd wordt. — Hieruit maken zij tevens op, dat de invloed der welluidendheid door geene vaste regelen en algemeen erkende voorschriften bepaald kan worden, en alles, ten dezen aanzien, steeds wankelend, onbeslist, en ongelijkvormig zijn zal; weshalve zij een zoo onzeker rigtsnoer geheel willen verworpen hebben. De gevolgtrekking zeker zou juist zijn, bijaldien de grond, waaruit dezelve wordt afgeleid, vast

*) Zie mijne boven aangehaalde *Prijsverhandeling*, Iste Afd. Iste Hoofd. §. 3 en 4.

vast ſtond. Maar welk onpartijdig beſchouwer der zaken zal dit toeſtemmen? Wie is er, die de hardſte der Noordſche ſpraken aan de Griekſche, Italiaanſche of Franſche talen, in vloeibaarheid en muzikale welluidendheid, gelijk zal ſtellen? Wie erkent niet, dat de zamenbotſing van meerdere harde en ſtroefluidende medeklinkers ſtootend en onaangenaam, de meerdere overvloed, daarentegen, van zachte en welluidende klinkletters ſtreelend en bevallig is? Er zijn dus zekere algemeene begrippen en beginſelen van wel- of wanluidendheid, waaromtrent de meesten, zoo niet allen, overeenkomen. Het is waar, in eenige bijzondere gevallen zullen de oordeelvellingen van bijzondere perſonen, over het wel- of kwalijkluidende, uit een loopen: doch dit kan geenszins eene voldoende reden, ter verwerping van den invloed der welluidendheid, opleveren. De bepaling van dien invloed toch hangt, gelijk wij boven reeds te kennen gaven, geenszins af van het gevoelen van bijzondere perſonen; het is niet deze of gene taalmeester, de eene of andere ſchrijver, die hierover oppermagtig uitſpraak kan doen: neen: het is de meerderheid alleen der ſprekenden en ſchrijvenden, aan welke deze beſlisſing toekomt; het is het gevoelen van het meest beſchaafde deel der natie, 't welk ten dezen aanzien moet geraadpleegd worden; hieruit heeft men het rigtſnoer, ter bepaling van den gezegden invloed, te ontleenen. Dit doende, zal men, in het vastſtellen van algemeene en doorgaande regelen, geene groote

zwa-

zwarigheid ontdekken. — Immers zal de uitſpraak der meerderheid doorgaans niet twijfelachtig, het gevoelen der natie, in de meeste gevallen, wij eenparig bevonden worden; of, zoo zich al, in enkele gevallen, daarin geen genoegzame grond ter beſlisſinge opdoet, zal dezelve, uit het geen het algemeene taalgebruik, in andere gelijkſoortige gevallen, heeft vastgeſteld, gemakkelijk zijn op te maken. Men raadplege dus de *analogie* der tale, te gelijk met het gebruik der meest beſchaafde volksklasſe bij het ſpreken en ſchrijven, en men zal, in de vereeniging dezer beide hulpmiddelen, den grond vinden, ter vastſtelling van zoodanige algemeene regelen omtrent het gezag der welluidendheid, welker betrachting noch den oorſprong der woorden verduisteren, noch der duidelijkheid eenig nadeel zal toebrengen. — Dit zij voor het tegenwoordige omtrent dit onderwerp genoeg; de toepasſing der hier gelegde algemeene beginſelen op onze moedertaal blijft voor het tweede gedeelte dezer Verhandeling bewaard (*).

§. 4.

(*) Men vergelijke voorts met het voorgeſtelde in deze §. de geheele eerſte Afdeeling mijner aangehaalde *Prijsverhandeling*, alwaar men het hier kortelijk voorgedragene breeder ontvouwd en geſtaafd zal vinden.

§. 4.

Over het ongenoegzame van den eersten Hoofdregel der Spelling: Schrijf, zoo als gij spreekt; *en de noodzakelijkheid van het acht geven op de Afleiding.*

Zoo hebben wij dan (om, na deze uitweiding, tot ons onderwerp te rug te keeren) den eersten algemeenen hoofdregel der spelling: *schrijf zoo als gij spreekt;* nader bepaald en omschreven, en die bepaling zelve in bijzonderheden ontvouwd. Nu ontstaat de vraag, of die hoofdregel, zoo als dezelve nader door ons bepaald is, door te zeggen, dat men zich, *in het schrijven, naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak rigten moet*, alleen en op zich zelven, genoegzaam zij, om ten rigtsnoer der spellinge te verstrekken? Het antwoord op deze vraag is niet verre te zoeken. Wij behoeven slechts onzen, in den aanvang voorgestelden, algemeenen toetssteen te baat te nemen, en wij zullen terstond ontdekken, wat er van de zaak zij. Algemeene en ligtst mogelijke verstaanbaarheid zeiden wij daar het groote oogmerk te zijn, 't welk allen zich, bij het spreken en schrijven, voorstellen. Maar is de ontvouwde hoofdregel, uit zijnen aard, ter bevordering van dit oogmerk wel toereikend? Men zal, geloof ik, deze vraag, bij eenig nadenken, ontkennend moeten beantwoorden. Immers, hoe zuiver en volkomen de uitspraak

ook

ook zijn moge, het kan echter niet anders zijn, of hij, die zich in het schrijven eeniglijk naar dezelve schikt, zal, of letters voorbijzien, welke tot het wezen eens woords behooren, of hij zal, door verwarring van onderling gelijke klanken, verkeerde teekenen bezigen. Doch, 't geen het voornaamste is, en alles afdoet, het denkbeeld eener geheel zuivere en volkomene uitspraak is louter hersenschimmig; dezelve was bij geen volk immer aanwezig, noch kan, uit den aard der zake, ligtelijk ergens aanwezig zijn. Om niet te herhalen, 't geen wij te voren in het midden bragten omtrent de verbasteringen en onvolkomenheden, aan welke de spraak onvermijdelijk is blootgesteld, beroepen wij ons slechts op het geen de ondervinding ons allen ten dezen aanzien leert. Waar toch, of bij welke volksklasse treft men onder ons eene uitspraak aan, welke geheel zuiver en volkomen kan genoemd worden? Heeft niet die uitspraak, welke, volgens het boven aangemerkte, onder ons de algemeene is, en ten grondslag der spelling ligt, hare eigene en bijzondere onvolkomenheden? Men denke slechts aan de verwisseling der klanken *ei*, en *ij*, der harde en zachte *e* en *o* enz., welke op de tong der Hollanderen vrij algemeen is.

Doch ook die mate nog van zuiverheid en volkomenheid van uitspraak, welke, uit de natuur der zake, bij een volk immer aanwezig zijn kan, waarin heeft zij haren grondslag, waardoor wordt zij bewaard en onderhouden? Voorzeker alleen in, en

door

door het achtgeven op de afkomst en zamenftelling der woorden, en de kennis, welke men daarvan, of door gezette taalbeoefening, of door het lezen van welgefchrevene boeken, of door den omgang met befchaafde en kundige lieden, verkregen heeft. Bij afwezigheid hiervan, kan de uitfpraak niet anders, dan hoogst verbasterd en onvolkomen zijn, gelijk het voorbeeld van het onbefchaafde gemeen, 't welk over dergelijke zaken nimmer nadacht, overtuigelijk bewijst. Deze aanmerkingen doen ons op het levendigst de noodzakelijkheid gevoelen, om bij den voorgeftelden hoofdregel nog eenen anderen te voegen, welke daarmede ten naauwfte verbonden is, en ons gebiedt, bij de fpelling, ook op de *Afleiding der woorden* te letten. Over dezen hoofdregel en deszelfs invloed op de fpelling zullen wij thans wat uitvoeriger fpreken.

§. 5.

Ontvouwing van den tweeden Hoofdregel der Spelling, welke de Afleiding *gebiedt te volgen, en bepaling van deszelfs invloed op de fpelling.*

Wij meenen dan den gemelden hoofdregel op deze wijze te moeten voordragen; *Men volge in het fchrijven de naaste en zekere afleiding.* — Hoe noodzakelijk het zij, dat men bij de fpelling op de afleiding acht geve, is uit het boven voorgeftelde

reeds

reeds blijkbaar. Wie toch gevoelt niet, dat, zonder deze achtgeving, de taal onmisbaar in de deerlijkfte verwarring zal geraken? De eenparigheid in het fchrijven, even noodzakelijk tot duidelijkheid, als onaffcheidbaar van het denkbeeld eener befchaafde taal, zal, zonder dezelve, onmogelijk kunnen plaats hebben. Wanneer ieder de uitfpraak alleen, ten rigtfnoer der fpellinge, volgt, hoe kan het anders, of er moet onder de fchrijvenden, zoo in het aantal, als in den aard der letters, welke zij ter fpelling van dezelfde woorden bezigen, merkelijk verfchil wezen? En dat door dit alles de duidelijkheid het grootfte nadeel lijden zal, en de ware kracht en beteekenis der woorden, hoe langs hoe meer, verduisterd zal worden, ja, eindelijk, geheel verloren gaan, heeft onze aanwijzing naauwelijks noodig. Immers is het blijkbaar, dat het onmogelijk is, de eigenlijke kracht en beteekenis der woorden wel te kennen, zonder de *noodige kennis van derzelver* oorfprong en afleidinge; en deze laatften moeten noodwendig te zoek raken, wanneer de uitfpraak alleen de fpelling regelt. — Geldt het gezegde omtrent alle talen in 't gemeen, het is bovenal van kracht omtrent zulke, welke men *oorfpronkelijke* talen mag noemen, tot welke klasfe, onder weinige andere nieuwere fpraken, ook de Nederduitfche behoort. Dit voorftel zal eenige nadere opheldering behoeven. In de Franfche taal, welke, voor het grootfte gedeelte, uit het Latijn gefproten is, *vindt* men eene aanzienlij-

lijke menigte van afgeleide en zamengestelde woorden, waarvan de grond- en bestandwoorden in het Fransch niet voorhanden zijn (*). De gemeene Franschman derhalve, die der geleerde talen onkundig is, kent de beteekenis dezer woorden alleen door het gebruik, zonder daarover eenige opheldering te hebben in derzelver oorsprong. Doch niet alzoo is het met de oorspronkelijke talen, met name met de Nederduitsche, gesteld. Daar deze hare meeste woorden uit zichzelve geschept, en, door afleiding van, en zamenstelling uit andere bekende Nederduitsche woorden, gevormd heeft, zoo loopt derzelver oorsprong meestal aan ieder, die deze taal spreekt, bij eenig nadenken, gereedelijk in het oog, en ontvangt hij van daar geene geringe opheldering over de ware en eigenlijke beteekenis der woorden. Dit wezenlijk en onwaardeerbaar voorregt nu der oorspronkelijke talen, boven de afgeleide, zou schier geheel verloren gaan, bijaldien de laatst voorgestelde hoofdregel bij de spelling niet zorgvuldig werd in acht genomen. —

Van

(*) Ten voorbeelde strekke het woord *enfant*, afkomstig van het Latijnsche *infans* Geletterden weten, dat hetzelve, even als het Grieksche νήπιος, eigenlijk hetzelfde beteekent, als ons *onmondig*. Doch het Fransch kent geen voorzetsel *en*, 't welk eene beroovende kracht heeft, noch bezit het stamwoord van *fant*; zoodat de aangewezene eigenlijke beteekenis van het woord voor den gemeenen Franschman geheel verborgen is.

Valt derhalve de noodzakelijkheid van het volgen der afleidinge, in 't algemeen, geenszins in twijfel te trekken, zoo zal het er nu alleen op aankomen, om te onderzoeken, hoe verre zich de invloed daarvan op de spelling behoort uit te strekken. Dat wij dien invloed geenszins onbepaald willen doen gelden, blijkt reeds uit de woorden, waarin ons voorstel omtrent het volgen der afleidinge vervat is. En, inderdaad, het onbepaald volgen van dezelve komt ons voor, *onmogelijk*, *nutteloos* en *onraadzaam* te zijn. *Onmogelijk* is het, omdat de oorsprong van verscheidene woorden zoodanig in het duister ligt, dat het hoogst bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk is, dien op te sporen. Het eerste grondwoord is wel eens in de diepste en schriftelooze oudheid verloren, en valt niet dan bij gissing te ramen; van waar dan ook de gevoelens der taalkundigen, somwijlen, merkelijk uiteenloopen. Ook komen in de meeste talen woorden voor, welke niet eigenlijk tot dezelve behooren, maar die, door toevallige aanleidingen, daarin zijn overgegaan, en, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben, zonder dat het mogelijk zij, den tijd, wanneer, of de wegen, langs welke zij in de taal gekomen zijn, met voldoende zekerheid op te geven. Taalkundigen zullen de gegrondheid dezer aanmerkingen gereedelijk erkennen; weshalve het noodeloos zijn zal, dezelve door voorbeelden te bevestigen. — In de tweede plaats verklaarden wij het onbepaald volgen der afleidinge voor *nutteloos*. Ook hiervan zal

het

het betoog geenszins moeijelijk vallen. Immers zijn doorgaans in eene taal vele woorden voorhanden, welker oorſprong niet dan aan opzettelijke taalbeoefenaars bekend kan zijn, omdat de grondwoorden, waarvan zij afgeleid, of de enkelvoudige, uit welke zij zamengeſteld zijn, reeds voor lang buiten gebruik waren, ja niet zelden zich alleen in oudere, min bekende, talen van dezelfde herkomst opdoen; waardoor de beteekenis dier woorden, gelijk de woorden zelve, voor de groote meerderheid der natie, welke zich met geene taalkundige navorſchingen kan bezig houden, ten eenenmale verborgen is. — Wat nu kan het baten, dat men de ſpelling van zoodanige woorden tot derzelver ware herkomst zoeke terug te brengen? Zal daardoor de duidelijkheid en algemeene verſtaanbaarheid wel iets bevorderd, de eigenlijke kracht en beteekenis dier woorden eenigermate opgehelderd worden? Immers neen. Veeleer zal het ſomwijlen gevaar loopen, dat daardoor de duidelijkheid benadeeld, de beteekenis der woorden verdonkerd worde, wanneer namelijk, gelijk niet zelden het geval zal zijn, de verandering, welke de ſpelling der woorden ten dien einde zou moeten ondergaan, eenigzins aanmerkelijk zou wezen. Wij hadden dus goede redenen, om, gelijk wij boven deden, het volgen der afleidinge in dier voege te bepalen, dat wij alleen *de naaste en zekere afleiding* ten rigtſnoer der ſpellinge ſtelden. Hierdoor alleen wordt dit rigtſnoer algemeen bruikbaar

en

en nuttig; hierdoor zal hetzelve aan het oogmerk, waartoe het werd voorgesteld, ten volle beantwoorden. Immers moet de afleiding *zeker*, dat is, voor ieder blijkbaar en aan geenen twijfel onderhevig zijn, zal het volgen daarvan eenig nut, ter bevordering der duidelijkheid, kunnen voortbrengen. En is het ook ten dien einde niet volkomen genoegzaam, zoo men slechts de naaste afleiding der woorden in het oog houde? Zou het daartoe wel noodig zijn, dat men met zijne gedachten telkens tot den hoogeren en meer afgelegenen oorsprong der woorden opklom? Niemand, geloof ik, zal dit in goeden ernst willen staande houden. Ook is die opklimming tot de eerste herkomst der woorden van de meerderheid der schrijvenden geenszins te vergen, noch met eenigen grond te verwachten. En wat kan het baten, regelen voor te schrijven, welker inachtneming voor verre het grootste deel der natie te lastig en bezwaarlijk, ja geheel onmogelijk is? Gelijk de taal ten gebruike niet van eenige weinigen, maar van een geheel volk geschikt is, zoo moeten de regelen, bij haar gebruik in acht te nemen, zoodanig zijn, dat derzelver betrachting voor alle eenigzins geoefenden niet alleen volkomen doenlijk, maar ook het nut daarvan voor hen klaarblijkelijk zij. Immers, zoo dit laatste geene plaats heeft, zal het eene geheel vruchtelooze onderneming zijn, de opvolging van zekere voorschriften algemeen te willen maken, daar de groote meerderheid der natie altijd standvastig zal

de regel: *schrijf zoo als gij spreekt;* gelijk wij boven zagen, de eerste grondwet is der spelling, door de natuur zelve, als 't ware, ingesteld, en allen zich naar deze wet het liefst en gemakkelijkst schikken, zoo behoort men van dezelve, zoo weinig mogelijk, en niet dan om gewigtige redenen, af te gaan. — Wanneer door het volgen der uitspraak, dat is, door de woorden zoodanig en met die klankteekenen te schrijven, welke bij eene onverbasterde uitspraak gehoord worden, de duidelijkheid benadeeld wordt, en de eigenlijke kracht en natuur der woorden gevaar loopen van uit het oog verloren te worden, dan, ja, dan is er een goede en voldoende grond voorhanden, om, niet de uitspraak, maar de afleiding ten rigtsnoer der spellinge te nemen. Doch is daarentegen het nadeel slechts schijnbaar, het gevaar louter ingebeeld en hersenschimmig, waarom dan een rigtsnoer verlaten, 't welk door de natuur zelve wordt aan de hand gegeven, en waaraan allen zich zoo gewillig en uit eigene beweging vast houden? Hiertoe althans schijnen de Grieken, wier taal, naar het oordeel van deskundigen, als door de wijsbegeerte zelve gevormd is, geenen voldoenden grond gezien te hebben. Hoe toch zouden zij anders de γ van λεγω in de scherpe χ hebben doen overgaan, wanneer dezelve op eenen scherpen medeklinker stuit, gelijk in λελεχθαι te zien is? Hoe zouden zij de π in ἑπτα met de zachtere β verwisseld hebben, wanneer dezelve, als in ἑβδομος, door de zachte δ gevolg

ſpelling dezer woorden tot derzelver ware herkomst en natuur zoeke terug te brengen? Immers geene, daar hierdoor derzelver kracht en beteekenis, door het gebruik genoeg bepaald, geenszins kunnen opgehelderd worden. Zelfs zou die terugbrenging ſomtijds duisterheid en twijfel kunnen baren, daar het niet altijd even blijkbaar is, waarom zekere naamwoorden of uitdrukkingen tot dit bepaald gebruik als bijwoorden zijn overgebragt. Ook kan het in levende talen wel eens plaats hebben, dat eenig woord of deel der uitdrukkinge, in die beteekenis, welke het, ter vervanging van een bijwoord, heeft doen bezigen, aan de natie in 't gemeen minder bekend zij. Gelijk hieruit het nutteloozе van de onderneming, om, in de ſpelling van dergelijke woorden, eene verandering, overeenkomſtig derzelver eerſten oorſprong, in te voeren, overtuigelijk blijkt, zoo moet die onderneming ook daarom worden afgekeurd, omdat men daarvan, om redenen boven reeds aangewezen, geenszins het bedoelde gevolg verwachten kan. En dit brengt mij tot het derde, 't welk wij tegen het onbepaald volgen der afleidinge hebben aangevoerd, zeggende, dat hetzelve *onraadzaam* is. Ook dit is overwaardig, in eenige bijzonderheden nader geſtaafd en opengelegd te worden. Het volgen der afleiding dan is *onraadzaam*, wanneer afleiding en uitſpraak met elkanderen als in tweeſtrijd komen, en voor het volgen der eerſte geene overwegende redenen van blijkbare nuttigheid pleiten. Immers, daar

de regel: *ſchrijf zoo als gij ſpreekt;* gelijk wij boven zagen, de eerſte grondwet is der ſpelling, door de natuur zelve, als 't ware, ingeſteld, en allen zich naar deze wet het liefst en gemakkelijkst ſchikken, zoo behoort men van dezelve, zoo weinig mogelijk, en niet dan om gewigtige redenen, af te gaan. — Wanneer door het volgen der uitſpraak, dat is, door de woorden zoodanig en met die klankteekenen te ſchrijven, welke bij eene onverbasterde uitſpraak gehoord worden, de duidelijkheid benadeeld wordt, en de eigenlijke kracht en natuur der woorden gevaar loopen van uit het oog verloren te worden, dan, ja, dan is er een goede en voldoende grond voorhanden, om, niet de uitſpraak, maar de afleiding ten rigtſnoer der ſpellinge te nemen. Doch is daarentegen het nadeel ſlechts ſchijnbaar, het gevaar louter ingebeeld en herſenſchimmig, waarom dan een rigtſnoer verlaten, 't welk door de natuur zelve wordt aan de hand gegeven, en waaraan allen zich zoo gewillig en uit eigene beweging vast houden? Hiertoe althans ſchijnen de Grieken, wier taal, naar het oordeel van deskundigen, als door de wijsbegeerte zelve gevormd is, geenen voldoenden grond gezien te hebben. Hoe toch zouden zij anders de γ van λεγω in de ſcherpe χ hebben doen overgaan, wanneer dezelve op eenen ſcherpen medeklinker ſtuit, gelijk in λελεχθαι te zien is? Hoe zouden zij de π in επτα met de zachtere β verwisſeld hebben, wanneer dezelve, als in εβδομος, door de zachte δ gevolg

volgd wordt? Hetzelfde treffen wij bij de Latijnen aan, wier taal insgelijks door ſchrandere en kundige mannen gevormd en beſchaafd is geworden. Ieder taalkenner denkt hier gewisſelijk aan *ſcribo* en *ſcriptum*, *nubo* en *nuptum*, *lego* en *lectum*, en verſcheidene andere woorden, waarin zich eene ſoortgelijke verwisſeling van verwantſchapte letteren opdoet. — Nog in een ander opzigt kan de afleiding met de uitſpraak in tweeſtrijd komen, wanneer deze namelijk, tot meerder gemak en meerdere ſtreeling van het oor, eene letter ingelascht, of eene andere wil weggelaten hebben, welke de oorſprong des woords of voor overtollig verklaart, of, naauw genomen, vereischt. Ook hier komt het mij onraadzaam voor, zich ſtiptelijk aan de afleiding te houden, wanneer men, zonder ſchennis der duidelijkheid en verduistering van de beteekenis der woorden, van dezelve kan afwijken, en de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden haar gezag weigert te erkennen. In de inlasſching eener letter althans, waarbij de wezenlijke beſtanddeelen des woords geheel bewaard blijven, zie ik volſtrekt geene zwarigheid, mits het geſchiede onder die bepalingen, welke wij boven, over de welluidendheid ſprekende, hebben voorgeſteld. De weglating eener letter heeft meerder bedenkelijkheid in, en moet ſchier eeniglijk bepaald blijven tot woorden, welke, door hunne ſchikking tot zeker bijzonder gebruik, van hunnen oorſprong geheel zijn afgeweken, waarvan wij boven breeder ſpraken. Intusſchen treffen wij

zoo van het eene als het andere, in de Griekſche en Latijnſche talen, verſcheidene voorbeelden aan, zoo als bij eene andere gelegenheid opzettelijk door mij werd aangewezen (*). Eindelijk is het naauw en onbepaald volgen der afleidinge dan inzonderheid *onraadzaam*, wanneer zulks niet geſchieden kan, zonder tegen het algemeen erkend en aangenomen gebruik aan te druiſchen; iets, waarvan men zich nimmer eenig gewenscht gevolg beloven mag. Doch dit verdient, om den overgrooten invloed, dien het gebruik op de ſpelling heeft, eene nadere en opzettelijke overweging; ja zelfs geeft de uitgebreidheid van dien invloed ons gegronde aanleiding, om het in acht nemen van het gebruik, als een' derden hoofdregel der ſpelling, voor te dragen.

§. 6.

Over den derden Hoofdregel der ſpelling, het acht geven op het Gebruik.

Men lette dan (en deze is de derde hoofdregel) *men lette in de ſpelling op het algemeen erkend en aangenomen gebruik.* Eer wij dezen hoofdregel nader ſtaven, en in bijzonderheden openleggen, zal het

(*) Zie mijne meergemelde *Prijsverhandeling*, 1ſte Afd. 1ſte Hoofdſtuk, §. 3.

het noodig zijn, de beteekenis van het woord *gebruik* te dezer plaatse wat naauwkeuriger aan te wijzen. Zeer onderscheiden is de zin, waarin dit woord, ten aanzien der tale, gebezigd wordt. Niet zelden toch verstaat men daardoor dat gezag, door 't welk sommige woorden, te voren algemeen in zwang gaande, verworpen, andere daarentegen, welke, in vroegere tijden, minder of geheel niet gebruikelijk waren, in omloop gebragt werden. In dezen zin spreekt HORATIUS van het gebruik, in de bekende plaats uit zijne *Ars Poëtica* (*).

Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet *usus*,
Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Ten andere bedoelt men, van *taalgebruik* sprekende, meermalen de bijzondere eigenschappen eener tale, waardoor zij zich van andere talen onderscheidt. In dezen zin spreekt men van het Grieksche of Nederduitsche taalgebruik, en zegt, dat het eene verbiedt, 't geen door het andere wordt toegelaten. Doch er is nog eene derde beteekenis van het woord *gebruik*, welke hier te stade komt, en waardoor hetzelve tegen andere taalgronden van regelmaat en afleidinge wordt overgesteld. Het is, namelijk, dat

(*) V. 70—72.

dat schijnbaar willekeurige, door verre de meesten der sprekenden en schrijvenden aangenomen, waardoor verscheidene afgeleide woorden, in uitspraak en schrijfwijze, van hunnen oorsprong afwijken, of in derzelver vorming de doorgaande regelmaat der tale veronachtzaamd werd. — Deze invloed van het gebruik doet zich in alle talen duidelijk voor. Letten wij (om eenige voorbeelden ter opheldering bij te brengen) op de Latijnsche taal, wij vinden daarin *includo*, *occludo*, van *claudo*; *abjicio*, *conjicio*, van *jacio*; *insulsus* uit *in* en *salsus*; *peregre* uit *per* en *ager*; *iners* uit *in* en *ars*; *colligo*, *intelligo*, van *lego*; en honderd anderen. Ook in de vorming der woorden ontdekt men verscheidene afwijkingen van de doorgaande regelmaat. De gewone regelmaat, bij voorbeeld, brengt mede, dat zamengestelde werkwoorden hunnen volmaakt verledenen tijd op gelijke wijze vormen, als de enkelvoudige. Doch, hiertegen vindt men *diligo*, *dilexi*, *intelligo*, *intellexi*, terwijl *lego* en deszelfs verdere zamengestelden, in het *perfectum*, *legi* hebben. Zoo eindigt het *perfectum* van de woorden der dusgenaamde eerste *conjugatie*, doorgaans, op *avi*: doch het gebruik heeft hierop eene uitzondering gemaakt in *emicuit* voor *emicavit*. Niet minder (om ons hiertoe voornamelijk te bepalen) niet minder oefent het gebruik, in het bedoelde opzigt, zijne heerschappij over onze moedertaal. Wij zullen slechts eenige staaltjes bijbrengen, daar de geheele ontvouwing hiervan te omslagtig zou vallen

en

en voor ons oogmerk geenszins noodzakelijk is. Zoo heeft het gebruik gewild, dat van *drank*, *krank*, *tam*, *land*, *lang* en vele foortgelijken, met verwisfeling der *a* in *e*, *drenken*, *krenken*, *temmen*, *ellende*, *verlengen* enz.; van *geven*, *regt* en dergelijken, *gifte*, *begiftigen*, *rigtfnoer*, *inrigten* enz., van *heven* (heffen), *fneven* (vallen), *heuvel*, *fneuvelen;* van *breed*, *breiden*, *uitbreiden*, enz. gevormd werden. Bij de verwisfeling der *l* en *u* op de tong der Nederlanderen, wanneer de eerfte voor de *d* gaat, heeft het gebruik de *l* van *fold* in *foldij* en *foldaat* behouden, maar in *foudenier* de wisfelletter *u* ingevoerd. Hetzelve valt op te merken in *eenvoudig*, *meervoudig*, en *zorgvuldig*, *menigvuldig*, allen van *volde* afkomftig, 't welk door het gebruik eerst in *voude*, daarna in *vouwe* veranderd is, van waar *vouwen*. Van *een* komt eigenlijk *eenkel*, maar het gebruik heeft hiervoor *enkel* gewild. Voor *iemer*, *niemer* (ooit, nooit) zoo als deze woorden, uit kracht der afleiding, gefchreven moesten worden, heeft het gebruik *immer*, *nimmer* ingevoerd. Gelijk *vijftig*, *zestig*, *zeventig*, *negentig* van *vijf*, *zes*, *zeven*, *negen*, zoo zijn *twintig*, *dertig*, *veertig*, *tachtig* van *twee*, *drie*, *vier*, *acht* afkomftig, en moesten dus eigenlijk, zoo het gebruik zich daar niet tegenftelde, *tweetig*, *drietig*, *viertig*, *achtig* luiden. — *Nooddruft* is, gelijk taalkundigen weten, afkomftig van *nood* en *derven*, zoodat men eigenlijk *nood-*

 derft,

derft, of althans, gelijk bij vroegere schrijvers meermalen voorkomt, *nooddruft* zou moeten schrijven; doch het gebruik heeft, met eene letterverzetting, *nooddruft* in zwang gebragt (*). Opmerkelijk ook is het werkwoord *verliezen*, waarin het gebruik, in den tegenw. tijd der aantoonende wijze, de *z*, doch, in den onvolm. verl. tijd en het deelwoord, de *r* heeft doen plaats grijpen, uit het verouderde *verlieren* gesproten. Iets soortgelijks valt in *wezen* op te merken, waarvoor men oudtijds ook *weren* schreef, van 't welk de 2de perf. van het enkelvoud en het meervoud van den onvolm. verled. tijd nog in gebruik zijn gebleven, gelijk de *r* mede bewaard is in het zelfstandig naamwoord *wereld*. Gewisselijk denkt men hier ook aan *kiezen*, *koos*, *gekozen*, en *koor*, *gekoren* van het verouderde *kieren*, waarvan *kore*, *keure*, *keurling* enz. — Ook zal ik van *misschien* voor *magschien*, *mag schieden* of *geschieden*; *veelligt* voor *'t viel* of *geviel ligt*, en meer soortgelijken, waarin het gebruik zijnen invloed grootelijks vertoont, niet behoeven te gewagen. Het bijgebragte, hoewel niets dan eenige proeven behelzende, zal echter voldoende zijn, om de heerschap-

(*) Zie HOOGSTRATENS *Geslachtlijst* naar de jongste uitgave van 1783, op het woord. Meer voorbeelden van soortgelijke letterverzettingen vindt men bij HUYDECOPER, in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, IIIde D. bl. 159. en 160., en de schrijvers aldaar aangehaald.

ſchappij van het gebruik over de uitſpraak eñ ſpelling eenigermate in het licht te ſtellen. — Maar hoe? zal men zich tegen dezen dwingeland, die niets dan duisterheid, verwarring en onregelmatigheid in de tale invoert, niet met kracht en nadruk verzetten? Schoon, voorwaar, klinkt deze taal, en prijsſelijk ſchijnt, in den eerſten opſlag, het voornemen, 't welk daarin wordt aangekondigd. Doch, bij nader en meer bedaard nadenken, zal dat voornemen onuitvoerlijk en ongerijmd, die fraaije en ſchoonklinkende taal een ijdel geklap blijken te zijn. Ja, werd het gebruik door de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, in der daad, als een dwingeland aangemerkt, verlangde zij zich aan deszelfs gebied te onttrekken, dan zeker zou men, met hoop op een' gelukkigen uitſlag, daartoe werkzaam kunnen zijn, daar men bij de natie onderſteuning en medewerking zoude vinden. Doch, nu deze het dus genaamde juk gewillig draagt, zonder daarvan eenigen last te gevoelen; nu zij zelve het zich, uit eigen vrije keuze, heeft op den hals gelegd, zou het dwaasheid, en eene geheel vruchtelooze onderneming wezen, haar aan eene heerſchappij te willen onttrekken, waaraan zij zich zoo gaarne onderwerpt. In ſtede van hem, die hierop uit was, als den verbreker van een lastig juk aan te merken, zou zij hem veeleer beſchouwen als een' eigendunkelijk' verweldiger van een gezag, 't welk hem in geenen deele toebehoort. En zou dit oordeel in

waar-

waarheid wel zoo geheel onbillijk en onverdiend wezen? Ik geloof, neen. Immers is de taal het eigendom der natie; aan haar dus, niet aan eenige naauw lettende taalgeleerden, komt het gebied en de beschikking over dezelve toe; en hij, die, zonder de blijkbaarste en meest gegronde redenen, tegen den uitgedrukten wil van de groote meerderheid der sprekenden en schrijvenden, deze of gene verandering zoekt door te drijven, matigt zich in der daad een gezag aan, 't welk hem in geenen deele toebehoort. Het gebruik nu, 't welk men zoo gereedelijk als een' willekeurig' dwingeland doet voorkomen, wat toch is het, welbegrepen, anders, dan de duidelijk verklaarde wil van het grootste deel, of liever, enkelen uitgezonderd, van de gansche menigte der sprekenden en schrijvenden? Men onderwerpe zich dan gewillig aan een gezag, 't welk, hoe grillig en willekeurig het ook schijne, echter misschien naar betere en zekerder gronden werkte, dan men oppervlakkig zou vermoeden. Op zichzelf toch komt het, bij eenig nadenken, reeds weinig aannemelijk voor, dat eene geheele natie in zeker gebruik zou hebben ingestemd, zonder dat voor hetzelve eenige voldoende redenen waren. Immers is dat gene, 't welk louter grillig en willekeurig is, uit zijnen aard onvatbaar voor eene algemeene overeenstemming. En doen zich niet, in vele gevallen, de redenen, welke het een of ander gebruik algemeen hebben doen gelden, voor den opmerkzamen vrij duidelijk op?

op? Ieder, die de boven opgegevene voorbeelden aandachtig gade ſlaat, zal, geloof ik, mijn gezegde volmondig toeſtemmen. Het is waar, dat, in verſcheiden andere gevallen, de ontdekking dier redenen niet zoo gemakkelijk valt: maar mag men hieruit wel beſluiten, dat dezelve geheel niet voorhanden waren? Deze gevolgtrekking zal zeker als overijld en roekeloos worden aangemerkt door allen, die bedenken, dat men, in de vorming der talen en de vastſtelling van haar gebruik, meestal, niet naar duidelijke en volkomen ontwikkelde bevattingen, maar naar zeker donker en onbepaald gevoel van het voegzame, nuttige, en behagelijke is te werk gegaan. Dit toch in het oog houdende, kan men zich geenszins verwonderen, dat de redenen, waarom het gebruik het een of ander, zoo en niet anders, gewild hebbe, niet altijd even klaarblijkelijk zijn (*). Doch, gelijk wij, op grond van het aangevoerde, van gevoelen zijn, dat men in de ſpelling op het algemeene en aangenomene gebruik wel degelijk behoort acht te geven, zoo erkennen wij nogtans gaarne, dat er gevallen zijn, waarin het vrijſtaat zich daartegen te verzetten, en van hetzelve af te wijken. Dan namelijk is zulks geoorloofd, wanneer zeker ſchrijfgebruik blijkbaar op verbastering der tale uitloopt, of aan de verkeerde

(*) Zie ADELUNG *Lehrgebaüde* enz., II. Th. ſ. 697. & 698.

daad, waarin zoo de natuurlijke toon eener gezuiverde uitſpraak, als de afleiding de ſpelling onbeſlist laat: hoe nu zal men in deze tot vastheid en eenparigheid geraken, tenzij men, tot het gebruik zijne toevlugt nemende, onderzoeke, hoedanig de meerderheid der ſchrijvenden daarin zij te werk gegaan, om zich naar hunne ſchrijfwijze te ſchikken? Ja zelfs zal men in enkele gevallen, waar ook het gevoelen der meerderheid moeijelijk valt op te maken, het gezag van eenen enkelen, algemeen gelezenen, en om zijne taalkunde en netheid van ſtijl beroemden ſchrijver moeten inroepen, en zich ter navolginge voorſtellen. — Wij eindigen onze aanmerkingen omtrent het gebruik en deszelfs invloed op de ſpelling met de herinnering, dat, gelijk men in vele gevallen een gebruik zal moeten volgen, 't welk niet in den volſten zin het algemeene, maar alleen dat der meerderheid genoemd kan worden, zoo het volgen van 't gebruik in levende talen, welke natuurlijk aan veranderingen blootſtaan, uit den aard der zake bepaald is tot dat gebruik, 't welk in onzen leeftijd algemeen in zwang gaat.

§. 7.

Zamentrekking en beſluit van het voorgaande.

Zie daar, zoo wij meenen, de regelen ontvouwd, welker inachtneming in alle talen den grond-

ſlag

ſlag legt tot eene goede en geregelde ſpelling. Het volgen der uitſpraak, zagen wij, dat de eerſte grondwet is der ſpelling, door de natuur zelve ingeſteld, en welker gezag in alle talen duidelijk kenbaar is. Doch wij zagen tevens, dat men, om de uitſpraak zuiver, de taal buiten verwarring te houden, en de duidelijkheid en algemeene verſtaanbaarheid, het groote oogmerk van ſpraak en ſchrift, ongeſchonden te bewaren, volſtrektelijk noodig heeft, op de afleiding der woorden acht te geven. In 't algemeen dus ſtemmen wij volkomen toe, 't geen de taalkundige WACHTER, en, voor en na hem, vele anderen beweerd hebben, dat *de ſpelling der woorden voornamelijk afhangt van derzelver oorſprong*, en dat *in de afgeleide en zamengeſtelde woorden die zelfde letters moeten plaats vinden, welke in de oorſpronkelijke en enkelvoudige voorkomen.* Doch wij zijn niettemin van gevoelen, en hebben, onzes bedunkens, dit gevoelen met genoegzame redenen geſtaafd, dat op dezen regel, in bijzondere gevallen, verſcheidene uitzonderingen mogen en moeten plaats hebben, wanneer namelijk de natuurlijke toon, of het beſchaafde en aangename der uitſpraak met de afleiding in zekeren ſtrijd komt, en de gronden, welke in 't gemeen voor het volgen der afleidinge pleiten, op de in geſchil zijnde gevallen niet met volle kracht kunnen toegepast worden. De beſlisſing omtrent dit laatſte echter komt, gelijk wij gaarne er-

 ken-

gevaar (*periculum*) en *gevaar* (het varen); *gelden* (meervoud van *geld*) en *gelden* (werkwoord); *helm* (zekere plant) en *helm* (*galea*); *kam* (*pecten*) en *kam* (*crista*); *kat* (*felis*) en *kat* (*tormenti genus*); *lokken* (meervoud van *lok*) en *lokken* (werkwoord); *loof* (*frondes*) en *loof* (moede); *mat* (zelfstandig naamwoord) en *mat* (vermoeid); *nagel* (spijker) en *nagel* (van den vinger); *pand* (*pignus*) en *pand* (van een rok); *rijk* (*dives*) en *rijk* (*regnum*); *schepen* (*judex*) en *schepen* (meervoud van *schip*); *slaap* (*somnus*) en *slaap* (van het hoofd); *tong* (*lingua*) en *tong* (zekere visch); *vergeven* (*ignoscere*) en *vergeven* (*veneno occidere*); *weder* (*rursus*) en *weder* (*aëris temperies*); en honderd anderen, waarvan de optelling te lang zou vallen? Het bijgebragte zal meer dan voldoende zijn, om ieder te doen erkennen, dat de onderscheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, in 't algemeen, onuitvoerlijk is. Doch zal men dezelve daarom niet doen gelden in die woorden, waarin zij mogelijk is? Zoo het gebruik der meerderheid die in eenige woorden heeft ingevoerd, zal het raadzaam zijn, zich daarnaar te schikken; doch daar, waar het gebruik geene onderscheiding heeft aangenomen, die te willen invoeren, alleen om te onderscheiden, dunkt mij niet slechts nutteloos, maar ook strijdig te zijn met de beginselen eener gezonde Taalkunde. Deze toch erkent geenen regel

voor

voor bondig en gezag hebbende, waarvan de uitzonderingen oneindig talrijker zijn, dan de gevallen, op welke hij kan worden toegepast, en welke van daar reeds blijkt een naauwelijks noemenswaardig nut te kunnen voortbrengen. Doch die ftrijdigheid met de beginfelen eener gezonde Taalkunde zal nog duidelijker in het oog loopen, wanneer wij letten op de willekeurige bepalingen, welke ook daar, waar die onderfcheiding mogelijk fchijnt, zullen moeten plaats hebben. Of kan men eene bepaling wel anders dan willekeurig noemen, welke, noch in de afleiding, noch in de uitfpraak, eenigen grond heeft? Van dien aard nogtans zullen de bepalingen moeten zijn, welke men, ter onderfcheiding van gelijkluidende, maar in natuur of beteekenis verfchillende woorden, zou willen maken. En hoe kunnen deze dan met de beginfels eener gezonde taalkunde immer beftaanbaar worden geacht? Men zou, ik erken het, dit met eenigen fchijn kunnen verdedigen, bijaldien de aanwinst van duidelijkheid, daardoor veroorzaakt, eenigzins aanmerkelijk ware; doch wij meenen, dat het tegendeel uit het boven gezegde genoegzaam blijkbaar is. Gelijk dus de eenige grond, ter verdediging van dergelijke bepalingen aan te voeren, ontoereikend is, zoo is het, aan den anderen kant, onloochenbaar, dat dezelve, als noch door de uitfpraak, noch door de bekende afleiding voorgefchreven wordende, het groote vereischte van alle taalkundige regelen misfen, dat, namelijk, van eeni-

gen inwendigen grond van redelijkheid en noodzakelijkheid te hebben, uit krachte waarvan zij door alle eenigzins geoefenden en nadenkenden, gemakkelijk en zonder verwarring, kunnen opgevolgd worden. Laat ons het gezegde wederom door eenige voorbeelden, uit de moedertaal ontleend, ophelderen. *Agt* (talwoord) en *acht* (in acht geven); *jagt* (*venatio*) en *jacht* (een vaartuig) en meer dergelijken, kan men ja, en moet men, volgens velen, onderscheiden, door de eerste met eene *g*, de anderen met eene *ch* te schrijven; maar is deze onderscheiding niet louter willekeurig, zonder dat daartoe, of de afleiding, of de uitspraak eenige voldoende reden aan de hand geve? — Hetzelfde geldt omtrent *hert* (een dier) en *hart* (*cor*); omtrent *daagen* (werkwoord) en *dagen* (meervoud van *dag*); *leeven* (werkwoord) en *het leven*; *smeeden* (werkwoord) en *smeden* (meervoud van *smid*). Immers kan *hert* en *hart*, uit hoofde der bekende vokaalverwisseling, in beide beteekenissen gebruikt worden; het zelfstandige *het leven* is in der daad niets dan de onbepaalde wijze van het werkwoord; en de beide werkwoorden *dagen* en *smeden* hebben, volgens de standvastige regelmaat der gelijkvloeijende werkwoorden, hunnen oorsprong van de zelfstandige woorden *dag* en *smid*. — Het voorgedragene geeft, naar wij meenen, ons volkomen regt, om den regel, welke gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden door de spelling onder-

schei-

ſcheiden wil hebben, als onbeſtaanbaar met eene gezonde taalkunde te verwerpen, en die onderſcheiding niet toe te laten, dan in woorden, waarin dezelve door de afleiding of uitſpraak geboden wordt, of door het algemeene en achtbare gebruik gewettigd is (*).

§. 10.

Beoordeeling van de wet der ſpaarzaamheid in de Spelling.

Van geene meerdere waarde is een andere regel, dien men voor de ſpelling heeft uitgedacht, dat namelijk *daarbij de ſpaarzaamheid moet worden in acht genomen.* Zoo men hierdoor verſtaat, dat bij de ſpelling geene meerdere letters mogen gebezigd worden, dan welke de afleiding, eene beſchaafde uitſpraak, of het achtbare gebruik vordert, dan zeker kan daartegen niets met eenigen grond worden ingebragt. Doch, in dezen zin, is de regel geheel overtollig, en behelst niets, dan 't geen in andere, algemeen erkende grondbeginſelen der ſpelling reeds is opgeſloten. De ware bedoeling ſchijnt dus veeleer te zijn, dat men de wet der ſpaarzaamheid, ook zonder achtgeving op de voorgeſtelde beginſelen, moet

(*) Men vergelijke met het hier voorgeſtelde ADELUNG, *Lehrgebäude* enz., Th. II. ſ. 711—715.

moet volgen, en geene andere letters bezigen, dan welke volstrekt noodig zijn, om de woorden op het gezigt te kennen. In dezen zin, is de regel geheel ongerijmd en taalbedervend, als waardoor vele fraaije en wezenlijke eigenschappen der tale zouden verduisterd worden, ja welks volstrekte toepassing niets minder, dan de volkomene omkeering en vernietiging van alle grondregelen eener goede spelling, ten gevolge zou hebben.

§. 11.

Over het gezag der Oudheid in de Nederderduitsche Spelling.

Eer wij tot onze tweede Afdeeling overgaan, zal het niet ondienstig zijn, nog over het gezag der Oudheid in de Nederduitsche spelling met een woord te spreken. Door *de Oudheid* of *de Ouden* verstaan wij hier bepaaldelijk die schrijvers, welke in het eerste tijdperk onzer Letterkunde, met name van de dertiende Eeuw tot op de tijden der Spaansche beroeringen, gebloeid hebben. Hoe gaarne wij ook aan de gezegde Schrijvers, bijzonderlijk aan die, welke tot de dertiende en veertiende Eeuw behooren, en wier schriften ons de taal in hare oorspronkelijke zuiverheid vertoonen, in vele opzigten groot gezag toekennen, gelooven wij echter, dat hetzelve in de spelling weinig gelden kan. Vooreerst toch blijkt het geens-

lijks in zwang bragt. Wij kunnen niet voorbij, hier te doen opmerken, dat zij, die in de woorden *blijven*, *schrijven*, *mijn*, *zijn*, bij de uitspraak, den klank der enkele en dubbele *i* doen hooren, als de Vriezen, Zeeuwen, Gelderschen, Overijsselschen en Groningers, blijkens het voorgestelde, de echte en oorspronkelijke uitspraak dezer woorden behouden hebben. Doch op de tong der Hollanders is deze echte klank reeds vroeg verloren geraakt, en voor eenen anderen, eenigzins zweemende naar den klank der *ei*, verwisseld geworden. Nadat nu Holland, werwaarts, na de Spaansche beroeringen, de voorname zetel der beschaafdheid en wetenschappen werd overgebragt, door middel van dit uitstekend voorregt, zijne uitspraak meer en meer als de algemeene en heerschende heeft doen gelden, is ook die verbastering in de meest beschaafde uitspraak en daarop gebouwde schrijfwijze ingevoerd, en daarin reeds zoo vast geworteld, dat het thans volstrekt onmogelijk is, dezelve uit te roeijen. IJdel dus en onberaden is de poging, door enkelen, doch zonder navolging, in het werk gesteld, om de oudste en echte schrijfwijze met eene enkele en dubbele *i* weder in te voeren. — Doch de lezer zal, geloof ik, reeds verlangend zijn, om ook omtrent het tweede klankteeken *y* eenig berigt te ontvangen. Reeds in zeer oude schriften, als die van MELIS STOKE, MAERLANT, en andere schrijvers der dertiende en veertiende Eeuw, komt deze letter zeer dikwijls

voor;

lijk *nogthans* wordt geschreven, even als *thans*, *althans*. Wat nu leert ons, dat de *h* hier ongepast is? Alleen het raadplegen der Ouden, bij welke wij voor *thans*, *althans*, *te hands*, *al te hands*, doch voor *nogtans* altijd *nochtan* geschreven vinden, ten duidelijken bewijze, dat *tans* in *nogtans* niets gemeens heeft met *thans*, *althans*, maar een loutere uitgang is. — Moet men (om nog een ander voorbeeld aan te voeren) *elende* of *ellende* schrijven? De Oudheid wijst ons hier te regt, door ons het bijwoord *él*, van waar *elders*, te doen kennen, uit welk bijwoord en het zelfstandige *land* het woord *ellende* is zamengesteld, zoo dat het eigenlijk *ballingschap* beteekene (*). Zoo vindt men ook *landsdouwen* en *landouwen* geschreven; wat nu zal men volgen? Ook hier is de raadpleging der Oudheid weder eene veilige gids, daar zij ons leert, dat *ouwe* of *auwe* oudtijds zoo veel beteekende, als *veld*, *beemd*, en men dus *land-ouwen* schrijven moet (†). — Men kan derhalve in de voorgestelde en meer soortgelijke gevallen de Oudheid met veel vrucht, ter regeling van de spelling, inroepen, gelijk ook de achtgeving op haar gebruik ons niet zelden den waren aard en de regelmaat der tale kan doen

(*) Zie de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 375. en het *Taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *ellende*.

(†) Zie de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 324. en KLUIT op *Hoogstatens geslachtlijst*, bladz. 278.

doen kennen, en dus in de beslissing van geschilpunten van grooten dienst wezen; iets, waarvan ons, in den loop onzer tweede Afdeelinge, verscheidene bewijzen zullen voorkomen.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE GESCHILPUNTEN IN DE SPELLING DER NEDERDUITSCHE TAAL.

Het is geenszins ons oogmerk, in deze Afdeeling een volledig onderrigt omtrent de Nederduitsche spelling te leveren, maar alleen om, met toepassing der te voren gelegde gronden, die bijzonderheden in dezelve te verhandelen, waaromtrent eenig verschil van gevoelen en daarop gebouwde schrijfwijze, onder de geletterden, plaats heeft, de wederzijdsche redenen naauwkeurig te onderzoeken, en, waar het mogelijk, door eene redelijke en voldoende beslissing alles tot eenparigheid te brengen. Al dat gene dus, 't welk tot dit oogmerk geene betrekking heeft, en waarover onder Taalgeleerden geen geschil valt, zal door ons met stilzwijgen voorbijgegaan, of alleen ter loops aangeroerd worden; terwijl wij, daarentegen, in het breede zullen stil staan bij die stukken, waaromtrent zich eenige strijdigheid van gevoelen opdoet. Deze allen tot zekere klassen en verdeelingen

gen te brengen, zou ten hoogste moeijelijk wezen, en, naar ons inzien, geene nuttigheid hebben; weshalve wij, zonder daarop angstvallig bedacht te zijn, alleen die orde zullen in acht nemen, dat wij eerst de geschillen over de klinkers en derzelver spelling, daarna die over de medeklinkers zullen verhandelen, op deze de verhandeling der verdere geschilpunten doen volgen, en eindelijk de Afdeeling besluiten met een onderzoek omtrent de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

§. 1.

Over de Klinkletters ij *en* y.

Daar de meeste hedendaagsche Taalkenners en netste schrijvers eenpariglijk van oordeel zijn, dat men de eerste in echt Nederduitsche woorden, zonder uitzondering, moet bezigen, en de laatste alleen in uitheemsche woorden hare plaats doen behouden, zou het overtollig kunnen schijnen hierover in deze Verhandeling te spreken, ware het niet, dat alles, ten dezen aanzien, nog niet tot volkomene helderheid gebragt ware, en mannen van een algemeen erkend gezag in het vak der taalkunde een stelsel hadden aangeprezen, van het straks voorgestelde eenigermate verschillende. Het zal dus noodig zijn, dat wij de ware natuur en herkomst dezer beide letteren, en derzelver onderscheiden gebruik kortelijk ontvouwen.

Dan

Den Taalkundigen is bekend, dat de eerste diet letteren, in haren oorsprong, niets anders is, dan de dubbele *i*. In de oudste schriften namelijk, in onze taal voorhanden, vindt men doorgaans *hi*, *zi*, *fri*, *mine*, *bliven*, enz. geschreven. Zoo men slechts de werken van MELIS STOKE, MAERLANT, LODEWYK VAN VELTHEM, en andere oude schrijvers gelieft in te zien, zal men hiervan menigvuldige voorbeelden aantreffen. Zelfs in latere schriften zijn dezelve niet zeldzaam. Zoo leest men in den *Hertspiegel* van den beroemden HENDRIK LAURENSZ. SPIEGEL, die in den jare 1612 overleed, meermalen *mi*, *gi*, *hi*, *zi*, bij voorbeeld, I. Boek, v. 8, 14, 188, 348, 249, 323 en 342, II. Boek, v. 39, 59 en 189. In hetzelfde Werk wordt ook *liveloos* voor *lijveloos* gevonden, I. Boek, v. 164.

Doch deze enkele *i* kon geene plaats hebben in lettergrepen, op eenen medeklinker sluitende, als *mijn*, *zijn*, *blijf* en soortgelijke, maar moest hier noodzakelijk verdubbeld worden. — Men schreef dus oudtijds, met eene dubbele *i*, *bliif*, *wiin*, *schriif*, van welke schrijfwijze, in oude handschriften, nog vele sporen voorhanden zijn. Doch, om de gelijkheid der dubbele *i* met de *u*, waaruit ligtelijk verwarring kon ontstaan, en misschien ook sieraadshalve, begon men de tweede *i* reeds vroeg met een' langen staart te schrijven, 't welk men, bij hare plaatsing vóór eene vokaal aan het begin der woorden, insge-

lijks in zwang bragt. Wij kunnen niet voorbij, hier te doen opmerken, dat zij, die in de woorden *blijven*, *schrijven*, *mijn*, *zijn*, bij de uitspraak, den klank der enkele en dubbele *i* doen hooren, als de Vriezen, Zeeuwen, Gelderschen, Overijsselschen en Groningers, blijkens het voorgestelde, de echte en oorspronkelijke uitspraak dezer woorden behouden hebben. Doch op de tong der Hollanders is deze echte klank reeds vroeg verloren geraakt, en voor eenen anderen, eenigzins zweemende naar den klank der *ei*, verwisfeld geworden. Nadat nu Holland, werwaarts, na de Spaansche beroeringen, de voorname zetel der beschaafdheid en wetenschappen werd overgebragt, door middel van dit uitstekend voorregt, zijne uitspraak meer en meer als de algemeene en heerschende heeft doen gelden, is ook die verbastering in de meest beschaafde uitspraak en daarop gebouwde schrijfwijze ingevoerd, en daarin reeds zoo vast geworteld, dat het thans volstrekt onmogelijk is, dezelve uit te roeijen. IJdel dus en onberaden is de poging, door enkelen, doch zonder navolging, in het werk gesteld, om de oudste en echte schrijfwijze met eene enkele en dubbele *i* weder in te voeren. — Doch de lezer zal, geloof ik, reeds verlangend zijn, om ook omtrent het tweede klankteeken *y* eenig berigt te ontvangen. Reeds in zeer oude schriften, als die van MELIS STOKE, MAERLANT, en andere schrijvers der dertiende en veertiende Eeuw, komt deze letter zeer dikwijls

voor;

voor; doch, 't geen onze opmerking bovenal verdient, alleen ter vervanging van de enkele klinkletter *i*. Zoo vindt men (om ter opheldering en staving eenige voorbeelden bij te brengen) in het IV. Boek der *Rijmkronijk* van MELIS STOKE, *eyghen* v. 160, *hoy* v. 263, *moeye* v. 163 en 302, *hoyt* v. 150, 944 en 1079, *pays* v. 146 en 699, *feyde* v. 711, *Symoen* v. 980, en *thuys* v. 158, 334, 395 en 999. Zie hier ook eenige voorbeelden, uit het I. Deel van MAERLANTS *Spiegel Historiael*, bij het doorbladeren, opgeteekend: *Byble* I. Paertie, II. Boek, XV. C. v. 47.; *dorsayet* ibid. XIV. Cap. v. 52, *Egypten* ibid. VII. Cap. v. 22, en VIII. Cap v. 22, *Ethyopen* ibid. X. Cap. v. 8, *Hyster* I. Paertie, III. Boek, XVIII. Cap. v. 13, *Ysaac* I. Paertie, II. Boek, VIII. Cap. 45, *Ysrael* ibid. ibid. XIII. Cap. v. 2 en 36, *Ystorie* ibid. XIX. Cap. v. 15, *Ytalien* ibid. X. Cap. v. 5, *Moyses* ibid. VII. Cap. v. 2, en VIII. Cap. v. 10 en 18, *wylen*, ibid. XVII. Cap. v. 5. — Hetzelfde gebruik der letter *y* treft men ook in latere schriften der veertiende, vijftiende en zestiende Eeuwen aan. Omtrent het laatst der vijftiende echter, en vervolgens, vindt men de *y* minder standvastig gebezigd in woorden, welke slechts een' enkelen klinker vorderen, maar ontmoet in deze ook niet zelden de *ij*; doch zeldzamer doet zich het gebruik der *y* voor, waar eene dubbele vokaal, en dus de *ij* vereischt wordt; eene verwisseling,

welke eerst met de zeventiende Eeuw meer algemeen in zwang is gekomen, en ook thans op vele drukkerijen ſtand houdt. Daarentegen vindt men door het geheele eerstgenoemde tijdperk, en vooral in de vijftiende en zestiende Eeuw, de *y* doorgaans gebezigd in den tweeklank *ei*, bij voorbeeld, in *leyden*, *eygen*, en alle woorden op *heid* uitgaande, alsmede in de twee- en drieklanken *ai*, *ooi*, *ui* en *oei*. Van waar toch heeft dit ſtandvastig gebruik der *y* voor de enkele *i*, en in lettergrepen, welke geene verdubbeling der vokaal vereiſchen, zijnen oorſprong? Van waar is het, dat men dezelve in vroegere tijden, in vergelijking van latere, zoo zelden met de *ij* verwisſeld, en daarentegen zoo eenparig in de plaats der *i* geſteld heeft? De verklaring van dit zonderling verſchijnſel moet, geloof ik, gezocht worden in het gebruik van dat volk, uit welks taal dezelve in de onze ſchijnt overgenomen. Dat zij, in haren oorſprong, niets anders is dan de Υ der Grieken, door de Latijnen in Griekſche woorden met het letterteeken *y* geſchreven, zal bij deskundigen niet ligt twijfel ontmoeten. Doch dat zij van daar, door middel der Latijnſche taal, in ons *alphabet*, bij deszelfs eerſte en oorſpronkelijke inrigting, zou zijn overgegaan, komt mij geheel onwaarſchijnlijk voor. Vooreerst toch laat zich, uit het te voren voorgeſtelde, met genoegzame zekerheid opmaken, dat dezelve in onze oudſte taal, toen de echte en ware uitſpraak van de enkele en dubbele *i*

in

in *schriven*, *zijn* enz. nog algemeen in zwang was, weinig of niet in gebruik is geweest. Wel is waar, dat zij reeds bij MELIS STOKE, MAERLANT, en anderen onzer oudste schrijveren meermalen voorkomt; doch haar gebruik is echter bij dezen op verre na zoo menigvuldig niet, als in latere schriften van de vijftiende en zestiende Eeuwe. De tweeklank *ei* wordt bij de genoemde schrijvers doorgaans met *i*, zeldzaam met *y*, geschreven; en haar gebruik in *hy*, *zy*, *ryke*, *schryyven* enz., in lateren tijd zoo gemeenzaam, is bij hen geheel vreemd, daar zij die woorden eenparig met eene enkele *i* schrijven. Het meest gebruiken zij dezelve in vreemde woorden, en in de twee- en drieklanken *ui*, *ooi*, en *oei*, gelijk uit de bijgebragte voorbeelden blijkbaar is. Voeg hier nog bij, dat, volgens de opmerking van WACHTER (*), de *y* bij de Franken en Alemannen zeldzaam, en bij de Gothen nimmer dan in vreemde woorden voorkomt; welke zeldzaamheid der gemelde letter in de oude talen, die met de onze verwantschapt zijn, mijns bedunkens, het beweerde, dat de *y* niet eigenlijk tot het Nederduitsch *alphabet* behoort, krachtiglijk bevestigt. De tweede en voorname reden verder, waarom het mij hoogst onwaarschijnlijk voorkomt, dat de *y* uit de Grieksche taal, door middel der Latijnsche, in

(*) In *Prolegomenis* ad *Glossarium German.* Sect. III.

in de onze zou zijn overgegaan, is deze, dat in geene der beide talen die letter eenen klank heeft, eenigzins gelijk aan dien, welken het gebruik daaraan in de onze heeft toegewezen. Bij de Grieken was zij, gelijk men weet, in klank aan onze *u* gelijk; en de Latijnen bezigden dezelve alleen in Griekſche woorden, gevende daaraan waarſchijnlijk den klank der *u*. — Wij moeten dus naar eene andere herkomst der letter *y* in onze taal omzien, waaruit het te voren opgegeven gebruik verklaard kan worden. Deze meenen wij in de Franſche taal, bijzonderlijk in de ſchrijfwijze, oudtijds daarin aangenomen, ontdekt te hebben. Daar deze verklaring van den oorſprong der letter *y* in onze taal, voor zoo veel wij weten, nieuw, of althans tot hiertoe niet naar eisch ontwikkeld is, zullen wij daarbij wat langer ſtil ſtaan. — Dat de *y* in zeer vele Franſche woorden werd aangenomen, zal niemand bevreemden, zoodra hij bedenkt, dat de Franſche taal, uit een mengſel van verſchillende talen zamengeſteld, een groot deel van hare woorden uit de Latijnſche, of, door tusſchenkomst van deze, uit de Griekſche ontleend heeft. De waarheid hiervan is zoo blijkbaar en algemeen erkend, dat het noodeloos zijn zal, daarvan bewijzen bij te brengen. De *y*, door deze overneming van oorſpronkelijk Griekſche woorden, in de Franſche taal ingevoerd, verloor aldaar bij de uitſpraak ſpoedig haren eigenlijken klank van *u*, en verkreeg daarentegen dien van *i*. Vervolgens

ge-

gebruikte men dezelve, in vele andere woorden, in plaats van de enkele *i*, als *fourmy*, *luy*, *celuy*, *essay*, *roy*, *loy*, *j'ay*, *j'aimay*. Ook werd dezelve algemeen aangenomen, om den klank van de dubbele *i* aan te duiden, als *crayon*, *employer*, *frayeur*, *moyen* enz., welk laatste gebruik der *y* tot hiertoe in de taal onveranderd heeft stand gehouden (*). Het eerstgemelde daarentegen komt, met uitzondering van weinige woorden, als *y*, *yeux*, en eenige andere, gelijk mede van zulke, welke blijkbaar hunnen oorsprong uit het Grieksch hebben, in latere Fransche werken schier geheel niet voor; maar des te veelvuldiger en algemeener vindt men hetzelve in schriften van vroegeren tijd, zelfs in zulke, welke niet tot de hoogste oudheid der Fransche Letterkunde behooren. Wij zullen, om ons gezegde nog nader te bevestigen, hier eenige woorden opgeven, waarin de *y* op die wijze gebruikt wordt, ontleend uit de *Satyres* van een' oud' Fransch' Dichter, met name REGNIER, welke in den jare 1614, naar luid van den titel, verbeterd in het licht kwamen. In de opdragt in onrijm aan den Koning, welke aan het hoofd staat, lees ik de woorden *roy*, *icy*, *doy*, *celuy*, *Etyopie*, *ay*, *moy*, *abry*. De gedichten zelve openslaande, doen zich ter-

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Grammaire Françoise* van RESTAUT, pag. 449—452. van de twaalfde Uitgave.

terstond aan mij voor de woorden *autruy*, *soucy*, *ny*, *j'aymay*, *aujourd'huy*, *parmy*, *soy*, *lys*, *vay*, *croiray*, *luy*, *amy*, *vray*, *oyseaux*, *quoy*, *foy*, *estourdy*, *ennuy*, *yvrongne*, *arroy*, *joly*, *poly*, *ouy*, *j'escry*, *loy*, *hyver*, *obeyt*, *dy*, *mercy*, *cogroy*, *fay*, *soucy*, *suyvre*, *saisy*, *fuy*. — Deze lijst zou zich nog merkelijk laten vergrooten; doch de bijgebragte voorbeelden zullen, vertrouw ik, voldoende geacht worden ter staving van mijn gezegde. — Wie nu (om al het aangevoerde tot het voorgestelde einde aan te wenden), wie, die op het thans ontvouwde gebruik der *y* in de Fransche taal acht geeft, en daarmede vergelijkt het gebruik, dat onze oude schrijvers, volgens het te voren aangehaalde, daarvan maken, zal niet, met mij, de onderstelling voor aannemelijk houden; dat de onzen het voorzeide gebruik der *y* van de Franschen ontleend hebben, en deze letter eigenlijk, door tusschenkomst der Fransche tale, in de onze algemeen in zwang is geraakt? Deze onderstelling wordt meer dan aannemelijk, ja ten hoogste waarschijnlijk, wanneer wij bedenken, hoe de Fransche Letterkunde, welke de onze in oudheid overtreft (*), hier te lande reeds zeer

(*) De Fransche dichtkunst bloeide reeds in de twaalfde Eeuw, uit welke nog verscheidene overblijfselen voorhanden zijn. Zie VAN WIJN, *Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 244 en 245. De onze weet men, dat voornamelijk eerst in de dertiende Eeuw haren oorsprong nam; althans heeft men van vroegere tijden niets meer overig.

zeer vroeg algemeen beoefend werd, 't welk zich zelfs zoo verre uitstrekte, dat onze Letterkunde in de vroegste Eeuwen geheel naar die der Franschen gevormd werd. MAERLANT, de oudste Nederduitsche schrijver, wiens schriften wij bezitten, en die in den jare 1300 overleed, maakt reeds van verscheidene vertalingen uit het Fransch gewag, welke in zijnen tijd voorhanden waren. Dus leest men bij hem van eenen *Bestiaris*, door zekeren WILLEM UTENHOVE *uten Walsche* gedicht; van *Walsche Gedichten*, door eenen CLAIS VAN BRECHTEN van Haarlem uit het Fransch vertaald, en van verscheidene Fransche Romans, in zijnen tijd reeds in het Nederduitsch overgezet, of althans door zijne landgenooten met graagte gelezen (*). MAERLANT zelf dichtte wel, voor zoo ver wij weten, niets uit het Fransch; doch men vindt niet alleen in zijne berijmde Zamenspraken eene navolging van den Franschen smaak (†), maar treft ook in zijne dichtwerken, hoewel over 't geheel zeer zuiver van taal, hier en daar woorden aan, welke blijkbaar uit het Fransch genomen zijn. Zie hier eenige, welke uit zijnen *Spiegel Historiael* zijn opgeteekend: *gepayt* (betaald, beloond), *Prologhe* v, 44, *abyt* (kleeding) I. Paertie, IV. Boek, XXIII. Cap. v. 33,

pas-

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 261 en 262, en 264—266.

(†) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 294.

passage ibid. XXVI. Cap. v. 46, *saluut* ibid. XXVIII. Cap. v. 8, *amien* (vriendinnen) ibid. XXXII. Cap. v. 7, *lyoen* (leeuw) ibid. XXXVI. Cap. v. 28, *precieus* ibid. XL. Cap. v. 55, *te destruweerne* I. Paertie, V. Boek, XLVIII. Cap. v. 12, *torsioen* ibid v. 14, *montaegne* ibid. v. 30, *soverein* ibid. XLIX. Cap. v. 45, *incarnatioen* ibid. LII. Cap. v. 54, *regneerde* ibid. LIX. Cap. v. 6. — Dalen wij tot latere tijden af, wij zullen van de beoefening en navolging der Fransche taal en letterkunde gedurig meerdere en sterkere blijken aantreffen. Om thans niet te gewagen van verscheidene Romans der dertiende en veertiende Eeuw, en andere stukken, welke voor het grootste gedeelte uit het Fransch zijn overgezet; welken letterminnaar is het onbekend, dat in den loop der vijftiende Eeuw, met den overgang der Grafelijke regering in het huis van Bourgondien, onze dichtkunde zich geheel naar den Franschen smaak begon te buigen (*)? De dichterlijke gezelschappen, onder den naam van *Rhetorijk-* of *Rederijkkamers* vermaard geworden, welke voornamelijk in de vijftiende Eeuw hunnen oorsprong hadden, en in de zestiende Eeuw algemeen verspreid werden en tot een' aanzienlijken bloei geraakten, waren geheel in navolging der Franschen in-

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 348, en WAGENAARS *Brieven* achter zijn *Leven*, XL. Brief, bladz. 124—126.

ingerigt, ja ontleenden van daar zelfs hunnen naam (*). Het gebruik van basterdwoorden, uit de Fransche taal genomen, kwam in die zelfde vijftiende Eeuw hoe langs hoe meer in zwang, ja werd zelfs tot op het laatst der zestiende Eeuw, toen een zuiverder smaak begon veld te winnen, als een sieraad der dichtkunde aangemerkt. De onderscheidene dichtsoorten, toen in gebruik zijnde, waren geheel naar de Fransche leest geschoeid, en hadden schier allen Fransche benamingen, gelijk te zien is uit de *const van Rhetoryke* door MATTHYS DE CASTELEYN, een' Dichter, die in de eerste helft der zestiende Eeuwe bloeide. Wanneer men op de thans ontvouwde gemeenschap onzer vroegste Letterkunde met de Fransche acht geeft, en daarbij in aanmerking neemt (iets, 't welk vooral onze aandacht verdient) dat, hoe meer men zich naar den Franschen smaak begon te schikken, en van Fransche woorden te bedienen, hoe algemeener het gebruik der *y* voor de enkele *i*, op de wijze der Franschen, zich in Nederduitsche schriften voordoet, dan voorwaar zal men de voorgedragene onderstelling omtrent de invoering der *y* in onze taal voor ten hoogste waarschijnlijk, of liever voor vol-

(*) Zie *de Hist. Avondst.* I. Boek, bladz. 350 — 353, en KOPS in zijne *Schets eener geschiedenisse der Rederijkeren*, onder *de Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te Leyden, II. Deel, bladz. 217.

volkomen zeker houden. Daaruit toch, en daaruit alleen, laat zich het anders vreemde en zonderlinge verschijnsel volledig verklaren, hoe de *y*, in onze taal, met uitzondering van eenige vreemde woorden, volstrekt onnoodig, bij ons langzamerhand de enkele *i*, in de twee- en drieklanken, *ai*, *ei*, *ooi*, *ui*, *oei*, en in de woorden *hi*, *gi*, *zi*, *wi*, *schriyen*, *bliven*, enz. geheel hebbe kunnen verdringen. Uit het voorgestelde laat zich nu ook gemakkelijk het antwoord opmaken op de vraag, of men de *y*, in de spelling van Nederduitsche woorden, tegenwoordig al, dan niet zal blijven behouden. Immers, daar dit klankteeken, buiten eenige noodzake, en tegen de oorspronkelijke inrigting onzer tale, door eene ongepaste navolging der Fransche, in dezelve is doorgedrongen, daar men de *y* reeds overlang uit Nederduitsche woorden heeft begonnen uit te monsteren, en latere taalkundigen en de netste schrijvers het ten dezen aanzien eens zijn, zoo kan er geene reden worden uitgedacht, waarom men deze letter uit het Nederduitsch *alphabet* niet geheel zou uitwisschen, en daarvoor het echte Nederduitsche klankteeken *ij* in de plaats stellen. Alleen eenige vreemde eigennamen van personen, landen enz., als *Cyrus*, *Assyrie*, *Abyssinie*, *Abydus* enz., mogen en moeten, overeenkomstig het algemeene gebruik, met de *y* geschreven worden; doch voor het overige komt dezelve in 't geheel niet te pas. Doch hier staat ons in den weg het gevoelen van twee

on-

onzer achtbaarste taalgeleerden, HUYDECOPER en LELYVELD (*), waarvan wij in den beginne reeds met een woord gewag maakten, en bij welks ontvouwing en beoordeeling, welke, na de gegevene ophelderingen omtrent den oorsprong der *y*, gemakkelijk zal vallen, wij voor het laatst nog eenige oogenblikken moeten stil staan. Het gemelde gevoelen dan komt hoofdzakelijk hierop neder, dat men, in woorden en lettergrepen op eenen klinker eindigende, en gevolgelijk geene verdubbeling der vokaal vereischende, of met andere woorden in die, waarin de oudste schrijvers de *i* bezigden, als *hi*, *mi*, *zi*, *wi*, *schriven* enz., het klankteeken *y* moet gebruiken; doch daarentegen *mijn*, *zijn*, *schrijf*, waar de dubbele vokaal gevorderd wordt, met *ij*, in haren oorsprong zoo veel als de dubbele *i*, behoort te schrijven. Dit gevoelen, welks opvolging tot een middel dienen moet, om de tegenwoordige uitspraak, en daarop gebouwde schrijfwijze met de ei-

(*) Zie de Aanteekening van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 188—193. Het stelsel van HUYDECOPER en LELYVELD wordt ook eenigermate aangeprezen door den Hoogleeraar KLUIT, in zijn *Vertoog over de spelling der Nederduitsche Taal*, gedrukt in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 344. Doch in latere schriften heeft hij het algemeene gebruik der *ij* in Nederduitsche woorden aangenomen. Zie zijne Aanteekening op de laatste uitgave van HOOGSTRATENS *Geslachtslijst*, bladz. 638.

eigenlijke regelmaat der tale eenigermate overeen te brengen, heeft, blijkens de verdediging daarvan door LELYVELD, zijnen voornaamsten en eenigen grond in het gebruik der Ouden, die, gelijk wij te voren zagen, en door LELYVELD breeder wordt aangetoond, de *y* vrij eenparig in de eerstgemelde woorden, doch in de laatste bestendig de *ij*, of dubbele *i*, bezigden. Doch wie gevoelt niet, na het voorgedragene, dat het gezag der Ouden in dezen weinig gelden kan? Immers hebben deze de *y* geenszins in het oorspronkelijke Nederduitsche *alphabet* gevonden, maar dezelve daarin, zonder noodzake, uit het Fransche ingelascht. Hadden zij van de *y* alleen dat gebruik gemaakt, 't welk HUYDECOPER en LELYVELD daarvan gemaakt willen hebben, dan zeker zou hun gezag in dezen meerder mogen gelden; doch wij hebben gezien, dat zij dezelve vrij algemeen voor de enkele *i* hebben gebezigd. En zal men dan ook hierin hun voetspoor volgen? Niemand, geloof ik, zal daartoe zijne stem willen geven. Hierbij komt nog, dat LELYVELD in het begrip schijnt gestaan te hebben, dat, eerst na het doordringen van de thans algemeene verbastering der uitspraak, in de woorden *hij*, *zij*, *wij* enz., de *y* door de Ouden in dezelve voor de *i* is ingevoerd. Doch dit is eene onderstelling, welke niet gemakkelijk kan bewezen worden, daar de *y*, gelijk wij zagen, bij de Franschen zeer vroeg als *i* werd uitgesproken, en reeds

als

als zoodanig in onze taal gebezigd werd, toen de gemelde verbastering nog blijkbaar geene plaats vond, zoo als de voorbeelden, daarvan uit MAERLANT en MELIS STOKE, die altijd *hi*, *wi*, *zi* enz. schreven, bijgebragt, overtuigelijk aantoonen. Veeleer zou ik gelooven, dat het gebruik der *y* in de gemelde woorden eenvoudiglijk daarom is ingevoerd, om alzoo de schrijfwijze van *zy*, *my* enz. meer gelijkvormig te maken aan *zijne*, *mijne*, waarin de *ij*, overeenkomstig een oud gebruik, voor de dubbele *i* gold. Is intusschen de gemelde onderstelling van LELYVELD, zoo niet ongegrond, althans onbewijsbaar, zoo ziet men gereedelijk, dat uit het gebruik der Ouden, bij de thans algemeen gewordene verbastering der uitspraak, geen rigtsnoer voor de spellinge valt af te leiden. — Uit al het aangevoerde blijkt, mijns inziens, ten duidelijkste, dat het stelsel der genoemde Geleerden geenszins op den waren aard en regelmaat onzer moedertaal berust, maar het willekeurig gebruik van een klankteeken voorschrijft, 't welk eigenlijk tot het Nederduitsche *alphabet* niet behoort. Hetzelve verdient dus geenszins ter navolging te worden aangeprezen, te minder, daar deszelfs invoering aan vele zwarigheden onderhevig is, en de deur voor menigerlei misslagen en verwarringen zou openzetten.

Het besluit van al het verhandelde (om hetzelve hier nog met een woord te herhalen) is derhalve,

dat

dat men het klankteeken *y* alleen gebruiken moet in woorden, welke, door middel der Latijnsche, uit de Grieksche taal genomen zijn, en waarin hetzelve den waren klank van *u* heeft, als *Cyrus*, *Cyprus*, *Asſyrie* en meer dergelijke vreemde benamingen; doch in echte Nederduitsche woorden, met geheele verwerping der aan onze taal niet eigene *y*, alleen het Nederduitsche klankteeken *ij* behoort te bezigen (*).

Bij deze gelegenheid zouden wij gevoegelijk ook over de vreemde letters *c*, *q* en *x* kunnen spreken; doch daar ten dezen aanzien geen verschil valt, maar die letters eenpariglijk uit Nederduitsche woorden verbannen zijn, alwaar de *ſ* of *k*, de *kw* en *ks* derzelver plaats vervangen, en alleen in vreemde woorden, als *Cyrus*, *Cajus*, *Quintus*, *Xerxes* enz.; gedoogd worden, ligt het buiten het oogmerk dezer verhandeling, de allezins billijke en voldoende redenen te ontvouwen, welke dit een en ander hebben uit-

(*) Men zie voorts over de *ij* en *y* in 't algemeen na den Hoogleeraar KLUIT op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, bladz. 634—638., denzelfden in zijne *Vertoogen over de Nederduitsche ſpelling*, het eerste in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 284 en volgg., het andere in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te Leyden, III. Deel, bladz. 1 en volgg., en L. VAN BOLHUIS in zijne aanmerkingen op *Klaas Stijl*, bladz. 5 en 6. Vergelijk ook TEN KATE, I. Deel, bladz. 116 en 156.

uitgewerkt (*). Alleen merken wij aan, dat het woord *cieren*, zoo als eenigen dit nog verkeerdelijk schrijven, ter voldoening aan de uitspraak en het beschaafde schrijfgebruik, met eene *s* moet geschreven worden. Over *cingel* of *singel*, en meer dergelijke woorden, zullen wij nader spreken, wanneer wij zullen handelen over de spelling van woorden, welke uit vreemde talen in de onze zijn overgenomen. Voorts hebben wij *bladz.* 51. reeds opgemerkt, dat de *c* bij ons noodzakelijk is in het letterteeken *ch*, 't welk in kracht met de *χ* der Grieken gelijk staat.

§. 2.

Over de verlenging der a *door* e, *of door verdubbeling.*

Zeer lang heeft onder ons de gewoonte stand gehouden, om daar, waar de klank *a* eene verlenging vordert, ten dien einde de *e* achter dezelve te voegen, als *maet*, *schaep* enz. Daar die gewoonte ook nog in onzen tijd enkele verdedigers en navolgers heeft, zoo achten wij het noodzakelijk, hier de redenen voor en tegen kortelijk voor te dragen, en, ter beslissinge van dit pleit, tegen elkanderen op

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 123 en 124. en de *Taal- en Dichtkundige Bijdragen*, I. Deel, bladz. 214. — 225.

op te wegen. Zij, die de oude wijze van verlenging voorstaan, beroepen zich voornamelijk op den voorgang onzer oudste schrijveren, die zich eenparig van de *e* ter verlenging der *a* bedienden. Doch anderen merken hiertegen aan, dat men, de Ouden in dit opzigt volgende, ook op hun voetspoor de *o* en *u* met de *e* behoort te verlengen, daar dit laatste, niet minder dan het eerste, bij hen gebruikelijk was, en het gebruik in deze drie onderscheidene gevallen een' en denzelfden oorsprong heeft. Oudtijds, namelijk, eindigden onze meeste naamwoorden op de zachte *e*, als *mate*, *mure*, *hope* enz.; waarvan niet alleen in de werken onzer oudste schrijveren de duidelijkste blijken voorhanden zijn (*), maar

(*) De Ouden gingen in de achtervoeging der zachte *e* zoo verre, dat zij zelfs *ane*, *aye*, *tote*, voor *aan*, *af*, *tot*, schreven. Dus leest men bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 801.

Ic faelt wel weder *ane* vaen.

II. Boek, v. 174.

Daar hi riesliken *ane* dulde.

VII. Boek, v. 132.

Ene dinc, daer ik *aye*
Hebbe gesweghen.

I. Boek, v. 2, 5, 6.

Tote an sinen sterfdach.

I. Boek, v. 874.

Eñ oec in de poert *tote* Leide.

maar 't welk ook door verfcheidene afgeleide woorden, op *ling* en *nis*, als *jongeling*, *hoveling*, *nieuweling*, *vlugteling*, *vreemdeling*, *vrijeling*, *geheimenis*, *droefenis*, *hechtenis*, en meer dergelijke, bevestigd wordt, waarbij men nog de woorden *oogelijn*, *maagdekijn* of *maagdeken*, *hondeken* enz. voege. Toen men naderhand de woorden bij de uitfpraak meer begon in te korten, en de zachte *e*, in de meefte gevallen, niet langer liet hooren, zette men dezelve voor den medeklinker, om alzoo den afgebrokenen klank van *mat'*, *mur'*, *hop'* aan te vullen, en fchreef *maet*, *muer*, *hoep* (*). — Hieruit leidt men, en, onzes oordeels, met regt, af, dat de *e*, welke, federt ruim twee Eeuwen, bij de verlenging der *o* en *u*, om goede redenen, als ongepast verworpen werd, ook bij die der *a*, waar zij een' gelijken oorfprong heeft, niet behoort gedoogd, maar door de verdubbeling derzelfde klinkletter vervangen te worden. Men brengt hiertegen wel in, dat nogtans vele

(*) Dat men de *e* niet insgelijks ter verlenging der *i* bezigde, had zijne goede redenen, om, namelijk, de verwarring der verlengde *i* met den tweeklank *ie* voor te komen. Zie verder over het hier voorgeftelde het *Vertoog over de fpelling der Nederduitfche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT, in *de Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—318. en de *Aanteekeningen* van denzelfden op HOOGSTRATENS *Geflachtlijst* bladz. 634—636. van de laatfte uitgave van 1783.

le nette en taalkundige schrijvers, lang na de algemeene verwerping der *e* achter de *o* en *u*, dezelve ter verlenging der *a* nog bestendig gebezigd hebben,, en voert, van VONDEL af, eene gansche reeks van achtbare mannen ter bevestiging hiervan aan. Doch niet alleen laat zich ook voor de verlenging der *a* door verdubbeling, welke reeds in HOOFT eenen wakkeren voorstander had (*), het gezag van verscheidene achtbare schrijvers bijbrengen, maar ook valt op het aangevoerde te antwoorden, dat de voorgemelde schrijvers voornamelijk uit gewoonte, en omdat zij geene genoegzame redenen zagen om van dezelve af te wijken, de *e* ter verlenging der *a* hebben blijven bezigen, terwijl de oorsprong daarvan door hen niet schijnt opgemerkt te zijn geweest. Om de *o* niet door de *e*, maar door verdubbeling, te verlengen, was eene in het oog loopende reden, daar anders de verlengde *o* ligtelijk met den tweeklank *oe* konde verward worden. Eene soortgelijke reden geldt omtrent de *u*, daer de tweeklank *eu* oudtijds niet zelden *ue* geschreven werd,

(*) De algemeene verlenging der klinkletteesr door verdubbeling wordt reeds aangeprezen en gevolgd in *de Twespraack van de Nederduitsche Letterkunst*, in 1584 door de Amsterdamsche kamer, *in liefde bloeyende*, uitgegeven, waarvan SPIEGEL voor den voornaamsten opsteller gehouden wordt Zie bladz. 22. Dezelve komt voor in den *Hertspiegel* en andere werken van den straks genoemden Dichter.

werd, zoo als uit vele ſtukken, met name uit de werken van SPIEGEL, te zien is. Ook leert ons de *Tweſpraack*, dat de *ue* wel eens voor *oe* gebezigd werd (*). Hoe het zij, dit ten minſte ſchijnt zeker, dat vroegere ſchrijvers, die de *e* ter verlenging der *a* bleven bezigen, daarvoor geene bijzondere taalkundige gronden, althans geene, welke den toets kunnen doorſtaan, gehad hebben, en van den oorſprong der *e* als verlengletter, gelijk wij dien hebben opgegeven, geheel onkundig zijn geweest; weshalve hun gezag, 't welk buiten dien reeds door dat van andere, niet minder keurige, ſchrijvers merkelijk verzwakt wordt, in dit opzigt te minder gelden kan. Er laat zich derhalve, mijns inziens, geene voldoende reden in het midden brengen, welke ons zou bewegen, om, ten aanzien der *a*, van de doorgaande regelmaat der vokaalverlenging af te wijken; en zulks te minder, daar het ſchier eenparige gevoelen en gebruik der hedendaagſche taalkenneren voor de ſchrijfwijze van *aa* pleit, welke, reeds kort na HUYDECOPERS aanmerkingen daaromtrent in zijne *Proeve* (†), en dus voor ruim eene halve Eeuw, vrij algemeen in zwang is gekomen.

Doch

(*) Zie bladz. 37, en 39.

(†) I. Deel, bladz. 347 en 348. De eerſte uitgave der *Proeve* geſchiedde in 1730 in één Deel in quarto.

Doch er vallen ten aanzien der *ae* of *aa* nog andere bedenkingen, welke hier insgelijks onze opmerking verdienen. Vooreerst, namelijk, zijn velen van oordeel, dat men in de zamentrekking van *blaên* voor *bladen*, *daên* voor *daden*, *paên* voor *paden*, de *ae* behouden moet, om daardoor den oorſprong dier verkortingen te duidelijker aan te wijzen. Doch hiertegen wordt door anderen te regt aangemerkt, dat de regelmaat van *doôn*, *Goôn*, van *dooden*, *Goden*, waarvoor niemand *doên*, *Goên* zal ſchrijven, ook hier de verdubbeling der *a* vordert. — Om gelijke reden willen verſcheidene nieuwere taalkenners, dat men *aar*, *haar*, in plaats van het doorgaans gebruikelijke *air*, *hair*, ſchrijve, als zijnde de *i* in deze woorden nog een overblijfſel der gewoonte, welke bij een deel der Ouden heeft plaats gegrepen, doch reeds vroeg werd afgeſchaft, om de *i* tot verlengletter te bezigen, voornamelijk bij de vokalen *o* en *u*, als *doir*, *voir*, *huir*, *muir* en dergelijken. En in der daad, daar de voorgeſtelde ſchrijfwijze met *aa* door de algemeene en meest beſchaafde uitſpraak, alsmede door den voorgang van vele achtbare ſchrijveren van vroegeren en lateren tijd, bij wie men *aar*, *haar*, of *aer*, *haer* aantreft, gelijk die woorden mede bij KILIAAN voorkomen, bevestigd wordt, dunkt mij, dat de aangenomene regelmaat der vokaalverlenging ook hier de verdubbeling der *a* vordert, en het derhalve best zal zijn voortaan *aar*, *haar*, niet *air*, *hair*, te ſchrijven.

ven. Men brenge hiertegen niet in, dat op die wijze *aar* (korenaar) en *aar* de naam eener rivier), *haar* (hoofdhaar) en *haar* (vrouwelijk voornaamwoord) in de fpelling niet onderfcheiden zijn, daar deze bedenking, gelijk wij in het eerfte deel dezer Verhandeling meenen betoogd te hebben, niet gelden kan ter verwerping van eene fchrijfwijze, welke op goede taalkundige gronden gevestigd is. Hetzelfde (om ook hiervan bij deze gelegenheid met een woord te fpreken) is, mijns achtens, toepasfelijk op *heer* (heir), *meer* (meir), *oor* (oir) in *oorkonde* en *oorfprong*. Wat het eerfte *heir* aangaat, dat de *i* hier niets dan een hulpklinker is, welke niet tot de natuur des woords behoort, blijkt zoo uit deszelfs fpelling in de oude verwantfchapte talen, als uit de afgeleiden *herberg*, *hertog* (*dux exercitus*) en de fchrijfwijze van MELIS STOKE, bij wien men doorgaans *heer* of *here* gefchreven vindt (*). Op grond hiervan achten wij het best, met den Heer WEILAND en anderen, dit woord, zoo op zich zelf, als in zamenftellingen, *heer*, in het meervoud *heren*, te fchrijven (†). Dezelfde aanmerkingen gelden in volle kracht omtrent het woord *meir*, bij

(*) Zoo leest men, bij voorbeeld, VII. Boek, v. 64.

Als 't *here* verfach de dinc,
Voert 't al op, en fpranc vut.

Zie ook v. 93.

(†) Zie de laatfte uitgave van HOOGSTRATENS *Geflachtlijst* door KLUIT op het woord *heir*, en het *Nederduitsch* *Taal*-

bij KILIAAN ook *meer* en *mer* geschreven. Ook hier pleit de schrijftrant van MELIS STOKE, en vele andere, gezag hebbende schrijveren, voor *meer* (*), 't welk ook in de zamenstellingen *meerkat*, *meermin*, alsmede in de dagelijksche uitspraak van het *Haarlemmer meer* enz., gehoord wordt. Hiermede stemmen de oude verwantschapte talen, met name het Alemannisch, Angelsaxisch en Mesogothisch, overeen, welke ons in dit woord, even als in het voorgaande *heer*, niet de harde *e*, met den tweeklank *ei* groote gemeenschap hebbende, maar de zachte *e* doen kennen (†). Het blijkt dus uit dit een en ander ten duidelijkste, dat de *i* ook hier eene aangenomene letter en een overblijfsel is der oude gewoonte, om die letter ter vokaalverlenging te bezigen; weshalve eene goede spelling vordert, dat men hare plaats door de *e* doe vervangen, en, zoo in het woord als deszelfs afgeleiden, *meer*, *mere*, en meervoudig *meren*, schrijve. Geen min-

Taalkundig Woordenboek van WEILAND op hetzelfde woord. Is intusschen iemand van oordeel, dat *heer* voor *heir* te zeer tegen het gebruik aandruischt, en somwijlen verwarring zou kunnen baren, hij behoude, mijnentwege, de gewone schrijfwijze. Vergelijk mijn *Antwoord* aan Mr. J. MEERMAN, bl. 28.

(*) Voorbeelden ter bevestiging van het gezegde kan men vinden in HOOGSTRATENS *Geslachtlijst* op het woord *meer*.

(†) Zie TEN KATE, I. D. bladz. 238.

minder overwigt van redenen is er voor de ſpelling van *oor* voor *oir*, in *oorkonde*, *oorſprong*, *oorzaak*; eene ſpelling, welke reeds door de netſte ſchrijvers algemeen is aangenomen, en waarvoor ook de waarſchijnlijke oorſprong van *oor*, bij zamentrekking van *over* (*), ten ſterkſte pleit.

In de tweede plaats (om na deze uitweidingen tot de *ae* terug te keeren) ſtaat ons hier te onderzoeken, welke ſpelling in de woorden *paerel*, *paerd*, *ſtaert*, *waereld*, *zwaerd*, *naerſtig*, *regtvaerdig* enz., voor de beste te houden zij. Er zijn er, die, offchoon voor het overige de ſpelling met *aa* volgende, echter in de genoemde woorden de *ae* gebruiken, en daaraan in dezelve een gemengd geluid toekennen, na genoeg overeenkomende met dat van den Franſchen tweeklank *ai*, of de Griekſche *η*. Doch dit denkbeeld, in ſommige ſpraakkunſtige opſtellen, als die van de *kamer in liefde bloeyende*, van CHR. VAN HEULE, NYLOË en SEWEL, voorgeſteld, is door anderen met regt voor ongegrond verklaard, daar onze taal geenen dergelijken tweeklank kent, en het hooge geluid der Griekſche *η* met onze harde *e* overeenkomt. Het eerſte blijkt ten duidelijkſte uit het overoude en nog in onze dagen niet volkomen afgeſchafte gebruik, om de *e* ter verlenging der *a* te bezigen; een gebruik,

(*) Zie KILIAAN in zijn *Woordenboek*.

bruik, 't welk voorzeker noch zoo algemeen in zwang gekomen, noch althans zoo lang daarin gebleven zou zijn, bijaldien in onze taal een tweeklank *ae* ware bekend geweest. Het gemis van dezen tweeklank was ook oorzaak, dat vroegere schrijvers, met name onze Bijbelvertalers, anders zeer naauwkeurig in het behouden der eigenlijke gedaante van vreemde eigennamen, voor *Judaea*, Gr. Ἰουδαια, *Aegypten*, Gr. Αἰγυπτος, altijd *Judea*, *Egypten* geschreven hebben. Voeg hier nog bij, dat in verscheidene der opgegevene woorden, in welke die dusgenaamde tweeklank plaats zou moeten hebben, volgens de zekere of waarschijnlijke afleiding, de *a* of *e* voorkomt, gelijk wij straks, bij de meer afzonderlijke beschouwing dezer woorden, zien zullen. Doch van waar dan die spelling met *ae* in de gemelde woorden, en dat gemengd geluid, 't welk de gewone uitspraak in sommige derzelve doet hooren? Het komt ons, met den Heer BOLHUIS (*), hoogst waarschijnlijk voor, dat de oorsprong daarvan gezocht moet worden in de poging, om door dezen middelweg twee onderscheidene tongvallen te vereenigen, waarvan de eerste *peerd*, *peerle* (of *perel*), *neerstig*, de andere *paard*, *paarle* (of *parel*), *naarstig*, deed hooren. Mogen wij dan, uit kracht van het voorgestel-

(*) In zijne *Aanteekeningen* op de *Spraakkunst van* STYL, bladz. 11.

ſtelde, de ſchrijfwijze van *ae* in de opgegeven woorden met regt verwerpen, zoo zal het er alleen op aankomen, om te onderzoeken, welke ſpelling, of met *a*, of met *e*, in elk dier woorden de meeſte aanprijzing verdiene; en tot dit onderzoek gaan wij thans over.

In het woord *paarle*, *peerle* (*parel*, *parel*) valt de beſliſſing moeijelijk, daar voor beide ſchrijfwijzen veel pleit. Het *perle* der Franſchen, van wie wij dit woord waarſchijnlijk ontleend hebben, ſchijnt zeker de *e* eenigermate aan te prijzen; doch ieder, die op de bekende verwisſeling der *a* en *e* in onze taal acht geeft, en daarbij bedenkt, dat er hoegenaamd geene reden is, om zich in woorden van vreemden oorſprong aan de oorſpronkelijke ſchrijfwijze te houden, zal mij gereedelijk toeſtemmen, dat deze grond geheel onvoldoende is. Wij hebben dus alleen te onderzoeken, welke ſpelling met de algemeene uitſpraak, en den voorgang der beste ſchrijveren, meest overeenkomſtig zij. Bij KILIAAN vind ik *perle*, geheel naar de Franſche ſchrijfwijze, en ook *peerle*. HOOGSTRATEN daarentegen, in zijne *Geſlachtlijst*, heeft *paerle*, en drie voorbeelden van HOOFT, VONDEL en VOLLENHOVE, in welke allen *paarle* geſchreven is. Dezelfde ſchrijfwijze komt voor bij DE DECKER, in zijne *Rijmoeffeningen*, I. Deel, bladz. 325.

Want

Want in 't nieuw Salem, opgebout
Van *paerlen*, dier gesteente en goud.

en bij POOT in het I. Deel zijner *Gedichten*, bladz. 92. van de uitgave in klein formaat.

Ja daerdoor magh ik wel mij zelven rijker schijnen,
Dan of ik de eedle gout- en blanke zilvermijnen
Alom als heer bezat, en al het *parelstrant*
Van 't geurig morgenlant.

Ook in de *nieuwe Bijdragen*, I. Deel bladz. 56. vind ik *parel* geschreven: *Kristal*, parels, *diamanten zijn naturelijke voortbrengsels, die ieder kent*. Op gezag dezer voorbeelden aarzelen wij niet, aan *paarle* (parel) boven *peerle* (perel) de voorkeur te geven, hoezeer ook voor deze laatste schrijfwijze het gezag van achtbare taalgeleerden valt bij te brengen. De uitspraak kan hier weinig beslissen, daar zij veelal verbasterd is; doch wij meenen, dat dezelve de schrijfwijze, door ons voorgesteld, meer dan die met *e* of *ee*, begunstigt.

De woorden *paard*, *staart* zullen ons minder ophouden, daar in deze, hoewel door enkelen *peerd*, *steert* geschreven (*), de voorgestelde spelling met *aa*, door den voorgang van verre de meeste schrijveren,

(*) Deze schrijfwijze vindt men onder anderen bij KILIAAN in zijn *Woordenboek*.

ren, en de groote meerderheid der ſprekenden bevestigd wordt. Dezelve wordt reeds door MELIS STOKE gebezigd, bij wien men leest, IV. Boek, v. 1435.

De Grave de hiet zonder ſparen,
Dat men ſadelde al de *paert*,
Zonder beiden metter vaert.

en v. 1514.

Eñ reden ſere ter ſtat waert,
Wat ghelopen mochte de *paert*.

Start voor *ſtaert* vindt men in de reeds aangehaalde plaats, VII. Boek, v. 93.

Eñ de vianden volgheden garne,
Met haeſten andes heren *ſtart*.

Geene grootere zwarigheid is er ten aanzien van het woord *wereld*, welks meer dan waarſchijnlijke oorſprong van het oude *weren* voor *wezen* (zijn), van waar nog het meervoud van den onvolmaakt verledenen tijd *waren* overig is, voor de ſchrijfwijze met eene enkele *e* ſtallig pleit (*); eene ſchrijfwij-

(*) Deze oorſprong wordt reeds door KILIAAN opgegeven op het woord *wereld*. Zie ook TEN KATE, *Aanleiding* enz., II. Deel, bladz. 591.

wijze, welke ook, ſedert een' geruimen tijd, bij de netſte ſchrijvers algemeen is aangenomen, en bij de Oudheid doorgaans voorkomt.

Meer bedenkelijk is de ſchrijfwijze van het woord *zwaard* of *zweerd*. Reeds zeer vroeg zeker werd dit woord op de laatſte wijze geſpeld, zoo als uit MELIS STOKE te zien is, IV. Boek, v. 1493.

> Ic ſal u *tſweert* tote inden tanden.

en IV Boek, v. 60.

> Eñ weiveden met *ſwerden* ſeer.

Dezelfde ſchrijfwijze komt ook voor in het *Woordenboek* van KILIAAN, en in onze *Bijbelvertaling*. Daarentegen vindt men bij HOOFT, VONDEL en DE DECKER doorgaans *zwaard* geſchreven, zoo als uit de voorbeelden bij HOOGSTRATEN blijkbaar is. Ook bij POOT, I. Deel, bladz. 94, vind ik *zwaarden*, of, naar de gewoonte van dezen Dichter, om de *e* ter verlenging der *a* te bezigen, *zwaerden* geſchreven:

> Geen vest, door vijants *zwaerden*
> Omcingelt en alreede in bittren hongersnoodt.

Maar men dringt voornamelijk op de afleiding aan, als de ſpelling met *ee* duidelijk vereiſchende, en acht *zweerd*,

zweerd, met voorzetting der *z*, van het werkwoord *weren* afkomstig te zijn, zoo dat het eigenlijk *een verweermiddel* zou beteekenen (*). Doch, hoe waarschijnlijk deze afleiding ook zijn moge, levert dezelve nogtans, naar ons inzien, geen' voldoenden grond, om daarop de schrijfwijze van *zweerd*, als de eenige echte, voor te stellen. Om nu niet te zeggen, dat de verwisseling, zoo der lange als korte *a* en *e*, in onze taal zeer gebruikelijk is, gelijk men dus *weerd* voor *waard*, *eerde* voor *aarde* (†) geschreven vindt; om niet te staan op 't geen wij in onze *eerste Afdeeling* hebben aangetoond, dat, namelijk, de afleiding, wanneer zij, zoo als in het tegenwoordige geval, noch duidelijk in het oog loopt, noch de beteekenis van het woord merkelijk opheldert, niet tot een beslissend rigtsnoer der spellinge gesteld kan worden, zoo merken wij alleen aan, dat het oude *waren*, in *bewaren*, *vrijwaren* overig, van *weren* alleen in tongval schijnt te verschillen (§), en dus het woord in geschil even gevoegelijk van het eerste, als van het laatste, kan wor-

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 725.

(†) Het eerste vindt men bij KILIAAN, en beide *weerde* en *eerde* bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 1031 en 1032.

Met grooter *weerde*
Was hi tEgmonde brocht ter *eerde*.

(§) Zie TEN KATE, II. D. bladz. 723. en 724.

worden afgeleid. Uit al het bijgebragte mag ik, mijns achtens, gerustelijk het besluit opmaken, dat noch de voorgang der achtbaarste schrijveren, noch de afleiding, over de schrijfwijze van *zwaard* of *zweerd* stellig beslist, en dus het algemeenste hedendaagsche gebruik, zoo in het spreken als schrijven, daarover uitspraak behoort te doen. En hierop lettende, geloof ik dat men aan *zwaard*, boven *zweerd*, de voorkeur zal geven; eene voorkeur, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt, wien wij op goede gronden, zoo wij meenen, in twijfelachtige gevallen het regt ter beslissinge hebben toegekend.

De weinige nog overig zijnde woorden, als *naarstig*, *regtvaardig*, *kaars*, *laars* enz., zullen ons niet lang bezig houden. In de drie laatste althans, wordt de voorgestelde schrijfwijze door het algemeene spraak- en schrijfgebruik zoo stellig gevorderd, en door de afleiding deels zoo zeer bevestigd (*), deels zoo geheel niet tegengesproken, dat niemand, die niet den bijzonderen tongval van deze of gene stad of gewest voor de algemeene landtaal in plaats wil stellen, een oogenblik zal aarzelen, dezelve met *a* te schrijven. Ten aanzien van het woord *naarstig* alleen, over welks uitspraak en schrijfwijze het al-

(*) Dit geldt omtrent *regtvaardig*, zamengesteld uit *regt* en *vaardig*, welk laatste buiten twijfel afkomstig is van het werkwoord *varen*.

algemeene gebruik anders niet minder ſtellig beſlist, kan eenige bedenkelijkheid geopperd worden, daar de afleiding in hetzelve de *e* ſchijnt te begunſtigen. Men acht, namelijk, dit woord bij letterverzetting, of met voorzetting der *n*, van *ernst* afkomſtig te zijn (*), en op dezen grond willen ſommigen *neerſtig* voor *naarſtig* geſchreven hebben. Doch wij twijfelen niet, of het te voren gezegde omtrent de aangenomene verwisſeling der *a* en *e*, en het ontoereikende van het gezag der afleidinge, om de ſpelling te regelen, wanneer het volgen van dezelve, om hare onzekerheid, of hare mindere baarblijkelijkheid voor de meerderheid der ſprekenden en ſchrijvenden, niets tot vermeerdering der duidelijkheid kan toebrengen, zal overgenoegzaam zijn, om het bewijs voor de ſchrijfwijze van *neerſtig* voor *naarſtig*, uit den oorſprong des woords ontleend, bij taalkundigen alle kracht te doen verliezen.

§. 3.

Over de enkele en dubbele Vokaalſpelling.

Wij zijn thans gevorderd tot één der moeijelijkſte en belangrijkſte onderwerpen dezer Verhandeling, de

(*) Zie TEN KATE, II. Deel. bladz. 633.

de enkele en dubbele vokaalspelling, namelijk, in lettergrepen, niet op eenen medeklinker stuitende. Om hetzelve eenigzins geregeld en naar eisch te verhandelen, zal het noodig zijn vooraf een beknopt geschiedkundig verslag te geven van de regelmaat, welke men, ten dezen aanzien, in vroegere en latere dagen, onder ons gevolgd heeft, waarna wij de verschillende gevoelens omtrent dit stuk zullen toetsen, en eindelijk dat gene, 't welk ons met de regelen eener gezonde taalkunde meest overeenkomstig schijnt, door bewijsredenen trachten te staven.

De oudste schriften, in onze taal voorhanden, inziende, ontdekken wij terstond, dat men, in de vroegste tijden, eene enkele vokaal ter klankvorminge genoegzaam heeft geoordeeld in lettergrepen, welke niet op eenen medeklinker stuiten. Niet alleen de werken uit de dertiende Eeuw in onze moedertaal overig, als die van MELIS STOKE, JACOB VAN MAERLANT, en anderen, maar ook vroegere Frankduitsche schriften, met name *de omschrijving van het Hooglied* door WILLERAMUS, Abt van het klooster Ebersperg in Beijeren, die in den jare 1085 overleed, en wiens taal met ons oud Duitsch groote overeenkomst heeft, leveren hiervan, schier op elke bladzijde, bewijzen op. Het gezegde door voorbeelden, uit die schriften ontleend, te staven zou even vervelend als overtollig wezen, daar ieder, die daarin geen volslagen vreem-

de-

deling is, hetzelve gereedelijk zal toeftemmen (*). En niet flechts ontmoeten wij deze enkele vokaalfpelling in fchriften der dertiende en veertiende Eeuwe, welke meest Monniken, aan het Latijnfche fchrijfgebruik meer of min gewoon, tot opftellers hadden, maar ook komt dezelve doorgaans voor in Nederduitfche werken tot aan de zeventiende Eeuw. Het is waar, dat hier en daar reeds vroeg, en vrij algemeen in werken der zestiende en zeventiende Eeuw, in dit opzigt eene uitzondering plaats heeft omtrent vele woorden, welke de *e* en *o* hebben; doch de redenen dezer uitzondering, welke wij in 't vervolg nader zullen opgeven, zijn geheel verfchillende van die, welke de voorftanders der dubbele vokaalfpelling voor hunne fchrijfwijze bijbrengen. — De eerfte, die eene doorgaande dubbele vokaalfpelling onder ons heeft ingevoerd, is de doorluchtige Drosfaard HOOFT, een man voorzeker, aan wien de Nederduitfche taalkunde ten duurfte verpligt is. Deze heeft de dubbele vokaal, zonder onderfcheid, gebezigd in alle lettergrepen, niet op eenen medeklinker ftuitende, en bij het uitfpreken den klemtoon ontvangende, daartoe, naar het fchijnt, alleen bewogen, omdat men *mijne*, niet

(*) Eenige voorbeelden uit onze oudfte fchrijvers vindt men bijeengezameld in het uitmuntend *Vertoog over de fpelling der Nederduitfche taal* van den Hoogleeraar A. KLUIT. Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 308—314.

niet *mine*, *gelijken*, niet *geliken*, schrijft, zoo als uit zijne *Waarnemingen*, achter het eerste Deel van TEN KATE, blijkbaar is (*). Dit voorbeeld echter vond in de zeventiende Eeuw slechts enkele navolgers, onder welke de vermaarde geschiedschrijver GERARD BRANDT, en de taal- en dichtkundige A. MOONEN, die echter daarin niet zoo onbepaald te werk gingen, de voornaamste zijn. Doch VONDEL, DE GROOT, HUYGENS, DECKER, VOLLENHOVE, en anderen behielden doorgaans de enkele vokaalspelling; de meesten echter met die uitzondering, waarvan wij te voren gewaagden. Hetzelfde voetspoor volgden de taalkundige Overzetters van den *Staten-bijbel*. In het begin der achttiende Eeuwe, werd de dubbele vokaalspelling verdedigd in de Spraakkunstige opstellen van den reeds gemelden A. MOONEN en W. SEWEL; doch tegen het gezag dier mannen kan, mijns achtens, dat van NYLOË, en inzonderheid der beroemde taalkenneren TEN KATE en VERWER, rijkelijk opwegen, die de enkele vokaalspelling, offschoon met zekere bepalingen ten aanzien der *e* en *o*, gebruikt en aangeprezen hebben. Nogtans heeft in deze Eeuw de dubbele vokaalspelling meer en meer veld gewonnen, nadat de groote HUYDECOPER als verdediger daarvan was opgetreden in zijne *Proeve*

van

(*) Zie *Waarnem.* CXVII en CXXVI op bladz, 742 en 743.

van Taal- en Dichtkunde, welke in 1730 in het licht verscheen. Doch, hoe veel invloeds het gezag van HUYDECOPER ten dezen aanzien ook gehad hebbe, ontbreekt het echter geenszins aan schrijveren, die zijne regelen omtrent de dubbele vokaalspelling niet opgevolgd, en zich meer aan het gebruik eener enkele klinkletter gehouden hebben, en van welke het genoeg zal zijn een' SMIT, FEITAMA en FRANS DE HAES genoemd te hebben. En waarschijnlijk zou HUYDECOPER nog mindere navolgers gehad hebben, zoo niet de beroemde WAGENAAR, een man, die als taalkundige en geschiedschrijver zeker de grootste achtinge verdient, deszelfs schrijfwijze door zijn voorbeeld bekrachtigd en algemeener gemaakt had. Grootelijks heeft hiertoe ook medegewerkt het gezag der Commissie tot de nieuwe Psalmberijming, bij welke nogtans de dubbele vokaalspelling niet dan met de meerderheid van eene enkele stem is aangenomen. Is dus de dubbele volkaalspelling in de laatste tijden door velen aangenomen worden, er zijn, aan den anderen kant, ook verscheidene achtbare taalgeleerden, als voorstanders der enkele vokaalspelling, opgetreden, met name de beide voortreffelijke uitgevers van HUYDECOPERS *Proeve*, LELYVELD en HINLOPEN, de vermaarde Leydsche Hoogleeraar KLUIT, de geleerde BOLHUIS, en, nog onlangs, de kundige schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig*

Woordenboek. Desgelijks heeft de vermaarde Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, bij hare voor vele jaren reeds gemaakte toebereidselen tot een algemeen omschrijvend Woordenboek van onze taal, de spelling van TEN KATE ten grondslag van hetzelve aangenomen, en in dezen, onder meer anderen ook onzen hoofddichter BILDERDIJK, blijkens zijne vroegere en zoo wel als latere dichtwerken, tot navolger gehad. Zelfs Zelfs heeft de gewoonte onzer oudste schrijveren, om altijd en zonder onderscheid slechts éénе vokaal te bezigen, in onze dagen eenige navolgers gevonden, waarvan de grond echter voornamelijk in de gemakkelijkheid gezocht moet worden. Laat ons, na dit beknopt geschiedkundig verslag, ter toetsing der verschillende gevoelens omtrent de vokaalspelling overgaan.

Onder de redenen, ter verdediging eener eenparige dubbele vokaalspelling bijgebragt, verdient, in de eerste plaats, onze opmerking het geen door sommigen beweerd wordt, dat, namelijk, eene dubbele vokaal meer geschikt schijnt, om eenen langen en vollen klank uit te drukken, dan eene enkele. Doch deze reden laat zich door het voorbeeld der Grieken en Latijnen, die zich, in de bloeijendste tijdperken hunner talen, van eene enkele vokaal ter aanduiding ook van een' langen klank bediend hebben, gemakkelijk wederleggen. Het is waar, dat, volgens ge-

tui-

tuigenis van QUINCTILIAAN (*), en anderen, de oudste Latijnsche schrijvers in lange lettergrepen zich van eene dubbele vokaal bediend hebben, schrijvende, bij voorbeeld, *aara*, *voocem*, *feelix*; doch deze gewoonte is in latere tijden, en wel in die van den grootsten bloei der Latijnsche Letterkunde, afgeschaft. Men gebruikte wel, in plaats daarvan, somwijlen een streepje; doch alleen in woorden, welke gelijkluidend, doch in beteekenis en lengte van lettergrepen verschillend waren, als *mālus* (een appelboom) en *mălus* (kwaad), en soortgelijke, zoo als de te voren genoemde QUINCTILIAAN ons leert (†). Bij de Latijnen intusschen was voor deze onderscheiding der lange klanken eene reden, welke in onze taal geene plaats vindt, de naauwkeurige afmeting, namelijk, van de tijden der lettergrepen, welke in hunne dichtmaat zorgvuldig werd waargenomen.

(*) *Instit. Orat.* Lib. I. Cap. 4. *Quae ut vocales junguntur, aut unam longam faciunt, ut veteres scripsere, qui geminatione earum, velut apice, utebantur, aut duas* &c. & ejusdem Libri Cap. 7. *Semivocales non geminare diu fuit usitatissimi moris: atque e contrario usque ad Accium & ultra porrectas syllabas geminis, ut dixi, vocalibus scripserunt.* — Zie verder het te voren aangehaalde Vertoog van den Hoogleeraar KLUIT, bladz. 298—304, alwaar men bij de eerste plaats van QUINCTILIAAN nog andere, hiertoe betrekkelijk, vindt aangehaald. Vergelijk ook *Ruuwe proef over het werktuigelijke der Dichtkunde*, bladz. 99.

(†) *Instit. Orat.* Lib. I. Cap. 7., welke plaats ook aangehaald is door KLUIT, bladz. 301 en 302.

nomen. Lengte van lettergreep en klemtoon waren bij hen onderscheidene zaken, gelijk uit het woord ᵛ ᵛ ᵛ *jacere* (werpen) klaarlijk te zien is, waarvan alle drie de lettergrepen kort zijn, hoewel het, gelijk alle woorden, noodzakelijk den klemtoon op ééne derzelve moet ontvangen. Bij ons daarentegen heeft deze afmeting van de lengte der lettergrepen geene plaats, en hangt deze schier eeniglijk van den klemtoon af. Hieruit volgt dat, zoo, naar het gevoelen van sommigen, alleen eene dubbele vokaal eenen langen en vollen klank kan uitdrukken, alle lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene verdubbeling der vokaal vereischen, en men derhalve *meede*, *vaader*, *vreede*, *reekenen*, *zeeker*, *beedeelen*, *beveelen*. van *bevel* enz., waarin anders de enkele vokaal gebezigd wordt, behoort te schrijven. Doch, daar onder de voorstanders eener dubbele vokaalspelling niet ligt iemand de opgegevene schrijfwijze zal goedkeuren, geloof ik gerustelijk aan den voorgestelden grond voor eene dubbele vokaalspelling, als te veel, en gevolgelijk niets bewijzende, alle kracht te mogen ontzeggen.

Het laatst aangemerkte brengt ons natuurlijk ter beoordeeling van een' tweeden grond, welke voor de dubbele vokaalspelling wordt aangevoerd, dat, namelijk, de min bedrevene in de taal daardoor onderrigt wordt, op welke lettergreep hij den nadruk moet doen vallen, en alzoo een belagchelijk wangeluid wordt voorgekomen, 't welk bij eene gelijke spel-

ſpelling van *beving* (van *beven*), en *beving* (van *bevangen*), *beken* (van *beek*), en *beken* (van *bekennen*) zou ontſtaan kunnen. Doch hiertegen wordt, onzes oordeels, te regt ingebragt, dat men, ter bereiking van dit oogmerk, het tot een' doorgaanden regel zou moeten ſtellen, om in lettergrepen, welke den klemtoon ontvangen, eene dubbele vokaal te ſchrijven, zoo als wij dit te voren in eenige voorbeelden hebben aangewezen. Immers, laat men de enkele vokaal in vele gevallen eenen langen klank uitdrukken, hoe zal dan de vreemdeling, *beving* (van *bevangen*) lezende, ten zij hij door kennis van den oorſprong des woords geholpen worde, weten kunnen, dat de *e* in dit woord *kort*, niet, gelijk in vele andere, *lang* moet uitgeſproken worden? En, genomen eens, dat door de onderſcheidene ſchrijfwijze van *beeving*, en *beving*, en eenige weinige andere woorden van gelijken aard, derzelver verkeerde uitſpraak, ook zonder de te voren gemelde algemeenmaking der dubbele vokaalſpelling, kon verhoed worden, zal niet eehter de vreemdeling, bij gemis van genoegzame taalkennis en oefening, nog gevaar loopen van in zeer vele andere woorden het misſelijkst wangeluid te doen hooren? Er is derhalve, om dit te verhoeden, geen ander middel overig, dan dat men, gelijk wij ſtraks zeiden, de dubbele vokaalſpelling zonder onderſcheid uitſtrekke tot alle lettergrepen, welke den klemtoon aannemen, of dezen door het plaatſen van een

ſchrapje boven de vokaal aanduide. Doch het een zoo min, als het ander, zal, geloof ik, bij taalkundigen goedkeuring, of bij de groote meerderheid der ſchrijvenden navolging vinden, en wel om deze eenvoudige reden, dat voor eene dergelijke aanwijzing van den klemtoon hoegenaamd geene noodzakelijkheid voorhanden is. In eene levende taal toch leert niet alleen het gebruik gemakkelijk de uitſpraak kennen, maar ook heeft onze taal ten dezen aanzien een bijzonder voorregt, als bezittende de fraaije en onwaardeerbare eigenſchap, dat de klemtoon daarin altijd valt op het zakelijk deel des woords. Deze eigenſchap, welke in oorſpronkelijk Nederduitſche woorden zich altijd voordoet, en onzer tale een belangrijk ſieraad bijzet, verheft dezelve aanmerkelijk boven de Latijnſche en vele andere beſchaafde talen, en maakt de aanwijzing van den klemtoon door verdubbeling der vokaal volſtrekt onnoodig. Immers, vindt de vreemdeling *bédelen* en *bedélen* beide met eene enkele *e* geſchreven, zoo behoeft hij, mits het verband de kracht des woords met genoegzame duidelijkheid aanwijze, ſlechts den oorſprong van het eerſte van *bidden*, *beden*; van het laatſte, van *deel*, te kennen, om te weten, op welke lettergreep hij den nadruk der uitſpraak moet doen vallen (*). — Dit zij genoeg ter wederlegging van eenen

(*) Men zie het meermalen aangehaalde *Vertoog* van den Heer

eenen bewijsgrond, welks toelating het schrijven met een' overtolligen last bezwaren zou. — Wij haasten ons ter overweging van dat gene, waarop de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, als het voorname steunsel van hun gevoelen, aandringen.

Zij houden namelijk (en zeker niet zonder schijn van waarheid) staande, dat regelmaat en afleiding in zeer vele zelfstandige naamwoorden en werkwoorden de verdubbeling der vokaal vorderen. *Daad*, *naam*, *zaak*, *week*, *muur*, *troon*, en dergelijken, vereischen, naar hun oordeel, regelmatig in het meervoud *daaden*, *naamen*, *zaaken* enz., als wordende hetzelve, met achtervoeging van *en*, gevormd van het enkelvoudige *daad* enz. Zij dringen de noodzakelijkheid dezer dubbele klinkerspelling nog verder aan, door op te merken, dat, bij het schrijven eener enkele vokaal, de min geoefende in onze taal op het denkbeeld zou gebragt worden, als of het enkelvoud ook slechts een' enkelen klinker had,

en

Heer KLUIT, bladz. 305. en de aanteekening, alwaar hij zich beroept op het geen hij omtrent de gemelde taaleigenschap breeder gezegd heeft in de *Maendelijksche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 365 — 367. TEN KATE heeft deze voortreffelijke eigenschap onzer tale het eerst in het licht gesteld in zijn werkje over de *Gemeenschap tusschen de Gottische Spraeke en de Nederduitsche*, bladz. 14. en volgg., en daarna breeder verklaard in zijne *Aanleiding tot het verheven deel der Nederduitsche Sprake*, II. Deel, bladz. 6 en 7. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350. en volgg., en III. Deel, bladz. 123.

en dus, de beteekenis van *zaken* in het *Woordenboek* willende zoeken, die bij *zak* zou meenen te vinden. Doch hiertegen wordt door anderen ingebragt, dat *daad*, *naam*, *week* enz. van de oude en oorspronkelijke schrijfwijze afwijkt, volgens welke deze woorden *dade*, *name*, *weke* enz. luidden; dat men, deze woorden tot ééne lettergreep inkortende, den nu gebrokenen en onvolkomenen klank herstellen moest, 't welk eerst door eene verplaatsing der *e* naar voren, vervolgens door verdubbeling der klinkletter geschiedde; doch dat er geene reden is, om in het meervoud van de oude regelmaat af te gaan, weshalve dan ook daarin, lang na de zamentrekking van het enkelvoud, nog bestendig slechts eene enkele vokaal gebezigd werd. Daar wij den gemelden uitgang onzer oude naamwoorden op de zachte *e* te voren reeds genoegzaam opgehelderd hebben, zullen wij te dezer plaatse alleen aanmerken, dat dezelve ook door de standhoudende schrijfwijze en uitspraak der Engelsche taal, welker gemeenschap met onze oude spraak den taalkundigen overbekend is, krachtiglijk gestaafd wordt, als waarin de woorden *tale*, *face*, *grace*, *life*, *shore*, en soortgelijke met twee lettergrepen geschreven, doch bij de uitspraak tot ééne lettergreep worden zamengetrokken. Het schijnt dus, uit kracht van het aangevoerde, niet te loochenen te zijn, dat de enkele vokaalspelling in het meervoud der bedoelde naamwoorden met de oude en echte regelmaat van

het

het enkelvoud meer overeenkomſtig is, dan de dubbele. Ook wordt dit door de meeſte voorſtanders der dubbele klinkerſpelling geenszins ontkend; doch, daar men eenmaal van die oude regelmaat is afgeweken, en algemeen *daad*, *zaak*, *muur* enz. ſchrijft, is het, huns oordeels, duidelijker, eenvoudiger en regelmatiger, om in het meervoud de dubbele vokaal te behouden. Zelfs meenen ſommigen, dat men door het tegendeel de woorden met der daad verminkt, en van een hunner wezenlijke beſtanddeelen berooft. Dit zou waar zijn, bijaldien de lange vokaalklank, die tot het wezen der bedoelde woorden behoort, naar ons taalgebruik niet anders dan door verdubbeling der klinkletter kan worden uitgedrukt; doch dat zulks in geenen deele het geval is, zal ieder mij gereedelijk toeſtemmen. Dan niet ſlechts komt de laatst voorgeſtelde bedenking mij blijkbaar ongegrond voor; maar zelfs moet ik erkennen niet te bevroeden, waarom het behoud der dubbele vokaal in het meervoud regelmatiger zou zijn, dan hare verwisſeling met eene enkele. Immers heeft in het meervoud iets geheel anders plaats dan in het enkelvoud, en kan dus het laatſte niet ten rigtſnoer verſtrekken van het eerſte. In het enkelvoud wordt de lettergreep door een' medeklinker geſloten; gevolgelijk kan, volgens den aard der tale, eene enkele vokaal niet anders dan een' korten en gebrokenen klank geven, maar wordt, ter uitdruk-

drukking van het lange en volle geluid, de verdubbeling der klinkletter gevorderd. Maar heeft hetzelfde ook in het meervoud plaats? Zeker neen: hier ſtuit de vokaal niet op een' medeklinker, welke tot de laatſte lettergreep overgaat, als *da-den*, *za-ken*, *mu-ren* enz. — Zal men nu hier, tegen de doorgaande regelmaat der tale, volgens welke, in lettergrepen niet op eenen medeklinker ſtuitende, eene enkele vokaal ter aanduiding van den langen klank voldoende is, eene dubbele bezigen? Waarlijk mij dunkt, dat hierdoor eene ongelijkvormigheid geboren wordt, welker wezenlijke aanſtootelijkheid alleen door de gewoonte onopgemerkt blijft. Wil men dus (en hiertoe toonen de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling zelve zich ongezind) wil men de verdubbeling der vokaal niet uitſtrekken tot alle lettergrepen, in welke een lang geluid wordt waargenomen, zoo vordert, mijns achtens, de regelmatigheid, dat men ook het meervoud der meergemelde naamwoorden met eenen enkelen klinker ſchrijve. Wat verder de misvatting betreft, waartoe vreemdelingen, door de enkele vokaalſpelling van *daden*, *zaken* enz., ten aanzien van het enkelvoud zouden gebragt worden, en de aanprijzing, welke de dubbele klinkerſpelling uit dien hoofde geacht wordt te verdienen, men kan hierop met grond antwoorden, dat het gemak van vreemdelingen geene voldoende reden is ter invoering van een gebruik, 't welk met de *analogie* der tale ſtrijdt. Doch bovendien wordt

de

de voorgestelde zwarigheid geheel weggenomen door de opmerking, dat een meervoud met eene lange vokaal regelmatig niet dan tot een enkelvoud met eene gelijke vokaal kan worden terug gebragt. Het denkbeeld toch eener regelmatige vorming en afleiding sluit natuurlijk in, dat zich in het enkelvoud dezelfde vokaalklank als in het meervoud, in het grondwoord als in de afgeleide vertoone. Ieder dus, die een duidelijk begrip heeft van regelmatigheid, kan, *zaken*, *zakelijk* enz. lezende, dezelve niet anders dan tot het enkelvoud of grondwoord *zaak* terug leiden. Men zal mij misschien tegenwerpen, dat er nogtans verscheidene woorden zijn, die in het enkelvoud een' korten vokaalklank hebben, terwijl zij in het meervoud een' langen klank doen hooren, als *blad*, *bladen*, *pad*, *paden*, *hof*, *hoven*, *slot*, *sloten*, en meer andere. Doch in deze woorden heeft met der daad eene afwijking van de gewone regelmaat plaats. *Blad*, *pad*, *hof* enz. zouden regelmatig in het meervoud *bladden*, *padden*, *hoffen* vormen; doch het gebruik heeft hiervoor *bladen*, *paden*, *hoven* in plaats gesteld, welke eigenlijk tot een ongebruikelijk enkelvoud *blaad* (nog bewaard in *blaadje*) *paad*, *hoof*, (van waar *hoofsch*) behooren. Is nu de vreemdeling van deze eigenaardige regelmaat der tale onderrigt, zoo zal hij alleen gevaar loopen, van ten aanzien der woorden *dagen*, *hoven*, *graven* enz. mis te tasten, door dezelve van *daag*, *hoof*,

hoof, *graaf*, af te leiden; doch niet alleen is het wangeluid, hierdoor veroorzaakt, weinig aanstootelijk, maar ook zal hij deze afwijkingen, wier getal niet zeer aanmerkelijk is, door het gebruik gemakkelijk leeren kennen (*). Wij nemen voorts deze gelegenheid waar, om op te merken, dat het voorgestelde klaarlijk de ongegrondheid aanwijst van den doorgaanden regel, dat men het meervoud der woorden *dag*, *hof*, *slot* enz., in onderscheiding van die, welke in het enkelvoud eene dubbele vokaal hebben, met eene enkele klinkletter schrijven moet, omdat het enkelvoud slechts ééne vokaal vertoont. Immers kan het enkelvoud, 't welk een' korten vokaalklank heeft, in deze woorden niet ten rigtsnoer strekken van het meervoud, waarin dezelfde klank lang is; maar veeleer moesten de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, om zich zelven volkomen gelijk te blijven, zich ook in het meervoud dezer woorden van eene dubbele vokaal bedienen, als waardoor zij aan hun waar en eigenlijk enkelvoud gelijkvormig zouden gemaakt worden.

Wij hebben tot hiertoe slechts van naamwoorden gesproken; thans moeten wij ook omtrent de vokaalspelling der werkwoorden handelen, waarin wij echter iets korter zullen kunnen zijn. Hier zijn de

(*) Zie het *Vertoog* van den Heer KLUIT, bladz. 345—348., alwaar dit een en ander breeder wordt voorgesteld.

de voorſtanders der dubbele vokaalſpelling het onderling niet eens omtrent de regelen, naar welke men zich behoort te ſchikken. Velen beſchouwen de gebiedende wijze als den wortel der werkwoorden, en willen deze tot een rigtſnoer der vokaalſpelling geſteld hebben. Volgens hen derhalve moet men *geeven*, *leeven*, *ſpreeken*, *vraagen*, *hoopen* enz. met eene dubbele klinkletter ſchrijven, omdat men in de gebiedende wijze *geef*, *leef*, *ſpreek*, *vraag*, *hoop* ſchrijft: doch hiertegen laten zich, mijns achtens, zeer vele gegronde bedenkingen inbrengen. Vooreerst berust alles op eene moeijelijk bewijsbare onderſtelling, dat, namelijk, de gebiedende wijze als de wortel der werkwoorden moet aangemerkt worden. — Wij ontkennen niet, dat hiervoor eene en andere ſchijnbare reden valt aan te voeren; doch het geen ter wederlegging daarvan wordt bijgebragt, is, in ons oog, althans van dat gewigt, dat de gemelde onderſtelling niet wel als een rigtſnoer der ſpelling kan worden aangenomen (*). — Doch wij behoeven ons met de beoordee-

(*) De reden, waarom velen, en onder dezen A. MOONEN in zijne *Spraakkunst*, bladz. 173, en ADELUNG in zijn *Umſtändliches Lehrgebäude der Deutſchen Sprache*, I. Th. ſ 768., de gebiedende wijze voor den wortel van het werkwoord houden, ſchijnt voornamelijk in hare korthe'd gelegen. Doch de ſchrandere TEN KATE, die, onzes oordeels, met meer regt, de onbepaalde wijze als den wortel beſchouwt, heeft hiertegen zeer wel aangemerkt, dat men op den-

deeling van het voor en tegen in dezen niet in te laten, daar, ook bij de volle zekerheid der aangenomene onderstelling, het bewijs, daaruit voor de dubbele klinkerspelling afgeleid, ons voorkomt geene genoegzame kracht te hebben. Dezelfde redenen toch, welke wij te voren zagen, dat tegen het schrijven der dubbele vokaal in *daaden*, *zaaken*, uit hoofde van het enkelvoudige *daad*, *zaak*, gelden, vinden ook hier hare volkomene toepassing. De gebiedende wijze werd niet alleen oorspronkelijk *spreke*, *geve*, *vrage* enz. geschreven, 't welk naderhand tot *spreek*, *geef*, *vraag* werd zamengetrokken (*), maar ook kan men *spreek*, *geef*, *vraag* niet gelijk stellen met *spreken*, *geven*, *vragen*, noch het eerste ten rigtsnoer van het laatste ma-

denzelfden grond den eersten persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze voor den wortel zou kunnen houden, en voorts zijn gevoelen bondiglijk gestaafd. Zie II. Deel, bladz. 32 en 33, en vergelijk het voortreffelijk werk van den Hoogleeraar MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, I. Deel, bladz. 34 en 35. en de Aanmerk. (24) achter het werk, bladz. 16 en 17.

(*) Van daar leest men nog in onze Bijbelvertaling, *Evang.* van *Joann.* II. Hoofdst. v. 7. „ *Vullet* de watervaten" en v. 19. „ *Breket* dezen tempel." Dezelfde zachte *e* had oorspronkelijk ook in de onderscheidene tijden der werkwoorden bij de aantoonende wijze plaats, zoo dat men schreef *hebbe*, *hebbet*, *hadde*, *haddet* enz. Onze Bijbelvertaling kan hier weder ter bevestiging dienen. Zoo leest men, bij voorbeeld, 1. *Cor.* III. v. 2. „ want gy en *vermochtet*

„ (doe)

maken, gelijk wij zulks te voren omtrent de zelfstandige naamwoorden in het breede hebben aangetoond, waarop wij, als hier insgelijks van volle kracht, ons, ter vermijding van overtollige herhalingen, beroepen.

Doch wij zeiden in den beginne, dat de voorstanders der dubbele vokaalspelling omtrent de werkwoorden niet allen denzelfden regel volgen; wij zullen dus moeten zien, welk stelsel de overigen vasthouden, en deszelfs waarde dienen te toetsen. Deze dan doen de enkele of dubbele vokaalspelling van den onvolmaakt verledenen tijd afhangen, naar mate het werkwoord zich daarbij als gelijk- of ongelijkvloeijend vertoont, zoodat zij *baaren*, *klaagen*, *waagen*, *leeven*, *sneeven* enz. met eene dubbele vokaal schrijven, omdat het *imperfectum* is *baarde*, *klaagde*, *waagde*, *leefde*, *sneefde;* doch integendeel *dragen*, *slapen*, *eten*, *geven*, *lezen*, *komen* enz. met een enkele, omdat deze werkwoorden in den onvolmaakt verledenen tijd *droeg*, *sliep*, *at*, *gaf*, *las*, *kwam* enz. hebben. Doch wie, die eenig denkbeeld heeft van taalregels, gevoelt niet, dat dit stel-

„ (doe) noch niet; ja gy en *vermoget* oock nu noch niet," en v. 19. „ Hij *vattet* de wyse in hare arghlistigheyt." Desgelijks vindt men in het volgende Hoofdstuk, *ik oordeele*, v. 3.; *gy heerschedet*, v. 8.; *ik achte*, v. 9.; *ik schrijve*, *vermane*, v. 14.; *al haddet gy*, v. 15. Doch genoeg reeds ter proeve; de opmerkzame zal op iedere bladzijde de bevestiging van ons gezegde vinden.

ſtelſel geheel willekeurig is? Immers valt 'er geene reden uit te denken, waarom juist de onvolmaakt verledene tijd ten rigtſnoer der ſpelling behoort te ſtrekken. Met hetzelfde regt althans kan men den eerſten of tweeden perſoon van den tegenwoordigen tijd daartoe ſtellen, of andere even ongegronde regels aannemen. Zij, die de regelmaat der tale kennen, weten dat onze oudſte werkwoorden ongelijkvloeijend zijn, dat is, met andere woorden, zulke, welke in den onvolmaakt verledenen tijd van wortelklinker veranderen; dat van deze zelfſtandige naamwoorden worden afgeleid, welke wederom den oorſprong aan gelijkvloeijende, of zoodanige werkwoorden gegeven hebben, die den wortelklinker in de vervoeging onveranderd behouden (*). De onvolmaakt verledene tijd dezer werkwoorden werd gevormd door achtervoeging van *de* achter den eerſten perſoon van den tegenwoordigen tijd; en, daar deze, gelijk wij zagen, oudtijds op de zachte *e* eindigde, zoo vond ook die zelfde letter oorſpronkelijk in het *imperfectum* plaats, als ik *klage*, *klagede*, *wage*, *wagede*, *heerſche*, *heerſchede*, 't welk in 't vervolg tot *klaagde*, *waagde*, *heerschte* enz. werd zamengetrokken. Wat grond nu is in het voor-

(*) Zie over deze regelmaat, het eerst door TEN KATE opgeſpoord en in het licht geſteld, het bekende werk van dezen uitmuntenden taalkenner, I. Deel, bladz. 545. en vooral II. Deel, bladz 12 — 16.

voorgestelde te vinden, welke den te voren gemelden regel eenige taalkundige waarde zou geven? Ik althans moet verklaren, na de aandachtigste overweging, niets ter bevestiging van denzelven te kunnen vinden, noch herinner mij, ergens iets daartoe strekkende ontmoet te hebben: om welke redenen ik mij geregtigd achte, om den bedoelden regel, als louter willekeurig zijnde, te verwerpen.

Doch van waar een zoo ongegronde regel? En hoe werd dezelve door zoo velen aangenomen? Ik geloof, dat het gezag van den met regt beroemden HUYDECOPER, hoezeer hij niet de eigenlijke voorsteller van dien regel genoemd kan worden, hiertoe voornamelijk aanleiding heeft gegeven. — Deze heeft in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 156 en volgg., omtrent de gelijkvloeijende werkwoorden, afkomstig van eengrepige zelfstandige naamwoorden, welke eenen korten klinker hebben, en den medeklinker in het meervoud niet verdubbelen, dezen regel vastgesteld, dat die ook den medeklinker nooit, maar den klinker altijd verdubbelen. Zoo komt, volgens hem, van *Bad*, *baden*, het werkwoord *Baaden*, *baadde*, *gebaad;* van *Dag*, *dagen*, het werkwoord *Daagen*, *daagde*, *gedaagd*, en wat van dien aard meer is. — Doch, hoe groot een gezag wij ook den Heer HUYDECOPER in het vak der taalkunde toekennen, achten wij nogtans hetzelve niet voldoende, om daarop alleen eenen regel aan te nemen, tot welks bevestiging hij geene

taalkundige gronden heeft aangevoerd, en welke ons, met den verdienſtelijken LELYVELD, in zijne Aanteekening op de gemelde plaats, voorkomt *eene willekeurige onderſcheiding* te behelzen, *niet gegrond op de analogie van de taal, noch ook op het gebruik der ſchrijvers, welken de Heer* HUYDECOPER *gezag toekent.* — Het eenige, 't welk voor de onderſcheiding van HUYDECOPER valt in te brengen, is, dat, op deze wijze, het meervoud in *dagen*, *ſmeden*, *ſchepen*, van *dag*, *ſmid*, *ſchip*, en de onbepaalde wijze in de werkwoorden *daagen*, *ſmeeden*, *ſcheepen*, voor het oog kenbaar worden gemaakt. Het is ook het gewaande voordeel dezer onderſcheidene aanwijzing, 't welk door de voorſtanders eener dubbele vokaalſpelling gemeenlijk, bij het te voren gemelde, ter aanprijzing van hun ſtelſel wordt in het midden gebragt. Doch wij meenen, in het eerſte Deel dezer Verhandeling §. 9., overtuigelijk te hebben aangetoond, dat de onderſcheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verſchillende woorden, op zich zelve niet ten rigtſnoer der ſpellinge kan worden aangenomen, eensdeels, omdat die onderſcheiding doorgaans nutteloos en overtollig is, anderdeels, omdat zij ſlechts in weinige gevallen mogelijk, in verre de meeſte daarentegen onuitvoerlijk is. Het daar gezegde zal, vertrouwen wij, ter wederlegging van de aangevoerde reden voor de dubbele vokaalſpelling voldoende geacht worden; weshalve

wij

wij ter dezer plaatse alleen nog opmerken, dat de gemelde reden, met even veel, ja nog meerder regt, tegen de meer algemeene verdubbeling der lange vokaal kan worden ingebragt, gelijk wij in 't vervolg nader zien zullen.

Wij meenen in het voorgestelde alles te hebben bijgebragt, wat ter verdediging der dubbele vokaalspelling wordt aangevoerd. Want, wat het gezag van vele achtbare schrijveren en taalgeleerden aangaat, waarop men zich tot hetzelfde einde insgelijks beroept, wij achten het onnoodig, hier ter plaatse het geschil uit deze gronden te bepleiten, daar het vooruitgezonden geschiedkundig verslag een ieder heeft doen zien, dat de voorstanders der dubbele vokaalspelling, ten dezen opzigte, althans geen voordeel hebben boven hen, die een ander stelsel volgen.

Het besluit, uit het tot hiertoe voorgedragene op te maken, loopt, dunkt mij, vrij duidelijk in het oog, als hierin gelegen, dat de dubbele vokaalspelling, zoo als zij door velen wordt voorgestaan, op zeer zwakke en wankelbare grondslagen rust, en gevolgelijk geene aanprijzing noch navolging verdient. Maar wat? Zullen wij dan overal slechts eene enkele vokaal gebruiken, waar de lettergreep niet door een' medeklinker besloten wordt? Dit stelsel schijnt, in den eersten opslag, door het voorgestelde, als het echte, te worden aangeprezen, en komt ook met den voorgang der Oudheid overeen. Doch

reeds bij deze, en met name bij schrijvers van de veertiende en vijftiende Eeuw, treft men, hoewel niet doorgaans en eenparig, ten aanzien van de *e* en *o*, eene opmerkelijke uitzondering aan (*), welke, blijkens onze geschiedkundige opgave omtrent de enkele of dubbele vokaalspelling, in vervolg van tijd door velen meer eenparig en algemeen werd waargenomen. De redenen dezer uitzondering verdienen eene opzettelijke en zorgvuldige nasporing, waarbij de onsterfelijke TEN KATE, die het eerst in dezen een helder licht ontstoken heeft, en de Leydsche Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen met lof aangehaald *Vertoog over de Spelling der Nederduitsche taal*, onze voornaamste leidslieden zijn zullen.

De eerstgenoemde taalkenner heeft in het eerste Deel van zijn onschatbaar werk, waar hij onder anderen over onze letterklanken zeer naauwkeuriglijk gehandeld heeft, ten aanzien der *e* en *o* opgemerkt, dat niet alleen deze vokalen, kort zijnde, een zacht en scherp geluid vormen, gelijk in *ezel* en *gezel*, *bol* (opgezet) en *bǫl* (van een hoed), door ieder Nederlander gehoord wordt, maar dat ook de lange *e* en *o* een' zachten, en een' harden, scherpen of hoogen klank hebben, meer of min zweemende naar eenen

(*) Zie de *Aanteek.* van HINLOPEN achter het III. Deel, van HUYDECOPERS *Proeve*, bladz. 428--441.

eenen tweeklank, welke laatste in *heelen* (heilen), *leenen* (*mutuo dare*), *hoopen* (*cumulare*), *koolen* (*caules*) enz. plaats vindt; terwijl de eerste, of zachte klank eigen is aan *helen* (verbergen), *lenen* (leunen), *hopen* (*sperare*), *kolen* (*carbones*), en meer dergelijken. Daar dit onderscheid van klank in de lange *e* en *o*, in de uitspraak van vele Nederlanderen, met name ook van de Amstellanderen, tot welke TEN KATE zelf behoorde, is verloren geraakt, heeft hij het wezenlijk bestaan van dit onderscheid in de gemeenlandsche taal door vele bewijzen onwederlegbaar betoogd. Zie hier, wat hij en anderen na hem, ter bevestiging daarvan, hebben aangevoerd.

De oudere takken van den Duitschen taalstam, met name het Mesogothisch, Alemannisch, Frankduitsch en Angelsaxisch, wijzen, volgens TEN KATE, het gemelde onderscheid van klank tusschen de lange *e* en *o* duidelijk aan. De standvastige dialektregel, door hem hierop gevonden, is deze, dat onze hard-lange *e* in het Mesogothisch beantwoordt aan *ai*, in het Alemannisch en Frankduitsch aan *ei*, in het Angelsaxisch aan *æ* of *a*; de zacht-lange *e* daarentegen in het Mesogothisch, het Alemannisch en Frankduitsch aan *i* of *e*, in het Angelsaxisch aan *y*, of *i*, of *e*, of *eo*. Desgelijks beantwoordt onze hard-lange *o* in het Mesogothisch en Allemannisch aan *au*, in het Frankduitsch aan *ou*, in het Angelsaxisch aan *ea*; onze zacht-lan-

ge *o* daarentegen in die talen aan *o* of *u*, en in het Angelſaxiſch ook wel aan *y*. De volgende voorbeelden van woorden, welke de klinkers *e* en *o*, de eerſte hard, de laatſte zacht, hebben, kunnen ter nadere opheldering hiervan ſtrekken.

E.

DEELEN, M-G. *dailjan*, Al. *teilan*, *teilen*, A-S. *dælan*.

EEN, M-G. *ains*, Al. *ein*, A-S. *an*.

HEELEN (genezen), M-G. *hailjan*, Al. *heilon*, A-S. *hælan*.

LEEREN, M-G. *laisjan*, A-S. *læran*.

STEEN, M-G. *ſtains*, *ſtaina*, Al. *ſtein*, A-S. *ſtan*, en A-S. *ſtænan* (*lapidare*).

TEEKENEN, M-G. *taiknjan*, Al. *zeignan*, A-S. *tækan*, *tacnian*.

WEENEN, M-G. *wainon*, Al. *weinon*, A-S. *wanian*.

GEVEN, M-G. *giban*, Fr-D. *giban*, *geban*, A-S. *gifan*, *gyfan*, *gefan*.

HELEN, (verbergen), M-G., Al., Fr-D. en A-S, *helan*.

LE-

LEVEN, M-G. *liban*, Al. *leben*, A-S. *libban.*
LEZEN, M-G. *lisan*, Fr-D. *lesan.*
STELEN, M-G. *stilan*, A-S. *stelan.*
WETEN, M-G. *witan*, Al. *wizan*, *wizzan*, A-S. *witan.*
WEZEN (zijn), M-G. *wisan*, Al. en A-S. *wesan.*

O.

BOOM, M-G. *baums*, Fr-D. en Al. *boum*, *paum*, A-S. *beam.*
HOOG, M-G. *hauhs*, Fr.-D. en Al. *houch*, *houg*, A-S. *heah*, *hea.*
KOOPEN, M-G. *kaupjan*, Fr-D. *coufan*, *coufen*, Al. *caufan*, A-S. *ceapan*, H-D. *kaufen.*
LOOCHENEN, M-G. *laugnjan*, Al. en Fr-D. *lougnen.*
LOOPEN, M-G. *hlaupan*, Fr-D. *loufan*, Al. *louphen*, A-S. *hleapan.*
OOGE, M-G. *augo*, Al. en Fr-D. *auga*, *ouga*, A-S. *eage.*
ROOVEN, (*spoliare*), M-G. *raubon*, A-S. *reafan.*

HONIG, Fr-D. *honig*, A-S. *hunig.*
KONING, Fr-D. *kuning*, *cuning*, Al. *kunic*, *kuning*, A-S. *cyng*, *cynig*, *cyning.*

MO-

MOLEN, Al. *mulen*, A-S. *mylen*, *myln*.
OVER, M-G. *ufar*, *ufaro*, Al. en Fr-D. *ubar*, *ovir* en *oba*, A-S. *ofer*, H-D. *über*.
VOGEL (veugel), M-G. *fugls*, Al. *fogal*, *fugal*, A-S. *fugl*.
ZOLE, M-G. *fulja*, A-S. *fole*.
ZONE, M-G. *funus*, Al. *fun*, A-S. *funa*, *fune* (*).

Bij dit bewijs, uit de oude, met ons Nederduitsch verwantfchapte talen ontleend, voegt zich een andere niet min klemmende bewijsgrond, welken het gebruik van velen onzer achtbaarfte fchrijveren en de uitfpraak in verfcheidene ftreken van Nederland ons aanbieden. Wij hebben te voren reeds met een woord gezegd, dat zelfs bij onze oudfte fchrijvers de onderfcheiding der hard-lange *e* en *o* door eene dubbele vokaalfpelling niet geheel vreemd is, en bij die gelegenheid ons op eene *Aanteekening* van HINLOPEN, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, beroepen. Uit deze *Aanteekening* blijkt, dat in *Charters* van het begin der veertiende Eeuw, in een handfchrift van de *Brabandfche Chronijk*

(*) Die meerdere voorbeelden verlangt, kan te regt komen bij TEN KATE in zijn *Lijstje van vergelijking*, I. Deel, bladz. 167—171, en verder in zijne *Regelen of Aanmerkingen wegens de éé en ee en wegens de óó en oo*, I Deel, bladz. 211—312.

nijk van JAN VAN HELU, in twee handschriften van MELIS STOKE, allen uit dezelfde veertiende Eeuw herkomstig, en bijzonderlijk in de vertaling van BOËTHIUS, door JACOP VILT in 1470 geschreven, en verscheidene andere schriften, de lange harde *e* en *o* meermalen, ja in enkele vrij naauwkeurig, verdubbeld wordt. De eenparigheid in dezen is, ten aanzien der hard- lange *e*, wel grooter dan omtrent de *o*; doch dat ook deze meermalen verdubbeld is, blijkt vooral uit de voorbeelden, op bladz. 439—441. uit JAN VAN HELU en JACOP VILT opgeteekend (*). Intusschen is het geenszins te verwonderen, dat men, vóór de uitvinding en algemeene verspreiding der drukkunst, het aangewezen onderscheid niet altijd naauwkeurig in acht nam; zoo, omdat men billijke redenen had tot bekorting in het schrijven, als omdat de schrijvers meestal Geestelijken, en dus aan de enkele vokaalspelling der Latijnen gewoon waren, om nu niet te zeggen, dat reeds vroeg in onze taal merkelijke verwarring is ingeslopen. Op dit een en ander acht geven-

(*) Bij de voorbeelden van de verdubbeling der hard-lange *e* en *o*, door HINLOPEN uit de oude schrijvers opgegeven, kan men nog voegen die, welke de taal- en oudheidkundige J. A. CLIGNETT uit een handschrift der veertiende Eeuw, *der Leecken Spiegel* genaamd, heeft opgeteekend in zijne doorwrochte en belangrijke *Voorrede*, geplaatst voor den *Teuthonista* of *Duitschlender* van GHERARD VAN DER SCHUEREN, bladz. LXVI. in de Aanteekening.

vende, zal men erkennen, dat niets anders dan het ſterk gevoelde onderſcheid van klank, in ſommige gevallen, eene afwijking heeft kunnen te weeg brengen van eenen regel, welken gewoonte en gemak hadden voorgeſchreven. — Eenpariger vindt men de bedoelde onderſcheiding in ſchriften der zestiende Eeuwe waargenomen. Zeer naauwkeurig zijn (om ſlechts van weinige te gewagen) ten dezen aanzien de Gentſche *Spelen van ſinne* van 1539. Hetzelfde is toepasſelijk op de *Spelen van ſinne*, te Antwerpen in den jare 1562 uitgegeven. Ook vindt men de hardlange *e* en *o* van de zachte, door vokaalverdubbeling, zorgvuldig onderſcheiden in den *Roomſchen Byenkorf* van MARNIX, Heer van St. Aldegonde, welk werk in 1569 in het licht verſcheen, en naderhand verſcheidene malen herdrukt werd (*). Doch vooral ſtrekt hierin tot eene heldere baak het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, volgens de uitgave van 1599, door hem zelven nagezien, en door VAN HASSELT gevolgd; een werk van onſchatbare waarde voor de kennis onzer oude taal, en 't welk, bij andere uitſtekende verdienſten, ook die bezit, dat de onderſcheiding van de harde en zachte

(*) Zie het *Leven van Aldegonde*, beſchreven door JOHANNES PRINS, in het I. Deel van het *Leven der Nederlandſche Dichteren en Dichteresſen*, uitgegeven door het Genootſchap, ter ſpreuke voerende, *Kunst wordt door arbeid verkregen*, bladz. 63 en 64.

te *e* en *o* daarin met de grootste naauwkeurigheid is waargenomen (*). In de zeventiende Eeuw doet zich insgelijks eene reeks van achtbare schrijveren voor ons op, in wier werken de harde *e* en *o* door verdubbeling der vokaal is aangewezen, terwijl zij zich voor het overige van de enkele klinkerspelling bedienen. De voornaamste zijn P. MERULA in zijn werk *over de Wildernissen*, en zijn *Tydthresoor*, in 1605 en 1614 uitgegeven, DANIEL HEINSIUS in zijne *Nederduitsche Gedichten*, het Europisch licht van geleerdheid HUIG DE GROOT in zijne *Nederduitsche Dicht- en Prosawerken*, EVERHARD VAN REYD in zijne *Historie der Nederlandscher Oorlogen*, J. UYTENBOGAERT in zijne *Kerkelijke Historien* en andere schriften, de Vorst onzer Dichteren JOOST VAN DEN VONDEL, de stichtelijke Dichter D. R. CAMPHUYSEN, de taalkundige ANT. DE HUBERT in zijne *Psalmen*, en, die in dezen bijzonderen lof verdient, de geestrijke CONST. HUYGENS, voorts de

(*) Men vindt omtrent de waardij van dit *Woordenboek* verscheidene getuigenissen van groot gewigt bijeengezameld in eene *Aanteekening* van den Hoogleeraar KLUIT, in zijn meermalen aangehaald *Vertoog over de spelling*, in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 293 — 295. Zie verder de meergemelde *Aanteekening* van HINLOPEN, bladz. 441 en 442, alwaar meerdere schrijvers uit de zestiende Eeuw, die het bedoelde onderscheid hebben waargenomen, worden opgeteld.

de naauwkeurige *overzetters van den Staten-bijbel*, en eindelijk de nette dichter JEREMIAS DE DECKER (*). Zelfs HOOFT, hoe zeer, gelijk wij te voren zagen, de eerste invoerder eener algemeene dubbele vokaalspelling, heeft echter in zijne vroegste werken getoond het onderscheid der harde en zachte *e* en *o* te kennen, door hetzelve in het schrijven aan te wijzen, waartoe hij zich in zijnen *Hendrik de Groote* van bovenstreping, doch in zijn eerste Tooneelstuk, *Achilles en Polyxena* genaamd, van de vokaalverdubbeling in lettergrepen, niet op eenen medeklinker sluitende, bediend heeft. Deze laatste onderscheiding wordt insgelijks door verscheidene schrijvers der achttiende Eeuw waargenomen en aangeprezen, als de beroemde taalkenners L. TEN KATE, ADRIAAN VERWER, en meer andere schrijvers, die wij in den beginne als voorstanders eener doorgaande enkele vokaalspelling hebben opgenoemd. — Niemand, die het tot hiertoe voorgedragene aandachtig heeft gade geslagen, zal, geloof ik, één oogenblik twijfelen, of het opgegeven onderscheid van klank tusschen de lange harde en zachte *e* en *o*, in de oudste takken van den Duitschen taalstam reeds kennelijk, en door zoo vele vroegere en latere schrijvers, uit onderscheidene streken van Nederland afkomstig, zorgvuldig in acht genomen, met der daad in het wezen der tale en de gemeenland-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 161.

landsche uitspraak gegrond zij. Het is waar, dat hetzelve thans in de uitspraak van vele Nederlanders, bijzonderlijk der Amstellanderen, is verloren gegaan; doch daarentegen laat het zich op de tong der Maaskanters, Zeeuwen, Groningers, en andere bewoners van ons Vaderland, duidelijk hooren. Ja, hoe verbasterd in dit opzigt de uitspraak der Amstellanderen ook zijn moge, heeft echter die van het lage gemeen het kenmerk der hard-lange *è* nog bewaard, zeggende, volgens een Vriesch dialekt, *ien* voor *een*, *bien* voor *been*, *stien* voor *steen*, *wiek* voor *week* (*mollis*), *gien* voor *geen* (*nullus*); terwijl de zachte *ee* in *week* (*hebdomas*), *geen* (*hic*, *ille*), bij de uitspraak nimmer in *ie* overgaat (*). En, indien iemand alle deze bewijzen nog niet voldoende mogt achten, zoo lette hij op de gemeenschap, welke de hard-lange *è* met den tweeklank *ei*; de harde lange *ò* met dien van *au* heeft.

(*) Zie TEN KATE; II. Deel, bladz. 157 en 158, alwaar tevens de kracht des bewijs, van de uitspraak van onderscheidene Gewesten ontleend, nadrukkelijk wordt aangetoond. Wij voegen er alleen nog bij, dat de bewoners van verscheidene Hollandsche zeedorpen, met name van Katwijk, het onderscheid vooral der zacht- en hard-lange *o* in hunne uitspraak zeer sterk doen hooren. Voor ***zoon*** b. v. zeggen zij algemeen ***zeun***, in ***hopen*** (hoop voeden) doen zij het gewone zachte geluid der *o* hooren, terwijl zij integendeel *hoop* (menigte), ***koopen***, ***loopen*** uitspreken met een geluid, dat tusschen *o* en *a* in staat, en het naast komt aan dat van den Franschen letterklank ***au***, zoo als die plagt uitgesproken te worden.

heeft. Het eerste is kennelijk uit vele woorden, welke oudtijds met *ei*, doch thans met *ee* geschreven worden, bij voorbeeld, *teiken*, *gemein*, *allein*, *meinen;* waarvoor het tegenwoordige gebruik *teeken*, *gemeen*, *alleen*, *meenen* vordert. Dus schreef men oulings *deilen*, *heilen*, *spein*, *veig* enz., waarvoor men thans zegt *deelen*, *heelen*, *speen*, *veeg;* terwijl het daarentegen oudtijds niet ongemeen was, *dreegen*, *verbreeden*, *leeden*, *weenig* te hooren, welke woorden, naar het tegenwoordige gebruik, met *ei* geschreven worden. — *Kleen* en *klein*, *vleesch* en *vleisch*, *teeken* en *teiken*, *bleek* en *bleik*, worden in de dagelijksche zamenspreking nog meermalen verwisseld. Bovenal is deze gemeenschap van de hard-lange *e* en den tweeklank *ei* duidelijk zigtbaar in de onderscheidene schrijfwijze van sommige afstammelingen van een gemeen wortelwoord, waarin de harde *e* plaats vindt. Dus komt van *heim* (huis), *heimelijk*, in *'t geheim*, maar wederom *inheemsch*, *uitheemsch*, *heemraad*. Men zegt en schrijft *steen*, nooit *stein;* doch integendeel nooit *IJsselsteen*, *Batesteen*, maar altijd *IJsselstein*, *Batestein*. Hetzelfde valt op te merken in *leed* (leed aandoen), en *leider* voor *helaas;* in *breed*, en de daarvan afgeleiden *uitbreiden*, *verbreiden;* in *reed*, *gereed*, *reeds*, *reeden*, *reeder*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*. — Wie erkent niet, dat de lange *e* in alle de genoemde woorden eenen geheel anderen klank heeft, dan in

le-

leven, *geven*, *nemen*, *ſpelen*, *ſteken*, in welke men de zacht-lange *e* duidelijk kan onderſcheiden (*)? Deze laatſte wordt nimmer met den ſcherpen tweeklank *ei*, maar wel met den zachteren *eu* verwisſeld, als blijkt in *ſpelen* en *ſpeulen*, *lenen* (*niti*) en *leunen*, *evel*, en *euvel*, *krepel* en *kreupel*, *ſnevelen* (voortdurend werkwoord van *ſneven*) en *ſneuvelen*, *zeven* en *zeuven*, en meer anderen. — De naauwe verwantſchap van de hard-lange *o* met den tweeklank *au* is blijkbaar uit verſcheidene woorden, welke, uit Latijnſche of Griekſche met den tweeklank *au* afkomſtig zijnde, bij ons de harde *o* hebben. Deze zijn *kool* (*caulis*), *oor* (*auris*), *moor* (*maurus*), *poos.* (*pauſa*), *poover* (*pauper*, in 't Fransch *pauvre*), *theſoor*, thans *treſoor* (*theſaurus*), *klooster* (*clauſtrum*). Woorden, daarentegen, uit der Latijnen korte *o* gevloeid, hebben bij ons de zachte *o*, als *koor* (*chorus*), *koorde* (*chorda*), *Kolen*, thans *Keulen* (*Colonia Agrippinae*), *gepopel*, *gepeupel* (*populus*), *koken*, *keuken* (van *coquina*), *mode* (*modus veſtiendi*), *olie* (*oleum*), *pool* (*polus*), en verſcheidene anderen (†). Nog verdient hier opmerking, dat, gelijk de zachte *e*, zoo ook de zachte *o*, en veel gemeenzamer nog dan de *e*, onder ons met

eu

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 327 en 328.

(†) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 331 en 332, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 289—292.

eu verwisfeld wordt. Ten bewijze ftrekken *dogen*, *deugen*; *gote*, *geut*; *koken*, *keuken*; *kore*, *keure*; *logen*, *leugen*; *molen*, *meulen*; *opfporen*, *opfpeuren*; *flove*, *fleuve*; *volen*, *veulen*; *kozelen*, *keuzelen*; *floren*, *fleuren*; *toge*, *teuge*; *zoon*, *zeun*; en vele foortgelijke woorden, welker optelling te lang zou vallen (*).

Zie daar dan, op voorgang van TEN KATE en andere taalkenners, zoo wij meenen, onwederlegbaar betoogd, dat het onderfcheid van klank tusfchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* niet grillig en ingebeeld, maar wezenlijk en op de gemeenlandfche uitfpraak gegrond is. Dan, hoezeer men dit ook erkennen moge, zal men echter misfchien niet even gereed zijn, om, op grond daarvan, de onderfcheiden fpelling der zacht- en hard-lange *e* en *o* met mij voor belangrijk en noodzakelijk te houden. Waarom toch (dit vraagt welligt iemand) zou men de fpelling regelen naar een verfchil van klank, 't welk reeds federt een' geruimen tijd in de algemeene en meest befchaafde uitfpraak is verloren gegaan? In de zang- en toonkunst moge het van belang zijn, de fijnfte onderfcheidingen van geluid aan te duiden; in het fchrijven is dit minder noodzakelijk, en mag men veilig de veranderingen volgen, die de uitfpraak in eene levende taal natuurlijk

(*) Zie KLUITS *Vertoog* enz., bladz. 330 en 331, en TEN KATE, II. Deel, bladz. 279—285.

lijk van tijd tot tijd ondergaat. In den eersten opslag, ik erken het, is deze redekaveling niet van allen schijn ontbloot; bij nader toezigt nogtans kan dezelve, mijns oordeels, den toets in geenen deele doorstaan. Immers zou men met hetzelfde regt beweren kunnen, dat het verschil tusschen *ij*, zoo als die klinker thans wordt uitgesproken, en den tweeklank *ei* in de spelling mede niet behoeft waargenomen te worden, daar hetzelve zich in de algemeene en meest beschaafde uitspraak even weinig, als dat tusschen de zacht- en hard-lange *e* en *o*, laat hooren. Niemand echter zal hieraan zijne toestemming geven; maar integendeel zal men met regt staande houden, dat het laatstgemelde verschil, als tot de wezenlijke eigenschappen der tale behoorende, en welks bewaring van groot belang is zoo voor de afleiding, als om de verwarring van geheel onderscheidene woorden voor te komen, in de spelling wel degelijk moet worden in acht genomen. Maar dezelfde redenen pleiten met geen' minderen nadruk voor de onderscheidene spelling van de zacht- en hard-lange *e* en *o*. Ook dit verschil van klank is, volgens het straks betoogde, even zeer op de onverbasterde gemeenlandsche uitspraak gevestigd, en behoort dus even zeer tot de wezenlijke eigenschappen der taal, als *ij* en *ei*. *Leenen* (te leen gegeven) en *lenen* (leunen), *hopen* (hoop voeden) en *hoopen* (stapelen) zijn woorden, die niet min wezenlijk verschillen, dan *lijden* (pati) en *leiden* (duce-

re), *ſtijl* (ſtilus) en *ſteil* (acclivis) bij verkorting van *ſtegel*. En wat in het bijzonder de afleiding betreft, hoe zal hij, die van den hard-langen klank der *e* in onze taal onkundig is, weten kunnen, dat *neigen*, *neigde*, *geneigd*, uit het *imperfectum* met de hard-lange *e* van *nijgen*, *neeg*, *genegen*; *leiden* (ducere) uit een gelijkluidend *imperfectum* van het deels verouderde *lijden*, *leed*, *geleden* (gaan); *reizen*, *reisde*, *gereisd* uit een dergelijk *imperfectum* van *rijzen*, *rees*, *gerezen*, en zoo in meer anderen, geſproten is? Hoe zal men, bij gelijke onkunde, de verwantſchap kunnen inzien tusſchen *heil*, *heiland*, *heilzaam*, en het werkwoord *heelen*, tusſchen *reeden*, *gereed*, en *bereiden*, tusſchen *breed*, *verbreeden*, en *uitbreiden*, *verbreiden*, tusſchen *leed* en *leider* (helaas) en meer anderen (*)? Het is derhalve volſtrekt noodzakelijk in de ſpelling zorg te dragen, dat een zoo wezenlijk en belangrijk taaleigen, door de verbastering der uitſpraak, niet eindelijk geheel onkenbaar worde en verloren ga. Maar hoe zal men

(*) Het hier kortelijk voorgeſtelde is breeder ontwikkeld en aangedrongen in mijn geſchrift, getiteld: *Aan Mr. Johan Meerman — ten antwoord op zijnen brief over de vokaalverdubbeling in het Nederduitsch*, bl. 54—61. Ook het te voren gezegde, zoo ter beſtrijding der doorgaande vokaalverdubbeling, als ten betooge van het wezenlijk verſchil tusſchen de zacht- en hard-lange *e* en *o*, zal door de vergelijking met den ganſchen inhoud van dit geſchrift niet weinig opgehelderd en bevestigd worden.

dit best verhoeden? Sommigen hebben de boven-ſtreping voorgeſlagen; doch dit middel, hoe zeer zich, om deszelfs algemeene bruikbaarheid in letter-grepen zoo wel, die op een' medeklinker ſluiten, als die met eene vokaal eindigen, in den eerſten opſlag aanprijzende, is nogtans aan groote zwarigheden onderhevig, en, blijkens de weinige of geene navolging, welke deszelfs gebruik gevonden heeft, bezwaarlijk in te voeren. Wij achten het dus veel raadzamer, het voetſpoor te volgen, 't welk, volgens het te voren opgegevene, door zeer vele achtbare taalgeleerden en keurige ſchrijvers, vooral na de herſtelling onzer letterkunde, is ingeſlagen, en in lettergrepen, niet op eenen medeklinker ſluitende, de hard-lange *e* en *o*, door verdubbeling der vokaal, aan te duiden, doch voor de zacht-lange *e* en *o* in dezelve, alsmede voor de lange *a* en *u*, ſlechts eenen enkelen klinker te bezigen. Hierdoor toch doet men niet alleen niets, dat met den aard der tale ſtrijdig zij, welke, zoo als wij genoegzaam meenen betoogd te hebben, de algemeene vokaalverdubbeling in dergelijke lettergrepen geenszins vordert, maar zorgt tevens, op de gemakkelijkſte, eenvoudigſte en door den voorgang van vele achtbare ſchrijveren meest gewettigde wijze, voor de inſtandhouding van een taaleigen, welks bewaring van het hoogſte aanbelang is. Bovendien kan men, het aangeprezene ſtelſel volgende, verſcheidene woorden, welke, hoe zeer in beteekenis verſchillende, nogtans,

 bij

bij eene algemeene dubbele vokaalspelling, op dezelfde wijze geschreven worden, in de spelling onderscheiden (*); iets, 't welk hetzelve bijzonderlijk moet aanbevelen bij dezulken, die op de onderscheiding van gelijkluidende woorden zeer gezet zijn, en daaruit een bewijs voor de dubbele vokaalspelling ontleenen.

Het

(*) Zie hier eenige voorbeelden ter bevestiging van ons gezegde:

Beeten (wortelen),	*Beten* (van bijten).
Heelen (genezen),	*Helen* (verbergen).
Leenen (ter leen geven),	*Lenen* (leunen).
Steenen (van steen),	*Stenen* (zuchten).
Hoopen (opstapelen),	*Hopen* (*sperare*).
Koolen (in een hof),	*Kolen* (vuur).
Rooven (plonderen),	*Roven* (op eene wonde).
Sloopen (slijten),	*Slopen* (van sluipen).
Slooten (gracht),	*Sloten* (van sluiten).

Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 316—320, en BOLHUIS op STYL, bladz. 44. en volgg. Doch, dat men de genoemde woorden verschillend schrijft, geschiedt niet om dezelve te onderscheiden, maar omdat zij onderscheiden zijn in hunnen oorsprong, en omdat die oorsprong hen in klank doet verschillen, dat is, omdat de voorste de hard- of scherp lange, de achterste de zacht-lange *e* en *o* hebben. Hunne onderscheidene spelling berust derhalve op geheel andere gronden, dan die onderscheiding, welke de voorstanders eener dubbele vokaalspelling, ter aanprijzing van hun stelsel, bijbrengen.

Het eenige, 't welk tegen ons ſtelſel nog valt in te brengen, is, dat men, hetzelve volgende, aan zich zelven, ten aanzien der *ij* of dubbele *i*, ongelijk wordt, welke, naar het hedendaagſche gebruik, zoo wel plaats heeft in lettergrepen, welke op een' klinker, als in die, welke op een' medeklinker eindigen. Doch wij hebben te voren, over de *y* of *ij* handelende, reeds gezien, dat dit gebruik uit eene verbastering der uitſpraak herkomſtig is, en de regte ſpelling deze zijn zou, dat men in lettergrepen, met eene vokaal eindigende, de enkele *i*, doch in lettergrepen, welke op een' medeklinker ſluiten, *ij* bezigde. Maar wij zagen tevens, dat deze echte en oorſpronkelijke ſchrijfwijze, om de algemeenheid van de verbastering der uitſpraak, niet wederom kan worden ingevoerd, en het middel, ter overeenbrenging van de *analogie* der tale en het tegenwoordige gebruik door ſommigen voorgeſlagen, volgens 't welk de *y*, door de Ouden voor de enkele *i* gebruikt, in *blyven*, *ſchryven*, doch de *ij* in *blijft*, *ſchrijft* geplaatst moet worden, geene aanprijzing verdient, naardien het eerſte letterteeken aan onze tale vreemd en uit het Franſche *alphabet* daarin is overgenomen. Intusſchen gelooven wij niet, dat het algemeene gebruik der *ij*, als aan eene verbasterde uitſpraak zijnen oorſprong verſchuldigd zijnde, bij iemand geacht zal worden een' genoegzamen grond tot eene algemeene dubbele vokaalſpelling op te leveren.

Zoo meenen wij dan met het voorgedragene de enkele en dubbele vokaalspelling, met uitmonstering van al het ongegronde en willekeurige, op vaste en onwrikbare grondslagen gevestigd te hebben. Taalkenners zullen zeker in het bijgebragte niets nieuws aantreffen; doch zij zullen, hoop ik, de verschillende gevoelens, omtrent dit stuk aangenomen, aan de beginselen eener gezonde taalkunde getoetst, en het stelsel, 't welk daarmede meest overeenkomt, met kracht van redenen aangedrongen vinden; ja zelfs durve ik mij vleijen, dat die redenen aan alle onpartijdigen zoo overtuigend zullen voorkomen, dat zij geneigd zullen zijn, de aangeprezene regelmaat der vokaalspelling voortaan te volgen. Ook kan die opvolging geenszins moeijelijk vallen, daar de regelmaat zelve hoogst eenvoudig is, en in dit, even beknopt als duidelijk, voorschrift vervat kan worden: *Bedien u in lettergrepen, niet op eenen medeklinker sluitende, ter aanwijzing van den langen klank, altijd van eenen enkelen klinker, met uitzondering slechts van die woorden, welke, volgens hunne oorspronkelijke eigenschap, de hard-lange* e *of* o, *met de* ei *of* au *vermaagschapt, hebben, en dus eene verdubbeling der vokaal vereischen.* Alleen zullen sommigen misschien zwarigheid maken omtrent de wijze, waarop zij, de echte uitspraak der hard-lange *e* en *o* verloren hebbende, deze van de zachte zullen onderkennen, en zich in het schrijven voor misslagen hoeden. Hiertoe zijn ver-

verſcheidene hulpmiddelen voorhanden, welker gebruik wij aan allen, die in dezen tot eene grondige kennis der zake wenſchen te komen, niet genoeg kunnen aanprijzen (*); doch daar dezelve, om het omſlagtige des onderzoeks, voor de meerderheid der ſchrijvenden niet genoegzaam geſchikt zijn, zoo zal het nuttig, ja noodzakelijk wezen, hun door eene naauwkeurige opgave van woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben, te hulp te komen; weshalve wij in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, alle die woorden zorgvuldig zullen bijeenzamelen. Ook zullen wij, bij wijze van Bijlage, op onze Verhandeling een onderzoek doen volgen omtrent zulke woorden, waarin de hard-lan-

(*) Het beste hulpmiddel, om in dezen eene meer dan oppervlakkige kennis te verkrijgen, vindt men voorzeker in het onſchatbaar werk van TEN KATE, in welks eerſte Deel men de regelen omtrent de zacht- en hard-lange *e* en *o* opgegeven, en dit verſchil door vergelijking der oude verwantſchapte talen opgehelderd en bevestigd vindt. Zie de *negende Redewisſeling*, bladz. 152—174., en *de Regelen van de Gemeenlandſche Dialect*, bladz. 211—320. Ook treft men in het meermalen geprezene *Vertoog* van den Hoogleeraar KLUIT, *over de ſpelling der Nederduitſche taal*, waarmede het derde Stuk des eerſten Deels van de *Nieuwe Bijdragen* geopend wordt, en 't welk wij in zijn geheel over de vokaalſpelling ter nalezinge aanprijzen, veel ter opheldering van het gemelde verſchil van klank aan. Zie bladz. 325—335. Zeer beknopt en duidelijk ook wordt dit verſchil ontvouwd in

lange *e* en *o* eenigermate twijfelachtig is, gelijk deskundigen weten, dat er sommige gevonden worden. — Op deze wijze zal het volgen der regelmaat, door ons voorgesteld, voor ieder gemakkelijk worden gemaakt, en de eenigzins oplettende door het gebruik weldra de woorden leeren kennen, in welke de lange *e* en *o* een' scherpen of harden klank hebben.

§. 4.

In de doorwrochte *Aanteekeningen* van den schranderen BOLHUIS op de *Spraakkunst* van KLAAS STYL, bladz. 34—45, alwaar men tevens een lijstje vindt van woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben. Zoo men bij deze *Aanteekening* de voorgaande van bladz. 25—34 voegt, zal men hier, in een kort bestek, het geheele stuk der enkele of dubbele vokaalspelling vinden afgehandeld. Ook behelst de *Aanteekening* van HINLOPEN, *over het gebruik van* E *en* EE, O *en* OO, achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, eene nuttige bijdrage ter kennis van den onderscheidenen klank der lange *e* en *o*. Voorts heeft men in dezen eenen vrij zekeren gids in het uitmuntend *Woordenboek* van KILIAAN, om nu van andere schrijvers, die dit onderscheid insgelijks hebben waargenomen en te voren reeds genoemd zijn, kortheidshalve te zwijgen.

§. 4.

Over de Tweeklanken.

Offchoon over de tweeklanken weinig verfchil valt, zal het echter noodig zijn, daarvan met een woord te fpreken. Dezen naam dragen, gelijk bekend is, zulke klanken, welke, uit twee onderfcheidene klinkletters zamengefteld, het geluid van beide, doch, door de naauwe verwantfchap en de fchielijkheid der uitfpraak, ondereengemengd, doen hooren. Derzelver optelling zal noodeloos zijn; alleen zullen wij eenige aanmerkingen omtrent dezelve voordragen, welke het oogmerk dezer Verhandeling ons fchijnt te vorderen.

Mijne eerfte aanmerking betreft het onderfcheiden van den tweeklank *ei* van den klinker *ij*, zoo als dezelve tegenwoordig wordt uitgefproken. Velen, bijzonderlijk de Amftellanders, hebben dit onderfcheid in de uitfpraak verloren, en begaan daardoor niet zelden misflagen in de fpelling. Want dat hetzelve niet wezenlijk beftaat, zal niet ligt door iemand beweerd worden, die, het geen door TEN KATE, ter bevestiging daarvan, uit de Mefogothifche, Angelfaxifche, Frankduitfche en andere verwantfchapte talen wordt bijgebragt, immer met eenige opmerking gelezen heeft. Ook wordt hetzelve onwederfprekelijk geftaafd door het gezag van alle

eenig-

eenigzins naauwkeurige ſchrijveren van den eerſten aanvang onzer letterkunde tot op dezen tijd, die allen de *ei* en *ij* zorgvuldig onderſcheiden hebben; waarmede ook de hedendaagſche uitſpraak van een groot deel der Nederlanderen overeenſtemt. Gelijk het uit dien hoofde overtollig zijn zou, het wezenlijk beſtaan van dit onderſcheid, 't welk reeds uit het gezegde omtrent den waren aard der *ij* en hare verbasterde uitſpraak ten volle blijkbaar is, nader te ſtaven, zoo zal het aan den anderen kant hoogst nuttig, ja noodzakelijk wezen, den min geoefenden ter kennis en inachtneming van het gemelde onderſcheid behulpzaam te zijn. Wij zullen ten dien einde in de Woordenlijst, achter deze Verhandeling te plaatſen, de woorden zorgvuldig opgeven, welke, volgens het eenparige ſchrijfgebruik, den tweeklank *ei* vorderen, terwijl wij dezulken, die omtrent het onderſcheiden gebruik der *ij* en *ei* een grondiger onderrigt wenſchen te hebben, tot de regelen en waarnemingen verwijzen, welke de uitmuntende TEN KATE daaromtrent heeft voorgedragen in het eerſte Deel van zijn onſchatbaar werk, bladz. 176—210.

Omtrent den tweeklank *ie* moeten wij met een woord aanmerken, dat dezelve door ſommigen verkeerdelijk uit het getal der tweeklanken verbannen, en als eene eenvoudige verlenging der *i* beſchouwd wordt (*). Men beroept zich, ter ſtavinge hier-

van,

(*) Zie de *Spraakkunst* van MOONEN, bladz. 18 en 19.

van, voornamelijk op het gebruik der Ouden, om de *e* tot verlengletter der vokalen *a*, *o* en *u* te bezigen; doch dit beroep komt hier geheel te onpas. Immers is het bekend, dat de Ouden de lange *i* in *schrijf*, *mijn*, *zijn*, en dergelijken, altijd door verdubbeling hebben aangewezen, terwijl zij *a*, *o* en *u* door de *e* verlengden; en daarentegen *die*, *hier*, *zien* enz. met *ie* geschreven hebben. Zij gingen dus in het eerste geval van hunne doorgaande regelmaat van vokaalverlenging af, en onderscheidden de lange *i* van de *ie*; 't welk zij voorzeker niet zouden gedaan hebben, zoo zij de *ie* niet als een' tweeklank hadden aangemerkt, welks verwarring met de lange *i* zij, door de gemelde onderscheiding en afwijking van hunne gewone wijze van vokaalverlenging, wilden voorkomen (*). Het is waar dat de doorgaande uitspraak ons geenen gemengden klank doet hooren; doch hetzelfde heeft plaats omtrent de *ei*, welke echter door allen voor een' waren tweeklank gehouden wordt. Ook valt, bij de uitspraak der Zeeuwen, welke in vele opzigten, om hare zuiverheid, lof verdient, in woorden, welke de *ie* hebben, duidelijk een gemengd geluid waar te nemen.

On-

(*) Zie de *Aanteek.* van KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, bladz. 635 en 636, en het meermalen aangehaalde *Vertoog* van denzelfden schrijver in de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 315.

Onze derde en laatste aanmerking betreft het onderscheid, 't welk, tusschen eenige tweeklanken, in meerdere of mindere lengte van uitspraak plaats heeft, en de noodzakelijkheid, om hetzelve in de spelling aan te wijzen. Dit onderscheid doet zich eerstelijk, doch voornamelijk volgens het gebruik van vroegeren tijd, voor in den tweeklank *ai*. Te voren plagt de korte *ai* meermalen gebruikt te worden in woorden, welke, naar het algemeene schrijfgebruik van lateren tijd, den tweeklank *ei* hebben, als *ai* voor *ei*, *klai* voor *klei*, *hailig* voor *heilig*; *kaizer* voor *keizer*, *vailig* voor *veilig*, en meer soortgelijke, waarvan onder andere de schriften van HOOFT, inzonderheid zijne vroegere, ten bewijze kunnen strekken (*). Thans wordt dezelve door velen nog behouden in *Mai*, den naam van eene onzer maanden, waarvoor wij echter liefst *Mei* zouden schrijven. Doch de meer gerekte tweeklank *aai* komt in verscheidene woorden voor, en wordt door alle keurige schrijvers met verdubbeling der *a* geschreven, als *baai*, *haai*, *fraai*, *maaijen*, en meer dergelijke woorden.

Hetzelfde onderscheid valt in den tweeklank *au* op te merken. Dezelve is kort in *dauw*, *lauwer*, *Paus*, en dergelijken, doch heeft een langer geluid, en

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 153—154, en II. Deel, bladz. 440.

en wordt uit dien hoofde, met verdubbeling der klinkletter, geschreven in *blaauw*, *laauw*, *flaauw*, en vele anderen.

De tweeklank *eeu* in *eeuw*, *leeuw*, *sneeuw*, en meer dergelijken, verschilt van de *eu* in *beuk*, *reuk* niet alleen in lengte, maar ook in scherpte van geluid, als hebbende daarin de harde *e* plaats (*). Er kan dus omtrent de dubbele vokaalspelling in de eerstgenoemde woorden volstrekt geen twijfel vallen, daar, gelijk wij te voren betoogd hebben, de harde *e* door verdubbeling der vokaal moet worden aangewezen.

De tweeklank *ooi* eindelijk, in de woorden *hooi*, *ooit*, *strooijen*, en dergelijke, is bij ons altijd lang, en wordt uit dien hoofde met verdubbeling der klinkletter *o* geschreven. — Deze verdubbeling der vokaal in lange tweeklanken (om dit algemeene nog aan te merken) zal misschien sommigen strijdig dunken met de door ons aangeprezene regelmaat der vokaalspelling, volgens welke in lettergrepen, niet op eenen medeklinker sluitende, nimmer eene vokaalsverdubbeling behoort plaats te grijpen, dan in woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben. Doch in der daad behelst het voorgestelde niets anders dan eene noodzakelijke bepaling van dien regel tot zulke lettergrepen, welke eenen enkelvoudigen langen klank doen hooren. Dat deze bepaling nood-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bladz. 250.

noodzakelijk, of, met andere woorden, dat zij met de beginselen eener goede spelkunde overeenkomstig is, en daardoor gevorderd wordt, valt niet moeijelijk te bewijzen. Wie toch, die den waren aard der klanken kent, zal twijfelen, of er een wezenlijk verschil, met opzigt tot de lengte van uitspraak, zij tusschen *ai*, in het tusschenwerpsel *ai*, in *Mai*, het oude *klai* voor *klei* enz., en tusschen *aai*, in *fraai*, *kaai*, *maaijen*, en dergelijken; tusschen *au*, in *dauw*, *lauwer* enz., en tusschen *aau*, in *blaauw*, *flaauw*, en meer anderen van gelijken aard? Dit onderscheid, hoewel minder duidelijk op te merken, is echter niet min wezenlijk dan tusschen *mat* (waarmede de vloer belegd wordt) en *maat*, van *meten;* en gelijk ieder erkent, dat van deze laatste woorden het tweede ter volle klankvorming eene dubbele vokaal vordert, zoo moet men insgelijks toestemmen, dat de lange tweeklank *aai* en *aau*, ter voldoening aan de uitspraak en onderscheiding van den korten, eene verdubbeling der *a* vordert. In den tweeklank *ooi* valt de noodzakelijkheid der vokaalverlenging minder in het oog, daar dezelve in onze taal nimmer kort is; doch de regelmaat der lange tweeklanken *aai* en *aau*, en de opmerking van het eigenaardige, dat eene enkele vokaal, in zamenstelling met eene andere, een' korten en gebrokenen klank verkrijge, vorderen, mijns achtens, ook hier de verdubbeling der klinkletter; een gevoelen, 't welk door het gezag van verre de meerderheid onzer

zer taalkenneren en keurige ſchrijveren bevestigd wordt (*).

Dit weinige zij, voor ons oogmerk, over de tweeklanken genoeg. De drieklanken *ieu* en *oei* zullen ons niet bezig houden, daar omtrent dezelve noch twijfel, noch verſchil valt.

§. 5.

Over de verwantſchapte Medeklinkers b *en* p, d *en* t, g *en* ch, v *en* f, z *en* s.

Thans tot de medeklinkers overgaande, zullen wij in de eerſte plaats ons bepalen tot die, welke gemeenlijk *verwantſchapte* genoemd worden. Dezen naam dragen eenige medeklinkers, welke, in aard en vorminge gelijk, van elkanderen niet anders verſchillen, dan in zachtheid, of ſcherpte van uitſpraak. Op die wijze verſchillen bij ons:

De B en P,
De D en T,
De G en CH,
De V en F,
De Z en S.

van

(*) Wij hebben uit de hardheid der *o* in den tweeklank *ooi* geen bewijs voor hare verdubbeling ontleend, daar die hardheid zeer twijfelachtig is. Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 229.

van welke letters de voorste de *zachte*, de achterste de *scherpe* zijn. Omtrent deze letteren valt in 't algemeen op te merken, dat zij, als letters zijnde van een en 't zelfde *organum* of werktuigelijk gestel, onderling verwisseld worden. Dit, weet men, is een vastgaande regel in alle talen. De achtgeving op het Grieksche en Latijnsche spraak- en schrijfgebruik kan hiervan ten bewijze strekken. Bij de Grieken vinden wij de bedoelde soort van letteren onderscheiden in

Tenues,	π,	κ,	τ.
Mediae,	β,	γ,	δ.
Aspiratae,	φ,	χ,	θ.

De drie letteren, welke hier telkens onder elkanderen zijn geplaatst, verschillen onderling niet anders, dan in meerdere hardheid of zachtheid van uitspraak. Van daar ook, dat eene der *mediae* terstond tot eene *litera tenuis* of *aspirata* overgaat, zoodra zij eene van deze soorten achter zich heeft. Dus wordt, bij voorbeeld, de γ in λεγω in de κ verwisseld, wanneer de τ op dezelve volgt, zoodat men niet λεγτος, maar λεκτος schrijve, en wanneer zij de θ achter zich krijgt, in de χ, als λεχθεις enz. — Desgelijks gaan de *tenues* in *mediae* over, wanneer eene dezer laatsten volgt, als blijkt in οκτω en ογδοος. De β in ἀμειβω gaat over in φ, wanneer de θ op dezelve volgt, gelijk te zien is in ημειφθην, de π in

[illegible]

ἑπτα wordt in de β verwisseld, in ἑβδομος, om hare zachte nabuur de δ. Om dezelfde reden gaat, bij de zamentrekking van κατα δυναμιν tot καδδυναμιν, de τ in δ over. — Hetzelfde valt op te merken in de Latijnsche woorden *nubo*, *nuptum*, *scribo*, *scriptum*, *lego*, *lectum*, *rego*, *rectum*, en soortgelijke (*). Laat ons nu zien, in hoe verre eene dergelijke verwisseling ook in onze taal plaats hebbe, en in de spelling behoore toegelaten te worden.

Op de letters *v* en *f* acht gevende, vinden wij de bedoelde verwisseling door het oudere en nieuwere schrijfgebruik bevestigd. Zoodra men de woorden *grave*, *hove*, *wive*, en meer dergelijke, tot ééne lettergreep begon in te korten, stelde men de scherpe *f* voor de zachte *v* in plaats, en schreef dus *graf*, *hof*, *wijf* enz., doch in het meervoud *graven*, *hoven*, *wijven*. Desgelijks schreef men, bij de zamentrekking van *gevet*, *levet*, niet *geevt*, *leevt*, maar, met de scherpere *f*, *geeft*, *leeft*. — Dit gebruik is door alle tijden heen in stand gebleven, en

(*) Zie het *Vertoog* van den Hoogleeraar A. KLUIT, *over de tegenwoordige spelling der Nederduitsche taal* enz., in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, III. Deel, bladz. 13 en 14. Wij zullen dit *Vertoog*, 't welk een vervolg is op dat in de *Nieuwe Bijdragen*, in voortaan aanhalen onder den naam van KLUITS *tweede Vertoog*.

en door verre de groote meerderheid der achtbaarste schrijveren waargenomen. Wel is waar, dat, vooral in latere tijden, eenige weinigen hiervan zijn afgeweken, schrijvende ook in het enkelvoud *grav*, *hov*, *wijv*; doch deze spelling, als aan de uitspraak geenszins voldoende, heeft geene navolging gevonden, noch zal dezelve ligtelijk vinden, zoo lang deze, even ware als eenvoudige, grondregel der spelling, dat men daarbij die klanken moet afbeelden, welke bij eene onverbasterde uitspraak worden waargenomen, niet geheel wordt uit het oog verloren. Wat betreft de woorden *ontvangen*, *ontvonken* enz., waarvoor men wel eens *ontfangen*, *ontfonken* geschreven vindt, wij zijn met HUYDECOPER van oordeel, dat de eerste schrijfwijze de voorkeur verdient, zoo omdat hier niet de volle scherpte der *f* wordt waargenomen, als omdat de meeste achtbare schrijveren dezelve door hun voorbeeld bekrachtigen. Ook het woord *fonkelen* verdient hier onze opmerking. Onbetwistbaar is hetzelve een *frequentativum* van *vonken*, weshalve eenigen de *v* in plaats der *f* stellen. Doch dit strijdt met het algemeene spraak- en schrijfgebruik, en ik zie geene zwarigheid, om hetzelve op te volgen, daar het geenszins zonder voorbeeld is, dat in afgeleide woorden een ander *dialekt* heeft stand gehouden, dan in de oorspronkelijke.

Eene soortgelijke verwisseling heeft eenpariglijk stand gegrepen omtrent de *z* en *s*, nadat de eerste al-

algemeen in onze fchrijftaal is aangenomen ter aanduiding van den zachten klank, waarvoor in 't eerst een bijzonder letterteeken plagt te ontbreken, of althans zelden gebruikt werd (*). Men fchrijve dus, overeenkomftig het algemeene, op goede gronden rustende gebruik, *huis* niet *huiz*, in het meervoud *huizen*, *ik lees*, *gij*, *hij leest*, niet *leez*, *leezt*, maar in het meervoud en de onbepaalde wijze *lezen*, en zoo in andere gelijkfoortige woorden. Bij deze gelegenheid merken wij nog aan, dat fommigen in het gebruik der *s* en *z* wel eens mistasten, bijzonderlijk door de laatfte in plaats van de eerfte te

(*) De *z* is eerst tegen het einde der zestiende en met het begin der zeventiende Eeuwe, als een zachte letter, algemeen in gebruik gekomen, 't welk voornamelijk is uitgewerkt door de bekende *Tweefpraak van Nederduitfche Letterkunst*, door de kamer *in liefde bloeyende* uitgegeven, voor welker fteller SPIEGEL gehouden wordt. Intusfchen was te voren de *z* in onze taal reeds bekend, en werd, fchoon zeldzaam, echter nooit anders dan ter beteekenis van den zachten klank gebruikt. Dat de ouden dezelve daartoe niet doorgaans bezigden, werd veroorzaakt door hunne gehechtheid aan de fchrijfwijze der Latijnen, die de *z* niet onder hunne letteren tellen. Er is dus geene reden, om, gelijk enkelen willen, tot het gebruik der Ouden terug te keeren, ten zij men de befchaving en verrijking der tale, waartoe de gemelde invoering der *z* voorzeker medewerkte, ganfchelijk afkeure. — Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 19 — 21, en BOLHUIS op KLAAS STYL, bladz. 53 en 54, en de aldaar aangehaalde fchrijvers.

te ſtellen. Zoo zijn er, die *zomtijds*, *zomwijlen*, *zommigen*, *zabel*, *zuiker*, en dergelijke, in ſtede van *ſomtijds*, *ſomwijlen*, *ſommigen*, *ſabel*, *ſuiker* ſchrijven; doch dat deze laatſte ſchrijfwijze de ware is, wordt, zoo door de achtgeving op de uitſpraak, welke hier duidelijk een ſcherp geluid doet hooren, als op het vrij eenparige gebruik der beste ſchrijveren, ten overvloede bevestigd. Hetzelfde is toepasſelijk op den uitgang *ſel* in *bloeiſel*, *brouwſel*, *ſchepſel*, *voedſel*, en dergelijken, waarvoor eenigen *broeizel*, *brouwzel*, enz. ſchrijven; doch de eerſte ſchrijfwijze ſtemt met de uitſpraak meest overeen, en wordt ook door de meerderheid onzer keurigſte ſchrijveren, als HOOFT, VONDEL, BRANDT, VOLLENHOVE, DECKER, DE HAES, WAGENAAR, HUYDECOPER, en anderen, beſtendig gevolgd. De uitgang *ſem* in *alſem*, *bliksem*, *balſem*, en dergelijken, wordt gemeenlijk met *s* geſchreven; zoodat wij daarbij niet zullen behoeven ſtil te ſtaan. Doch wij moeten nog een woord zeggen omtrent het verſchil in de ſpelling van *ſamen* of *zamen*, *plaatſen* of *plaatzen*, *kwetſen* of *kwetzen* enz. Het eerſte betreft alleen de ſchrijfwijze van dit woord, vereenigd met een ander woord, als *ſamenvoeging*, *ſamenſtelling*, en dergelijken, waarbij velen de *s* gebruiken, als zijnde dit bij verkorting voor *te zamen* of *'t zamenvoeging* enz.; terwijl men voor 't overige algemeen *gezamelijk*, *verzamelen* enz. ſchrijft. Men zou

dit

dit gebruik misschien kunnen verdedigen, door het bijbrengen van andere soortgelijke voorbeelden, als *sidderen*, waarvoor men ook *tsidderen* aantreft; doch wij achten het eenvoudigst en gemakkelijkst, ook hier, met behoud der *z*, *zamenvoeging*, en dergelijken te schrijven; eene schrijfwijze, welke ook door den voorgang van vele achtbare schrijveren bevestigd wordt. — Wat de woorden *plaatsen*, *kwetsen* enz. betreft, mijns achtens, voldoet de *s* hier beter dan de *z* aan den natuurlijken toon der uitspraak, welke van het scherpe geluid der *t* niet dadelijk op den zachten klank der *z* kan overgaan. Meerdere aanwijzingen omtrent het onderscheiden gebruik der *s* en *z* behooren niet tot onze taak, en zijn in de beste spraakkunstige opstellen genoeg voorhanden. Wij gaan voort tot de beschouwing der verdere verwantschapte medeklinkeren en derzelver onderlinge verwisseling.

De *b* en *p* zullen ons niet lang bezig houden, daar ons buiten het woord *ambt* of *ampt* geen woord bekend is, waarin derzelver verwisseling plaats heeft. De eerstgemelde schrijfwijze is, sedert een' geruimen tijd, vrij algemeen geworden, hoewel de laatste nog bij WAGENAAR voorkomt. Doch de eerste acht men met den oorsprong des woords beter overeen te komen, welke, volgens HUYDECOPER, te zoeken is in het Celtische *am* of *amb*, waaruit het Latijnsche *ambulare* gesproten is, en 't welk nog in verscheidene andere woorden dier tale

voorkomt (*). Weinig verſchilt hiervan het gevoelen van anderen, die *ambt* zamengetrokken meenen uit *ambacht*, waarin zich het Celtiſche *amb* insgelijks voordoet (†). Onzes bedunkens, kan men hierin het latere gebruik zeer wel te wille zijn, daar het in onze taal geenszins gebruikelijk is, de *b*, op den harden medeklinker *t* ſtuitende, in hare ſcherpe gebuurletter *p* te verwisſelen, als blijkt in *hebt*, *abt*, en dergelijken. Bij de melding van het woord *abt* moet ik omtrent de daarvan afgeleide woorden *abdij* en *abdis* met een woord aanmerken, dat de gewoonte van ſommigen, om daarvoor *abtdij*, *abtdis* te ſchrijven, mij voorkomt eene blijkbare misſpelling te zijn. Immers is de uitgang dezer woorden niet *dij*, *dis*, maar *ij*, *is*, zoodat men, bij weglating dezer uitgangen, het grondwoord *abtd*, en daarin de onnatuurlijkſte vereeniging van medeklinkeren verkrijgt. Men zegge niet, dat de *d* hier welluidendheidshalve is ingelascht, daar men geen ander voorbeeld van eene dergelijke inlasſching der *d* zal kunnen bijbrengen. — Zie hier, wat er van de zaak zij. In het woord *abt*, bij KILIAAN ook *abd* geſpeld, werd de *t* algemeen ingevoerd, omdat deze ter ſluitinge van het woord veel geſchikter

ſcheen,

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 353 en 354.

(†) Zie het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, op de woorden *ambt* en *ambacht*.

ſcheen, dan de *d*; doch, bij de achtervoeging der uitgangen *ij* en *is*, verkreeg de *t*, tot de laatſte lettergreep overgaande, den zachteren klank der *d*, weshalve men deze in plaats der *t* ſtelde. Men vindt hier dus hetzelfde, 't welk in de Griekſche woorden ἑπτα en ἕβδομος valt op te merken; en het ſchrijven van *abtdij*, *abtdis* is in der daad niet minder wanſtaltig, dan of iemand in het Grieksch ἕπτδομος voor ἕβδομος wilde ſchrijven. — Doch dit in 't voorbijgaan; wij bepalen ons tot de verwantſchapte letters *d* en *t*, *g* en *ch*, welke ons nog ter beſchouwinge overig zijn.

Hier vertoont zich het vroegere en latere gebruik niet even eenparig, als omtrent de *v* en *f*. Oudtijds gebruikte men de *d* noch *g* immer tot ſluitletter, noch vóór eenen medeklinker op het einde der lettergreep; maar ſtelde voor de eerſte de ſcherpere *t*, voor de laatſte de *ch* in plaats; een letterteeken, 't welk, hoe zeer dubbelvormig, in der daad echter ſlechts een' enkelvoudigen klank bezit, verſchillende van de *g* niet anders dan door meerdere ſcherpte en hardheid van uitſpraak, even als de χ der Grieken van hunne γ. Dus vindt men bij de Ouden, nadat zij de woorden *brode*, *ſtede*, *tide*, tot ééne lettergreep begonnen in te korten, niet, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, *brood*, *ſtad*, *tijd*, maar *broot*, *ſtat*, *tijt* geſchreven. Desgelijks ſchreef men voor *dagç*, *ooge*, *wege*, bij derzelver zamentrekking tot ééne lettergreep, niet,

ge-

gelijk thans, *dag*, *oog*, *weg*, maar *dach*, *ooch*, *wech;* en om dezelfde reden ook *bracht*, *macht*, *plecht*, zonder dat men, even als in lateren tijd, de aanwijzing der *g*, in *brengen*, *mogen*, *plegen* voorkomende, noodzakelijk achtte. Dat deze de doorgaande schrijfwijze der Ouden geweest is, zal voor deskundigen naauwelijks betoog behoeven, en wordt overvloedig gestaafd door 't geen de Hoogleeraar KLUIT, in zijn te voren aangehaalde *tweede Vertoog*, ter bevestiging daarvan heeft bijgebragt (*). Laat ons, na de voordragt dezer algemeene regelmaat, de gronden van het oudere en nieuwere gebruik nader overwegen, en de spelling op eenen vasten voet trachten te brengen; waarbij wij, tot meerdere duidelijkheid, eerst over de *d* en *t*, daarna over de *g* en *ch* spreken zullen.

Men hield de *d*, gelijk wij zagen, oudtijds voor te zacht, om eene lettergreep te sluiten, en stelde dus daarvoor de *t* in plaats (†), of voegde ook deze laatste achter de eerste, 't welk men in de zeventiende Eeuw bij velen, met name ook bij HOOFT, aantreft, schrijvende *goedt*, *landt* enz. Doch dit

laat-

(*) Zie bladz. 22 en 23 en bladz. 31 en 32, en omtrent de *d* en *t* eene *Aanteekening* van LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel. bladz. 78 en 79.

(†) Het verdient echter opmerking, dat men reeds bij schrijvers der vijftiende Eeuw de *d* als sluitletter aantreft. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 93.

laatste is eene hoogst wanstaltige spelling, welke, noch door den voorgang der Ouden, noch door dien van eenige andere taal gewettigd wordt, en in vervolg van tijd, met uitzondering van eenige werkwoorden, waarover straks nader, met regt verworpen is. Intusschen kan het ten bewijze strekken; dat men vrij lang de *d* als te zacht heeft aangemerkt, om tot sluitletter te dienen. Ter bevestiging van deze zachtheid der *d* heeft men zeer gepastelijk aangevoerd derzelver weglating in het midden van verscheidene woorden, als *daân*, *paân*, voor *daden*, *paden*, en in vele bijvoegelijke naamwoorden, als *kwâ*, *goê*, *snoô*, *bloô* (*), voor *kwaad*, *goed*, *snood*, *blood*. Dan, of men op grond hiervan de *d* als sluitletter behoore te verwerpen, en daarvoor de *t* in plaats te stellen, is, mijns achtens, zeer bedenkelijk. Het komt mij, namelijk, voor, dat de *d* op het einde der woorden wel niet aan den natuurlijken toon der uitspraak geheel voldoet, maar dat daarbij echter niet een zoo scherp geluid gehoord wordt, als aan de *t* eigen is. Wie toch wordt niet een duidelijk onderscheid ontwaar tusschen de uitspraak van *nood*, *nooden*, en *noot*, *noten*; van *God*, *Goden*, en *Got*, een volksnaam? — Ook in *goed* en *doet*, *graad* en *graat*, *paard*

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 37, en HUYDECOPERS *Proeve*, I Deel, bladz. 86 en 87, met de *Aanteekening* van LELYVELD op bladz. 87.

paard en *ſtaart* wordt, mijns achtens, eenig verſchil van uitſpraak waargenomen (*). De *d* helt dus, op het ſlot der woorden, wel grootelijks tot de ſcherpte der *t* over, doch verkrijgt dezelve in woorden, waarin zij niet eigenlijk te huis hoort, niet altijd volkomen; en ik zie derhalve geene reden, waarom men niet even zeer met de nieuweren de *d* tot ſluitletter zou mogen behouden, als met de Ouden daarvoor de *t* in plaats ſtellen, daar het op zich zelf toch duidelijker en regelmatiger is, in het enkelvoud dezelfde letters te bezigen, als in het meervoud. Het gezag der laatſten kan, dunkt mij, in dezen niet beſlisſen, ten ware het bleek, dat zij het verſchil van klanken over 't geheel met de uiterſte naauwkeurigheid getoetst en waargenomen hadden; doch uit het aangemerkte op het laatst der eerſte Afdeeling blijkt duidelijk, dat hun deze lof geenszins kan worden toegekend. Letten wij voorts op andere, zoo oudere als nieuwere, talen, wij vinden hier de *d* geenszins als ſluitletter verworpen. De Latijnen hebben dezelve in *quid*, in *ad* (tot), onderſcheiden van *at* (maar); en in *quod* (welk), onderſcheiden van *quot* (hoevelen). Ook in de Engelſche taal, welke, gelijk deskundigen weten, voor een goed deel uit het Angelſaxisch geſproten is, en gevolgelijk groote gemeenſchap heeft met de on-

(*) Dit is ook opgemerkt door HUYDECOPER in zijne *Proeve*, I. Deel, bladz. 82.

onze, vindt men de *d* tot sluitletter gebezigd in de zelfstandige naamwoorden *head*, *maid*, *bread*, *need*, alsmede in de werkwoorden *to geld*, *to gild*, *to gird*, en vele andere. Desgelijks treffen wij bij onze Hoogduitsche naburen de *d* als sluitletter aan in de woorden *bald*, *bild*, *mund*, *verstand*, *tòd*, *rad*. *freund*, en honderd andere. — Doch, al ware het ook, dat iemand de aangevoerde redenen niet voor voldoende hield, om het tegenwoordige gebruik der *d* als sluitletter, in woorden, welke die letter in het meervoud vertoonen, te wettigen, zoo zal hij echter, vertrouwen wij, niet weigeren hetzelve, om zijne algemeenheid, te volgen. Immers is het, gelijk wij in onze eerste Afdeeling betoogd hebben, noch raadzaam, noch betamelijk, zich tegen een gevestigd gebruik te verzetten, ten zij hetzelve blijkbaar uit verbastering en miskenning van de regelen der tale gesproten zij, en op schennis en verwarring van dezelve uitloope. Doch, daar niet ligt iemand zal staande houden, dat in het tegenwoordige geval iets dergelijks plaats heeft, of te duchten staat, ja de terugkeering tot het oude gebruik veeleer tot misvattingen en ongeregeldheden aanleidelijk zou kunnen zijn, zal, dunkt ons, ieder moeten erkennen, dat al het te voren bijgebragte ten bewijze, dat men zich in de spelling naar het algemeen aangenomene gebruik behoort te schikken, hier in den volsten zin toepasselijk is. Men houde zich dan aan den thans aangenomenen regel, om in woorden, welke

in

in het meervoud de *d* vertoonen, of waarin het gebruik dezelve, als in *iemand*, *niemand*, heeft ingevoerd, de *d* tot sluitletter te bezigen. — Ten aanzien der *dt*, welker vereeniging zeker op zich zelve iets vreemds en wanstaltigs heeft, zij nog met een woord aangemerkt, dat men dezelve, ter voldoening aan het tegenwoordige gebruik, en ter bevordering der duidelijkheid, die hoofdwet der tale, alleen dan te gebruiken heeft, wanneer zij voorkomt als eene verkorting van *det*, dat is, met andere woorden, in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden van den onvolmaakt verledenen tijd der aantoonende wijze, in de werkwoorden *binden*, *vinden*, en meer dergelijke. Immers is het te voren reeds aangemerkt, dat men oudtijds deze, gelijk alle andere werkwoorden, op de volgende wijze vervoegd heeft:

Ik *binde*, gij *bindet*, hij *bindet*.
Ik *bonde*, gij *bondet*, hij *bonde*.

waaruit, bij de weglating der zachte *e*, *ik bind*, *gij*, *hij bindt*, *ik*, *hij bond*, *gij bondt*, geboren wordt. Verkeerd derhalve is, gelijk wij bij deze gelegenheid nog moeten aanwijzen, het gebruik van sommige, en onder deze zeer achtbare, schrijveren, om, met plaatsing der *t* achter de *d*, te schrijven *hij hadt*, *hij bondt*, *hij deedt*, en dergelijken. Immers is de *t* het kenmerk, niet van den derden, maar

al-

alleen van den tweeden perſoon des onvolmaakt verledenen tijds; *ik*, *hij gaf*, *nam*, maar *gij gaaft*, *naamt*. Bij de Ouden vindt men nimmer *haddet* of *hadt*, ten zij bij verkorting voor *hadde* of *had het*, doch anders altijd *hadde*, *had*, en zoo in de overige werkwoorden. — Zoo leest men (om een enkel voorbeeld ter bevestiging bij te brengen) in den *Spiegel Hiſtoriael* van JACOB VAN MAERLANT, I. Deel, bladz. 16, v. 26.

> Ten XIIſten *dede* grote were
> Troylus — —

en wederom bladz. 152, v. 39.

> Omme dat hi *dede* jegen de wet.

en bladz. 154, v. 95.

> Dachtende was geboren wilen
> Int velt, daer Troyen *adde* geſtaan.

Dus lees ik ook in het *Pasſionael Somerſtuck* CXIX. „En doen hi lange gepredict *had*. ſoe quam hi te „leſten te Melanen, daer hi ghelaten *had* Gerva„ſium en prothaſiu."

Eer wij van de *d* en *t* afſcheiden, moeten wij nog iets zeggen omtrent die woorden, welker ſpelling met *d* of *t* door het gebruik niet ſtellig beſliſt

 is.

is. Deze zijn *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, *voorts*, *voortaan*, *rontom*, *antwoord*, in welke velen de *d* voor de *t* plaatfen. Onzes oordeels, doet het weinig ter zake, aan welke der beide fchrijfwijzen men den voorrang geve; om echter ook hierin, zoo veel mogelijk, eenparigheid uit te werken, zullen wij de volgende aanmerkingen in het midden brengen.

Wat betreft de woorden *mits*, *vermits*, *mitsgaders*, derzelver gemeenfchap met *midden* kent zekerlijk den voorrang toe aan de fchrijfwijze met *d*, welke men reeds in het *Woordenboek* van KILIAAN aantreft. Doch, letten wij daarentegen op de verwisfeling der *t*, in *met*, *mede*, op het algemeene gebruik der *t*, in het voegwoord *want*, hoezeer met *wenden*, *wanden* van gelijke afkomst, zoo zie ik geene zwarigheid, om, ter voldoening aan de uitfpraak en het gebruik der meerderheid, de *t* te behouden, en zou mij daartoe liefst bepalen. Immers, hoe meer men de uitfpraak, volgens het betoogde in onze eerfte Afdeeling, de opperfte grondwet der fpellinge, tot rigtfnoer van dezelve aanneemt, hoe gemakkelijker men tot de gewenschte eenparigheid geraken zal.

Om gelijke redenen achte ik de fpelling van *voorts*, *voortaan* verkieslijker, dan die van *voords*, *voordaan*. Hier is, mijns bedunkens, volftrekt geene reden, om, uit hoofde der afleiding, *d* of *t* te fchrijven, daar beide aangenomen letters zijn.

Van *ver*, *vor* komt eigenlijk *verrer*, *vorrer*; waarvoor het gebruik, welluidendheidshalve, *verder*, *vorder* (van welk laatste het werkwoord *vorderen* afkomstig is) verkozen heeft. Doch in *voort*, *voortaan* heeft dat zelfde gebruik de *t* aangenomen, omdat deze hier alleen geschikt was, om aan den natuurlijken toon der uitspraak te voldoen. — Daarentegen zou ik in *rondom* de *d* boven de *t* verkiezen, om deszelfs blijkbare zamenstelling uit *rond* en *om*, waardoor men, *rond*, overeenkomstig het tegenwoordige gebruik, met *d* schrijvende, natuurlijk ook gebragt wordt, om dezelve in het zamengestelde *rondom* te plaatsen.

Voor het laatste, *antwoord*, schrijven sommigen, sedert eenigen tijd, *andwoord*, als zamengesteld uit *woord* en het oude *and*, *tegen*, waarvan ons *ander* wordt afgeleid. Men zou zich hiernaar gemakkelijk kunnen schikken, bijaldien dit gebruik het algemeene, of met de uitspraak meer overeenkomstig was. Thans geloof ik, dat men beter bij het oude blijft, daar de reden der verandering niet voldoende is, noch genoeg in het oog loopt. Of is *and* aan de meerderheid der schrijvenden beter bekend dan *ant*? Of wordt misschien de beteekenis van *ant* in *antwoord* duidelijk gemaakt, wanneer men deszelfs gemeenschap met *ander*, door het schrijven van *and*, meer onder het oog brengt? Noch het een, noch het ander zal, geloof ik, door iemand beweerd worden. Men schrijve dan *ant*, zoo als de Oudheid

dit woord buiten twijfel schreef, en bedenke, dat hiermede niets anders geschiedt, dan 't geen wij, in *met*, *mede*, *abt*, *abdij*, *abdisse*, zien plaats hebben. Omtrent *herwaarts*, *derwaarts* enz. heeft ook eenig verschil plaats, daar sommigen de aangewezene spelling, anderen wederom die van *herwaards*, *derwaards*, of *herwaart*, *derwaart* volgen. Het is, om de hooge Oudheid dezer woorden, niet wel mogelijk, het geschil uit taalkundige gronden te beslissen. Reeds in het Mesogotisch komt *wairth* en *wairths*, in den zin van *versus*, als een nazetsel voor, zoo als uit het *Glossarium* van JUNIUS te zien is; desgelijks in het Angelsaxisch, doch zonder *s* en met de *d* tot sluiletter, *waard* en *werd*. Ook het gebruik beslist hier niet stellig over de spelling; intusschen geloof ik, dat het achtervoegen der *s* daarmede meest overeenkomt, welke ook, als kenteeken van den tweeden naamval beschouwd, zich geenszins ongepast voordoet, daar vele bijwoorden bij ons op dien naamval eindigen. Voorts zou ik de *t* voor de *d* verkiezen, als meer overeenkomstig met de gemeene uitspraak. — Over de schrijfwijze van *aard* of *aart* (*indoles*), welke hier insgelijks in aanmerking zou kunnen komen, zullen wij voegelijker bij eene andere gelegenheid spreken.

Ons schiet nog overig omtrent de *g* en *ch* eenige aanmerkingen in het midden te brengen. Hieromtrent had bij de Oudheid dezelfde verwisseling plaats, als

als omtrent de *d* en *t*, dat zij, namelijk, de *g* te zacht keurende, om tot ſluitletter te dienen, daarvoor de *ch* in plaats ſtelde, zonder te letten, of het meervoud, of het grondwoord de *g* had, gelijk wij te voren breeder hebben aangewezen. De ongemeene zachtheid der *g* valt zeker niet te loochenen, als klaarlijk bevestigd wordende door hare geheele wegſmelting in verſcheidene woorden, bij voorbeeld, *dweil*, *peil*, *zeil*, verkort uit *dwegel*, *pegel*, *zegel*; *leide*, *zeide*, voor *legde*, *zegde*, en meer andere. Die zachtheid blijkt insgelijks uit hare verwisſeling met de *j*, in *gegenswoordig* en *jegenswoordig*, *genever* en *jenever*, *gicht* en *jicht*, *gonst*, *gunst* en *jonst*, en meer anderen (*). Deze verwisſeling der *g* en *j* in de uitſpraak gaf aanleiding, dat men, om den klank der *g* zuiver te bewaren, de *h* achter dezelve plaatſte, ſchrijvende dus *ghelijke*, *gheloo-ven* enz., gelijk PONTUS DE HEUITER, een man van letteren, die in 1581 eene *Nederduitſche Orthographie* in het licht gaf, uitdrukkelijk getuigt (†). Wat later gebruikte men deze *h* ter verſcherping der *g* op het laatst der lettergreep, waar de Ouden altijd de *ch* gebruikten, ſchrijvende dus *graaghte*, *maght*, *bevoeght*, *vernoeght*, welke ſchrijfwijze onder anderen die van HOOFT en VON-

(*) Zie KLUITS *Tweede Vertoog*, bladz. 26—28.

(†) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, bladz. 25 en 26, alwaar men zijne woorden vindt aangehaald.

VONDEL is. Doch deze heeft men in lateren tijd, als ongepast en met den aard der tale geenszins overeenkomende, te regt verworpen. En wat het gebruik der Ouden, die zich op het einde der lettergreep altijd van *ch* bedienden, aangaat, hetzelve fteunt zeker op een' goeden grond, als voldoende de *ch*, vooral wanneer de lettergreep op *t* eindigt, beter aan den natuurlijken toon der uitfpraak dan de zachtere *g*, gelijk hetzelve ook door den voorgang der Grieken, bij wie wij eene foortgelijke verwisfeling der *γ* en *χ* zagen plaats grijpen, gewettigd wordt. Desniettegenftaande achten wij de terugroeping van het oude gebruik onraadzaam, zoo omdat daaraan geene nuttigheid verknocht is, als omdat dezelve waarfchijnlijk het gewenschte gevolg zou misfen. Wat nuttigheid toch kàn de wederkeering tot het gebruik der Oudheid aanbrengen, daar, bij de tegenwoordige fchrijfwijze, de oorfprong der woorden, in ftede van verduifterd, veeleer in klaarder licht geplaatst wordt, en het onderfcheid van klank tusfchen de *g* en *ch* niet zoo in het oog loopend is, dat de plaatfing der eerfte voor de laatfte eenigen merkelijken aanftoot geeft? Gelijk er dus geene genoegzame reden is, om zich tegen het aangenomene gebruik te verzetten, zoo kan men ook, uit dien hoofde, zich daarvan het gewenschte gevolg geenszins beloven. Immers valt het bezwaarlijk, ja volftrekt onmogelijk een eenmaal gevestigd gebruik te veranderen, wanneer voor die verandering

gee-

geene blijkbare en ſterk dringende redenen zijn aan te voeren. Daar derhalve de *g* door het achtbare gebruik eenmaal, als ſluitletter, en vóór eenen harden medeklinker, is aangenomen in woorden, welke dezelve in het meervoud, of in het naaſte ſtamwoord vertoonen, en de groote meerderheid der ſchrijvenden dit behouden der *g* als dienſtig en noodzakelijk tot bevordering der duidelijkheid heeft aangemerkt, zou het, onzes achtens, even verkeerd als vruchteloos zijn, zich tegen dezen uitgedrukten wil der meerderheid aan te kanten. Op grond hiervan achten wij het best, overeenkomſtig het tegenwoordige gebruik, dezen regel aan te nemen, dat in woorden, welke in het meervoud de *g* hebben, of dezelve om hunnen duidelijken oorſprong vereiſchen, de *g* altijd hare plaats moet behouden. Men ſchrijve dus *oog*, *weg*, *dag* enz., alsmede *magt* van *mogen*, *klagt* van *klagen*, *bragt* van *brengen*, *pligt* van *plegen*, *vlugt* van *vliegen*, en desgelijks in de verdere hiertoe behoorende woorden. Doch, waar geene der gemelde redenen tot de plaatſing der *g* voorhanden is, gebruike men, ter meerdere voldoening aan de uitſpraak, beſtendig de *ch* bij de ſluiting op eenen harden medeklinker, of aan het einde van eene lettergreep, en ſchrijve dus *ach*, *zich*, *lucht*, *achten*, *pracht*, *kocht* van *koopen*, *zacht*, en zoo in meer anderen. Er is misſchien onder de opgegevene woorden een enkel, welks meer verwij-

derde, of door veroudering des wortelwoords minder in het oog loopende afleiding, naauw genomen, de *g* zou vorderen. Zoo wordt, bij voorbeeld, *acht*, in *acht geven*, van waar *achten*, *achting*, en de uitgang *achtig*, in *woonachtig*, *deelachtig*, en meer dergelijken, met zeer veel waarschijnlijkheid teruggebragt tot een verouderd en voor onze taal verloren werkwoord *agen* (hebben), 't welk in het Mesogothische *aigan*, en in het Angelsaxische *agan*, *ægan* (*habere*) kennelijk is (*). Doch wij zijn van oordeel, dat, in dit en dergelijke gevallen, de spelling zich niet met de uiterste naauwkeurigheid naar de afleiding behoeft te schikken, daar, gelijk wij in onze eerste Afdeeling gezien hebben, alleen de duidelijke en naaste afleiding ten rigtsnoer der spellinge kan verstrekken. De toepasing van dit grondbeginsel is intusschen, in enkele gevallen, meer of min bedenkelijk. Dit geldt bepaaldelijk omtrent *digt* (*densus*) (onderscheiden van *dicht*, *gedicht*, (*carmen*), welke woorden, als afkomstig van het Latijnsche *dictare*, de *ch* vereischen), omtrent *regt* en *kracht*, waarin velen nog, overeenkomstig de uitspraak, de *ch* behouden, anderen om der afleiding wil de *g* schrijven. Het eerste behoort tot het wortelwoord *dijg*, in ons *dijgen*, *dijen*, *deeg*, *gedegen*, het tweede tot *rijg*, in *rijgen*, *reeg*, *geregen* (†). Beide grondwoorden

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 86, en bl. 628 en 629.
(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bl. 152, en bl. 353.

den zijn dus in de taal nog voorhanden, ja het tweede wordt zelfs door het zelfstandige *regel* en het daarvan oorspronkelijke werkwoord *regelen* niet onduidelijk aangewezen, en het schijnt derhalve, als moest men de afleiding hier in de spelling volgen; doch met dit alles heeft, geloof ik, de aangewezene oorsprong dier woorden niet dien graad van blijkbaarheid, of velen, en, onder deze, mannen van oefening en wetenschap, hebben de genoemde woorden als grondwoorden beschouwd, zonder aan de opgegevene afleiding te denken. Daar echter verscheidene nette schrijvers reeds begonnen hebben, de gemelde woorden met *g* te schrijven, en die spelling met de thans aangenomene regelmaat het meest schijnt overeen te komen, achte ik het best, hun voorbeeld in dezen te volgen. Het laatstgenoemde woord, *kracht*, wordt door eenigen ook *kragt* geschreven, als afkomstig van het werkwoord *krijgen*. Hoewel deze afleiding zeker niet onwaarschijnlijk is, heeft zij echter, mijns achtens, niet die blijkbaarheid, dat men, uit dien hoofde, van de gebruikelijkste en aan de uitspraak meest voldoende schrijfwijze met *ch* zou hebben af te gaan.

Bij deze gelegenheid, zal het niet ongepast zijn nog iets te zeggen omtrent de verwisseling der *g* en *k*, wanneer de eerste door de *n* wordt voorafgegaan. Oudtijds stelde men in plaats der *g*, als sluitletter achter de *n* komende, bestendig de *k*, of *c*, welke, overeenkomstig het Latijnsche schrijfgebruik, voor *k*

 gold.

gold. Dus schreef men *jonc*, *lanc*, *koninc*, enz. Dezelfde verwisseling der *g* en *k* doet zich voor in het midden der woorden, als in *klinken*, *klingen*, gelijk, volgens KILIAAN, de Geldersche tongval dit woord doet hooren (*); in *besprenkelen*, *frequentativum* van *besprengen*; in *jonker* voor *jonger*, van *jong*; in *henker*, van *hangen*; en meer dergelijken. Hiertoe behooren insgelijks eenige bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*, als *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *oorspronkelijk*, en, naar de oude schrijfwijze, ook het zelfstandige naamwoord *gevankenis*. Dezelfde verwisseling valt nog op te merken in de meest aangenomene schrijfwijze van *sprinkhaan* voor *springhaan*, welk laatste, wel is waar, door sommigen in onzen tijd geschreven wordt, doch tegen de algemeene uitspraak, welke hier duidelijk de *k* doet hooren. Doch, met uitzondering van een enkel dusdanig woord, is de verwisseling der *g* met *k* aan het einde der woorden thans buiten gebruik, en stemmen alle goede schrijvers in de spelling van *jong*, *lang*, *koning* overeen, gelijk ook de algemeene uitspraak in onze dagen hier de *g*, niet de *k*, doet hooren. In de bovengemelde bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* wordt daarentegen de *k* in de beschaafde uitspraak nog

(*) Zie ook de *Maendelijksche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 388, alwaar het gebruik van *klingen* voor *klinken* door voorbeelden bevestigd wordt.

nog dagelijks waargenomen, en uit dien hoofde ook door vele nette schrijvers behouden. Anderen echter, inzonderheid die, welke de zachte *e*, in naamwoorden op *lijk* uitgaande, verwerpen, willen hier de *g* de plaats der *k* doen vervangen. Doch, daar het standvastige gebruik der *k* in de gemelde woorden, lang na de verwerping dier letter in *jong lang* enz., ons leert, dat de natuurlijke uitspraak der Nederlanderen hier de *g* in *k* verwisselt, zie ik geene genoegzame reden, om den nationalen tongval te willen dwingen naar een grondbeginsel van regelmatigheid, welks opvolging, gelijk zij door de meerderheid der schrijvenden voor onnoodig gehouden wordt, zoo ook voor den onpartijdigen opmerker zich geenszins als noodzakelijk of wenschelijk voordoet. Intusschen zou ik de verwisseling der *g* in *k* alleen bepalen tot de te voren opgenoemde en meer soortgelijke bijvoegelijke naamwoorden op *lijk*. Hiertoe betrekke men ook het bijvoegelijke *koninklijk*, schoon van de te voren gemelde naamwoorden in zoo verre onderscheiden, dat het den klemtoon niet, als *oorspronkelijk*, op de tweede, maar op de eerste lettergreep ontvange. Doch dit neemt niet weg, dat ook hier de algemeenste uitspraak de *k* voor de *g* doet hooren, waarmede ook de schrijfwijze der meerderheid overeenstemt. Doch in *koningrijk* zou ik aan de *g* de voorkeur geven, als met het tegenwoordige spraak- en schrijfgebruik, en de analogie van *vindingrijk* en meer dergelijken, meest over-

overeenkomende. Hetzelfde zij omtrent *gevangenis* gezegd, zoo als dit woord reeds bij KILIAAN en de meeste schrijvers der zeventiende Eeuwe geschreven wordt, en de thans aangenomene uitspraak en schrijfwijze vorderen. Voorts zij omtrent de gewoonte van sommigen, die, ter vereeniging der uitspraak en afleiding, de *k* achter de *g* plaatsen in *koningklijk*, *oorspronkelijk*, en dergelijken, nog met een woord aangemerkt, dat dezelve, als met het gebruik onzer vroegere schrijveren en dat van andere beschaafde talen geheel strijdig, geene navolging verdient (*).

§. 6.

Over de onderlinge verwisseling van eenige andere letteren, zoo klinkers als medeklinkers, en den invloed daarvan op de spelling van sommige woorden.

Het zal voor ons oogmerk noodzakelijk zijn, dat wij de onderlinge verwisseling van nog eenige andere letteren in overweging nemen. Wij zullen echter, hoe wenschelijk ook eene volledige verhandeling van dit onderwerp ware, ons hierbij eeniglijk bepalen tot die verwisseling, welker beschouwing dien-

(*) Men vergelijke, omtrent de verwisseling der *g* en *k*, het gezegde in mijne bekroonde Verhandeling, II. Afdeeling, I. Hoofdstuk, §. 5.

dienſtig is, om de verſchillende gevoelens omtrent de ſpelling van ſommige woorden te vereffenen. Eerst zullen de vokaalverwisſelingen, daarna die der medeklinkeren, welke hier in aanmerking moeten komen, onze aandacht tot zich trekken.

In de eerſte plaats doet zich de verwisſeling der *a* en *o* voor ons op. Deze verwisſeling valt in verſcheidene Nederduitſche woorden op te merken, als in *rat* en *rot*, *balderen* en *bolderen*, *ragchelen* en *rogchelen*, *ſlabberen* en *ſlobberen*, *rammelen* en *rommelen*, *darſchen* en *dorſchen*, *damp* en *domp*. Zoo ook *brogt* en *bragt*, van *brengen*; *docht* en *dacht*, van *denken*; *vond* en *vand* (van waar *vanden* (*), in ſommige oorden nog van het *bezoeken eener kraamvrouw* in gebruik); *bond* en *band* (van waar het zelfſtandige *band*); *zong* en *zang* (van waar *zang* en *gezang*); *holp* en *halp*; *ſtorf* en *ſtarf* (†). Is derhalve de verwisſeling der *a* en *o* zoo gemeen in onze moedertaal, wat zou ons dan bewegen, om, met eenige nieuwere ſchrijvers, *overtallig* voor *overtollig* te ſchrijven? Waarlijk, zoo

(*) Zie over dit woord KILIAAN met de *Aanteekening* van VAN HASSELT, en N. HINLOPEN op HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 239. Vergelijk ook de *Aanmerkingen* achter mijne *twee Redevoeringen*, bladz. 172 en 173.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 76 en 77.

zoo ergens eene ongegronde zucht tot nieuwigheden doorstrale, dan zeker is zij hierin te ontdekken. Het is waar, men zegt *voltallig*, niet *voltollig*, van *getal*; maar doet zich niet een dergelijk verschil tusschen gondwoorden en derzelver afgeleiden, of tusschen onderscheidene afgeleide woorden, in honderd andere gevallen, voor? Men denke slechts aan *drank* en *drenken; vast*, *vesten*, *bevestigen*, en *standvastig; handig*, *afhandig*, en *behendig*, van *hand;* aan *reed*, *reeds*. *gereed*, *toereeden*, en *bereids*, *bereiden*, *toebereiden*; welke voorbeelden wij, zoo het noodig ware, nog aanmerkelijk zouden kunnen vermeerderen. Met even veel grond dus, als men *overtallig* voor *overtollig* wil geschreven hebben, zou men kunnen zeggen, dat men voortaan *dranken* voor *drenken; vasten*, *bevastigen*, voor *vesten*, *bevestigen*; *behandig* voor *behendig* enz. moet schrijven. Doch wie gevoelt niet, dat men, dus doende, tot ongerijmdheden vervallen zoude, en de taal eene geheel andere gedaante doen aannemen? Men volge dan het algemeene gebruik, 't welk *overtollig* voor *overtallig* gewild, en in dit woord, even als in *tol* (*vectigal*) en de daarvan afgeleiden, de sporen bewaard heeft van een oud verloren *imperfectum*, *tol*, gelijk men nader bevestigd kan vinden bij TEN KATE, II. Deel, bladz. 708.

In de tweede plaats verdient de verwisseling der *e* en *i* onze opmerking. Ook deze is zeer gemeen-

meenzaam in onze moedertaal, waarvan de volgende voorbeelden ten bewijze kunnen ſtrekken: *hen* en *hin* (*); *hette* en *hitte; pen* en *pin; ſmelten* en *ſmilten* (†); *ſchel* en *ſchil; geven, gifte, begiftigen; plegen, pligt; wegen, wigt, gewigt; zeve, zifte, ziften; zeten* (van waar *zetel*), *zitten, zat, gezeten; beden* (van waar *bede*), *bidden, bad, gebeden; regt, regt, regten, geregtigd, rigtſnoer, onderrigten* enz. Wie, die op de voorgeſtelde verwisfeling acht geeft, zal niet de ſchrijfwijze van *verſchelen, onverſchelig*, voor *verſchillen, onverſchillig*, door eenigen in onze dagen aangenomen, voor ongepast en verwerpelijk houden? Het is waar, men zegt in de dagelijkſche taal: *het ſcheelt mij niet;* en de Ouden kenden ook het woord *ſcheel* voor *geſchil*, gelijk uit KILIAAN en de *Aanteekening* van VAN HASSELT te zien is. Doch de Ouden kenden ook *beden, zeten* voor *bidden, zitten*, en men zegt nog *bede, zetel*, en *gebeden, gezeten;* zal men nu daarom, voor *bidden* en *zitten, beden* en *zeten* in plaats ſtellen? *Heeten* voor *heet maken* wordt bij KILIAAN gevonden, en is ook nog in gebruik; zal men, uit dien hoofde, ook voortaan *verheeten* voor *verhitten* ſchrijven? Eene ſoortgelijke verwisſeling der *e* en *i*

en

(*) Voorbeelden van *hin* voor *hen* vindt men in HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 408 en 409.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 474 en 475.

en verdubbeling van den medeklinker doet zich voor in *ketelen* en *kittelen*, *kweeken* en *verkwikken*, *bleek* en *blikken*. Het gezegde is meer dan genoeg, om de ongerijmdheid der voorgestelde verandering te doen gevoelen, welke reeds in het oog loopt; wanneer men denkt aan *gescheel*, *geschelig*, 't welk men, bij het aannemen dier verandering, ook voor *geschil*, *geschillig* zou moeten schrijven (*).

Eer wij tot de medeklinkers overgaan, moeten wij nog iets omtrent de verwisseling der *e* en *u* in het midden brengen. Dezelve vertoont zich in *kennen* en *kunnen*, welke, gelijk ook het woord *kunde* aanduidt, een' gemeenen oorsprong hebben (†), in *lellen* en *lullen*, *nooddruft* voor *nooddurft*, van *nood* en *derven*, *spel* en *spul*, *rennen* en *runnen*, *kneppel* en *knuppel*. Het achtgeven op deze verwisseling kan ons doen zien, wat er zij van het onderscheid, 't welk, op gezag van HUYDECOPER (§), tusschen *hun* en *hen* gemaakt wordt, op wiens voorgang velen het eerste voor den tweeden en derden naamval, het laatste voor den vierden gebruiken. Wij worden, namelijk, door die achtgeving

(*) Vergelijk met het hier gezegde de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel bladz. 303 en 304.

(†) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 225, onder het worteldeel *kin* enz.

(§) Zie de *Proeve*, I. Deel, bladz. 239—241.

ving natuurlijk gebragt op het vermoeden, dat het verschil tusschen *hen* en *hun* een louter dialektverschil, en gevolgelijk het onderscheid, door HUYDECOPER vastgesteld, geheel willekeurig en ongegrond is. — Dit vermoeden wordt, mijns achtens, tot zekerheid opgevoerd door de bedenking, dat men, volgens het aangeteekende door LELYVELD op de straks gemelde plaats der *Proeve*, dit onderscheid van *hen* en *hun*, vóór den tijd van VONDEL, nimmer vindt waargenomen, en vele schrijvers en dichters na VONDEL, en onder deze zulke, die de aanmerking van HUYDECOPER gelezen hadden, daarop insgelijks geen acht gegeven hebben; maar inzonderheid door de opmerking, dat wij in onze taal het vermogen missen, om de naamvallen, op de voorgestelde wijze, door verandering van letteren te onderscheiden. *Iedere taal*, merkt LELYVELD op het slot zijner *Aanteekening* te regt aan, *iedere taal heeft hare eigenschappen, buiten welke geen taalopbouwer behoort te gaan.* Doch, gelijk ik, op grond hiervan, de onderscheiding van HUYDECOPER en anderen voor willekeurig houde, zoo kan ik mij ook geenszins met het gevoelen van LELYVELD en anderen vereenigen, die *hen* als betrekkelijk, en *hun* als bezittelijk voornaamwoord willen gebezigd hebben. Het komt mij, namelijk, vòor, dat deze onderscheiding van het betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord wederom iets is, waarvan geen voor-

beeld in de taal voorhanden is. *Ons* is zoowel betrekkelijk als bezittelijk voornaamwoord; hetzelfde is op *u*, volgens de oudste schrijfwijze, toepasselijk; want dat het bezittelijk voornaamwoord de *w* achteraan heeft, is het gevolg eener latere en thans algemeen aangenomene gewoonte, om de *w* in woorden, welke die letter in de verbuiging ontvangen, altijd te doen stand houden. Ook *haar*, *relativum*, en *haar*, *posfesfivum*, zijn geenszins onderscheiden; en gelijk men hem, die voor het eene *heur*, voor het andere *haar* wilde gebruikt hebben, als den voorsteller eener willekeurige en noodelooze onderscheiding geenszins zou volgen, zoo is ook, mijns achtens, de onderscheiding van *hen* en *hun* als ongegrond en noodeloos aan te merken. Men heeft hier wel het onderscheid van *mij* persoonlijk, en *mijn* bezittelijk voornaamwoord bijgebragt; doch men schijnt daarbij niet bedacht te hebben, dat hetzelve van een' geheel anderen aard is, dan dat van *hen* en *hun*. Maar zal men dan *hun*, tevens als betrekkelijk en bezittelijk voornaamwoord, gebruiken? Op zich zelf zou dit het natuurlijkst en regelmatigst wezen; doch, daar de onderscheiding, welke HUYDECOPER tusschen *hun* en *hen* gemaakt heeft, door het gebruik alreeds gevestigd is, achte ik het raadzaamst, dezelve te behouden, en dus *hun* in den derden, *hen* in den vierden naamval te bezigen. Den dichteren nogtans blijve het vrij, om *hen* en *hun*, even als *haar* en *heur*, onverschillig te

te gebruiken, naar mate het een of ander hun in den zamenhang welluidender voorkomt.

Tot de medeklinkers overgaande, ontmoeten wij in de eerste plaats de verwisseling der *d* en *w*, of, gelijk men het misschien naauwkeuriger zou uitdrukken, de wegsmelting der *d*, met in de plaats stelling der *w*, waar deze gevorderd wordt, om van de *a* tot een' anderen klinker, en, met dezen, tot eene andere lettergreep over te gaan. Voorbeelden hiervan doen zich op, in *ouders*, *ouwers*; *schouders*, *schouwers*; *goudenaar*, *gouwenaar*, en meer dergelijke woorden (*). Hetzelfde is kennelijk in *voude* en *vouden*, waarvoor thans *vouwe* en *vouwen* in gebruik zijn. Immers, dat men oudtijds *voude* en *vouden* schreef, is buiten alle tegenspraak (†). KILIAAN alleen wijst dit genoegzaam uit, bij wien men enkel, *voude*, *vouden*, niet *vouwe*, *vouwen* aantreft. Ook bewijzen dit de thans nog gebruikelijke woorden, *eenvoud*, *enkelvoud* en *meervoud*. Ja zelfs is

(*) Vroegere dichters maken hiervan meermalen gebruik, schrijvende *houwen* voor *houden*, *ouwe* voor *oude* enz. Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederduitsche Letterkunde te Leyden*, III. Deel, bladz. 139 en 140.

(†) Zoo leest men, bij voorbeeld, in den ouden *Roman van Ferguut*, fol. 16. a., eene plaats aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. Deel, bladz. 283.

Totē hi sat wes; doe hiet hi *vouden*
Dat amelaken (*tafellaken*).

is *voude*, *vouden* niet eens de oudste schrijfwijze; maar *volde* en *volden*. Van daar, dat men bij vroegere schrijvers zeer dikwijls *eenvoldig*, *eenvuldig* enz. voor *eenvoudig* aantreft (*). Hierop wijst ons ook het Hoogduitsche *falte*, *einfalt*, en het Engelsche *folde*. En dat die verwisseling der *l* en *u* in onze taal zeer gemeenzaam is, blijkt uit *fold*, *soldaat*, en *soudenier*, van *soud*, voor *sold*; uit *zoude*, voor *zolde*, van *zollen*, thans *zullen*; uit *gewoud*, bij vroegere schrijvers zeer gebruikelijk voor *geweld*; uit *goud* en *gold*, van waar *gulden*; *woude* en *wilde*; *houden* en *holden*, van waar het *imperfectum hield*; *bald* (stout) en *boud*, en meer anderen. Ook leest men bij de Ouden meermalen *schoud* voor *schuld*, *geschouden* voor *gescholden*, *gegouden* voor

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1800, N°. I. bladz. 38. van het *Mengelwerk*, alwaar het gemelde gebruik onzer vroegere schrijveren door voorbeelden bevestigd wordt, en voeg bij de plaatsen, aldaar aangehaald, de volgende uit den *Hertspieghel* van SPIEGHEL, I. Boek, v. 490.

Ons schort maar schruemberaad, en achtzaamheid *eenvuldigh*.

III. Boek, v. 166.

Zoo doolt eerst zonder zond het jonge kind *eenvuldigh*.

en VI. Boek, v. 533.

Natuur-gods les *eenvuldigh*
Leit hem ter zalicheid, eenmoeyelijk, onschuldigh.

voor *gegolden* enz. (*). Hetzelfde dan, 't welk in de opgegevene voorbeelden plaats heeft, doet zich ook voor in *volde* en *voude*, nu *vouwe*, met alle deszelfs afgeleiden, als *eenvoldig*, *enkelvoldig*, *meervoldig*, *menigvoldig*, of *menigvuldig*, welk laatste nog in gebruik is; en *eenvoudig*, *enkelvoudig*, *meervoudig*, *menigvoudig*, gelijk men dit woord ook bij KILIAAN aantreft. Wat nu blijkt uit al het aangevoerde duidelijker, dan dat er hoegenaamd geene reden is, om met eenige nieuwere taalhervormers *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig* te schrijven, in stede van *eenvoudig*, *enkelvoudig*, *meervoudig*, zoo als het algemeene gebruik gewild heeft, dat deze woorden zouden geschreven worden? De naaste afleiding van *eenvoud*, *enkelvoud*, *meervoud* verbiedt dit reeds, ten zij men ook verkiezen mogt *eenvouw*, *enkelvouw*, *meervouw* te schrijven. Doch wie ziet de verkeerdheid en belagchelijkheid hiervan niet in? Intusschen is de spelling van *eenvouwig*, *enkelvouwig*, *meervouwig*, verre verkieslijk boven die van *eenvouwdig*, *enkelvouwdig*, *meervouwdig*. Deze ongepaste zamenvoeging toch der *w* en *d* kan aan niets anders worden toegeschreven dan aan de vooronderstelling, dat de *d* eene aangenomene letter is, welke niet tot den oorsprong des woords behoort; eene vooronderstelling, waar-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, II. Deel, bladz. 471 en 472.

waarvan de ongegrondheid uit het voorgedragene zoo blijkbaar is, dat wij het noodeloos achten bij de aanwijzing daarvan ſtil te ſtaan.

De verwisſeling der *f* en *ch* trekt voorts onze aandacht tot zich. Deze komt voor in *after* en *achter*, *efter* en *echter*, *geruft* en *gerucht*, *luft* (*ſiniſter*) en *lucht*, *koft* en *kocht*, *kraft* en *kracht*, *heften* en *hechten*, *ſchaft* en *ſchacht*, *ſtift*, *ſtiften* en *ſticht*, *ſtichten*, *zaft* en *zacht*, en meer anderen (*). Bij MELIS STOKE leest men zelfs *vichtiene* voor *vijftien*, *gichte* voor *gifte* (†). Op deze verwisſeling der *f* en *ch* acht gevende, maken wij geene zwarigheid om, ter voldoening aan het vrij eenparige ſpraak- en ſchrijfgebruik, *gracht* voor *graft*, *hecht*, van een mes, voor *heft* te ſchrijven. Het is waar, dat zij, die *graft* en *heft* ſpellen, zich nader houden aan de afleiding van *graven* en *heffen*; doch, naardien, blijkens de opgegevene voorbeelden, de verwisſeling der *f* en *ch* op de tong der Nederlanderen zeer gemeenzaam is, kan, dunkt ons, het volgen der meest gebruikelijke ſchrijfwijze der duidelijkheid weinig of geen nadeel toe.

(*) De meeſte dezer woorden vindt men op beiderlei wijze geſchreven in het *Woordenboek* van KILIAAN.

(†) Zie II. Boek, v. 31. en V. Boek, v. 1205. Vergelijk ook de *Aanteekening* van HUYDECOPER op v. 341. van het X. Boek, alwaar, in ſommige handſchriften, *geſchrichte* voor *geſchrifte* gelezen wordt.

toebrengen. Ook gefchiedt hierdoor niets, 't welk ook niet in andere woorden onzer tale plaats heeft, gelijk wij, zoo dit noodig ware, door vele voorbeelden zouden bevestigen kunnen. Alleen willen wij nog doen opmerken, dat ook in fommige woorden, waarin de *ch* door allen gefchreven wordt, de *f* insgelijks zich in het grondwoord vertoont. Dit geldt omtrent *hecht* (*firmus*) en het werkwoord *hechten*, waarvoor oudtijds ook *heft*, *heften* gezegd werd, en 't welk het natuurlijkst van *heven*, *hebben*, wordt afgeleid (*). Dit zelfde is toepasfelijk op *nicht* voor *nift*, van *neef* (†). Ik zie derhalve geene reden, waarom men weigeren zou, in de fchrijfwijze van *gracht*, *hecht* (waarbij men iets aanvat of vasthoudt) het gebruik te wille te zijn. Zelfs komt het mij bedenkelijk voor, of men het laatstgemelde woord niet beter tot *heven*, *hebben*, dan tot *heffen* brenge, daar toch de beteekenis van *aanvatten*, *vasthouden*, welke aan *hebben* onder andere eigen is, daarin meer wordt opgemerkt, dan die

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 206.

(†) HUYDECOPER getuigt in eene *Aanteekening* op MELIS STOKE, III. Deel, bladz. 370, dat hij *nifje* voor *nichje* of *nichtje* meer dan eens van kinderen gehoord heeft. Ook vindt men door hem op bladz. 427. van hetzelfde Deel eene plaats van een' oud' Hoogduitsch' dichter aangehaald, in welke *niftelen* voor *nichten* voorkomt.

Umme irre *niftelen* laster.

die van *opbeuren*, *optillen*, welke in *heffen* plaats heeft. Dit zoo zijnde, zou men *heft* (handvatsel) schrijvende, ook *heft* (*firmus*) *heften*, *heftenis* moeten schrijven; iets, 't welk wij gelooven, dat niet ligt navolging zou vinden.

De gemeenschap der *g* en *i* verdient verder onze opmerking. Het bewijs hiervan heeft men in *gonst* en *jonst*, *genever* en *jenever*, *gegenswoordig* en *jegenswoordig;* en nog blijkbaarder in *peil* voor *pegel*, *zeil* voor *zegel*, *dweil* voor *dwegel*, *steil* voor *stegel*, en meer anderen. Hetzelfde valt op te merken in *zeide* voor *zegde*, in *gezeid* en *gezegd*, van *zeggen* (*). Hierop lettende, moet men zich verwonderen over de vreemde verkiezing van eenige nieuwere schrijveren, die *legde* voor het algemeen gebruikelijke *leide*, van *leggen*, schrijven, en zal voorzeker deze nieuwigheid als ongepast en verwerpelijk aanmerken (†). Bekend is voorts het wezenlijke onderscheid tusschen *liggen*, *lag*, *gelegen* in een' onzijdigen, en *leggen*, *leide*, *gelegd* of *geleid* in een' bedrijvenden zin; een onderscheid, 't welk men, op voorgang der netste schrijveren, bestendig in het oog behoort te houden.

Ein-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 197, en II. Deel, bladz. 29.

(†) Vergelijk de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, in de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, N°. 9, bladz. 400. van het *Mengelwerk*.

Eindelijk moeten wij omtrent de verwisseling der *n* en *l* nog iets in het midden brengen. Ook deze verwisseling is in onze taal niet ongemeen. Voor ons *pasquil*, ons *korel*, *korrel* schreven de Ouden ook *pasquin*, *koren*, gelijk omtrent beide woorden uit KILIAAN te zien is, bij wien men zelfs ons *korel*, *korrel* niet aantreft. Dezelfde verwisseling vertoont zich in *vermeten*, nu *vermetel; ganerij*, nu *galerij; knuiven* (zie KILIAAN), nu *kluiven;* ons *seissen*, oudtijds ook *seissel*, zoo als KILIAAN ons insgelijks leert, en meer andere woorden. Men ziet hieruit, hoe weinig grond er zij, om met eenige nieuwere taalmeesters *middenste* voor *middelste*, *middenweg*, *middenlandsch* enz. voor *middelweg*, *middellandsch* enz. te schrijven. Zij, die dit drijven, bedenken niet, dat men, hun voetspoor volgende, ook *inmiddens* voor *inmiddels*, *middenerwijl* voor *middelerwijl*, *Middenburg* voor *Middelburg* (in het Latijn *Medioburgum*) enz. zou moeten schrijven. Wij twijfelen niet, of het bijgebragte zal voldoende geacht worden ter verdediging der gebruikelijke schrijfwijze, volgens welke men *middelste*, *middelbaar*, *middellandsch*, *middelmaat* enz. spelt (*). Met het woord *middernacht* is het eenigzins

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307. en mijne *bekroonde Verhandeling*, II. Afdeeling, I. Hoofdstuk, §. 4.

zins anders gesteld, daar de *r* hier het kenmerk schijnt te zijn van den tweeden naamval in de spreekwijze *te middernacht*, bij zamentrekking *voor te middener nacht* (*). *Middernacht* intusschen is, als een op zich zelf staand *substantivum*, door het gebruik zoo volkomen gewettigd (†), dat er, onzes achtens, geene zwarigheid is hetzelve als zoodanig te behouden.

§. 7.

Over de letteren h, j *en* w.

Volgens de juiste beschrijving van TEN KATE (§) is de *h klinker*, *noch medeklinker*, *maar bestaat alleen in een' schielijken ophef en eene scherpe uitblazing van adem voor het begin van eenen klinker*. Ook de Grieken beschouwden de *h* niet als een' medeklinker, zoo als ten klaarste blijkt uit

(*) Het is bekend, dat *nacht* oudtijds zoo wel vrouwelijk als mannelijk gebruikt werd. Zie HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, naar de jongste uitgave van KLUIT.

(†) Het komt als zoodanig reeds voor bij MELIS STOKE, IX. Boek, v. 1093.

Dit duurde toter *middernacht*.

en X. Boek, v. 1096.

Tote over die *middernachte*.

(§) I. Deel, bladz. 122.

uit hunne doorgaande gewoonte, om daarvoor geen afzonderlijk letterteeken te bezigen. En dat zij in onze taal door TEN KATE met regt van het getal der eigenlijk gezegde letteren wordt uitgesloten, wordt buiten allen twijfel gesteld door de opmerking, dat zij in geen onzer woorden, als wortelletter, voorkomt, en bij dezelfde woorden, in verschillende gewesten van Nederland, wordt bijgevoegd of weggelaten. Zoo zeggen de Zeeuwen, Vlamingen en die van Gouda *ond*, *and*, *ooren*, terwijl de overige Nederlanders *hond*, *hand*, *hooren* uitspreken. Zoo zeggen wij *hooren* met de *h*, doch laten dezelve weg bij het grondwoord *oor*.

Voorts moeten wij, bij deze gelegenheid, nog iets zeggen omtrent *offerhande*, of *offerande*. Van beiderlei schrijfwijze vindt men bij vroegere schrijvers voorbeelden, gelijk uit eene aanmerking van HUYDECOPER in zijne *Proeve* (*) blijkt. Ook het hedendaagsche gebruik loopt, gelijk men weet, uit een; weshalve wij naar eenen anderen grond ter beslissinge moeten omzien. HUYDECOPER heeft ten dien einde zeer wel den oorsprong des woords van het Fransche *offerande* ingeroepen, welke de *h* hier voor overtollig en ongepast verklaart (†). Intusschen

(*) II. Deel, bladz. 548 en 549.

(†) Op de aangehaalde plaats, bl. 549. Zie ook KLUIT op HOOGSTRATENS *Geslachtlijst*, volgens de laatste uitgave van 1783, bladz. 365 en 366.

ſchen zijn wij met vele taalkenners van oordeel, dat men beter doet, het ganſche woord, zooveel mogelijk, te vermijden, en daarvoor het echt Nederduitſche *offer* te gebruiken. Dit ſchijnt ook HUYDECOPER te bedoelen, wanneer hij zegt: *in goed Nederduitsch zegt men* offer.

Omtrent de *j* zij hier alleen met een woord aangemerkt, dat dezelve in den grond niets anders is dan de klinkletter *i*, welke, aan het begin der lettergreep vóór eene andere vokaal geplaatst, door de ſchielijkheid der uitſpraak, de eigenſchap van een' medeklinker aanneemt. Van daar, dat men bij de Ouden zoo wel *iaer* als *jaer*, ja ook wel, volgens het onverſchillig gebruik der *y* en *i*, *yaer* geſchreven vindt. Doch dit, als niet regtſtreeks behoorende tot het oogmerk dezer Verhandeling, roeren wij ſlechts in 't voorbijgaan aan (*).

Iets langer zullen wij bij de *w* moeten ſtil ſtaan. Dat deze in haren oorſprong niets anders is, dan eene dubbele *u*, blijkt daaruit, dat men bij zeer oude ſchrijvers de *u* verdubbeld vindt in woorden, waarin wij thans de *w* gebruiken (†), en nog duide-

(*) Zie verder de Inleiding voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 68 en 69.

(†) *Bethuungen*, *uueg*, *uuollet*, en meer andere voorbeelden uit de Frankduitſche Vertaling van TATIAAN, vindt men aangehaald in de *Maandelijkſche Bijdragen*, I. Deel, bladz. 382.

delijker uit *wt* voor *uit*, *wten* voor *uiten*, *wterste* voor *uiterste*, welke schrijfwijze men nog bij KILIAAN aantreft. Doch het algemeene gebruik en de uitspraak der *w* doen dezelve thans met regt als een' medeklinker aanmerken, als hoedanig ook TEN KATE (*) deze letter voorstelt. Wij zien dus geene zwarigheid, om het tegenwoordige gebruik te wille te zijn in de spelling van *dauw*, *rouw*, *vrouw*, *eeuw*, *nieuw*, *ruw* enz.; eene spelling, welke zich zeker als zeer wanstaltig voordoet, wanneer men de *w* als eene dubbele *u* aanmerkt. Oudtijds deed men de voorgemelde en meer soortgelijke woorden in het enkelvoud alleen op *u* eindigen, zoo als door vele voorbeelden bevestigd wordt in de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 384 en 385. Ook bij VONDEL treft men deze spelling nog doorgaans aan, met uitzondering nogtans der woorden *uw*, *schaduw*, *nieuw*, en dergelijke, waarin hij meestal, overeenkomstig het tegenwoordige gebruik, de *w* tot sluitletter bezigt. Dat gebruik vindt men, 't geen opmerkelijk is, doorgaans ook reeds waargenomen in het *Woordenboek* van KILIAAN. Intusschen is het zeker, dat de *w* in het enkelvoud eigenlijk overtollig is, en in het meervoud alleen werd aangenomen, om des te gemakkelijker van de *u* op de *e* te kunnen overgaan, gelijk ten duidelijkste blijkt uit de spel-

(*) I. Deel, bladz. 121.

ſpelling onzer oudſte ſchrijveren, die de *w* alleen in het meervoud, of bij de verlenging des woords tot twee lettergrepen, als in *trouwe*, *vrouwe* enz., bezigden. Doch wij zien tevens uit het voorgeſtelde, dat van dit oude gebruik reeds voor lang, althans in eenige gevallen, werd afgegaan; en, offchoon het ſchrijven van *trou*, *vrou*, *leeu* nog in de achtiende Eeuw bij nette ſchrijvers niet geheel vreemd is, heeft echter het achtervoegen der *w* in het enkelvoud dier woorden thans, weinig minder dan in dat der overige, algemeen veld gewonnen. Wij zijn derhalve van oordeel, dat het best is zich in dezen naar het gebruik te ſchikken, en tot een' algemeenen regel te ſtellen, om in woorden, welke bij verlenging of in het meervoud de *w* aannemen, deze letter altijd hare plaats te doen behouden. Immers, daar de algemeene terugroeping van de oudſte ſpelling, ook naar het gevoelen van hen, die zich daarbij het naast willen houden, als tegen het latere gebruik te zeer aandruiſchende, onraadzaam is, zien wij geene reden, om dezelve te handhaven in die woorden, waarin zij, volgens het aangemerkte, nog zoo volſtrektelijk niet in onbruik is geraakt, naardien de *w* in deze eigenlijk niet meer of minder overtollig en ongepast is, dan in de overige.

§. 8.

§. 8.

Over de verdubbeling van Klinkers en Medeklinkers in het midden der woorden.

Wij moeten ter dezer plaatse vooreerst spreken omtrent de schrijfwijze van *vleijen* of *vleien*, *zaaijen* of *zaaien*, *gooijen* of *gooien*, *bruijen* of *bruien*, *boeijen* of *boeien* enz. De eene schrijfwijze, zoo wel als de andere, wordt door den voorgang der achtbaarste schrijveren gewettigd, zoodat het schrijfgebruik, ter beslissinge van dit stuk, niet wel kan worden ingeroepen. Het is dus alleen de vraag, welke schrijfwijze aan de uitspraak best beantwoorde. En hierop acht gevende, komt het mij duidelijk voor, dat die, waarbij de *i* verdubbeld of de *j* achter de *i* gevoegd wordt, daaraan het meest voldoet. Immers kan men, bij de uitspraak, van de *i* tot de *e* niet overgaan, zonder dat men daartoe de *j* te hulp neme, even weinig als men van de *u* in *vrou*, en dergelijken, zonder behulp der *w*, tot de *e* kan overgaan. Gelijk men, volgens het te voren aangemerkte, deze laatste in het genoemde en meer dergelijke woorden, van de oudste tijden af, heeft te baat genomen, zoo zie ik geene reden, waarom men, in *vleijen* en de verdere woorden van dezelfde soort, niet insgelijks de *j* tot behulp der uitspraak zou inlasschen. Beide gevallen

len ſtaan, mijns inziens, vrij gelijk; en het geen omtrent de *w* beſtendig heeft plaats gegrepen, brengt ons, dunkt mij, zeer natuurlijk tot de inlasſching der *j* in de opgegevene woorden.

In de tweede plaats komen hier de woorden *lagchen*, *ligchaam*, *pragchen*, en meer dergelijke, in aanmerking, waarvoor anderen *lachen*, *lichaam*, *prachen* enz. ſchrijven. Doch het komt ons, met de voorſtanders der eerstgemelde ſpelling, duidelijk voor, dat de laatſte aan den klank des woords niet voldoet. Immers verkrijgt men daarbij *la-chen*, *lichaam*, *pra-chen*, overeenkomſtig onze gewoonte, om, bij verlenging der woorden met *en*, den medeklinker der voorgaande lettergreep tot de laatſte te brengen, als *la-ken*, *ma-ken* enz. Wil men dus den korten en gebrokenen klank der wortelklinkers in de gemelde woorden door de ſpelling aanwijzen, zoo dient men den medeklinker, waarop zij ſluiten, bij de verlenging noodzakelijk te verdubbelen, even als men *bidden*, *ſpotten*, *leggen*, met verdubbeling des medeklinkers, ſchrijft. Doch in *lach*, *gelach*, *geprach*, waarvoor ik wel eens *lagch* enz. gelezen heb, is die verdubbeling even ongerijmd, als of men *ik bidd*, *het geſpott* enz. ſchrijven wilde. Ook in *juichen*, *huichelen* voldoet de *ch* alleen genoegzaam aan den klank, weshalve die woorden ook door de netſte ſchrijvers op de voorgeſtelde wijze geſpeld worden. Doch waarom de *ch* niet verdubbeld, en *lachchen*, *lichchaam* enz. ge-

ſchre-

schreven (*)? Ik weet hiervoor geene andere reden, dan dat men de *ch*, als eene dubbelvormige letter, ter verdubbeling minder geschikt geoordeeld heeft, daar anders en de uitspraak en de regelmaat der taal, in gelijksoortige gevallen, de verdubbeling gebieden van den medeklinker, welke in het zakelijke deel plaats heeft. Hoezeer ik nu verre af ben van de aangevoerde reden voor voldoende te houden, geloof ik echter, dat men best zal doen, met in dezen aan het gebruik toe te geven.

Verder achten wij hier eene geschikte gelegenheid te hebben, om over het al of niet verdubbelen der *s* in eenige woorden op *sem*, als *aassem*, *braassem*, *waassem*, in het woord *geessel*, in *hersfen*, of *harssen*, gelijk mede in het meervoud der woorden *kans*, *glans*, *trans* enz., der woorden *kers*, *schors* enz., te spreken. Wij zullen, duidelijkheidshalve, over de genoemde woorden, voor zoo verre zij niet tot dezelfde klasse behooren, afzonderlijk handelen.

Wat dan, in de eerste plaats, betreft de woorden op *sem* eindigende, men schrijft deze gewoonlijk met een dubbele *s*, als *aassem*, *bloessem*, *braassem*, *deessem*, *waassem*. Doch de Hoogleeraar KLUIT heeft, onzes bedunkens, omtrent deze woor-

(*) Dit wil FRANS DE HAES in zijne *Nederduitsche Spraakkunst*, bladz. 114; doch zijn voorbeeld heeft geene navolging gevonden.

woorden zeer wel aangemerkt, dat de verdubbeling der *s* in dezelve niet noodzakelijk is, als welke alleen bij eenen korten en helderen vokaalklank gevorderd wordt, ten ware ('t geen echter in geen der voorgestelde woorden het geval is) het grondwoord eene *s* vertoonde. Maar van waar dan, dat in deze woorden, zoo in vroegeren als lateren tijd, doorgaans de verdubbeling der *s* plaats had? Hiervan heeft dezelfde taalkenner, mijns achtens, eene zeer voldoende oplossing gegeven, door aan te merken, dat men, in vroegere tijden, toen de *s* nog zoo wel voor den zachten als scherpen klank gold, tot die verdubbeling goede reden had, om namelijk daardoor de scherpheid van den uitgang dier woorden te onderscheiden van de zachte uitspraak van *besem*, *boesem* enz; doch nu men in deze laatste woorden de *z* schrijft, en de *s* alleen hard gebruikt, houdt die reden, en, met dezelve, de noodzakelijkheid op, om de *s* in de gemelde woorden te verdubbelen (*). De aangevoerde gronden hebben waarschijnlijk den schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* bewogen, om in hetzelve *asem* (†), *bloesem*, *brasem*, *bewasemen* (§) dee-

(*) Zie KLUITS *tweede Vertoog*, in het III. Deel der *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, bladz. 21, en inzonderheid de *Aanteekening*.

(†) Zie bij *adem*.

(§) Ook bij KILIAAN vindt men ('t geen opmerkelijk is) *wasem*, *wasemen*.

deesem (*), met eene enkele *s* op te teekenen. Daarentegen vindt men in hetzelfde werk *droesfem* met eene dubbele *s* opgegeven, waarvan wij de reden meenen te ontdekken in de afleiding van dit woord van *droes*, 't welk in dezelfde beteekenis bij ons gebruikt wordt.

Het gezegde omtrent den oorſprong der dubbele *s* in *aasſem*, en dergelijken, is ook toepasſelijk op de verdere woorden, te voren opgegeven. In het woord *geesſel* ziet men terſtond, dat de verdubbeling der *s* oudtijds zeer noodig was, daar hetzelve anders, volgens de oude ſpelwijze met eene enkele vokaal, en het gebruik der *s* zoo voor den ſcherpen als zachten klank, geenszins van *geſel* (gezél) zou onderſcheiden zijn geweest. Dat echter dit woord, in zijnen eerſten oorſprong, geene dubbele *s* vordert, blijkt ten klaarſte daaruit, dat men hetzelve met eene enkele *s* aantreft bij de oude Frankduitſche ſchrijvers OTFRIDUS en NOTKERUS (†). De Hoog-

(*) Op het woord *deeg*, als zijnde *deeſem* bij wegſmelting den *g*, welke wegſmelting in onze taal niet ongemeen is, voor *deegſem*.

(†) Vid. WACHTERI *Gloſſarium Germanicum* in voce, Zelfs heb ik bij onzen MAERLANT het woord *geeſelen* met eene enkele *s* aangetroffen in zijnen *Spiegel Hiſtoriael*, I. Deel, bladz. 186, v. 60.

So dat hi hem wonden dede
Scoren en *gheſelen* mede.

Hoogleeraar KLUIT houdt daarom insgelijks de tweede *s* in dit woord voor overtollig; waarmede de schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* overeenstemt, bij wien men *geesel*, *geeselen* met eene enkele *s* vindt opgeteekend. De verdubbeling der *s* in *harssen*, *herssen* schijnt aan eene gelijke oorzaak te moeten worden toegeschreven. Althans is het zeker, dat daarin de scherpe klank der *s* wordt waargenomen, doch de verdubbeling der *s* geheel onnoodig is, gelijk het woord ook uit dien hoofde, sedert eenigen tijd, door de netste schrijvers met eene enkele *s* gespeld wordt (*). Wat eindelijk betreft het meervoud der woorden *kans*, *dans*, *lans*, *schans*, en *kers*, *schors* enz., en de werkwoorden *dansen*, *verschansen* enz., dat de enkele *s*, welke het tegenwoordige gebruik daarin meestal stelt, in dezelve ter volle klankvorming toereikend is, werd reeds door TEN KATE (†) opgemerkt, die de gemelde woorden uitdrukkelijk onderscheidt van die, welke de *s* verdubbelen, als *bas*, *bassen*, *bes*, *bessen* enz. Ter zelfder plaatse wijst hij ook het verschil aan, 't welk tusschen de genoemde woorden, en tusschen *bons*, *bonzen*, *gans*, *gan-*

(*) Omtrent de spelling van *harsen* of *hersen* zij met een woord aangemerkt, dat het schrijfgebruik aan de laatste over 't geheel den voorrang geeft; iets, waarin men hetzelve zeer wel te wille kan zijn.

(†) I. Deel, bladz. 389.

ganzen, *grens*, *grenzen* enz. plaats grijpt, als doende de laatste woorden in het meervoud den zachten klank der *z* hooren, terwijl de eerste den scherperen klank der *s* hebben. Hierin vindt men ook de oplossing, waarom de Ouden *dans*, *dansſen* enz. geschreven hebben, om, namelijk, door die verdubbeling de scherpheid van den uitgang *ſen*, in vergelijking van *ganſen*, *grenſen* enz., aan te wijzen. Bij deze gelegenheid verdient nog met een woord aangemerkt te worden, dat in het woord *glans* en deszelfs afgeleiden eene ongelijkheid van uitspraak plaats heeft. Immers, terwijl het zelfstandig naamwoord in het meervoud duidelijk de scherpe *s* doet hooren, wordt daarentegen in het werkwoord *glanzen*, en het bijvoegelijk naamwoord *glanzig*, de zachtere *z* waargenomen. Ingevolge hiervan schrijve men het eerste *glanſen*, doch de beide laatsten *glanzen* en *glanzig*.

Wat besluit nu moet men uit het voorgestelde opmaken omtrent de schrijfwijze, welke in het toekomende in die woorden, waarover hier gesproken is, best zou gevolgd worden? Wij zouden geen oogenblik aarzelen het gebruik der enkele *s* in dezelve aan te prijzen, zoo niet de vrij algemeene gewoonte, om de *s* althans in sommige derzelve (*) te verdubbelen, eenige be-

(*) Dit geldt bijzonderlijk de woorden op *ſen* en het woord *geesſel*.

bedenkelijkheid baarde. Doch, wanneer wij acht geven op de geringe afwijking van het doorgaande schrijfgebruik, welke daarbij gevorderd wordt, wanneer wij bedenken, dat in vele der opgegevene woorden het schrijven der enkele *s* door het gebruik reeds meer of min is ingevoerd, en de voorgestelde verandering reeds door meerdere taalbeoefenaars, met name ook door den schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* is aangeprezen, zien wij geene zwarigheid, om op de algemeene weglating der tweede *s* in de opgegevene woorden aan te dringen.

§. 9.

Over het onderscheiden van eenige gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, door de spelling.

In onze eerste Afdeeling hebben wij, zoo wij meenen, op goede gronden betoogd, dat zulke bepalingen, welke een louter willekeurig onderscheid in de spelling van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende, woorden invoeren, met de beginselen eener gezonde taalkunde onbestaanbaar, en uit dien hoofde verwerpelijk zijn. Dit betoog ontslaat ons van de moeite, om alle bijzondere voorslagen, welke hieromtrent door dezen of genen gedaan zijn, in

in overweging te nemen; alleen zullen wij over eenige woorden, waarin het gebruik eene dergelijke onderscheiding meer of min gewettigd heeft, kortelijk moeten spreken.

In de eerste plaats komen hier de woorden *aard* (*indoles*), *aardig*, *ontaarden* enz. in aanmerking, waarvoor sommigen in lateren tijd, waarschijnlijk om dezelve van *aardig*, *aardachtig*, dat naar aarde smaakt, of gelijkt, te onderscheiden, *aart*, *aartig*, *ontaarten* enz. geschreven hebben, en nog tegenwoordig schrijven. — Doch dat deze onderscheiding geheel willekeurig is, laat zich gemakkelijk bewijzen. Immers heeft TEN KATE reeds opgemerkt, dat *aarde* (*terra*) en *aard* (*indoles*) met elkanderen ten naauwste verwantschapt zijn, en het laatste zeer gevoegelijk van het eerste kan worden afgeleid (*). Hierbij komt, dat de Ouden, offschoon zij ook, ingevolge hunne gewoonte, om niet de *d*, maar alleen de *t* als sluitletter te bezigen, *aart* geschreven hebben, echter altijd *aarden*, *aardig*, *ontaarden* enz. met *d* spelden, gelijk men insgelijks niet zelden het zelfstandig naamwoord *aarde* (*indoles*) ontmoet (†). De *d* vertoont zich ook in het Middeleeuwsche *bastardus* van *bastaard*, als me-

(*) II. Deel, bladz. 624.

(†) Voorbeelden hiervan vindt men in de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 318.

mede in de namen *Everard*, *Bernard*, *Engelhard*, *Meinard*, *Gerhard*. Desgelijks hebben de voornaamste schrijvers van het laatst der zestiende en het begin der zeventiende Eeuw *aarden*, *ontaarden* enz. geschreven, gelijk PIETERSON door verscheidene voorbeelden heeft aangetoond (*), waarbij wij, ter nadere bevestiging, nog eenige plaatsen voegen zullen. Dus leest men in den *Hertspiegel* van onzen Nederduitschen Ennius, SPIEGHEL, I. Boek, v. 207.

Wie op zijn doen bedacht let en der dingen *aard*.

en II. Boek, v. 270. *onaardig* voor *ontaard*:

Zulk acht hemzelven eel, zijn evenmensche *onaardigh*.

Zie ook V. Boek, v. 194, en VII. Boek, v. 429. Hetzelfde woord komt, in denzelfden zin en op gelijke wijze geschreven, voor in de *Poëzij* van REINIER ANSLO, bladz. 36.

Gy zyt van Abrams bloedt;
Maar bastert naar het hart, verworpen naar 't gemoedt,
Onaardig naar den geest.

On-

(*) Zie zijne *vier Verhandelingen* enz., bladz. 78—82.

Onaardij, in den zin van *slechtheid*, ontmoet men bij HOOFT in zijnen *Hendrik de Groote*, bl. 112 van de uitgave van 1671: „ Maar de Koning, die „ zó menigh werk van wapenen heels hóófts uitge- „ ſtaan, ende 't leven door de hitte der vyandtlyke „ verbolgenheden gedraagen had, 't ſcheelde wee- „ nigh, óft by en waar binnen 's kamers, ende in „ zyn hof van Louvre, door een' burgers zoon „ van Paris, ende *d'onaardy* der paapetreeken „ verradelijk omgekomen." Het bijgebragte is, gelooven wij, meer dan voldoende, om te doen zien, dat de ſchrijfwijze van *aart*, *aartig* enz. noch in den oorſprong des woords, noch in het gebruik der oudſte en beste ſchrijveren eenigen grond heeft. En, hoezeer dezelve in lateren tijd bij velen is in zwang gekomen, ontbreekt het echter onder de nieuweren geenszins aan achtbare ſchrijveren, die zich aan de echte ſchrijfwijze van *aard*, *aardig*, *ontaarden* enz. gehouden hebben; eene ſchrijfwijze, welke, naar het tegenwoordige gebruik, zelfs algemeener is dan die van *aart*, *aartig*. Het lijdt dus geen' twijfel, of men moet, met verbanning der *t*, de *d*, in *aard* zoo wel als deszelfs afgeleiden, voortaan de plaats doen behouden, welke haar, overeenkomſtig den oorſprong des woords en den voorgang der oudheid, toebehoort.

Verder verdient het onderſcheid onze opmerking, 't welk, ſedert eenigen tijd, door ſommigen is ingevoerd in de ſpelling van *agt* (*octo*) en *acht*, in

acht geven, door het eerste met eene *g*, het laatste met eene *ch* te schrijven. Dat ook dit onderscheid louter willekeurig is, loopt van zelf in het oog. Immers doet de uitspraak ons geen het minste verschil tusschen beide deze woorden opmerken. En op de afleiding lettende, vinden wij althans geene reden, om het talwoord, 't welk men van het Latijnsche *octo* zou kunnen afleiden, met eene *g*, het andere *acht* met eene *ch* te schrijven. TEN KATE is van gedachte, dat beide woorden van hetzelfde stamwoord afkomstig zijn (*); en hoezeer men dit ook, gelijk hij zelf het meer of min twijfelachtig stelt, voor hoogst onzeker moge houden, blijkt het echter uit den gemelden schrijver duidelijk, dat *acht*, in *achtgeven*, volgens deszelfs verouderd wortelwoord, eigenlijk eene *g* zou vorderen, gelijk ook te voren reeds door ons werdt aangemerkt. Zooveel dus mogen wij uit het voorgedragene wel met zekerheid opmaken, dat de gemelde onderscheiding volstrekt willekeurig is. Daar wij nu in het vorige gezien hebben, dat het nut van dergelijke onderscheidingen zeer gering, ja louter ingebeeld is, vinden wij hoegenaamd geene reden, om de bedoelde onderscheiding toe te laten, ten ware het gebruik dezelve reeds gevestigd had. Doch hieraan meenen wij, op goeden grond, te mogen twijfelen. Immers bij vroegere schrijvers vindt men geheel geene sporen dier onder-

schei-

(*) II. Deel, bladz. 630.

ſcheiding; en, offchoon men dezelve bij eenige latere ſchrijvers aantreft, is het er echter verre af, dat zij bij dezen algemeen zou zijn. Althans hebben vele achtbare ſchrijvers, van welke het genoeg zal zijn een' WAGENAAR, KLUIT en STYL te noemen, dezelve niet in acht genomen. Mijns oordeels, verdient derhalve de voorgeſtelde nieuwigheid geene navolging, en doet men best met in beide woorden de *ch* te plaatſen, welke door de uitſpraak duidelijk gevorderd wordt. Dat men, dit doende, ook *tachtig* behoort te ſchrijven, behoeft geene herinnering.

Andere onderſcheidingen zijn in het ſchrijfgebruik zoo algemeen aangenomen, dat het raadzaamst is dezelve te volgen. Van dien aard zijn die van *hart* (*cor*) en *hert* (*cervus*), van *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*), van *nog* (*adhuc*) en *noch* (*neque*). Hoewel deze onderſcheidingen in den grond louter willekeurig zijn, zoo als men, op de bekende verwisſeling der *e* en *a*, den voorgang der oudheid, en den natuurlijken toon der uitſpraak acht gevende, dadelijk zal ontwaar worden, kan men echter en moet men het tegenwoordige gebruik, 't welk dezelve heeft ingevoerd, door derzelver inachtneming te wille zijn. Nog minder bedenkelijkheid is er ten aanzien der onderſcheiding van *doch* (maar) en *dog* (een hond), als wordende in het laatſte woord de zachtheid der *g* ook bij eene goede uitſpraak waargenomen.

§. 10.

§. 10.

Over gebrekig, godeloos, *en meer dergelijke veranderingen in de spelling tot bevordering der regelmatigheid.*

Onder de nieuwigheden, welker invoering door sommigen beproefd is, behoort ook het schrijven van *gebrekig* voor *gebrekkig*; *godeloos* voor *goddeloos*; *van dag*, *des dags*, *hedendagsch* voor *van daag*, *des daags*, *hedendaagsch*; *ik koom*, *afkoomst* enz. voor *ik kom*, *afkomst*. Dat dit tegen het algemeene gebruik van vroegeren en lateren tijd lijnregt aanloopt, zal zeker geen bewijs behoeven. Er moet dus, gelijk uit het te voren beredeneerde omtrent den invloed van het gebruik op de spelling blijkbaar is, eene gewigtige reden voor de gemelde veranderingen zijn aan te voeren, zullen dezelve ter navolginge verdienen aangeprezen te worden. — Laat ons zien, in hoe verre dit plaats hebbe.

Gebrek, zegt men, heeft in het meervoud *gebreken*, niet *gebrekken*; dus vordert de regelmaat dat men *gebrekig*, in plaats van het gewone *gebrekkig*, schrijve. Zeer eenvoudig voorzeker is deze opmerking, en voor een ieder gereedelijk te maken. Intusschen is er, tot voor weinige jaren, niemand geweest, die hierdoor bewogen werd, om de aange-

no-

nomene uitſpraak en ſpelling van het woord *gebrekkig* te verlaten. Dit, dunkt mij, moet ons natuurlijk tot het beſluit brengen, dat de voorgeſtelde reden van verandering weinig gewigt heeft, althans als zoodanig te allen tijde is aangemerkt. De aangevoerde bedenking is, mijns achtens, genoegzaam om ons de voorgeſlagene nieuwigheid, als ongepast en noodeloos, te doen verwerpen. Kan echter iemand daarin niet berusten, die bedenke, dat eene dergelijke verdubbeling, zoo in hetzelfde woord als in afſtammelingen, in onze taal niet ongemeen is. Voorbeelden hiervan heeft men in *hage* en *hegge*; *leder* en *ladder*; *korel* en *korrel*; *geſprekken*, van *ſpreken*; *ſtikken*, van *ſteken*; *kwikken*, van *kweeken*; *ſchipper*, van *ſchip*, *ſchepen*; *vergiffenis*, van *vergeven*; *verwittigen*, van *weten*; *wakker*, van *waken*; *zwikken*, van *zwiken*, *zwijken*, *bezwijken*, en meer anderen. — Hierbij komt nog, dat naamwoorden, welke in het enkelvoud eenen korten klinker hebben, in het meervoud hunnen laatſten medeklinker doorgaans verdubbelen; *bek*, *bekken*; *hek*, *hekken*; *ſtek*, *ſtekken*; *geſprek*, *geſprekken* enz.; zoodat *gebrekkig* van *gebrek* met de gewone regelmaat dier woorden ten volle overeenkomt (*).

Na

(*) Vergelijk de *Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel, bladz. 307.

Na het bijgebragte zal het noodeloos zijn bij *godeloos* voor *goddeloos*, gelijk een enkele verkozen heeft te schrijven, bijzonderlijk stil te staan. Dat men, *godeloos* schrijvende, ook *godelijk* voor *goddelijk* zou moeten schrijven, is van zelf blijkbaar. Intusschen herinner ik mij niet, dit bij iemand te hebben aangetroffen. Velen zullen misschien van oordeel zijn, dat deze woorden hier geheel niet in aanmerking kunnen komen, als moetende, met wegwerping der *e*, *godlijk*, *godloos* geschreven worden; doch wij zullen in 't vervolg zien, dat deze verwerping der *e* met den aard onzer tale kwalijk strookt, en de welluidendheid, waarop zij zeer gezet is, merkelijk benadeelt.

Verder moeten wij nog onderzoeken, wat men te denken hebbe van de spelling derzulken, die *van dag*, *des dags*, *hedendagsch*, in stede van het algemeen gebruikelijke *van daag*, *des daags*, *hedendaagsch*, verkiezen te schrijven. Welke de reden zij dezer verkiezinge, loopt terstond in het oog; doch niet even gemakkelijk laat het zich begrijpen, hoe men dezelve voor genoegzaam hebbe gehouden, om uit dien hoofde het algemeen aangenomene gebruik te verlaten. Immers, zegt en schrijft men niet insgelijks *te weeg brengen* voor *te weg brengen*? *slaags raken* voor *slags raken*? *hoofsch* voor *hofsch*, van *hof*? *zijns weegs gaan* voor *zijns wegs gaan*? *paadje* voor *padje*, van *pad*? *blaadje* voor *bladje*, van *blad*? *scheepje* voor *schipje*, van *schip*?

Zegt

Zegt en schrijft men niet *gij gaaft*, *naamt*, *spraakt*, niettegenstaande men zegt *ik*, *hij gaf*, *nam*, *sprak?* Wordt niet van het *imperfectum sprak*, het zelfstandige *spraak*, en daarentegen van *spreken*, *gesprek;* van het *imperfectum genoot*, het zelfstandige *genot*, van *gebood*, *gebod* afgeleid? Waarlijk een ieder, die op deze en soortgelijke verkortingen en verlengingen der oorspronkelijke vokaal acht geeft, zal eene nieuwigheid moeten afkeuren, welker involging, zoo men aan zich zelven wilde gelijk blijven, eene menigte van andere nieuwigheden zou met zich slepen, en het eens gevestigde taalgebruik het grootste geweld aandoen (*).

Iets meer valt er te zeggen voor *ik koom*, *gij*, *hij koomt*. De doorgaande regelmaat onzer werkwoorden pleit zeker voor deze schrijfwijze; en van daar ook dat dezelve bij vroegere schrijvers niet zoo geheel vreemd is, als wel andere voorslagen van lateren tijd. Intusschen zal niemand ontkennen, dat het doorgaande gebruik wil, dat men schrijve, *ik kom*, *gij*, *hij komt*. Oudtijds, namelijk, zeide men voor *komen* ook *kommen* (†), gelijk nog in het Hoogduitsch en het Landvriesch plaats heeft. Dit wordt ook bevestigd door het Engelsch, alwaar men *to*

(*) Men vergelijke wederom de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*, VII. Deel; bladz. 317.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 571.

to come en *he comes* schijft, even als *to hope* en *he hopes;* doch het eerste uitspreekt *to com*, *he coms*, het laatste daartegen *to hoop*, *he hoops*. Van dit *kommen* wordt regelmatig *ik kom*, *gij*, *zij komt* gevormd, even als van *brommen*, *grommen*, *ik brom*, *grom*, *gij*, *hij bromt*, *gromt*. Waarom nu niet aan het gebruik toegegeven, 't welk in de onbepaalde wijze en het deelwoord *komen*, *gekomen*, doch voor het overige in het enkelvoud *ik kom*, *gij*, *zij komt*, van het oude *kommen*, wil geschreven hebben? Ik althans zie hierin geene meerdere onregelmatigheid, dan dat men *verloor*, *verloren*, en daarentegen *ik verlies*, *verliezen*, niet *ik verlier*, *verlieren* schrijft. Wat de zelfstandige naamwoorden *komst*, *aankomst*, *afkomst*, en dergelijke aangaat, voor derzelver verandering in *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst* is nog minder reden. Immers, al geeft men toe, dat men *hij koomt* voor *hij komt* moet schrijven, volgt hieruit echter geenszins, dat men *koomst*, *aankoomst*, *afkoomst* behoort te schrijven. Men denke slechts aan het geen wij te voren zeiden omtrent het verschil, 't welk tusschen grondwoorden en afgeleide, ten aanzien der vokaalverkorting of verlenging, plaats heeft, en men zal de gegrondheid onzer aanmerkinge terstond gevoelen. Van *genoot*, *gebood* zagen wij daar, dat *genot*, *gebod*, afkomstig zijn, waarbij men nog voege *schot* van *schoot; belofte* van *beloven*, *beloofde; zog* van *zoog*, en meer anderen. En waarom zou dan niet

op

op dezelfde wijze *komst* van *komen*, *hij koomt*, oorspronkelijk kunnen zijn? — Uit al het bijgebragte meen ik, op goeden grond, te mogen besluiten, dat er geene zwarigheid is, om het algemeenste gebruik, in het schrijven van *ik kom*, *gij*, *hij komt*, te volgen, en dat voor *koomst*, *afkooomst*, in stede van *komst*, *afkomst*, volstrekt geene genoegzame reden valt aan te voeren.

§. 11.

Over het terugbrengen der schrijfwijze van eenige woorden tot hunnen oorsprong.

Wij gaan thans over tot de overweging van zulke veranderingen in de spelling van eenige woorden, waardoor men dezelve nader zoekt te brengen tot hunnen oorsprong, en zullen, bij die gelegenheid, de ware spelling van een enkel woord trachten op te sporen, welks schrijfwijze door het gebruik niet genoeg bepaald is.

In de eerste plaats trekt hier onze aandacht het schrijven van *wijleer*, of *wijleneer* voor *weleer*. Deze verandering heeft eenen wakkeren voorstander gevonden in den taalkundigen FORTMAN, die het gezag der Oudheid tot verdediging van dezelve inroept (*). Zijne aanmerkingen zeker maken het hoogst

(*) Zie zijne *Taalkundige Aanmerkingen*, geplaatst achter zijne *Dichtlievende Mengelingen*, bladz. 81 en 82.

hoogst waarschijnlijk, dat *weleer* uit *wijleer* verbasterd is, welk *wijl*, in die zamenstelling, de beteekenis heeft van eenige, het zij korte, het zij lange, uitgestrektheid van tijd, gelijk men nog zegt *bij wijlen* voor *somtijds*. Doch tegen deze hernieuwing der oudste en oorspronkelijke schrijfwijze valt in te brengen, dat de oudheid en algemeenheid der verbastering in dezen dezelve te vreemd en zonderling doet voorkomen, dan dat men daarin eene algemeene navolging verwachten mag. Reeds ten tijde van KILIAAN, en dus voor meer dan twee eeuwen, was *weleer* in Holland algemeen in gebruik, en werd *wijleer* of *wijleneer* als een verouderd woord aangemerkt. En zal die hernieuwing wel eenig wezenlijk nut aanbrengen? Zal zij niet veeleer duisternis dan duidelijkheid veroorzaken? *Weleer* is aan ieder bekend; maar *wijleer* of *wijleneer* zal, geloof ik, voor het grootste deel, zelfs der geoefende Nederlanderen, onverstaanbaar zijn. En geen wonder, daar het zelfstandige *wijl* of *wijle*, in de algemeene beteekenis van *tijd*, reeds meer of min verouderd is. Voeg hierbij, dat men, dit voetspoor volgende, nog meerdere vreemde schrijfwijzen zou moeten invoeren, als van *'t viel ligt* voor het gebruikelijke *veelligt*, *mag schien* voor *misschien*, en wat dies meer is. Wij achten het derhalve raadzaam en noodzakelijk, zich aan het eens gevestigde gebruik te houden, en twijfelen niet, of ieder, die het gezegde in onze eerste Afdeeling omtrent het gezag van het gebruik op

de

de spelling, aandachtig overwogen heeft, zal ons hierin zijne toestemming geven.

Eene andere min gegronde nieuwigheid is het schrijven van *lezenaar* voor het gebruikelijke *lessenaar*. Men wil deze verandering om de afleiding des woords van *lezen*, doch bedenkt niet, dat de *z* meermalen in *ss* verandert, als *beziën* en *bessen*, *broze* en *brosse*, *lozen* en *lossen*. Doch, 't geen nog meer afdoet, de afleiding zelve van *lezen* is aan merkelijke zwarigheden onderhevig, en die van het zelfstandige *lesse* veel natuurlijker en aannemelijker. Leidt men het woord van *lezen* af, zoo zou het, volgens de opmerking van den Hoogleeraar KLUIT (*), moeten beteekenen *iemand, die leest*, of *een werktuig dat leest*, even als *wandelaar*, *makelaar*, en *snuiter*, *stamper*, waarvan de laatsten van personen tot zaken zijn overgebragt. Veel eigenaardiger dus acht men *lessenaar* met TEN KATE (†) afkomstig te zijn van het zelfstandige *lesse*, als waarvan en waarop gemeenlijk de lessen gegeven worden.

Tot de veranderingen, welke hier in aanmerking moeten komen, behoort ook het schrijven van *eensgelijks* voor het gebruikelijke *insgelijks*. Dit laatste,

(*) Zie de *Aanmerkingen over eenige nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven*, in de *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen voor* 1800, No. 9, bladz. 403. van het *Mengelwerk*.

(†) II. Deel, bladz. 263.

ſte, namelijk, beſchouwt men als eene verbastering van het eerſte, en wil dus het echte woord *eens-gelijks* herſteld hebben. Doch deze meening is, geloof ik, ongegrond, en *eensgelijks* en *insgelijks* zijn in der daad twee verſchillende uitdrukkingen, welke oudtijds in denzelfden zin gebruikt werden, gelijk KILIAAN ook beide heeft opgeteekend. *Insgelijks* achte ik bij verkorting geſproten te zijn uit *in des gelijks*, 't welk, mijns oordeels, klaarlijk bevestigd wordt door de volgende plaats van MELIS STOKE, alwaar men de uitdrukking in haar geheel aantreft, V. Boek, v. 1044:

> Daer laghen *in des ghelike*
> Sijn wijf en ſijn dochter medaij

Dat het voorzetſel *in* hier den tweeden naamval regeert, kan niemand vreemd dunken, die bedenkt, dat onze voorzetſelen oudtijds zeer dikwijls den tweeden naamval achter zich ontvingen, als *in tijds*, *voor 's hands*, *in der daad*, en dergelijken. Er is derhalve geen grond voor de voorgeſlagene verandering, en niemand voorzeker zal het ongebruikelijke *eensgelijks*, voor het gebruikelijke en even onberispelijke *insgelijks*, verkiezen. Doch al ware het laatſte ook verbasterd uit het eerſte, dan nog zou er geene genoegzame reden zijn, om van de gebruikelijke ſchrijfwijze af te gaan. Immers, wilde men de woorden tot hunne ware gedaante terug bren-

brengen, hoe vele vreemde veranderingen zou men dan niet moeten aannemen? Men ſchrijve dan ook *'t viel ligt* voor *veelligt; magſchien*, of *'t mag geſchien* voor *misſchien; te hande, al te hande* voor *thans, althans* (waarover in 't vervolg nader), *iemer, niemer* voor *immer, nimmer*, alsmede, welke voorbeelden hier nog meer ter zake doen, *eetmaal, eetgroen* (*) voor *etmaal, etgroen; eenkel* voor *enkel* (†), *eenlif* voor *elf* (§), gelijk deze woorden volgens hunnen oorſprong moesten geſchreven worden (⁎).

Wij moeten bij deze gelegenheid ook iets in het midden brengen over *zedeleer* of *zedenleer, zedekunde* of *zedenkunde, zedelijk* of *zedenlijk*. De laatſte ſchrijfwijze is, ſedert eenigen tijd, door ſommigen ingevoerd, terwijl de de eerſte met het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik overeenkomt, en zich ook door meerdere welluidendheid aanbeveelt. De reden der verandering is zeker, omdat *zedenleer* is *leer der zeden, zedenkunde, kunde der zeden*. Doch

zoo

(*) Dus vindt men deze woorden bij KILIAAN geſpeld. Zie ook TEN KATE, II. Deel, bladz. 176, en het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND.

(†) Zie het *Woordenboek* van KILIAAN.

(§) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 78 en 127.

(⁎) Vergelijk de *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1800. No. 6, bladz. 253. en volg. van het *Mengelwerk*.

zoo ook is *wapenkunde*, *kruidkunde*, *kunde der wapenen*, *kruiden*; zoo is *wagenmaker* iemand, die *wagenen*, *uurwerkmaker* iemand, die *uurwerken* maakt. Ook zegt het niets, dat *zeden*, althans in dien zin, welken het in de opgegevene zamenstellingen heeft, alleen in het meervoud gebezigd wordt. Immers zijn de woorden *ouders*, *ouderen*, en *herſenen* insgelijks alleen in het meervoud in gebruik; en nogtans zegt men *ouderlijk*, *ouderloos*, *ouderliefde*, *herſenloos*, *herſenpan*, *herſenſchim*. Het blijkt dus, dat er hoegenaamd geene reden is, om van de gebruikelijkſte ſchrijfwijze af te wijken, maar deze integendeel met de *analogie* der tale volmaaktelijk ſtrookt, terwijl de nieuwere tegen dezelve aanloopt (*).

Van andere nieuwigheden, welke nog minder navolging verdienen dan de voorgeſtelde, zal het noodeloos zijn hier in het breede te ſpreken. Van dezen aard is het ſchrijven van *eerstvaders* voor *aartsvaders*, 't welk minder een verſchil van ſpelling is, dan wel de invoering van een nieuw woord in ſtede van het gebruikelijke. *Aarts* toch is geenszins eene verbastering van *eerst*, maar, door middel der Latijnſche taal, van het Griekſche ἀρχι, bij ons, even als bij alle Noordſche volken, te gelijk met

(*) Zie dit breeder ontwikkeld in mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, I Hoofdſtuk, §. 3.

met den Christelijken Godsdienst, in gebruik gekomen (*).

't Geen omtrent *eerstvaders* gezegd is, geldt ook omtrent *gaanderij* voor *galerij*. Het laatste is, gelijk honderd andere woorden, uit de Fransche in onze taal ingelijfd, en door het algemeene gebruik gewettigd. Het eerste is een nieuw woord, tot welks invoering geene noodzakelijkheid is (†).

Eene andere nieuwigheid van onzen tijd, om namelijk *lamptaren*, voor *lantaarne* of *lantaren* van het Fransche *lanterne*, te schrijven, verdient naauwelijks eenige wederlegging. Men heeft hierdoor getracht het woord Nederduitsch te maken, doch niet bedacht dat *taren* geenszins tot onze taal behoort. Beter ware men in zijn oogmerk geslaagd, zoo men *lamptoren* had verkozen te schrijven. Doch het verdriet ons hierbij langer stil te staan. Liever willen wij beproeven, om de onzekere spelling van een enkel woord, door het raadplegen der afleidinge, te vestigen.

De woorden, door ons bedoeld, zijn *lidteeken* en *likdoren*, zoo als dezelve in de doorgaande uitspraak luiden. In het schrijfgebruik heerscht hieromtrent eene

(*) Zie het *Glossarium* van WACHTER op *Erz*, en vooral het *Nederduitsch taalkundig Woordenboek* van WEILAND op *aarts*.

(†) Zie WEILAND in zijn *Woordenboek*. Volgens KILIAAN is *galerij*, met verwisseling der *l* en *n*, voor *ganerij*, van *gaan*.

van *leich* is bewaard gebleven in de Hoogduitsche woorden *leichdorn*, *leichmahl*, welke volmaaktelijk met ons *lijkdoren*, *lijkteeken* overstemmen. Er is dus geen twijfel, of deze is de ware en oorspronkelijke spelling der genoemde woorden, en *lijkdoren* beteekent eigenlijk *een doren in het vleesch*, *lijkteeken* een *teeken in het vleesch*, als het overblijfsel van eene geheelde wonde (*) Geen wonder intusschen, daar het woord *lijk*, in de beteekenis van *vleesch* of *ligchaam*, reeds zoo vroeg in onbruik is geraakt, dat men van de echte schrijfwijze sedert lang reeds meer of min is afgeweken. De overgang van *lijk* tot *lik*, in *likdoren*, is zeer natuurlijk en gemeenzaam, als blijkt uit *slijk* en *slik*, *begrijp* en *begrip*, *dikwijls* en *dikwils*.

En

en WACHTER in *Glossario Germanico* bij het woord *leich*, *corpus animatum*. Deze beteekenis van *leich* of *lich* komt ook voor in de volgende plaats van OTFRIDUS. Lib. IV. cap. XXXIX. v. 89, alwaar gesproken wordt van het kleed van Christus, over 't welk bij de kruisiging het lot geworpen werd:

Teiz uuara in ala lichi
thera sinera *lichi*.

dat is, volgens de vertaling van SCHILTER:

Ut esset undiquaque congruum
suo corpori.

(*) Zie TEN KATE, II. Deel, bladz. 280, en de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 313—316.

king, dat *lijk* oudtijds de algemeene beteekenis van *vleesch* gehad heeft, en zoo wel van een *levend* als *dood* ligchaam gebruikt werd, in welke eerste beteekenis het nogtans reeds zeer vroeg in onbruik is geraakt. Dat intusschen de beteekenis van *vleesch*, en wel *levend vleesch*, als mede die van *een levend*, zoo wel als van *een dood ligchaam*, oorspronkelijk aan het woord *lijk* eigen is geweest, blijkt klaarlijk uit verscheidene plaatsen van het *Evangelium Mesogothicum*, in welke het woord *leik* voor *levend vleesch* of een *levend ligchaam* gebruikt wordt. In de beteekenis van *vleesch*, komt dit woord tweemalen voor in de plaats van *Marcus*, Hoofdstuk X: v. 8. „ Ende „ die twee sullen tot één *vleesch* zijn; alsoo dat sy „ niet meer twee en zijn, maar één *vleesch*;" gelijk mede *Lucas* III: 6: „ Ende alle *vleesch* sal de salig- „ heyt Godts sien." In de beteekenis van *ligchaam* wordt het Mesogothische *leik* tweemalen gebruikt in het 25 vers van het VI Hoofdstuk van *Mattheus*, welke plaats in onze vertaling dus luidt: „ daerom segge ick u: Zijt niet besorgt voor uw „ leven, wat gy eten, ende wat gy drincken sult: „ noch voor uw *lichaem* (*leik*), waermede gy u klee- „ den sult. Is het leven niet meer dan het voedtsel „ en het *lichaem* (*leik*) dan de kleedinge." Dezelfde beteekenissen heeft ook het Angelsaxische *lik*, en in het oud Duitsch wordt het woord *leich* insgelijks van *een levend ligchaam* gebezigd (*). Deze beteekenis van

(*) Zie JUNIUS in *Glossario Gothico*, pag. 229 et 230.

ne gegronde zwarigheid ontmoeten. Doch laat ons liever tot bijzonderheden overgaan, en onderzoeken, wat men omtrent die weglatingen moete oordeelen, op welke wij hier het oog hebben.

Eerstelijk komen hier de woorden *thans*, *althans* in aanmerking, waarvoor sommigen, sedert eenigen tijd, verkozen hebben *thands*, *althands* te schrijven. Zeker is het, dat deze laatste schrijfwijze de woorden nader tot derzelver waren oorsprong terugbrengt. Immers schreef men, gelijk deskundigen bekend is, voor *thans*, *althans*, oudtijds *te hande*, *al te hande*, of *te hands*, *al te hands*. Doch, daar men deze uitdrukkingen alleen in den zin van bijwoorden gebruikte, begon men dezelve weldra tot één woord te verkorten, zekerlijk begrijpende, dat dit bepaalde gebruik de aanwijzing der onderscheidene bestanddeelen dier uitdrukkingen geenszins vorderde. En wat nu was natuurlijker, dan dat men de *d*, welke zich niet dan bezwaarlijk liet uitspreken, en dus in het spraakgebruik welhaast verloren moest gaan, ook in het schrift, als op de uitspraak gebouwd zijnde, spoedig liet varen? Immers was er geene reden, om de *d* in het schrijfgebruik te behouden, daar de aanwijzing van den waren aard en oorsprong der woorden niets kon bijdragen, om derzelver gebruik en beteekenis als bijwoorden in het licht te stellen. Opmerkelijk intusschen is het, dat men de *h*, welke in de uitspraak niet of naauwelijks wordt waargenomen, in het schrijfgebruik bestendig behouden heeft. Zoo ik mij

mij niet bedriege, levert dit een bewijs op, dat men in de ſpelling dezer woorden niet geheel roekeloos en onbedacht is te werk gegaan. Mijns achtens, namelijk, heeft men de oorzaak daarvan te zoeken in de zorg, dat *thans*, *althans* niet verward werd met *tans* in *nogtans*, waar het niets anders dan een eenvoudige uitgang is. Men ziet uit het voorgedragene, hoe weinig reden er zij, om met verſcheidene nieuwere ſchrijvers *'thands*, *althands*, voor het van ouds gebruikelijke *thans*, *althans*, te ſchrijven; eene ſpelling, naar welke de uitſpraak, op gemakkelijkheid geſteld, zich bezwaarlijk kan ſchikken.

Het geen wij ſtraks zeiden omtrent *tans* in *nogtans*, zal misſchien ſommigen vreemd ſchijnen, die aan de nieuwere ſchrijfwijze van *nogthans*, of, 't geen nog meer van de waarheid afwijkt, van *nogthands* gewoon zijn. Doch deze ſchrijfwijze berust op eene geheel valſche vooronderſtelling, dat namelijk *nogtans* zamengeſteld is uit *nog* en *thans*, *althans*; eene onderſtelling, welker valschheid reeds hoogst vermoedelijk wordt door de opmerking, dat *nogtans*, in zijne beteekenis, volſtrekt niets gemeens heeft met *thans*, *althans*. Doch de verkeerdheid dier onderſtelling en de waarheid van ons beweerde, dat *tans* in *nogtans* niets anders dan een eenvoudige uitgang is, wordt boven allen twijfel geſteld door de opmerking, dat de Ouden nooit *nog te hande*, of *nog te hands*, maar altijd *nochtan* ſchreven, waarachter naderhand, met verandering der *ch* in *g*, de *s* gevoegd is. Dus leest

leest men in MAERLANTS *Spiegel Historiael*, I. Paert. III. Boek, cap. XV. v. 69, I. Deel, bladz. 198.

> *Nochtan* hevet die moghenthede
> Boven alle saken die waerhede.

en bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 108.

> *Nochtan* predicte hi metter spoet.

en III. Boek, v. 491.

> *Nochtan* gaf William tier stont.

Naderhand voegde men, gelijk gezegd is, de *s* achteraan; en op die wijze wordt het woord bij schrijvers der zestiende en zeventiende Eeuw altijd gevonden, doch nimmer treft men bij deze de *h* achter de *t*, veelmin *nogthands*, aan. Ook TEN KATE, HUYDECOPER, WAGENAAR en andere achtbare schrijvers der achttiende Eeuw houden de spelling van *nogtans* bestendig vast; welk een en ander, naar wij gelooven, voldoende geacht zal worden ter staving van ons gezegde, dat *tans* in *nogtans* een eenvoudige uitgang is, en met *thans*, *althans* niets gemeens heeft (*). Doch laat ons terugkeeren tot die uitlatingen eener enkele letter, waarvan wij begonnen hebben te spreken.

Gelijk in *thans*, *althans*, zoo heeft het algemeenste spraak- en schrijfgebruik de *d* ook weg doen vallen in door-

(*) Vergelijk de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 327.

doorgaans, *volgens*, *trouwens*, *willens* en *wetens*, welke allen eigenlijk deelwoorden zijn in den tweeden naamval ſtaande, maar welke het gebruik alleen voor bijwoorden heeft doen gelden. Doch, ſedert eenigen tijd, hebben ſommigen den oorſpronkelijken vorm der gemelde woorden, bijzonderlijk in *doorgaans* en *volgens*, herſteld, door te ſchrijven *doorgaands* en *volgends*. Wij erkennen gaarne, dat van deze ſchrijfwijze, ook bij vroegere ſchrijvers, hier en daar voorbeelden zijn aan te treffen; doch de algemeene uitſpraak wil zekerlijk, gemakshalve, de *d* hebben weggelaten, en het ſchrijfgebruik heeft zich hiernaar meest geſchikt. En waarom zou men weigeren der uitſpraak in dezen toe te geven? Immers is de juiste aanwijzing van den eigenlijken vorm dezer woorden van weinig belang, daar dezelve alleen voor bijwoorden gebezigd worden, over welke, gelijk wij te voren reeds hebben opgemerkt, het gebruik, zich naar kortheid en gemakkelijkheid ſchikkende, zijn gezag meest heeft doen gelden. *Misſchien* voor *magſchien*, of *mag geſchiën*, *veelligt* voor *'t viel ligt* werden reeds te voren, als voorbeelden hiervan, door ons bijgebragt. Hetzelfde is ook kennelijk in *vergeefs*, *te vergeefs*, 't welk eene verkorting ſchijnt te zijn van *te vergevens*, het lijdend deelwoord in den tweeden naamval van het werkwoord *vergeven*, in de beteekenis van *male dare*, *dando perdere*, *dando errare*, welke, onder andere, door KILIAAN wordt opgegeven. Zoo men *doorgaands*, *volgends* verkiest te ſchrijven, zal men ook *trou-*

trouwends, *willends* en *wetends* moeten schrijven; waarin de *d* echter, ook door het schrijfgebruik, eenparigljk verworpen wordt. En heeft men, gelijk zeker vrij waarschijnlijk is, *ergens*, met TEN KATE (*), voor een verouderd deelwoord te houden, zoo geve men ook in dit woord en in *nergens* aan de *d*, in weêrwil van het algemeene gebruik, plaats. Doch wij meenen reeds genoeg gezegd te hebben ter verdediging van die schrijfwijze, welke met de algemeene uitspraak meest overeenstemt, en vertrouwen, dat niemand zwarigheid zal maken, om, overeenkomstig daarmede, *doorgaans*, *volgens* te schrijven, eene schrijfwijze, welke ook door het gezag van WAGENAAR bevestigd wordt.

Het schrijven van *schierlijk* voor *schielijk* kunnen wij hier insgelijks niet met stilzwijgen voorbijgaan. Men zal zeker de uitspraak van eenige bijzondere plaats, met name de Rotterdamsche, ter bevestiging der eerste schrijfwijze niet bijbrengen, daar de algemeene uitspraak, welke alleen ten grondslag der spelling kan strekken, onbetwistbaar *schielijk* zonder *r* doet hooren. Doch de eigenlijke reden der voorgestelde nieuwigheid (want deze naam mag *schierlijk*, met opzigt tot het schrijfgebruik, te regt dragen) is zekerlijk gelegen in de afleiding des woords van het oude *schiere*, 't welk in vroegere tijden hetzelfde bete-

(*) II. Deel, bladz. 633.

teekende, als *fchielijk.* Dus leest men bij MELIS STOKE, I. Boek, v. 96:

> Doe fende hi in den lande *fciere*
> Willebroerde.

IX. Boek, v. 1081:

> Dies fi hem berieden *fclere.*

en bij JAN VAN HEELU, aangehaald door HUYDECOPER op MELIS STOKE, III. Deel, bladz. 319.

> Sine lieden en merden niet,
> want fi waren bereet *fclere.*

Intusfchen is de opgegevene beteekenis van *fchiere* ganfchelijk verouderd, wordende *fchier* thans alleen gebruikt voor *bijna.* Wel verre dus, dat het volgende der afleiding eenig nut zou aanbrengen, baart zulks integendeel duisternis en verwarring, daar de beteekenis van *fchierlijk* met die, waarin *fchier* thans gebruikt wordt, volftrekt geene gemeenfchap heeft. Men houde zich dan aan het algemeene gebruik, 't welk, waarfchijnlijk om de meerdere gemakkelijkheid der uitfpraak, *fchielijk* voor *fchierlijk* gewild heeft.

Ook over *geenzins* of *geenszins*, *eenigzins* of *eenigszins*, *anderzins* of *anderszins* moeten wij hier met een woord fpreken. Men vindt hiervoor ook wel eens *geenfints*, *eenigfints*, *anderfints* gefchreven;

 doch

doch de laatste lettergreep is blijkbaar de tweede naamval van *zin*, en gevolgelijk moet de *z* de plaats der eerste *s* innemen, en komt de *t* geheel niet te pas. De vraag is alleen, of men achter *geen*, *eenig*, *ander*, even als achter *zin*, het teeken van den tweeden naamval plaatsen, of de *s* weglaten zal. Het laatste komt met de gewone uitspraak, het eerste met het thans aangenomen schrijfgebruik meest overeen, 't welk echter, ten aanzien van *eenigzins*, *anderzins*, minder eenparig is dan van *geenszins*. In *geenszins* derhalve komt het mij best voor de *s* te behouden; doch in *eenigzins*, *anderzins*, waar de *s* zich achter de *g* veel bezwaarlijker laat uitspreken, dan in *geenszins*, zie ik geene zwarigheid om dezelve, op het voetspoor van velen, weg te laten. Hetzelfde is het geval met *eensdeels* en *anderdeels*, waar de *s* altijd achter *een*, doch zelden achter *ander* geplaatst wordt. Dus schrijft men ook *oudtijds*, *eerstdaags*, niet *oudstijds*, *eerstsdaags*; doch integendeel *diestijds*, niet *dietijds*. Omtrent *alzins*, *allezins* of *alleszins*, alle welke schrijfwijzen meer of min in gebruik zijn, worde nog met één woord aangemerkt, dat die van *allezins*, onzes oordeels, verkieslijkst is, als met het doorgaande spraak- en schrijfgebruik meest overeenstemmende. In hetzelfde gevoelen schijnt de Heer WEILAND te staan; althans vindt men in zijn Woordenboek *allezins* opgeteekend.

§. 13.

noeg kennen, en wordt door WAGENAAR zeer natuurlijk afgeleid uit de oude spelling van *Amstelredam*. Het komt mij dus voor, dat de schaal hier vrij juist in evenwigt hangt, en er gevolgelijk geen andere grond ter beslissinge overschiet, dan welken het gezag van onzen grooten WAGENAAR ons aanbiedt, wien wij, om voldoende redenen, zoo wij meenen, dit regt in twijfelachtige gevallen hebben toegekend, en wiens voorgang, blijkens het te voren gezegde, de spelling van *Amsterdam* aanbeveelt.

De tweede bijzonderheid is de spelling van *regte*, *slinke hand*, *zijde*; of *regter*, *slinker hand*, *zijde*. De laatste schrijfwijze komt met het doorgaande gebruik van vroegeren en lateren tijd meest overeen, en wordt ook bevestigd door 't geen men in de dagelijksche zamenspreekinge hoort. Doch men brengt hiertegen in, dat die schrijfwijze ongerijmd is, als de woorden, *regte*, *slinke*, in den vergelijkenden trap plaatsende, welke men meent dat hier geheel ongepast is. Al ware dit zoo, zou het echter, onzes achtens, onraadzaam zijn, van een zoo langdurig en diep geworteld gebruik af te wijken. *Regte*, *slinke hand*, *regte*, *slinke zijde* zijn op zichzelve reeds zeer vreemd en stootend; doch hoe veel stootender wordt het, wanneer men van *den regten vleugel*, of van *een regt oog*, *een slink been* spreekt; om nu te zwijgen van de dubbelzinnigheid der eerste uitdrukking, welke men ook van den *bedoelden vleugel* zou kunnen opvatten? Doch wij behoeven hierop niet aan

om zich naar het tegenwoordig gemeen gebruik te voegen, maar, voornamelijk, om te nader te blijven bij de oude schrijfwijze van *Amstelredamme*. Hij verklaart echter de zulken, die liever *Amsteldam* schrijven, niet te willen veroordeelen, daar men op gelijken grond *Amsteldam* schijnt te mogen schrijven, als men *Schiedam*, niet *Schie-erdam*, *Edam*, niet *Ee-erdam* of *Y-erdam* zegt en schrijft (*). Sedert WAGENAARS tijd is *Amsteldam* meer algemeen in zwang gekomen; doch ik twijfel nogtans, of men, met den kundigen schrijver van het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, wel zonder bepaling zeggen kunne, dat *Amsteldam* meest in gebruik is. Van het spraakgebruik althans laat zich veeleer het tegendeel zeggen: en, wat het schrijfgebruik aangaat, hoewel vele achtbare schrijvers van den laatsten tijd *Amsteldam* spellen, zijn er echter ook mannen van naam, die *Amsterdam* behouden, als een HUISINGA BAKKER, STYL, BILDERDIJK en anderen. Het gebruik kan dus, mijns achtens, hier kwalijk beslissen; of, zoo er eenig overwigt plaats heeft, wordt dit voor de schrijfwijze van *Amsterdam* gevonden. En, wat andere gronden betreft, in *Amsteldam* valt zeker de zamenstelling van *Amstel* en *dam* duidelijker in het oog, dan in *Amsterdam*; doch ook dit laatste doet die zamenstelling klaar genoeg

(*) Zie WAGENAARS *Beschrijving van Amsterdam*, I. Stuk, bladz. 1. van de uitgave in fo.

noeg kennen, en wordt door WAGENAAR zeer natuurlijk afgeleid uit de oude ſpelling van *Amſtelredam*. Het komt mij dus voor, dat de ſchaal hier vrij juist in evenwigt hangt, en er gevolgelijk geen andere grond ter beſliſsinge overſchiet, dan welken het gezag van onzen grooten WAGENAAR ons aanbiedt, wien wij, om voldoende redenen, zoo wij meenen, dit regt in twijfelachtige gevallen hebben toegekend, en wiens voorgang, blijkens het te voren gezegde, de ſpelling van *Amſterdam* aanbeveelt.

De tweede bijzonderheid is de ſpelling van *regte, ſlinke hand, zijde;* of *regter, ſlinker hand, zijde.* De laatſte ſchrijfwijze komt met het doorgaande gebruik van vroegeren en lateren tijd meest overeen, en wordt ook bevestigd door 't geen men in de dagelijkſche zamenſprekinge hoort. Doch men brengt hiertegen in, dat die ſchrijfwijze ongerijmd is, als de woorden, *regte, ſlinke*, in den vergelijkenden trap plaatſende, welke men meent dat hier geheel ongepast is. Al ware dit zoo, zou het echter, onzes achtens, onraadzaam zijn, van een zoo langdurig en diep geworteld gebruik af te wijken. *Regte, ſlinke hand, regte, ſlinke zijde* zijn op zichzelve reeds zeer vreemd en ſtootend; doch hoe veel ſtootender wordt het, wanneer men van *den regten vleugel*, of van *een regt oog, een ſlink been* ſpreekt; om nu te zwijgen van de dubbelzinnigheid der eerſte uitdrukking, welke men ook van den *bedoelden vleugel* zou kunnen opvatten? Doch wij behoeven hierop niet aan

te dringen, daar de vergelijkende trap in *regter*, *flinker hand*, *zijde*, bij nader toezigt, verre van ongepast, veeleer zeer gepast blijkt te zijn. Immers heeft hierbij in der daad eene vergelijking plaats, daar het denkbeeld van *regter* tevens dat van *flinker*, en zoo omgekeerd, met zich voert. Dus spreekt men van *het meerder deel* in tegenstelling van *het minder*, van *de lagere klassen des volks* in tegenstelling van de *hoogere*, van eene *nadere verbindtenis* in tegenstelling van eene *vroegere*. Men zegt, *de weste*, *ooste wind waait*; maar daarentegen spreekt men van den *ooster*, *wester hoek*, of *gevel*, zekerlijk omdat het geen *een' ooster hoek*, of *gevel* heeft, te gelijk *een' wester* heeft, en zoo omgekeerd, en dus deze denkbeelden niet stellig, maar vergelijkend zijn. Het besluit hiervan is, dat de aangenomene schrijfwijze van *regter*, *flinker hand*, *zijde* enz. op goede gronden rust, en gevolgelijk, zoo om hare inwendige redelijkheid, als gemeenheid, alleen navolging verdient (*).

In de daad, *met de daad*, voor het meer gebruikelijke *in der daad*, *met der daad*, is, taalkundig beschouwd, voorzeker onberispelijk; doch waar-

toe

(*) Men vergelijke vooral de *Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*, VII. Deel, bladz. 308 — 313, alwaar het gezegde breeder ontwikkeld, en de aangenomene schrijfwijze door vele voorbeelden uit de Oudheid bevestigd wordt.

toe de verandering? Immers zegt en ſchrijft men algemeen, *in der ijl*, *in der haast*, *uit der mate*, *in der tijd*, *met der tijd* (*). Of zal men hiervoor *in de ijl*, *in de haast*, *uit de mate* ſchrijven? Dit zou waarlijk eene merkelijke onkunde van ons oude taalgebruik verraden, volgens 't welk onze meeſte voorzetſels den tweeden naamval beheerſchen. Zulks is blijkbaar in verſcheidene uitdrukkingen, welke voor bijwoorden gebezigd worden, als *in tijds*, *bij tijds*, *van ouds*, *ter naauwer nood*, *voor 's hands*, *achterbaks* (†), en in de ſpreekwijzen *binnen 's monds*, *tusſchen deks*, *buiten 's lands*, *ter goeder trouwe* en meer andere (§).

Daar te boven, gelijk eenige nieuwerwetſche taalmeesters voor *daarenboven* verkiezen te ſchrijven, zal ons niet lang bezig houden. Immers is er niets, dat voor deze nieuwigheid pleit. In *te boven gaan* is *te boven* afhankelijk van *gaan*, even als *te onder* en

(*) In de beide laatſte uitdrukkingen zullen misſchien sommigen, die *tijd* alleen voor mannelijk houden, eene taalfout meenen te ontdekken. Doch *tijd* werd oudtijds even zeer vrouwelijk als mannelijk gebezigd, zoo als te zien is uit HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst*, naar de laatſte uitgave van KLUIT. Zie ook HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 254 en 255.

(†) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op dit woord.

(§) Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 185.

en *te gronde*, in *te onder*, *te grondegaan*. *Daarenboven* staat gelijk met *daarentegen*, *daarentusschen*, 't welk bij KILIAAN voorkomt; en zal men nu ook *daar te tegen*, *daar te tusschen* schrijven (*)?

§. 14.

Over het gebruik der enkele s, *of van den zamengestelden klank van* sch *in sommige woorden.*

Daar het niet vreemd is, ten aanzien der voorgestelde bijzonderheid, ook anderzins keurige schrijvers te zien mistasten, zal het noodzakelijk zijn, daarover in deze Verhandeling ook met een enkel woord te spreken.

In de eerste plaats komt hier in aanmerking de onderscheidene schrijfwijze van sommige bijwoorden en bijvoegelijke naamwoorden. Dus vindt men *vergeefs*, als bijwoord, niet zelden *vergeefsch* geschreven; doch tegen de natuur des woords en den aard onzer tale. Wij hebben te voren, bladz. 223, reeds aangemerkt, dat *vergeefs*, even als vele andere onzer bijwoorden, eigenlijk een tweede naamval is. Als bijwoord derhalve vordert het eene enkele *s*; doch, als bijvoegelijk naamwoord, den zamengestelden klank van

(*) Vergelijk de *Algemeene Vaderl. Letteroefeningen* voor 1800, No. 1, bladz. 31. van het *Mengelwerk*.

van *sch*, als *vergeeffche moeite* en wat dies meer zij. Dus behoort men ook *dagelijks*, *hedendaags*, *ginds*, *regts*, *links*, in den zin van bijwoorden, met eene enkele *s* te fchrijven, als eigenlijk tweede naamvallen zijnde van de onderfcheidene bijvoegelijke of zelfftandige naamwoorden, waarvan zij komen; doch diezelfde woorden, als bijvoegelijke gebezigd, vereifchen de *sch*. Deze uitgang namelijk, bij verkorting voor *isch*, is bij ons een zeer gemeenzame uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, het zij van andere bijvoegelijke, het zij van zelfftandige naamwoorden afkomftig, als *grootsch* van *groot*, *trotsch* van *trots* (*hoogmoed*), *aardsch* van *aarde*, *Haarlemsch* van *Haarlem*, *Amfterdamsch* van *Amfterdam* en honderd andere. Men vindt hiervoor, vooral bij vroegere fchrijvers, in de verbuiging wel eens, overeenkomftig de dagelijkfche uitfpraak, *aardfe*, *grootfe*; doch deze fchikking naar de fpreektaal werd in den fchrijfftijl, federt lang, met regt verworpen.

Ten tweede komt de uitgang van fommige werkwoorden op *fen* of *fchen* in aanmerking. Ook hieromtrent hebben wel eens misflagen plaats. Dus is het niet zonder voorbeeld, dat *befliſfchen* met *sch*, in ftede van met de enkele *s*, *beflisfen*, gefchreven wordt. De laatfte fchrijfwijze nogtans wordt door den ftandvastigen voorgang der achtbaarfte fchrijveren van vroegeren en lateren tijd gevorderd, gelijk te zien is uit de voorbeelden van *flisfen*, door

HUYDECOPER, schoon tot een ander oogmerk, bijgebragt (*).

Ten aanzien van *kussen* of *kusschen*, is de voorgang der beste schrijveren niet even eenparig en beslissend. Van beide schrijfwijzen laten zich achtbare voorbeelden bijbrengen; doch de meerderheid pleit, zoo ik meene, stellig voor de enkele *s*, gelijk WEILAND het woord ook in zijn *Woordenboek* heeft opgeteekend (†). Het spreekt van zelf, dat men dan ook het zelfstandig naamwoord *kus*, niet *kusch*, moet schrijven.

Een soortgelijk verschil heeft plaats omtrent *bruischen* of *bruisen*. Het eerste treft men ook bij goede schrijvers wel eens aan, waartoe waarschijnlijk de overeenkomst van *ruischen*, *druischen* aanleiding gaf; doch de laatste schrijfwijze wordt door den voorgang der keurigste schrijveren van vroegeren en lateren tijd bevestigd (§). Zij, die hier *bruizen* met

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 310—313.

(†) Zie eenige voorbeelden van *kussen* tot een ander oogmerk bijeengebragt in de *Bijdragen*, II. Deel, bladz. 30—35, en in HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 26—29, uit welke plaats men zien zal, dat die taalkenner *kussen* schrijft. Dezelfde schrijfwijze ontmoet men ook bij KILIAAN en bij de overzetters van den *Staten Bijbel*.

(§) *Bruisen* wordt alleen door KILIAAN opgeteekend. Dezelfde schrijfwijze hebben ook onze Bijbelvertalers altijd ge-

met eene *z* schrijven, geven geen acht op de blijkbare scherpheid van klank, welke in dit woord bij de uitspraak wordt waargenomen, en welke den kundigen WEILAND in zijn *Woordenboek* te regt *bruisen* heeft doen opteekenen.

Van *blussen* of *blusschen* moet hier insgelijks met een woord gesproken worden. De eerste schrijfwijze komt enkele malen voor; doch de laatste, welke reeds bij KILIAAN gevonden wordt, is door het algemeene gebruik gewettigd. Voor deze pleit ook de waarschijnlijke afleiding des woords, volgens welke het, met voortzetting der *b* en verwisseling der *e* in *u*, van welke verwisseling wij te voren voorbeelden hebben bijgebragt, van *lesschen* afkomstig is. KILIAAN heeft ook *blesschen* (*).

Eindelijk moet het onderscheid tusschen *wassen* (*crescere*) en *wasschen* (*lavare*) hier nog vermeld worden. Het eerste wordt ook wel eens, bij verzinning, *wasschen* geschreven; doch de eenparige voorgang der netste schrijveren stelt de waarheid der voorgedragene onderscheiding buiten allen twijfel. Ook de naauwkeurige KILIAAN bevestigt dezelve in zijn *Woordenboek*. Dat *was* (*cera*), zonder achtervoeging der *ch*, geschreven moet worden, zal naauwelijks melding behoeven. De onderrigtingen,

wel-

gevolgd. Bij VONDEL vind ik doorgaans *bruizen* geschreven. Zie zijne *Poëzij*, I. Deel, bladz. 70 en 151.

(*) Zie het *Woordenboek* van WEILAND op *blusschen*.

welke men voorts omtrent dit onderwerp nog mogt verlangen, kan men in het *Woordenboek voor de spelling* vinden.

§. 15.

Over de inlasſching der t *in eenige zelfſtandige naamwoorden, en andere woorden.*

Wij gaan thans over ter overweging van eenige invoegingen, welke het gebruik ter bevordering der welluidendheid en gemakkelijkheid van uitſpraak heeft ingevoerd. Dat ſoortgelijke invoegingen met het oogmerk der tale zeer wel beſtaanbaar, en daarvan in alle talen voorbeelden te vinden zijn, hebben wij in de eerſte Afdeeling dezer Verhandeling reeds opgemerkt, en elders breeder betoogd (*). Hier zullen wij derhalve alleen onderzoeken moeten, in welke gevallen het gebruik en de regelmaat onzer tale dezelve eiſchen, of verbieden. Bij dit onderzoek zal de invoeging der *t* in de eerſte plaats onze aandacht tot zich trekken.

De *t* wordt onder ons meermalen, ter onderſteuning der uitſpraak, aangenomen, zoo als blijkt uit *allenthalve*, *mijnenthalve*, *uwenthalve*, *mijnentwege*, *uwentwege*. Doch bijzonder doet zich de bedoelde

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, I. Afdeeling,

doelde inlasſching voor in de zelfſtandige naamwoorden *verbindtenis*, *beeldtenis*, *bekentenis*, *erkentenis*, *geſteltenis*, *ontſteltenis*, *ontſtentenis*, alle woorden, welker ſchrijfwijze door het gebruik zoodanig gevestigd is, dat men, zonder der tale geweld aan te doen, daarvan niet kan afwijken (*). Desniettegenſtaande zijn ſommigen, ſedert eenigen tijd, begonnen, met verwerping der *t*, *gebeurenis* voor *gebeurtenis*, te ſchrijven, voorzeker om daardoor de ſchrijfwijze van dat woord tot de regelmaat van *geſchiedenis*, *belijdenis*, *gelijkenis*, *behoudenis* enz. te rug te brengen. Doch wie, die de aangevoerde zelfſtandige naamwoorden op *nis*, welke allen de *t* hebben, gade ſlaat, zal niet eene ſchrijfwijze afkeuren, welke met het algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, 't welk *gebeurtenis* verkiest, zoo zeer ſtrijdig is? Hierbij komt nog, dat *gebeurtenis* eigenlijk ſchijnt gelijk te ſtaan met *beloftenis*, *geloftenis*, *gedachtenis*, welke het naast afkomſtig zijn van de zelfſtandige naamwoorden *belofte*, *gelofte*, *gedachte*. Immers kan *gebeurtenis* op dezelfde wijze afgeleid worden van het oude zelfſtandige naamwoord *gebeurte*, 't welk nog bij KILIAAN is opgeteekend. Verkiest men dus *gebeurenis* te ſchrijven, men ſchrijve insgelijks *belovenis*, *gelovenis*, of liever men behoude *gebeur-*

(*) Zie de aangehaalde *Verhandeling*, I. Afdeeling, II. Hoofdſtuk, § 3.

beurtenis, gelijk men algemeen *beloftenis*, *geloftenis* schrijft.

Met meer gronds wordt, onzes oordeels, de *t* verworpen in eenige andere woorden, waarin de gemeene uitspraak dezelve insgelijks doet hooren, met name in *ordentlijk*, *opentlijk*, *wezentlijk*, *namentlijk*, *gezamentlijk*, *om mijnentwil*, *om uwentwil* en meer dergelijken. Het eerste woord is, door de inlassching der *t*, tot *ordentelijk* verbasterd, en heeft alzoo, tegen de eigenschap van echt Nederduitsche woorden, den klemtoon op het onzakelijke deel of den uitgang ontvangen. Met regt derhalve heeft de groote HUYDECOPER zich op het nadrukkelijkst tegen eene schrijfwijze verzet, door welke eene der fraaiste eigenschappen onzer tale, van namelijk den klemtoon nimmer anders dan op het zakelijke deel der woorden aan te nemen, verdonkerd wordt (*). Ook zijn alle nette schrijvers na dien tijd hem in de spelling van *ordelijk* of *ordenlijk* gevolgd, en wij twijfelen geenszins, of ieder zal zich gereedelijk naar dezen voorgang schikken.

Vraagt men, welke der beide voorgestelde schrijfwijzen ons verkieslijkst dunke, zoo diene tot antwoord, dat die van *ordelijk*, onzes achtens, de voorkeur verdient, als met het tegenwoordige gebruik

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 350—352.

bruik meest overeenſtemmende, 't welk *orde*, niet *orden*, wil geſchreven hebben (*). Het is waar, gelijk HUYDECOPER ter aangehaalder plaatſe heeft opgemerkt, *orden* komt met den voorgang der Ouden beter overeen, en wordt ook door de werkwoorden *ordenen*, *verordenen* bevestigd; doch tegen het eerſte kan te regt worden aangemerkt, dat niet het gebruik der Oudheid, maar het thans algemeene gebruik, zoo tegen hetzelve geene gewigtige gronden pleiten, de ſpelling moet regelen. En wat het laatſte aangaat, 't welk het gebruik der Oudheid zeer ſchijnt aan te prijzen, hiertegen merken wij aan, dat er meer voorbeelden zijn van de inlasſching der *n* in afgeleide woorden, zonder dat dezelve zich in het grondwoord vertoont. Men denke aan *havenen* (reinigen) van *have* (bezitting), aan *redenen*, *redeneren*, van *rede* (*ſermo*), gelijk dit woord reeds ten tijde van KILIAAN geſchreven werd, en nog in onze dagen geſchreven wordt.

Opentlijk en *wezenlijk* zijn door het ſchrijfgebruik ſchier geheel verworpen, en worden alleen in de

(*) Er zijn er die *orde* (rang) en *orden* (waardigheid) onderſcheiden; doch deze onderſcheiding, in zich zelve willekeurig, is door het gebruik niet genoeg gevestigd, om ter navolginge te worden aangeprezen. Die tusſchen *rede* (*ratio* en *oratio*) en *reden* (*ratio*, *cauſſa*) is vrij algemeen en daarom door ons gevolgd. Zie KLUIT op HOOGSTRATENS *Geſlachtlijst* bij de woorden *rede* en *zegen*.

de dagelijksche zamenspreking gehoord, zoo dat wij vertrouwen, dat niet ligt iemand daaraan, boven *openlijk*, *wezenlijk*, de voorkeur zal geven. — Voor *namentlijk* schrijven de meeste schrijvers sedert een geruimen tijd *namelijk*, 't welk reeds bij KILIAAN voorkomt, en door ons ter navolginge wordt aanbevolen. — Zoo behoort ook *gezamentlijk* meer tot het spraak- dan schrijfgebruik, welk laatste *gezamelijk* of *gezamenlijk* geschreven wil hebben. Welke dezer beide schrijfwijzen men kieze, is vrij onverschillig; de tweede is misschien eenigzins algemeener, en verdient uit dien hoofde de voorkeur. — Wat eindelijk de uitdrukkingen *om mijnentwil*, *om uwentwil* aangaat, uit het geen HUYDECOPER daaromtrent heeft aangeteekend, blijkt, dat de *t* in dezelve alleen in eene bedorvene uitspraak haren oorsprong heeft, en door het gebruik der meeste achtbare schrijveren verworpen wordt (*).

§. 16.

Over de invoeging der d *in sommige zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden.*

De inlassching der *d* vordert thans onze aandacht. Deze is in verscheidene woorden door het gebruik zoo zeer gevestigd, dat niemand het beproeven zal, die

(*) Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, II. Deel, bladz. 345 en 346.

die letter daaruit te verbannen! Dus zegt en schrijft men algemeen *meerder* voor *meerer*, *diender* voor *diener*, *eerder* voor *eerer*, *deurwaarder* voor *deurwaarer*, *tweederlei*, *driederlei* enz. voor *tweeërlei*, *drieërlei*. De *d* vertoont zich ook in *minder* voor *minner*, *boender* voor *boener* van *boenen*; *kelder* voor *keller* van het Latijnsche *cella*; *donder* voor *donner* van het Fransche *tonnerre* of het Latijnsche *tonitru*, *helder* voor *heller* van *hel*; *verder* voor *verrer* van *ver*; in alle welke woorden de *d*, alleen welluidendheidshalve, hare plaats heeft verkregen. Het blijkt dus hieruit, dat ons taalgebruik genegen is de *d*, tot veraangenaming en ondersteuning der uitspraak, in zelfstandige naamwoorden op *er*, en den vergrootenden trap der bijvoegelijke naamwoorden aan te nemen. Wat reden dan valt er uit te denken, om met sommigen die inlassching te verwerpen in alle woorden, waarin het gebruik dezelve niet onveranderlijk gevestigd heeft, en *hoorer*, *zuurer*, *zwaarer*, in stede van *hoorder*, *zuurder*, *zwaarder*, te schrijven? Immers kan men billijker wijze niet weigeren der welluidendheid toe te geven, daar dezelve niet slechts in andere beschaafde talen groot gezag heeft over de spelling, maar ook bijzonderlijk in de vestiging van ons taalgebruik zeer is in acht genomen (*). Of zeggen zij misschien, dat *hoorder*, *zuur-*

(*) Zie hieromtrent mijne *bekroonde Verhandeling*, I. Afdeeling II. Hoofdstuk, §. 2 en 3.

zuurder, *zwaarder* voor hun gehoor geene meerdere welluidendheid heeft, dan *hoorer*, *zurer*, *zwarer?* Maar de beslissing over het wel of kwalijk luidende komt niet aan bijzondere persoonen, maar aan de groote meerderheid der sprekenden en schrijvenden toe; en deze houdt onbetwistbaar *hoorder*, *zwaarder*, *zuurder* voor welluidender, dan *hoorer*, *zwarer*, *zurer*. Wat eindelijk de zwarigheid betreft, door sommigen geopperd, dat men, de *d* achter de *r* plaatsende en dus *boorder*, als zelfstandig naamwoord van *boren* zoo wel als van *boorden*, schrijvende, de afleiding der woorden somwijlen onzeker maakt; deze zwarigheid geldt slechts omtrent een enkel woord, en is ook daarom van gering belang, omdat het verband doorgaans alle onzekerheid zal buiten sluiten. Andere bedenkingen van mindere waarde gaan wij met stilzwijgen voorbij, als welke hare eigene wederlegging met zich voeren. Het eenige derhalve, 't welk ons te onderzoeken staat, is, wanneer het gebruik de bedoelde inlassching der *d* vordere. — Uit het boven gezegde blijkt reeds, dat wij die inlassching, ter voldoening aan het algemeene gebruik, noodzakelijk achten, wanneer de uitgang *er*, in zelfstandige naamwoorden of den vergrootenden trap van bijvoegelijke naamwoorden, achter de *r* komt, als *hoorder*, *regeerder*, *huurder*, *zwaarder*, *klaarder*, *vruchtbaarder* enz. Wij hebben zulks bij eene andere gelegenheid door voorbeelden, uit schrijvers van onderscheidenen leeftijd bijeengebragt, bevestigd,

waar-

waartoe wij, kortheidshalve, den lezer verwijzen (*). Doch in die zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden, welke den uitgang *er* achter de *l* of *n* aannemen, wordt de bedoelde inlassching door het gebruik der meerderheid verboden. Het is waar, dat men in de dagelijksche uitspraak ook hier niet zelden de invoeging der *d* opmerkt, als *snelder*, *bewoonder*, *dunder*, *kleinder* enz.; doch de raadpleging van het schrijfgebruik, waaruit de beschaafde uitspraak veiligst kan worden opgemaakt, leert ons, dat de meerderheid onzer achtbaarste schrijveren de *d* hier voor overtollig houdt. Ook dit hebben wij, bij eene andere gelegenheid, door voorbeelden bevestigd, welke het ons onnoodig voorkomt hier te herhalen (†). Wij dragen dus als een' algemeenen regel voor, dat men zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, op *er* achter *l* of *n* uitgaande, zonder *d* behoort te schrijven, b. v., *speler*, *sneller*, *edeler*, *weldoener*, *inwoner*, *dunner*, *kleiner* enz., met uitzondering alleen van die woorden, waarin het gebruik die inlassching stellig geboden heeft, en welke aan ieder genoeg bekend zijn.

(*) Zie mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling; II. Hoofdstuk, §. 2.

(†) Zie mijne *Prijsverhandeling*, t. a. p. §. 3.

§. 17.

Over de inlasfching der e *in zelfftandige en bijvoegelijke naamwoorden.*

Wij zijn thans tot eene bijzonderheid gevorderd, welke op de welluidendheid grooten invloed heeft, de inlasfching namelijk der zachte *e* in zelfftandige naamwoorden op *nis* en bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos*. Op zich zelve kan deze inlasfching niet anders, dan als regelmatig en met den aard onzer tale geheel overeenkomftig, befchouwd worden. Immers vinden wij de zachte *e*, waarop oudtijds, gelijk deskundigen bekend is, alle onze zelfftandige naamwoorden eindigden (*), in zeer vele woorden welluidendheidshalve ingevoegd, met name in die, welke op *ling*, *nis* en *aar* eindigen, als *vreemdeling*, *kweekeling*, *muiteling*, *ambtenaar*, *tollenaar*, *lesfenaar*, *geheimenis*, *groetenis*, *getuigenis* en zeer vele andere. Doch, niettegenftaande de invoeging der zachte *e* met den aard en de regelmaat onzer tale zoo volkomen ftrookt, hebben echter sommigen, federt eenigen tijd, dezelve uit de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* of *loos*, ja zelfs uit eenige zelf-

(*) Zie de *Nieuwe Bijdragen*, I. Deel, bladz. 309. en volg. en *den brief van* A. VERWER *aan Prof.* RELAND, in de aanteekening aangehaald.

zelfstandige naamwoorden op *nis* getracht te verbannen, en alzoo, tegen de natuur der tale aan, welke op welluidendheid grootelijks gezet is, en tot merkelijke verachtering van hare beschaafdheid, eene onaangename botsing van medeklinkers te weeg gebragt. Wie toch is er, die in *erflijk* voor *erffelijk*, *noodzaaklijk* voor *noodzakelijk*, *volmaaktlijk* voor *volmaaktelijk*, *kostlijk* voor *kostelijk* en meer dergelijken niet eenen zeer aanstootelijken wanklank bespeurt? — Voor de verbanning der zachte *e* uit zelfstandige naamwoorden op *nis* valt geheel geene reden uit te denken. Immers is het geenszins twijfelachtig, of het algemeene gebruik hier stellig de invoeging der *e* vordere, gelijk die invoeging ook door de regelmaat der overige woorden op *nis* vereischt wordt. Waarom dan zou men *erkendnis*, *bekendnis* (*) voor *erkentenis*, *bekentenis*, *droefnis* voor *droefenis*, *begraafnis* voor *begrafenis*, *beeldnis* voor *beeldtenis* schrijven? Ik zie waarlijk hiertoe geene meer-

(*) Deze schrijfwijze steunt op de onderstelling, dat *bekentenis*, *erkentenis* van de deelwoorden *bekend*, *erkend* afkomstig zijn. Doch deze afleiding komt mij bedenkelijk voor; althans geloof ik, dat men met even veel gronds de genoemde woorden van *bekennen* *erkennen* kan afleiden, gelijk *verbindtenis*, *belijdenis* duidelijk van *verbinden*, *belijden* hunnen oorsprong hebben, zoo dat *bekentenis*, *erkentenis* eigenlijk zijn zou voor *bekennenis*, *erkennenis*.

meedere reden, dan om *belijdnis*, *geschiednis*, *geheimnis*, *geheugnis*, voor *belijdenis*, *geschiedenis*, *geheimenis*, *geheugenis* enz. te schrijven. Wil men derhalve niet alle taaleigen omverre stooten, en ten laatste de gansche taal eene andere gedaante doen aannemen, zoo houde men zich aan die schrijfwijze, welke door het gebruik van vroegeren en lateren tijd gevestigd is, en late de *e* in de woorden op *nis* hare plaatse behouden. Voor de weglating der *e* in de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos* is eenige reden uit te denken, voor zoo verre het gebruik omtrent deze invoeging minder eenparig is, en het uit dien hoofde bezwaarlijk valt daaromtrent vaste bepalingen te maken. Men heeft dus begrepen de eenparigheid best te kunnen uitwerken, door de *e* geheel te verbannen. Doch wie erkent niet, dat dit in waarheid heeten mag den Gordiaanschen knoop door te hakken? Het is waar, dat onze beste schrijvers, als alleen door een donker gevoel van welluidendheid geleid wordende, daaromtrent noch onderling eenstemmig, noch aan zich zelven volkomen gelijk zijn, en deze oneenparigheid de vaststelling van doorgaande regelen moeijelijk maakt; doch ik geloof tevens, dat die vaststelling mogelijk wordt, wanneer men op de regelmaat der tale en het achtbare gebruik naar eisch acht geeft. Wij zullen deze, ten aanzien der onderscheidene woorden, welke op *lijk* of *loos* uitgaan, kortelijk voorstellen,

en

en daaruit de beslissing van derzelver schrijfwijze, het zij met, het zij zonder de zachte *e*, ontleenen.

De woorden, welke met de *b*, of hare scherpere nabuur *p*, op *l* stuiten, vereischen, zoo om de regelmaat van *schepeling* en dergelijken, als uit hoofde van het vrij algemeene gebruik der beste schrijveren, de zachte *e*, bij welker weglating eene merkelijke wanluidendheid geboren wordt. Men schrijve dus *hebbelijk*, *hopeloos*, *scherpelijk* enz.

Het gezegde is insgelijks ten volle toepasselijk op die woorden, waarin de *d*, of de verwantschapte scherpere *t* op de *l* stuit. Ook hier pleit elks gevoel van welluidendheid, niet min dan de regelmaat van *vondeling*, *vreemdeling*, *bezetteling*, en het doorgaande spraak- en schrijfgebruik, voor de inlassching der zachte *e*: weshalve wij niet aarzelen het schrijven van *dadelijk*, *deugdelijk*, *vastelijk* enz., als een' vastgaanden regel, aan te bevelen.

Niet even stellig beslist het gebruik omtrent de invoeging der zachte *e* in die bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden, waarin de *f* den uitgang *lijk* of *loos* voorafgaat. Wanneer wij echter ons gehoor raadplegen, doet zich in die woorden, bij de weglating der *e*, eene merkelijke wanluidendheid voor. Het komt ons derhalve verkieslijkst voor dezelve ook hier in te lasschen, te meer daar die inlassching met den aard en de regelmaat der

tale (*) volkomen ſtrookt, en door het achtbare ſchrijfgebruik, meer dan de weglating, begunſtigd wordt, gelijk wij bij eene andere gelegenheid door voorbeelden bewezen hebben. Men ſchrijve dus *loffelijk*, *liefelijk*, *ſterfelijk*, *erfelijk*, *verderfelijk* (†).

Het ſtraks bijgebragte geldt insgelijks omtrent woorden, welker zakelijk deel, op *g* eindigende, den uitgang *lijk* of *loos* ontvangt. De beste ſchrijvers voegen in deze, vooral in langere woorden, als *behaaglijk*, *verdraaglijk*, de zachte *e* niet altijd in. Daar echter de voorbeelden van invoeging talrijker zijn, dan die van weglating, en vooral de achtgeving op het gewone ſpraakgebruik ons leert, dat de *e* hier wel degelijk door de meerderheid geoordeeld wordt

(*) Men denke hier aan *erfenis*, *begrafenis*, *hoveling* *ſterveling* enz.

(†) Er zijn er, die in de drie laatstgemelde en meer dergelijke woorden de *f* verdubbelen. Doch de tweede *f* is hier geheel overtollig, en wordt door de netſte en zuiverſte ſchrijvers altijd weggelaten. Maar niet even eenparig is hunne voorgang in het plaatſen der enkele of dubbele *f* in woorden, waarin de lange *a* of *e* die letter voorafgaat, als *grafelijk* of *graaffelijk*, *begrafenis* of *begraaffenis*, *vergefelijk* of *vergeeffelijk* en dergelijke. Let men op de doorgaande ſchrijfwijze van *twijfelen*, *oefenen*, *weifelen*, *liefelijk* met eene enkele *f*, zoo ſchijnt men de eerst voorgeſtelde ſpelling te moeten volgen. Doch deze

vol-

wordt de welluidendheid te bevorderen, daar boven-dien de aard en regelmaat der tale (*) ons in gevallen, waaromtrent eenige twijfel plaats heeft, veeleer tot de aanneming, dan tot de verbanning der *e* raden, zoo zie ik geene zwarigheid, om ook in de bedoelde woorden de algemeene invoeging der *e*, en dus het schrijven van *strengelijk*, *bedriegelijk*, *genoegelijk*, *dragelijk*, *mogelijk* enz. aan te prijzen.

Ook in woorden. waarin de twee- of drieklank *aai* of *oei* den uitgang *lijk* vooropgaat, als *fraaijelijk*, *moeijelijk*, en dergelijke, achte ik het verkieslijkst de zachte *e* in te voegen. Het is waar, dat het schrijfgebruik hier weifelend is en geenen vasten grond ter beslissinge aanbiedt; doch genoeg is het, dat hetzelve die invoeging niet verbiedt, om aan de beschaafde uitspraak, welke hier vrij duidelijk de *e* laat hooren, toe te geven. En in der daad, wie

voldoet, mijns oordeels, niet volkomen aan de uitspraak, bijzonderlijk in het woord *vergefelijk*, 't welk, met ééne *f* geschreven, een vreemd voorkomen verkrijgt. In deze onzekerheid, wat men te kiezen hebbe, zou ik liefst eenen middelweg inslaan, en *grafelijk*, *begrafenis* met eene enkele *f* schrijven, doch in *vergeeflijk*, waar de *e* achter de *f* bij de uitspraak naauwelijks wordt opgemerkt, dezelve geheel weglaten, en het woord op de voorgestelde wijze schrijven.

(*) Hier komen bijzonderlijk in aanmerking de woorden *geheugenis*, *getuigenis*, *jongeling*, *zuigeling*, *oogelijn*.

wie erkent niet, dat door hare invoeging de overgang van de eerste of voorlaatste lettergreep op de laatste gemakkelijker wordt? Om deze reden ook heeft het gebruik gewild, dat men *vermoeijenis*, niet *vermoeinis*, schrijve. Desgelijks zal men niet aarzelen *vrijelijk*, niet *vrijlijk*. van *vrij*, te schrijven, gelijk dus het gebruik *vrijeling*, niet *vrijling*, heeft vastgesteld.

De woorden, waarin de *k*, als sluitletter van een zakelijk deel, op den uitgang *lijk* of *loos* stuit, vorderen thans onze aandacht. Zoo ergens, hier voorzeker is de inlasching der zachte *e* aan geene bedenking onderhevig. Immers stemt het algemeene spraak- en schrijfgebruik met elks gevoel van welluidendheid te zamen, om die inlasching in de bedoelde woorden voor noodzakelijk te verklaren. Men houde zich dus, met de groote meerderheid der achtbaarste schrijveren, aan de spelling van *bedenkelijk*, *gebruikelijk*, *gemakkelijk*, en welke woorden meer tot deze klasse behooren.

Ook de woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* achter eene lettergreep, op *m* eindigende, aannemen, zullen ons niet lang bezig houden. In deze toch wordt de invoeging der zachte *e* insgelijks door de meerderheid der sprekenden en schrijvenden gevorderd, gelijk dezelve ook plaats heeft in de woorden *aankomeling*, *afstammeling*, en dergelijke. Men schrijve dus bestendig *namelijk*, *heimelijk*, *aannemelijk*, enz.

Niet

Niet even gemakkelijk valt de beslissing omtrent die woorden, welke den uitgang *lijk* of *loos* hebben achter eene zakelijke lettergreep, op *n* eindigende. Immers, zijn er vele dezer woorden, welke, overeenkomstig het doorgaande spraak- en schrijfgebruik, de *e* vereischen, er zijn daarentegen andere, die dezelve, overeenkomstig dat zelfde gebruik, verwerpen. Tot de eerste soort behooren de woorden *mannelijk*, *minnelijk*, *zinnelijk*, *zinneloos*, en dergelijke, tot de laatste *aanzienlijk*, *gewoonlijk*, *doenlijk*, en meer andere. Zal men nu, ter vereffening hiervan, de *e* overal invoegen, of dezelve overal verwerpen? Hoewel van deze uitersten, welke beide even zeer tegen het gebruik aanloopen, het eerste mij verkieslijkst zou voorkomen, geloof ik echter, dat men tot geen van beide zijne toevlugt behoeft te nemen. Wat zwarigheid toch heeft het in, de onderscheiding te volgen, welke ons door het gebruik wordt aan de hand gegeven? Immers zijn de beide straks gemelde klassen van woorden wezenlijk verschillend, daar de eerste met eene korte en scherpe, de laatste met eene lange en slepende lettergreep op den uitgang *lijk* of *loos* sluiten. Men schrijve dus *mannelijk*, *minnelijk*, *kennelijk*, met inlassching, maar daarentegen *aanzienlijk*, *alleenlijk*, *gewoonlijk*, met weglating der zachte *e*.

Omtrent de woorden, welke de *r* voor den uitgang *lijk* of *loos* hebben, zij alleen met een enkel woord aangemerkt, dat deze, overeenkomstig het al-

algemeene ſpraak- en ſchrijfgebruik, de zachte *e* niet behoeven, gelijk dezelve mede in *keurling*, *huurling*, *leerling*, en in de woorden op *nis*, als *ſtoornis* enz. niet geplaatst wordt. De Dichters voegen ſomwijlen, wel is waar, ook in deze woorden de zachte *e* tusſchen in; doch, daar deze zich de vrijheid hebben voorbehouden, om dezelve in woorden, welke haar kunnen aannemen, naar vereisch der maat, al of niet te plaatſen, kan hun gezag in dit opzigt niet beſlisſen.

De woorden, welke den uitgang *lijk* achter de *s* hebben, vorderen de invoeging der zachte *e* niet even ſtellig als vele andere. Het gebruik der beste ſchrijveren is hier weifelend, vooral in die, welke voor de *s* geenen anderen medeklinker hebben, als *wijslijk* of *wijsſelijk*, *vreeslijk* of *vreesſelijk*. Intusſchen ben ik van gevoelen, dat het raadzaamst is dezelve ook hier in te voegen, zoo om de geneigdheid onzer tale tot de aanneming der zachte *e*, als omdat de uitſpraak dezelve in vele woorden zeer duidelijk, in alle meer of min doet hooren, en het ſchrijfgebruik althans het tegendeel niet gebiedt. Alleen geloof ik, dat, overeenkomſtig het ſpraak- en ſchrijfgebruik, de woorden *geneeslijk*, *verkieslijk* hiervan moeten uitgezonderd worden.

Wij zijn thans gevorderd tot die woorden, in welke de *s* met de *ch* voor den uitgang *lijk* vereenigd is. Hier kan de invoeging der zachte *e*, mijns bedunkens, niet worden in twijfel getrokken. Niet

al-

alleen toch is de zachte *e* hier noodzakelijk, om de wanluidendheid voor te komen, welke door de botsing van zoo vele medeklinkeren ontstaan moet, en de gemelde woorden zuiver, dat is, met bescheidenlijke uitdrukking van den zamengestelden klank der *sch*, te kunnen uitspreken, maar de invoeging dier letter wordt ook door den voorgang der beste schrijveren stellig geboden. Men schrijve dus *heusche-lijk*, *menschelijk*, *vleeschelijk* enz.

De woorden eindelijk, waarin de *w*, volgens de tegenwoordige schrijfwijze, de *l* vooropgaat, worden insgelijks best met de zachte *e* geschreven. Dit toch komt mij voor, zoo met den voorgang der beste schrijveren, en de beschaafde uitspraak, als met de regelmaat van *nieuweling*, *vertrouweling*, *huwelijk* meest overeen te stemmen. In gevolge hiervan schrijve men *getrouwelijk*, *gruwelijk*, *nieuwelijk*, *vrouwelijk* enz. (*).

Ten besluite voegen wij hier nog de aanmerking bij, dat, gelijk de dichter natuurlijk aan de voorgestelde bepalingen niet gehouden is, zoo ook de redenaar daarvan somwijlen mag afwijken, wanneer de zamenvoeging zijner woorden, en in 't bijzonder de aard der voorgestelde denkbeelden eene stevigheid en sterk-

(*) Zie verder over de inlasching der zachte *e* mijne *Prijsverhandeling*, II. Afdeeling, III. Hoofdstuk, alwaar het hier kortelijk voorgestelde breeder ontvouwd en door voorbeelden bevestigd is.

ſterkte van uitſpraak vordert, welke de invoeging der zachte *e* niet gedoogt. Immers lijdt het geenen twijfel, dat eene al te groote gezetheid op het regelmatige ſomwijlen voor de welſprekendheid zoo wel als de dichtkunst ſchadelijk is. Vergelijk eene aanteekening op mijne Verhandeling *over den rijkdom en de voortreffelijkheid der Nederduitſche taal*, in het V. D. van de *Werken der Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde*, bladz. 142—144.

§. 18.

Over de ſpelling van woorden, welke uit andere talen ontleend zijn.

Ons ſchiet nog overig, omtrent de ſpelling van woorden, welke uit vreemde talen ontleend zijn, eene en andere aanmerking in het midden te brengen, ten einde het verſchil, 't welk omtrent de ſpelling van verſcheidene dier woorden plaats heeft, zoo veel mogelijk te vereffenen. Wij moeten, om hierin wel te ſlagen, bovenal de ſoorten der bedoelde woorden naauwkeurig onderſcheiden. Er zijn, namelijk, van dezelve twee hoofdſoorten, waarvan de eerſte zoodanige woorden behelst, welke, offchoon van uitheemſchen oorſprong zijnde, echter door veelvuldig en langdurig gebruik, als 't ware, het burgerregt verkregen hebben en voor Nederduitſche

kun-

kunnen gelden. Tot de tweede hoofdfoort behooren de eigenlijk gezegde vreemde woorden, welke, als in onze taal niet zijnde ingelijfd, terftond hunnen uitheemfchen oorfprong verraden. Eindelijk zijn er nog andere woorden, welke tusfchen deze beide hoofdfoorten in ftaan, die, namelijk, waaromtrent het eenigermate onzeker is, of men dezelve, als der taal reeds werkelijk toegeëigend, dan als vreemde woorden, te befchouwen hebbe. Daar die onzekerheid de voorname oorzaak is van het verfchil van fpelling, 't welk in deze woorden plaats heeft, zal het noodig zijn, dat wij dezelve, zoo veel mogelijk, trachten weg te nemen. Laat ons nu zien, wat eene gezonde taalkunde in 't gemeen, en het Nederduitsch fpraakgebruik in 't bijzonder ons, met betrekking tot de opgegevene foorten, leere.

Hoewel onze taal met weinige andere het voorregt heeft van eene oorfpronkelijke taal te zijn, heeft zij echter, deels uit behoefte, deels uit andere oorzaken, verfcheidene woorden ontleend uit de talen van zulke volkeren, met welke onze voorvaders gemeenfchap hadden. Tot deze woorden behooren, bij voorbeeld, *kerker*, *kasteel*, *paleis*, *lantaarn*, *bisfchop*, *leek*, *kamer*, *tafel*, *tempel*, *wijn*, *klooster*, *troon*, *engel*, *kanaal*, *diaken*, *predikant* en honderd andere. Deze en foortgelijke woorden, eens in de taal aangenomen, werden natuurlijk in de uitfpraak naar den Nederduitfchen tongval gebogen, en met zulke enkele en zamengevoegde klan

klanken geschreven, als in het Nederduitsch gebruikelijk waren. Eensdeels was de gemakkelijkheid hiervan oorzaak, anderdeels het besef, hoe wanvoegelijk het zijn zou, de taal, door een inmengsel van vreemde woordvormen en klankverbeeldingen, te ontsieren en tot een bont zamenweefsel te maken. Men vond in deze gedaante-verandering te minder zwarigheid, omdat de duidelijkheid daardoor veeleer bevorderd, dan benadeeld, en de spelling tot meerdere eenparigheid gebragt werd. Hetzelfde valt, gelijk deskundigen bekend is, ook in andere, zoo oudere als nieuwere, talen op te merken. De Latijnen, wier taal men weet, dat voor een groot deel uit de Grieksche ontleend is, gaven aan de woorden, uit dezelve overgenomen, eene gedaante, welke met den aard hunner tale overeenkomstig was. Men denke slechts aan *vinum* van οἶνος, *for*, *fari*, van φάω, φημι, *fama* van φημη, *navis* van ναυς en honderd anderen. Ook in het Hoogduitsch (om van andere nieuwere talen, grootendeels uit het Grieksch en Latijn gevormd, niet te spreken) heeft het gebruik, ten aanzien der woorden, welke van elders in de taal zijn ingelijfd, denzelfden regel vastgesteld (*). Wanneer men op het voorgestelde acht geeft, moet men zich verwonderen over de verkiezing van sommigen, die in eene

(*) Zie ADELUNG *Umständl. Lehrgeb.* enz. II. Th. S. 665 en 666.

eenige woorden, welke reeds als Nederduitsche zijn aangenomen, den oorspronkelijken vorm meer of min willen behouden. Ik bedoel hier dezulken, die aan de schrijfwijze van *canaal*, *choor*, *punct*, *kouleur*, *charakter* of *character*, *classe*, *cingel* (*), *seraph*, *propheet*, *throon*, *scepter* (†), *cancelier*, *comptoir*, *triumph*, de voorkeur geven boven die van *kanaal*, *koor*, *punt*, *kleur*, *karakter*, *klasse*, *singel*, *seraf*, *profeet*, *troon*, *schepter*, *kanselier*, *kantoor*, *triumf*, welke laatste spelling met den aard onzer tale meer overeenkomt. Immers, strijdt de door hen aangeprezene schrijfwijze, welke voorzeker tot beter verstand der woorden niets kan bijdragen, met het gebruik der tale, zoo als het-

zelf-

(†) Dat dit woord als een Nederduitsch woord beschouwd, en dus ook als zoodanig geschreven moet worden, leert ons het daarvan afgeleide *omsingelen*, 't welk niet, gelijk het oorspronkelijke, van elders overgenomen, maar alleen aan de Nederduitsche taal eigen en naar de regelmaat van haar werkwoorden gevormd is.

(*) Men vindt hiervoor ook wel *septer* geschreven. Doch dat *schepter* alleen goed en regelmatig is, blijkt daaruit, dat vreemde woorden, welke *sc* of *sk* hebben, in het Nederduitsch overgaande, gemeenlijk *sch* aannemen; als *schrijven* van *scribere*; *schrijn*, en *schrijnwerker* van *scrinium*; *schorpioen* van *scorpio* *schabel*, *voetschabel* van *scabellum* en meer anderen. Zie de *Inleiding* voor het *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* van den Heer WEILAND, bladz. 75 in de Aanteekening.

zelve boven door ons ontvouwd is. Men brengt hiertegen misschien in, dat het burgerregt van vele dezer woorden twijfelachtig is; maar zijn zij niet allen bij de beste schrijvers van vroegeren en lateren tijd in algemeen gebruik, en verre de meesten voor geene verwisseling met een ander gebruikelijk Neêrduitsch woord vatbaar? Het woord *karakter*, bij voorbeeld, 't welk onder de voorgestelde zijne vreemde herkomst niet het minst duidelijk verraadt, is voor ons volstrekt onmisbaar, daar wij geen Nederduitsch woord bezitten, 't welk het denkbeeld, daarin vervat, volkomen uitdrukt. Hetzelfde zal men, bij eenig nadenken, omtrent de meeste andere woorden bevinden. Er is derhalve hoe genaamd geene reden, waarom men de opgegevene woorden niet overeenkomstig den aard onzer tale zou schrijven, ten ware het gebruik zich daartegen aankantte; doch dat dit het geval is, zal niet ligt iemand staande houden, wien de voorgang der achtbaarste schrijveren eenigermate bekend is. Alleen is het schrijfgebruik ten aanzien van het woord *kantoor* minder eenparig, daar velen, en onder deze ook WAGENAAR, hetzelve, om zijne afleiding van het Fransche *compter*, *comptoir* schrijven. Doch deze schrijfwijze strijdt geheel met de uitspraak, welke altijd *kantoor* doet hooren, en heeft in der daad niets, waardoor zij zich aanbeveelt. De kennis der afleiding toch, wel verre van de beteekenis des woords op te helderen, strekt veeleer om verwarring

voort

voort te brengen, daar het woord geenszins alleen in gebruik is ter beteekenis van eene *plaats*, *waar geteld wordt*. Er is dus volſtrekt geene reden, om de afleiding in dezen te volgen, welke, gelijk wij boven gezien hebben, alleen daarom de ſpelling behoort te regelen, opdat de ware kracht en beteekenis der woorden des te duidelijker in het oog mogen loopen. Doch, al ware ook het volgen der afleiding in dezen van belang; zoo zou dit alleen omtrent de Franſche taal, waartoe het grondwoord *compter* behoort, geenszins omtrent de Nederduitſche gelden. Van daar ook, dat men in onze taal, gelijk in alle andere, bij de overneming en inlijving van vreemde woorden, zich om de afleiding weinig bekommerd, maar aan de woorden zulke eene gedaante gegeven heeft, waardoor zij nader gebragt werden tot de taal, in welke zij het burgerregt ontvingen. Zoo is, b. v., *bisſchop* buiten tegenſpraak uit het Griekſche ἐπίσκοπος geſproten; maar hoe groot is niet de verandering, die het Griekſche woord ondergaan heeft? *Luitenant*, en het Franſche *lieutenant*, zijn zeker in den grond dezelfde woorden, maar hoe aanmerkelijk verſchilt niet de Hollandſche ſchrijfwijze van de oorſpronkelijke? Dat men nu onder ons reeds zeer lang *kantoor* uitgeſproken en geſchreven heeft, blijkt daaruit, dat men het woord op die wijze meermalen bij vroegere ſchrijvers aantreft. Dus leest men (om een enkel voorbeeld bij te brengen) in de ge-

dichten van POOT, II. Deel, bladz. 33 van de uitgaaf in klein formaat.

> In uw *gontkantoren* wasſen
> Atlas appels, hoog en laeg.

Ook de woorden *feniks* en *filozoof*, waarvoor velen, nader aan den oorſprong blijvende, *phenix* en *philoſoof* ſchrijven, baren eenige bedenkelijkheid; doch de eerſte ſchrijfwijze wint meer en meer veld, en heeft, althans ten aanzien van het eerſte, 't welk in een' figuurlijken zin in onze taal is ingelijfd, volſtrekt geene zwarigheid. Het laatſte, voor 't welk wij een eigen, even nadrukkelijk, woord bezitten (*), behoorde billijkerwijze uit den ſchrijfſtijl verbannen te worden; weshalve de beſlisſing over deszelfs ſchrijfwijze van geen belang is.

Hebben wij tot dus verre beweerd, dat vreemde woorden, welke in onze taal het burgerregt verkregen hebben, als Nederduitſche moeten geſchreven worden, dit beweerde moet nogtans met eenige uitzondering worden opgevat, voor zoo verre namelijk het gebruik zich daartegen niet verzet. Immers hebben wij gezien, dat het ongeraden en van geene nut-

(*) Dat namelijk van *wijsgeer*, een woord, welks deugdelijkheid, mijns achtens, door den Hoogleeraar KLUIT zeer wel verdedigd is tegen HOOGSTRATEN, in de Aanteekening op deszelfs *Geſlachtlijst*, bladz. 139 en 140.

nuttigheid is een algemeen gevestigd gebruik te wederſtreven. Men volge dan hetzelve ook in de ſpelling van *cedel*, *ceder*, *cel*, *cement*, *cijfer*, *cijns*, *cipier*, *cirkel*, *citer*, *oceaan*, en meer dergelijken; woorden alle, die, wel is waar, in onze taal niet kunnen gemist worden, en waarvan ſommige uit dien hoofde wel eens met de *s* voorkomen (*), doch in welke het algemeene gebruik nogtans (om welke redenen valt moeijelijk te bepalen) de uitheemſche *c* bewaard heeft.

Hetzelfde is toepasſelijk op de woorden *cilinder*, *cimbaal*, *cipres*, in welke wij echter meenen dat de Nederduitſche *i*, overeenkomſtig de gemeene uitſpraak, met regt de plaats der Latijnſche *y* vervangt, daar het gebruik de behouding van dit uitheemſche letterteeken niet ſtellig gewild heeft, maar veeleer voor de aangewezene verwisſeling pleit. Om gelijke reden wordt ook in *citer* de *h* achter de *t* weggelaten, ſchoon dezelve in het Latijnſche *cithara* voorkomt. Het geen omtrent *cilinder*, *cimbaal* enz. is aangemerkt, geldt ook ten aanzien van het woord *nimf*, afkomſtig van het Latijnſche *nympha*. Omtrent *chaos* of *kaos*, gelijk eenigen verkiezen te ſchrijven, zij verder nog met een woord aangemerkt, dat

(*) Dus leest men, bij voorbeeld, op eene enkele plaats van VONDEL *ſiment* voor *ciment* of *cement*, en bij HOOFT *ſirkel* voor *cirkel*.

dat het algemeene gebruik, onzes achtens, de eerste schrijfwijze vordert.

Meer valt er in te brengen voor de verwisseling der *ch* in *k* in de woorden *Kristus*, *Kristenen*. Deze verwisseling is reeds zeer oud. Doch, in de vroegste tijden, week men van de oorspronkelijke schrijfwijze dier woorden nog verder af, schrijvende *Kerst* voor *Christus*, 't welk in ons *Kerstijd* nog overig is, *Kersten* voor *Christen*, *Kerstenen* voor *doopen*, *tot een' Christen maken*, zoo als nog ten tijde van KILIAAN gebruikelijk was (*). Men kan dus uit het gebruik der Ouden geen bewijs voor de verwisseling der *ch* in *k* in de gemelde woorden ontleenen, daar men ziet, dat zij zich omtrent dezelve eene zoo groote vrijheid veroorloofd hebben. In de zeventiende Eeuw werd, met den eigenlijken vorm der voorschrevene woorden, ook de *ch* in dezelve vrij algemeen hersteld, hoe zeer sommigen zich ook toen, gelijk in latere tijden, aan de schrijfwijze met *k* hielden. Men kan echter niet zeggen, dat deze schrijfwijze het gebruik meer voor zich heeft, dan die met *ch*, maar moet veeleer het tegendeel erkennen. Geeft men verder acht, dat *Christus* door het gebruik voor eenen, uit het Grieksch ontleenden, eigennaam geldt, zoo schijnt het natuur-

lij-

(*) Zie de *Werken van de Maatschappij der Nederduitsche Letterkunde*, II. Deel, bladz. 108 en volg. en HUYDECOPER op *Melis Stoke*, I. Boek, v. 154.

lijker en met ons taalgebruik meer overeenkomstig te zijn, de oorspronkelijke spelling in dit woord te behouden; waaruit van zelf volgt, dat men dan ook *Christen* met *ch* moet spellen. En deze spelling met *ch* komt mij ook daarom verkieslijkst voor, omdat onze groote WAGENAAR, wien wij in twijfelachtige gevallen het regt van beslissinge hebben toegekend, ons daarin is voorgegaan.

Gelijk men de laatstgemelde woorden meer of min beschouwen kan, als behoorende tot de boven opgegevene middelklasse, zoo kan men daartoe met nog meer regt brengen de woorden *apotheker*, *genie*, *officier*, *advocaat*, *procureur*, *commissaris*, *fiscaal* en dergelijke. De meeste dezer woorden zijn door het gebruik wel is waar gevestigd, en kunnen, zonder stijfheid en gevaar van misverstand, niet wel voor Nederduitsche verwisseld worden; doch men kan dezelve echter niet beschouwen als in onze moedertaal zijnde ingelijfd, daar zij in den schrijfstijl niet of zelden voorkomen, en hunne uitheemsche afkomst terstond aan den dag leggen. Van daar dan ook, dat men daarin gewoonlijk de oorspronkelijke en van ons taaleigen afwijkende spelling behoudt, schrijvende, bij voorbeeld, de *h* achter de *t* in *apotheker*, gevende aan de *g* in *genie* eene uitspraak, welke die letter in onze taal geenszins heeft, en wat dies meer is. Dit gebruik steunt, gelijk uit het gezegde valt af te nemen, op een goeden grond, en verdient derhalve door ons te wor-

den nagevolgd. Intusschen is er onder de opgegevene woorden een enkel, welks spelling door velen meer tot den vorm der Nederduitsche woorden wordt teruggebragt. Dus schrijft WAGENAAR, en anderen met hem, *advokaat* met de Nederduitsche *k*, welke men ook meermalen in *fiskaal* aantreft. De zaak is vrij onverschillig; echter zou ik liefst mij aan de *c* houden, daar de woorden geen volkomen burgerregt hebben.

De tweede hoofdklasse, waartoe wij thans gevorderd zijn, maken de eigenlijk gezegde vreemde woorden uit. Men kan deze weder onderscheiden in dus genaamde bastaardwoorden, en in den Nederlanderen vreemde eigennamen. Wat de eerste aangaat, deze behoorden eene taal, zoo rijk in nadrukkelijke woorden, als de Nederlandsche, nimmer te ontsieren. Zoo men dergelijke woorden echter gebruikt, gelijk men dit zeker somwijlen bezwaarlijk vermijden kan, moet men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorspronkelijken vorm doen behouden, daar zij anderzins een wanstaltelijk aanzien verkrijgen. Dus schrijve men *justitie*, *executie*, *exempel*, *request* (*) enz. Doch het zal onnoodig zijn, ons daarbij langer op te houden; liever willen wij over de eigennamen nog iets naders in het midden brengen. In

(*) Ik heb dit woord opzettelijk, als voorbeeld, hier bijgevoegd, omdat ik daarvoor, sedert eenige jaren, in de openbare aankondigingen veelal *rekwest* geschreven vond; eene spelling die aan de uitspraak geenszins voldoet, noch waarvoor, mijns oordeels, eenige gegronde reden valt aan te voeren.

In het algemeen geldt ten aanzien dezer woorden de regel, dat men derzelver oorspronkelijke spelling, zoo veel mogelijk, onveranderd moet laten. Dus schrijve men *Cyprus*, *Cyrus*, *Cyrenius*, *Cicero*, *Cato*, *Xerxes*, *Alexander*, *Rhodus*, *Timotheus*, *Horatius*, overeenkomstig den eenparigen en op goede gronden rustenden voorgang der beste schrijveren. Deze regel nogtans heeft eenige bepalingen, gelijk wij bij deszelfs opgave reeds aanduidden, en thans nader in bijzonderheden zullen toonen. De eerste dier bepalingen verbiedt het gebruik van zulke zamenvoegingen van klanken, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Deze kent, bij voorbeeld, geenen gemengden klank van *ae*, welke bij de Latijnen aan den Griekschen klank *αι* beantwoordde. Van daar ook missen wij de regte uitspraak van dezen klank, en laten overal, waar dezelve voorkomt, dien der *e* hooren. Billijkerwijze dus wordt deze laatste voor het gemengde klankteeken *ae* in de plaats gesteld, in de woorden *Egypte*, *Cesar*, *Judea*, *Galilea*, *Mattheus*, en meer dergelijke vreemde benamingen van plaatsen of personen. Het gezegde omtrent de *ae* geldt insgelijks ten aanzien van *oe*, welke gemengde klank in onze taal geheel onbekend is, en waarvoor dus billijkerwijze de enkele *e* in plaats wordt gesteld. Dus schrijve men *Cresus*, *Phebus*, en zoo in andere gelijksoortige woorden. — Meer bedenkelijkheid heeft het, of men de *ph* in eigennamen overal in *f* verwisselen, en dus *Frygie*,

 Faë-

Faëton, *Febus*, *Filippus*, *Efezen* enz. zal schrijven. Hier valt, zoo voor het behoud als voor de verwisseling der *ph*, het gezag van vele achtbare schrijveren aan te voeren, en laat derhalve de beslissing des geschils zich van daar bezwaarlijk ontleenen. Wat andere gronden aangaat, zeker is het, dat wij in onze taal geene *ph*, maar wel het daarmede gelijkstaande klankteeken *f* hebben; doch ook de Latijnen hadden de *ph* eigenlijk niet in hunne taal, maar namen dezelve nogtans over in die woorden, welke zij uit het Grieksch ontleenden. Hetzelfde is op de Fransche taal toepasselijk. Ik zou derhalve, daar het gebruik de *ph* niet geheel verworpen heeft, in dit geval liefst den algemeenen regel, onder ons ten aanzien van vreemde benamingen aangenomen, doen gelden, om namelijk in derzelver spelling, zoo na mogelijk, aan het oorspronkelijke te blijven, en overeenkomstig hiermede *Phrygie*, *Phaëton* enz. verkiezen te schrijven. Billijkerwijze nogtans, zoo ik meene, worden hiervan uitgezonderd zulke namen, welke als inlandsche en eigene beschouwd kunnen worden, en welker uitgang geene vreemde herkomst verraadt, als *Jozef*, *Filips*, waarvan de eerste een gemeenzame naam is onder ons, terwijl de laatste, welke aan vele Nederlandsche Vorsten eigen is geweest, insgelijks als inheemsch kan worden aangemerkt. Verder is in sommige eigennamen ook omtrent de plaatsing der *c* of *k* eenig verschil. Dit verschil betreft

of

of zulke eigennamen, welke onder ons gemeenzaam zijn, of die, welke uit het Grieksch, waarin de *k*, niet de *c*, bekend was, herkomstig zijn. Tot de eerste soort behooren *Jacobus*, *Cornelia*, *Catharina*; tot de laatste *Codrus*, *Corinthe*, *Colosse* en meer dergelijke benamingen. In de eerstgemelde wordt, mijns achtens, de Latijnsche *c* gevoegelijk behouden, wanneer zij op de voorgestelde wijze gebruikt worden met uitgangen, welke, aan onze taal vreemd zijnde, aan dezelve een Latijnsch aanzien geven. Doch *Jakob*, *Katrijn* enz., waarbij de Latijnsche uitgang is weggelaten, en welke dus een meer Nederduitsch voorkomen hebben, vereischen, mijns oordeels, de Nederduitsche *k* Om diezelfde reden zou ik *Konstantijn*, *Konradijn* en dergelijken met eene *k* schrijven, gelijk het doorgaande gebruik dit ook medebrengt. Ook in *Konstantinopel* wordt, mijns achtens, de *k* met regt geplaatst, daar het veelvuldig gebruik van dezen naam der bekende Turksche hoodstad denzelven buiten de klasse der eigenlijk gezegde vreemde benamingen sluit. Wat de tweede soort van eigennamen aangaat, ik erken, dat de *k* in dezelve met veel schijn van redenen verdedigd wordt; doch houdt men daarbij wel genoeg in het oog, dat wij alle Grieksche namen, als 't ware door het kanaal der Latijnsche sprake, ontvangen, en de spelling, daarin gebruikelijk, aangenomen hebben? Het woord *Codrus*, bij voorbeeld, schrijven wij algemeen op de wijze der Latijnen,

nen, die den Griekschen uitgang ος in hun *us* veranderen. Voor het Griekfche Αριστειδης schreven de Latijnen, die geenen gemengden klank uit *e* en *i* kenden, *Ariſtides*, en wij hebben, op hun voetspoor, dezelfde schrijfwijze aangenomen. Zou het dan niet regelmatiger zijn, in Griekfche benamingen ook de Latijnsche *c* voor de Griekfche en Nederduitsche *k* te behouden? Mij althans komt het zoo voor; weshalve ik liefst *Codrus*, *Corinthe*, *Colosſe* enz. schrijven zou.

De tweede bepaling van den boven voorgestelden hoofdregel verwerpt zulke bijvoegfelen, welke aan onze taal geheel vreemd zijn. Van dezen aard, bij voorbeeld, is de plaatsing der *h* achter oorspronkelijk Hebreeuwsche woorden, als *Jehovah*, *Selah*, waarvoor men doorgaans, en om goede redenen, *Jehova*, *Sela* zonder *h* geschreven vindt.

De derde bepaling gedoogt de verwisſeling van onderling verwantschapte letteren, om daardoor de spelling naauwkeuriger te doen beantwoorden aan de uitspraak. De Latijnsche taal, bij voorbeeld, heeft alleen de *s*, ter uitdrukking zoo van den zachteren als scherperen klank, welke eerste bij ons door de *z* wordt aangeduid. Wat zou ons dan verbieden in woorden, welke den zachteren klank doen hooren, de *z* in de plaats der *s* te stellen, vooral wanneer deze geene eigennamen zijn van Romeinsche plaatsen of persoonen? Men schrijve dan *Azie*, *Efeze*, *Mozes*, *Jezus*, *Jeruzalem* en dergelijken, ge-

gelijk vele keurige ſchrijvers, tot welke ook WAGENAAR behoort, ons zijn voorgegaan. Doch ik zou zwarigheid maken, om die verwisſeling ook tot Romeinſche eigennamen uit te ſtrekken, gelijk dezelfde WAGENAAR doet, wanneer hij, in het Iſte Deel zijner *Vaderlandſche Hiſtorie*, alomme *Cezar* voor *Ceſar* ſchrijft, hoewel hij elders (*) in de ſpelling van den naam der ſtad *Ceſarea*, welke naar *Ceſar* genoemd werd, de *s* behoudt, ten bewijze, dat hij zelf het voor bedenkelijk hield, deze verwisſeling overal te doen doorgaan.

Omtrent de uitgangen der vreemde eigennamen zal het naauwelijks noodig zijn iets te zeggen. Ieder weet, dat dezelve, met uitzondering van eenige namen van landen en plaatſen, door het gebruik genoeg bekend, doorgaans onveranderd blijven. De dichters hebben zich ten dezen aanzien grootere vrijheid voorbehouden, verwerpende naar vereisch der maat, zoo verre de welluidendheid zulks niet verbiedt, de Latijnſche uitgangen *us* en *a*, en ſchrijvende, bij voorbeeld, *Homeer*, *Pindaar*, *Admeet*, *Minerv'*, *Heleen* en dergelijken, voor *Homerus*, *Pindarus*, *Admetus*, *Minerva*, *Helena*, enz. In proſa wordt deze verwerping minder geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden als *Veſpaſiaan*, *Quinctiliaan* en weinige andere.

BIJ-

(*) *Geſchiedenisſen der Christelijke Kerke*, enz. bladz. 211.

BIJLAGE,

Behelzende een onderzoek omtrent eenige woorden, waarin de hard-lange e *of* o *twijfelachtig is.*

In de 3de § van onze 2de Afdeeling over de vokaalverlenging fprekende, hebben wij betoogd, dat de hard-lange *e* en *o*, in onderfcheiding van de zacht-lange, op voorgang onzer befte fchrijveren, door verdubbeling der vokaal behoort aangewezen te worden. Doch wij hebben daarbij tevens aangemerkt, dat, om hierin eenparigheid uit te werken, niet flechts eene naauwkeurige opgave noodzakelijk is van alle die woorden, welke de hard-lange *e* en *o* hebben, maar ook het verfchil beflist moet worden, 't welk zich, ten dezen aanzien, in de uitfpraak en fchrijfwijze van eenige woorden opdoet. Er zijn namelijk woorden, welke in den eenen tongval een hard-lang, in den anderen een zacht-lang geluid doen hooren; door fommige fchrijvers met eene enkele, door andere met eene dubbele *e* of *o* gefchreven worden. De beflisfing, welke uitfpraak en fchrijfwijze de meefte goedkeuring verdiene, moet, mijns oordeels, uit deze drie gronden worden opge-

gemaakt; vooreerst uit het geen de oude, met de onze verwantschapte, talen, als de Mesogothische, Angelsaxische, Frankduitsche enz., ons daaromtrent leeren; ten andere uit het gebruik der keurigste schrijveren, die de hard-lange *e* en *o* in de spelling van de zacht-lange onderscheiden hebben; en eindelijk, ten derde, uit de meest gebruikelijke uitspraak in die streken van ons vaderland, waar het gemelde onderscheid nog in het spreken wordt waargenomen, met name in Rotterdam en de verdere aan of over de Maas gelegene plaatsen, in Zeeland, en, ten opzigte der *o*, ook in Groningen. Daar de raadpleging van elk dezer gronden, omtrent de bedoelde woorden, natuurlijk eene meer of min verschillende uitkomst moet geven, zoo zal het noodig zijn vooraf te bepalen, aan welken grond, of aan welke vereeniging van gronden men een beslissend gezag hebbe toe te kennen.

Dat de eerste grond, welke uit het schrijfgebruik in de oude verwantschapte talen ontleend wordt, op zich zelven en tegen andere gronden overstaande, geene kracht van beslissing heeft, zal, vertrouwen wij, door ieder gaarne erkend worden. Dezelve kan dus alleen dienen, om, wanneer de beide andere gronden de schaal als 't ware in evenwigt doen hangen, haar naar de eene of andere zijde te doen overslaan. Even gereedelijk zal men mij, geloof ik, toestemmen, dat, wanneer de voorgang der meeste

achte-

achtbare ſchrijveren met de uitſpraak van een der opgenoemde plaatſen of gewesten overeenkomt, de uitſpraak en ſchrijfwijze van een woord, volgens die overeenkomst, bepaald moet worden. Niet minder redelijk en betamelijk komt het mij voor, die uitſpraak en ſpelling te doen gelden, voor welke het gezag van een deel der achtbaarſte ſchrijveren en de eenſtemmige uitſpraak dier Nederlanderen pleiten, welke het verſchil van klank tusſchen de hard- en zacht-lange *e* en *o* doen hooren.

Maar hoedanig zal men het geſchil beſlisſen, wanneer de laatst aangevoerde grond door het gebruik der meeſte achtbare ſchrijveren wederſproken wordt? Moeijelijk voorzeker is het, hier uitſpraak te doen, daar het gezag zich aan beide zijden even groot vertoont. Misſchien echter zullen de volgende bedenkingen eenigermate kunnen ſtrekken, om ons uit deze onzekerheid tot eene vaste bepaling te brengen.

Het is een algemeen erkende grondregel, dat, niet de uitſpraak van een of ander bijzonder gewest, maar de gemeenlandſche uitſpraak aan het ſchrijfgebruik ten rigtſnoer moet ſtrekken. Maar waaruit wordt deze gemeenlandſche uitſpraak veiligst opgemaakt? Immers uit het eenparig gebruik der beste en keurigſte ſchrijveren. Pasſen wij nu dezen grondregel op ons tegenwoordig onderwerp toe, zoo zullen wij, mijns achtens, aan den voorgang der achtbaarſte ſchrijveren in dezen meer gezags moeten toekennen, dan aan de uitſpraak, in de boven genoemde

dé gewesten heerschende. De eerste toch biedt ons de gemeenlandsche uitspraak aan, terwijl de laatste ons slechts vertoont, hoedanig een of ander woord in een bijzonder gewest wordt uitgesproken. In die woorden bovenal, waarin het gebruik der achtbaarste schrijveren, onderscheiden van de uitspraak der te voren genoemde gewesten, door thans nog plaats hebbende verwisselingen bevestigd wordt, lijdt het, mijns oordeels, geenen twijfel; of dat gebruik als gegrond op de gemeenlandsche uitspraak zij aan te merken. Dus heeft (om het laatste door een enkel voorbeeld op te helderen) in het woord *begeeren*, naar den Rotterdamschen en Zeeuwschen tongval, de zacht-lange *e* plaats; terwijl de genoegzaam eenparige voorgang der achtbaarste schrijveren van vroegeren tijd ons daarin de hard-lange *e* doet opmerken. En wordt deze laatste door het algemeen gebruikelijke *gierig* niet krachtiglijk bevestigd, wanneer men bedenkt, dat alleen de hard-lange, nimmer de zacht-lange *e*, bij ons met den tweeklank *ie* verwisseld wordt? In het woord *menig* daarentegen doet de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak de hard-lange *e* hooren; terwijl bij vroegere schrijvers daarin eenparig de zacht-lange *e* voorkomt. En hiervoor pleit wederom de, in de dagelijksche uitspraak gehoord wordende, verkorting der *e* en verdubbeling der *n*, zoodat het woord *mennig* luide, daar deze verkorting en verdubbeling, volgens de

waarneming van TEN KATE (*), bij ons geene plaats heeft dan in woorden, welke de zachte *e* hebben. Ook zal het van belang zijn, in zulke gevallen op de ſpelling van vroegere Zeeuwſche of Rotterdamſche ſchrijvers acht te geven, om te zien, of dezelve met de tegenwoordige uitſpraak al dan niet overeenkome. Immers, zoo dit laatſte eens mogt blijken, zou men daaruit geen ongegrond vermoeden van een plaats hebbend verloop mogen afleiden; welk vermoeden natuurlijk tot vermindering van het gezag der tegenwoordige uitſpraak zou ſtrekken.

Voorts moeten wij omtrent de ſchrijvers, wier gezag wij, ter bepaling van de ſchrijfwijze der in geſchil zijnde woorden, hebben ingeroepen, nog met een woord melden, dat wij ten dien einde, op een' enkelen na, met alle die ſchrijvers geraadpleegd hebben, welke op bl. 124—126. dezer Verhandeling zijn opgenoemd. Bovendien hebben wij, tot hetzelfde oogmerk, nog de werken van andere ſchrijvers van vroegeren en lateren tijd nageſlagen, als die van ANNA BYNS, CORNELIS VAN GHISTELE en COLIJN VAN RIJSSELE, drie Vlaamſche en Brabandſche ſchrijvers van de zestiende Eeuw; voorts die van den Zeeuwſchen Dichter ADRIANUS HOPFERUS, en van den Rotterdamſchen Dichter JOACHIM OUDAAN, die beiden in de

(*) Zie II. Deel, bladz. 237—240.

de zeventiende Eeuw gebloeid hebben; en eindelijk de werken van eenige Dichters der achttiende Eeuw, met name van den Vlaardingschen Dichter ARNOLD HOOGVLIET, van FRANS DE HAES en DIRK SMITS, beiden van Rotterdam geboortig, en van den keurigen SYBRAND FEITAMA, die, ofschoon een Amsterdammer zijnde, nogtans de onderscheiding der hard- en zacht-lange *ē* en *o* zorgvuldig heeft waargenomen.

Na deze voorbereidende aanmerkingen gaan wij over, om van ons bevinden, ten aanzien der onderscheidene in geschil zijnde woorden, met bijvoeging der noodige opgaven, verslag te doen, en daaruit, met inachtneming der voorgestelde gronden, de beslissing omtrent derzelver schrijfwijze op te maken. Eerst zullen wij in eene alphabetische orde die woorden opgeven, waarin de harde *e*, en daarna die, waarin de harde *o* twijfelachtig is.

E.

BEER. Volgens de waarneming van TEN KATE, I. D. bl. 254. komt dit woord, in deszelfs onderscheidene beteekenissen, zoo bij ons, als in de oude aanverwante talen, met een zacht en hard geluid voor; doch de Rotterdamsche uitspraak pleit stellig voor het harde geluid, waarmede onze achtbaarste schrijvers overeenstemmen. Zoo heb ik hetzelve met de harde of dubbele *e* aan-

getroffen in de *Refereynen* van ANNA BYNS, III. B. bl. 18.; in den *Roomschen Byencorf* van ALDEGONDE, f°. 228. v°. van de uitgave van 1574.; in de *Nederduytsche Poëmata* van D. HEINSIUS, bl. 4.; in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 36, 39 en 62; den berijmden *Virgilius* van VONDEL, bl. 10.; de *Nederduytsche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 95.; de *Rijmoeffeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 190.; en de *Poëzy* van OUDAAN, I. D. bl. 153. Onze Bijbelvertaling bevestigt mede deze hardheid der *e*, als waarin men doorgaans *beyr* geschreven vindt.

De aangehaalde bewijzen zullen, vertrouw ik, meer dan voldoende geacht worden, om in dit woord de hard-lange *e* aan te nemen.

BEGEEREN of BEGEREN. Volgens het te voren aangemerkte, wordt dit woord, zoo in Zeeland als te Rotterdam, thans met de zachte *e* uitgesproken. Deze zachte *e* komt overeen met het Angelsaxische *geornian*, *gyrnian;* doch het Mesogothische *gairnan* pleit voor de harde *e* (*). Ook het algemeen gebruikelijke *gierig* wijst duidelijk de harde *e* in dit woord aan, daar deze laatste alleen, nimmer de zachte *e*, met den tweeklank *ie* verwisseld wordt. Maar heeft er misschien van ouds in dit woord tweederlei uitspraak bij ons plaats ge-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 167.

gehad? Het Angelsaxisch schijnt dit vermoeden eenigzins te begunstigen; doch bij onze vroegere schrijvers is mij hiervan geen spoor voorgekomen, maar integendeel eene standvastige eenparigheid in het gebruik der dubbele *e*, welke, gelijk men weet, de hardheid dier letter bewijst. Reeds in der *Leecken Spiegel*, een handschrift van de veertiende Eeuw, vindt men, volgens getuigenis van den taalkundigen CLIGNETT (*), *begeeren* met de dubbele *e* geschreven. Dezelfde schrijfwijze ontmoet men in het Handschrift der Vertalinge van *Boëthius* door *Jacop Vilt*, in den jaare 1470. vervaardigd (†). Voor de hardheid der *e* pleiten verder de Antwerpsche *Spelen van Sinne*, van den jare 1561; ANNA BYNS in hare *Refereynen*, II. B. bl. 30 en 50., en III. B. bl. 9.; C. VAN GHISTELE in zijne vertaling van de *Aeneis*, bl. 7 en 45.; COLIJN VAN RIJSSELE in zijn' *Spiegel der Minnen*, bl. 25, 28, 29, 43, 46 en 74.; COORNHERT in zijne Vertaling van *Cicero over de Plichten*, bl. 21, 25, 62, 64, 77, 98, 110 en 124.; ALDEGONDE in zijn' *Roomschen Bijencorf*, fol. 23, 81, 108 en 237.; KILIAAN in zijn *Woordenboek*; D. HEINSIUS in zijne *Nederd. Poëm.*, bl. 117.; CAMP-

HUY-

(*) Zie zijne doorwrochte Voorrede voor den *Teuthonista*, bl. LXVI. in de Aanteekening.

(†) Zie HUYDECOPER'S *Proeve* enz., III. D. bl. 435.

HUYSEN in zijne *Sticht. Rijmen*, bl. 15 en 18.; de Vertalers van den *Staten Bijbel* op ontelbare plaatsen (*); HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 39 en 133.; HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 38, 88, 198, 202, 206, 215 en 315; DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D. bl. 193, 197 en 203.; en eindelijk OUDAAN in zijn' *Haagschen Broedermoord*, bl. 27. Tegen zoo vele voorbeelden van de harde *e* in het woord *begeeren*, zijn mij slechts zeer weinige van de zachte *e* voorgekomen. In de *Gentsche Spelen van Sinne* van 1539. vind ik eens *begeren*, maar op eene andere plaats wederom *begeeren*. Gelijk verschil is mij in de *Historie der Nederlantscher Oorlogen* van E. VAN REYD voorgekomen, waaruit ik twee voorbeelden van *begeren* op bl. 12 en 21., doch daarentegen één voorbeeld van *begeeren*, op den keerkant der laatstgemelde bladzijde, heb opgeteekend. Ook in de *Nederduytsche Poëmata* van HOFFERUS, bl. 29., heb ik *begeren* aangetroffen, waarbij nog eenige voorbeelden uit latere Rotterdamsche Dichters zouden gevoegd kunnen worden. Doch, wie zal deze weinige en onbeduidende voorbeelden in vergelijking willen brengen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 447., en hunne aldaar aangehaalde Taalregels, te vinden achter de *Historie der Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 79.

gen met de ſtandvastige eenparigheid, welke wij bij de achtbaarſte ſchrijvers in de ſpelling van *begeeren* aantreffen? Ik meen dus uit al het bijgebragte te mogen opmaken, dat de harde *e* in *begeeren* tot de gemeenlandſche uitſpraak behoort, en gevolgelijk dit woord met eene dubbele *e* moet geſchreven worden.

DEEREN of DEREN. Reeds in het Angelſaxisch doet zich in dit woord tweederlei dialekt voor, *dæren* en *derian*, waarvan het eerſte aan onze harde, het laatſte aan onze zachte *e* beantwoordt (*). Hetzelfde ſchijnt bij ons reeds vroeg te hebben plaats gehad; althans vindt men in het *Woordenboek* van KILIAAN *deeren* en *deren* opgeteekend, gelijk mede in dat van PLANTIJN, die zelfs aan de zachte *e* de voorkeur ſchijnt te geven, als verwijzende van *Deeren* op *Deren*, bij welk laatſte hij de beteekenisſen van dit woord en deszelfs afſtammelingen opgeeft. In andere ſchriften nogtans der zestiende Eeuw is mij de harde *e* voorgekomen, als in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne*, in de vertaalde *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7, en in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 25. Dezelfde ſchrijfwijze doet zich reeds vroeger voor in de meergemelde *Vertaling* van

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 244.

van *Boëthius* door JACOP VILT (*). De hardheid der *e* in dit woord wordt insgelijks bevestigd door het gebruik van eenige schrijvers der zeventiende Eeuw, als van de Overzetters van den *Staten Bijbel*; van CAMPHUYSEN in zijne *Psalmen*, Ps. 2; van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl 332 en 362; en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 187 en 200. Doch daarentegen is de zachte *e* mij voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 39; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 52; in den *Haagschen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 31; en van de schrijvers der achttiende Eeuw, in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 62, en in den *Rottestroom* van SMITS, bl. 24. — Intusschen pleiten de aangehaalde voorbeelden meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e*; weshalve ik, niettegenstaande de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak de laatste bevestigt, de *e* in dit woord nogtans hard zou stellen, zoo niet uit KILIAAN en PLANTIJN duidelijk bleek, dat daarin van ouds reeds een dialektverschil plaats greep. Deze opmerking maakt het, mijns oordeels, verkieslijkst de uitspraak te volgen, welke in die gewesten, waar het onderscheid der har-

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. Deel, bladz. 436.

harde en zachte *e* het zuiverst is bewaard gebleven, heerschende is. Men schrijve dus *deren* met eene enkele *e*.

GEEL. Het Angelsaxische *gelewe*, *geolu* en *geoluwe* pleit voor de zachte *e* in dit woord. Het gezag van KILIAAN daarentegen bevestigt de hardheid der *e* in hetzelve, welke ook gestaafd wordt door het gebruik van HUYGENS in zijne *Korenbloemen*, I. D. bl. 92, en van DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, I. D. bl. 193, 210 en 358. De zachte *e* integendeel heb ik aangetroffen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 147, en in den *Rotteštroom* van SMITS, bl. 53, overeenkomstig met de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak, welke algemeen de zachte *e* doet hooren. Deze zachte *e* wordt ook krachtiglijk bevestigd door het van *geel* afkomstige *geluwe*, van waar *geluwen*, *vergeluwen*, welke woorden ook bij KILIAAN met eene enkele *e* voorkomen. Desgelijks leest men in onze Bijbelvertaling, waaruit anders geen bewijs voor noch tegen te ontleenen valt, *geluwe*, *Psalm* LXVIII. v. 14. Het komt mij derhalve best voor, de lange *e* in *geel* voortaan als zacht aan te merken, en dus te schrijven *het gele*, niet *het geele van een ei*.

GENEEREN of GENEREN. De zachte *e* in dit woord, en in het zelfstandige *nering*, wordt bevestigd door het Frankduitsche *neran*, en het

Angelfaxifche *nerian*, *generian* (*). Bij ons fchijnt daarin van ouds tweederlei uitfpraak te hebben plaats gehad, doch die met de harde *e* te voren de algemeenfte te zijn geweest. Dit blijkt uit KILIAAN, die *neeren*, *neere*, *neering*, *geneeren*, met de dubbele *e* heeft opgeteekend, doch bij wien men ook *nere*, *neringe* ontmoet, waar hij tot *neere*, *neeringe* verwijst. De meefte voorbeelden, door mij uit vroegere fchrijvers opgeteekend, pleiten wel voor de hardheid der *e*; doch het ontbreekt echter niet aan bewijzen, zoo niet voor de zachtheid, althans voor het van ouds beftaan van tweederlei dialekt in dit woord. In de Antwerpfche *Spelen van Sinne* vind ik het woord altijd met eene dubbele *e* gefchreven; in de *Refereynen* van A. BYNS zijn mij twee voorbeelden van de harde, II. B. bl. 50 en III. 104, doch daarentegen ook twee voorbeelden van de zachte *e* voorgekomen, II. B. bl. 26 en III. 106. Eene dergelijke oneenparigheid heb ik ontmoet in den *Roomfchen Byencorf* van ALDEGONDE, alwaar het woord f° 218, en 250 v° met de dubbele, doch f° 214 v° met de enkele *e* voorkomt. In REYDS *Hiftorie der Ned. Oorlogen* heb ik het woord driemalen, op bl. 6, 9 en 13, met eene dubbele, doch op bl. 32. *nering* met eene

en.

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 251, en 259, die aan de zachte *e* de voorkeur fchijnt te geven.

enkele *e* aangetroffen. De laatstgemelde schrijfwijze is mij, zonder uitzondering, voorgekomen in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 19, 20 en 31. Daarentegen heb ik bij HUYGENS en DE DECKER alleen de harde *e* of *ee* ontmoet. Zie des eersten *Korenbloemen*, I. D. bl. 199, en de *Rijmoeffeningen* des laatsten, I. D. bl. 196. De aangevoerde voorbeelden, ofschoon meer voor de harde *e* pleitende, doen echter zien, dat de zachte *e* oudtijds ook in de genoemde woorden heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak deze laatste alleen doet hooren, aan dezelve de vóórkeur geven, en het schrijven van *nering* en *generen* zou aanprijzen.

HEETEN of HETEN, (noemen). Het Mesogothische *haitan*, en het Angelsaxische *hætan* pleiten voor de scherpe *e*; doch in den laatstgemelden tongval treft men ook de zachte *e* aan in *hetan*, *hettan*. De hardheid der *e* wordt insgelijks krachtiglijk bevestigd door de uitspraak van *hieten*, *heiten*, welke in sommige oorden van ons Vaderland gehoord wordt. Ook KILIAAN en de overzetters van den Staten-Bijbel hebben *heeten;* en niet alleen deze, maar ook alle vroegere en latere schrijvers, welke ik daarover heb nagezien. Dus komt de dubbele *e* in dit woord voor in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Re-*

Refereynen van A. BYNS, II. B. bl. 40, 57, 64 en 82; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 12; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 10; in COORNHERTS *Vertaling van Cicero over de pligten*, bl. 124; in den *Roomschen Bijencorf* van ALDEGONDE, f° 229 v° en 265; in de *Historie der Nederl. Oorlogen* van E. VAN REYD, bl. 18; in het werk van MERULA *over de Wildernissen*, II. B. bl. 38 en 62; in de *Psalmen* van CAMPHUYSEN, *Psalm* 128; de *Korenbloemen* van HUYGENS, I. D. bl. 37, 49, 190, 202, 223, 232, 235, 244 en 378; en de *Rijmoefeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 84, 92, 107, 128 en 185. Ook de Zeeuwen spreken het woord eenigzins hard uit. De Rotterdamsche uitspraak intusschen wil *heten* met de zachte *e*, waarmede eenige schrijvers, van daar afkomstig, instemmen, en welke verdedigd wordt door den taalkundigen WEILAND, in zijn *Woordenboek* op *heten*. Hij beroept zich op de oude tongvallen; doch deze pleiten, gelijk wij zagen, niet minder voor de hardheid dan voor de zachtheid der *e*. Bijzonderlijk ook voert hij het oude woord *chedan*, *quedan* ten bewijze aan. Doch, al heeft *heeten* ook hiervan onbetwistbaar zijn' oorsprong, zoo kan nogtans hetzelve reeds zeer vroeg op de tong der Nederlanderen verscherpt zijn, gelijk duidelijk blijkt uit der *Leecken Spiegel*,

gel, een handschrift der veertiende Eeuw, alwaar men *heeten*, *geheeten* aantreft (*). Op grond van al het aangevoerde maak ik geene zwarigheid, om de *e* in dit woord hard te stellen, en dus het schrijven van *heeten* aan te prijzen.

KEELE of KELE. Ook in dit woord heeft van ouds tweederlei uitspraak plaats gehad, zoo als blijkt uit KILIAAN, die *keele*, *kele*, en *keelen*, *kelen*, als het werkwoord, heeft opgeteekend. Het Angelsaxische *ceole*, *ciólon* pleit voor de zachte *e* (†). Onze Bijbelvertalers hebben insgelijks overal de zachte *e* in dit woord gebruikt. Zie, bij voorbeeld, *Spreuk*. XXIII. 2, *Ps*. V. 10, *Matth*. XVIII. 28. Ook bij HUBERT in zijne *Psalmen*, bl. 318, heb ik *kele* aangetroffen; doch daarentegen *keelen* bij DE DECKER in zijne *Rijmoeffeningen*, II. D. bl. 270. Uit deze weinige voorbeelden blijkt, dunkt mij, genoegzaam, dat de zachte *e* oudtijds in dit woord, niet

(*) Zie de meergemelde *Voorrede* van CLIGNETT voor den *Teuthonista*, bladz. LXVI. Ook komt het woord reeds met eene dubbele *e* voor in het oude lied, geplaatst in mijne *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid*, bladz. 3, en in de Vertaling van *Boëthius* door JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bladz. 47.

(†) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 154, welke, voornamelijk om die reden, aan de zachte *e* de voorkeur geeft.

niet minder dan de harde, heeft plaats gehad; weshalve ik, daar de tegenwoordige Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak die letter altijd zacht doet hooren, van oordeel ben, dat men, met den taalkundigen WEILAND in zijn *Woordenboek*, *kele*, niet *keele*, behoort te schrijven.

KEEREN of KEREN. Er schijnt in dit woord van ouds tweederlei tongval te hebben plaats gehad. In het Angelsaxisch ontmoet men *acæran* (*vertere*), 't welk aan onze harde *e* beandwoordt, en *cerran*, *cyran*, *cyrran*, welke met onze zachte *e* overeenkomen (*). Dat hetzelfde verschil ook bij ons heeft plaats gegrepen, mag men uit KILIAAN opmaken, die nogtans het woord alleen in den zin van *verrere*, *reinigen*, met de harde en zachte *e* heeft opgeteekend, terwijl het in dien van *vertere* bij hem alleen hard is. Hij schijnt dus *keeren* (*vertere*) en *keren* (*verrere*) als onderscheidene woorden aan te merken; doch hiervoor is, zoo veel mij bekend is, volstrekt geen grond, maar veeleer moeten beide beteekenissen, van welke de eene zeer gevoegelijk uit de andere kan worden afgeleid, geacht worden tot hetzelfde woord te behooren. Het is dus alleen de vraag, welke schrijfwijze, die met de harde, of met de zachte *e*, de algemeenste zij. Tot antwoord op deze vraag diene, dat ik schier bij alle

schrij-

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 256.

ſchrijvers, welke te voren zijn opgenoemd, met eene ſtandhoudende eenparigheid in dit woord de hard-lange *e* heb aangetroffen. Ik zou dit gezegde door eene aanzienlijke lijst van plaatſen kunnen bevestigen, zoo niet die omſlag mij noodeloos voorkwam in eene zaak, welke aan zoo weinig bedenkelijkheid onderhevig is. De Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak toch pleit hier insgelijks voor de hardheid der *e*, zoo dat er, voor zoo veel ik weet, geen ander ſpoor van hare zachtheid voorhanden is, dan 't welk, bij den aanvang van dit onderzoek, uit het Angelſaxisch en het *Woordenboek* van KILIAAN is opgegeven. Men zal derhalve, naar ik vertrouw, niet aarzelen, met mij te beſluiten, dat de *e* in het bedoelde woord als hard is aan te merken, en hetzelve dus *keeren*, niet *keren*, geſchreven moet worden.

KEETEN of KETEN. De Rotterdamſche uitſpraak doet hier de hard-lange *e* hooren; doch de voorgang der meeſte achtbare ſchrijveren, waarmede de oude verwantſchapte talen, en de Zeeuwſche uitſpraak overeenſtemmen, pleit voor de zachte *e*. KILIAAN heeft alleen *ketene*, en onze naauwkeurige Bijbelvertaling heeft insgelijks overal de zachte of enkele *e*. Volgens getuigenis van WEILAND ſchrijven, wel is waar, HOOFT, DE DECKER (*), en op verſcheidene plaat-

(*) Zoo deze opgave omtrent DE DECKER naauwkeu-

plaatsen ook VONDEL *keeten;* doch hij zelf hecht daaraan niet zoo veel gewigt, dat hij hun voorbeeld ter navolging aanprijze. Integendeel besluit hij, om de aangevoerde gronden, tot de zachte *e*, en merkt te regt aan, dat deze krachtiglijk bevestigd wordt door de gebruikelijke verkorting van het woord tot *ketting*, welke verkorting, gelijk wij te voren, in navolging van TEN KATE, reeds opmerkten, nimmer plaats vindt dan in woorden, welke de zacht-lange *e* hebben.

KNEEDEN of KNEDEN. Het eerste komt overeen met het Angelsaxische *cnædan*, en de tegenwoordige Rotterdamsche uitspraak. Daarentegen schijnt het laatste, of de zachte *e*, welke zich ook in het Angelsaxische *cnedan* voordoet, bij ons van ouds af algemeen in gebruik te zijn geweest. Althans heeft KILIAAN, die anders, blijkens verscheidene voorbeelden, welke zich in het voorgaande voor ons opdoen, het dialektverschil in dezen zeer zorgvuldig heeft opgeteekend, in dit woord alleen *kne-*

keurig is, geldt zij omtrent eene vroogere uitgave zijner Dichtwerken, daar ik in de gewone, door BROUERIUS VAN NIDECK in II. Deelen in 4°. bezorgd, en waarin, naar de verzekering des uitgevers in de *Voorreden;* de spelling van DE DECKER zorgvuldig behouden is, doorgaans *keten* aantref. Zie I. Deel, bladz. 67, waar het woord tweemalen voorkomt, en bladz. 130, en II. Deel, bladz. 197 en 327.

kneden, ten bewijze, dat de zachte *e* te zijnen tijde daarin algemeen gehoord werd. In de Bijbelvertaling komt het woord slechts eenmaal zoodanig voor, dat deszelfs onderscheidene schrijfwijze met de enkele of dubbele *e* zich duidelijk vertoone, namelijk *Jeremias* VII. 18; doch het verschil van schrijfwijze, 't welk in de verschillende uitgaven plaats grijpt, doet dit voorbeeld zijn gezag verliezen (*). De in dit stuk zeer kiesche Dordrechtsche schrijver BEVERWIJK, die in de eerste helft der zeventiende Eeuw bloeide, heeft, volgens getuigenis van WEILAND, altijd *kneden*, gelijk mede de keurige Maaslandsche dichter HOOGVLIET. In de Woordenlijsten, door TEN KATE, in het Iste Deel van zijn onschatbaar werk, achter zijne onderscheidene regelen omtrent de harde en zachte *e* gevoegd

(*) Volgens WEILAND in zijn *Woordenboek* heeft de Bijbelvertaling *kneden*, schoon in vele drukken *kneeden* gezet is. Doch in de *Lijst van woorden, welke de harde* e *en* e *hebben*, uit de gemelde Vertaling, volgens de eerste en naauwkeurigste uitgave van 1637, opgemaakt, en gedrukt achter het IIIde Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, vinde ik *kneeden* met de dubbele *e* opgegeven. Zie aldaar bl. 450. Daar nogtans, volgens het aangemerkte op bl. 446, ook deze uitgave niet vrij is van verzinningen, laat zich uit het voorgestelde niet met zekerheid besluiten, dat de overzetters van den Staten-Bijbel de *e* in het gemelde woord als hard beschouwd hebben.

voegd, heb ik het woord vruchteloos gezocht; doch in zijne *Proeve van geregelde Afleiding* (II. D. bl. 638.) vinde ik onder *gnijd* alleen *kneden* opgegeven; waaruit men mag opmaken, dat hem in dit woord geen dialektverschil is bekend geweest, 't welk hij anders altijd pleegt op te teekenen. In de *Korenbloemen* van HUYGENS heb ik insgelijks het woord tweemalen met de enkele of zachte *e* aangetroffen, met name in het I^ste Deel derzelve, bl. 194 en 222, gelijk ook in de *Rijmoefeningen* van DE DECKER, I. D. bl. 359. Het Hoogduitsche *kneten*, *knetten*, en de Zeeuwsche uitspraak bevestigen mede de zachtheid der *e*. Uit het voorgestelde blijkt, mijns achtens, dat er een zeer aanmerkelijk overwigt van gezag voor de zachte *e* in *kneden* plaats heeft, en gevolgelijk dit woord met eene enkele *e* moet geschreven worden.

KWEEKEN of KWEKEN. De hardheid der *e* in dit woord wordt bevestigd door het IJslandsche *kweika*, en hare oudtijds gemeene verwisseling met *ei* (*). Ook de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak doet de harde *e* in hetzelve hooren. Men moge dan al bij eenige schrijvers, bij voorbeeld bij DE DECKER in zijne *Rijmoefeningen*, I^ste D. bl. 103, 114, 120, 166,

172

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 246; en KILIAAN op *queycken*.

172 en 193, doorgaans de enkele of zachte *e* in het gemelde woord aantreffen; dit kan, zoo het niet aan vergissing zij toe te schrijven, ten hoogste als eene plaatselijke afwijking beschouwd worden. De hard-lange *e* daarentegen behoort tot de gemeenlandsche uitspraak, welke ten rigtsnoer van het schrift moet strekken. Men schrijve dus *kweeken*, gelijk dit woord ook voorkomt bij OUDAAN in zijne *Poëzij*, I. D. bl. 144, FEITAMA in zijnen *Hendrik de Groote*, bl. 17 en 19, en SMITS in zijnen *Rottestroom*, bl. 91. Ook in de *Aanteekening* achter het III[de] Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 451, vindt men het woord aldus opgegeven.

MEENIGTE of MENIGTE. De oude verwantschapte talen pleiten hier meestal voor de zachtheid der *e*, blijkens het Mesogothische *manags*, het Angelsaxische *menig*, en het Alemannische *menigè*: alleen heeft het Angelsaxisch ook *mænig*, 't welk met onze harde *e* overeenkomt (*). Ook wordt de zachte *e* krachtiglijk bevestigd door de nog gebruikelijke verkorting tot *mennig*, *mennigte*; welke verkorting alleen plaats heeft in woorden, die de zacht-lange *e* hebben (†). Het zou dus noodeloos zijn in een breeder onderzoek

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 238 en 239.

(†) Zie over dezen regel de plaats van TEN KATE, op bladz. 274 aangehaald.

zoek nopens de zachtheid of hardheid der *e* in dit woord te treden, zoo niet de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak daarin eenparig de harde *e* deed hooren. Van hier ontstaat natuurlijk het vermoeden, dat er van ouds in dit woord tweederlei dialekt heeft plaats gegrepen; een vermoeden, welks gegrondheid of ongegrondheid nader onderzocht moet worden. Ik heb ten dien einde het gebruik zoo van vroegere als latere schrijveren, die de harde *e* en *o* door de spelling onderscheiden hebben, nagegaan, doch bij dezelve eene standvastige eenparigheid in het schrijven der zachte *e* aangetroffen. KILIAAN heeft alleen *menig*, *menigte* opgeteekend; ook onze naauwkeurige Bijbelvertaling gebruikt bestendig de enkele of zachte *e*. Hetzelfde gebruik is mij voorgekomen in de *Spelen van Sinnen* te Gent, en in die van Antwerpen, alwaar ik ook eene enkele maal *mennich* heb aangetroffen; in de *Refer.* van ANNA BYNS, II. B. bl. 34, 55, 57 en 75; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 8, 45 en zoo alom; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 33 en 39; in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plichten*, bl. 53, 55, 63 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 30, 81 v°, 91, 110, 118, 122 v°, en 224 v°; in de *Historie* van VAN REYD, bl. 1, 5 en 17; in het werk van MERULA *over de Wildern.* I. B. bl. 16, 25, 42, 50 en

en 231, II. B, bl. 19 en 27; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 24, 25, 110, en 125; in de *Stichtelijke Rijmen* van CAMPHUYSEN, bl. 40, 45 en 48; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 38, 74, 178 en 246; in den *Virg.* van VONDEL, bl. 1 en 2; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 76, 78, 95, 195, 313, 320 en 361; in de *Nederd. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 32, 45, 66, 68, 70 en 121; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 81, 91, 99, 128, 147, 179 en 198; in de *Poëzij* van J. OUDAAN, I. D. bl. 54, 137 en 141, en in den *Haagschen Broedermoord* van denzelfden Dichter, bl. 7, 75, 83, 91; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 11 en 53. Men merke hierbij op, dat twee der genoemde schrijvers, HUBERT namelijk en HOFFERUS, uit Zeeland, en een derde, met name OUDAAN, uit Rotterdam afkomstig zijn; 't welk eenig vermoeden baart, dat aldaar in vroegeren tijd mede de zachte *e* gehoord werd. Intusschen mag ik hierbij niet verzwijgen, dat ik in de *Poëzij* des laatsten eenmaal, en wel I. D. bl. 144, gelijk mede op bl. 115, der bovengemelde *Vertaling* van COORNHERT, en op twee plaatsen van HUYGENS, I. D. bl. 327 en 360, *meenigte* heb aangetroffen. Doch wie, die het veel grooter aantal der te voren uit dezelfde schrijvers bijgebragte voorbeelden van het

gebruik der zachte *e* in aanmerking neemt, zal niet gereed zijn, met mij de laatst aangehaalde voorbeelden aan eene vergissing van den drukker toe te schrijven? Dit althans mag ik vertrouwen, dat niemand dezelve zal doen strekken ter bestrijding van de regtmatige gevolgtrekking, welke ik uit al het bijgebragte meen te mogen maken, dat namelijk de zachte *e* in *menig*, *menigte*, tot de gemeenlandsche uitspraak behoort, en in de Oudheid zich volstrekt geen spoor vertoont van een plaats gehad hebbend dialektverschil in dit woord. Hoe zeer dus ook de tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak *meenig*, *meenigte* met de hard-lange *e* doet hooren, met welke laatste eenige latere Rotterdamsche dichters, als SMITS, DE HAES en andere, overeenstemmen, zal echter, geloof ik, ieder, die het voorgedragene aandachtig overweegt, mij toestemmen, dat men, volgens den eenparigen voorgang der achtbaarste schrijveren, gestaafd door de gebruikelijke verkorting dier woorden tot *mennig*, *mennigte*, voortaan *menig*, *menigte*, met de zachte of enkele *e*, behoort te schrijven.

ONTBEEREN of ONTBEREN. Bij KILIAAN vindt men dit woord alleen met de zachte *e* geschreven. Doch dat daarin ook de harde *e* reeds vroeg gehoord werd., blijkt uit de *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VILT van het

het jaar 1470, alwaar men, volgens getulgenis van LELYVELD, *ontbeeren* aantreft (*). Dezelfde schrijfwijze van dit woord kwam den taalkundigen CLIGNETT reeds in der *Leecken Spiegel*, een handschrift der veertiende Eeuwe, voor (†). De harde *e* vond ik insgelijks in de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 224; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 49, 215, 232, 349, 362 en 380, en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 81. Daarentegen kwam de zachte *e* mij voor in COORNHERTS *Vert. van Cicero over de plicht.*, bl. 20; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 166, bij wien ik nogtans elders, II. D. bl. 328, de harde *e* ontmoette; in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET, bl. 79; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 11. — Het bijgebragte pleit zeker meer voor de hardheid, dan voor de zachtheid der *e* in het gemelde woord; maar men mag nogtans uit hetzelve, en bijzonder uit het gebruik van KILIAAN, opmaken, dat ook de zachte *e* daarin reeds vroeg gehoord werd. Daar nu de tegenwoordige Zeeuwsche

(*) Zie de *Aanteekening* achter het III. Deel van HUYDECOPERS *Proeve*, bladz. 453, vergeleken met de *Nota* op bladz. 460.

(†) Zie zijne meermalen aangehaalde *Voorrede* voor den *Teuthonista*, bladz. LXVI, in de Aanteekening.

ſche en Rotterdamſche uitſpraak eenparigłijk deze laatſte bevestigen, zou ik het woord liefst met éénе *e*, *ontberen*, ſchrijven.

PEEREN of PEREN van *peer*. Het Angelſaxiſche *per*, *pere*, pleit voor de zachtheid der *e*, gelijk mede de afleiding des woords van het Latijnſche *pirum*, daar, volgens de waarneming van TEN KATE (*), alle woorden, uit het Latijn of Fransch afkomſtig, en in die talen den klemtoon op *i* of *e*, doch bij ons op de lange *e* ontvangende, die *e* zacht hebben. Doch daarentegen bevestigt de van ouds gebruikelijke verwisſeling der lange *e* in dit woord met den tweeklank *ei* de hardheid der genoemde letter. KILIAAN, bij wien men deze verwisſeling vindt opgeteekend, geeft daarom aan de harde *e* de voorkeur, hoewel hij tevens *pere* met de enkele *e* opgeeft, ten bewijze dat, reeds in zijnen tijd, de *e* in dit woord op ſommige plaatſen zacht klonk. De Bijbelvertalers hebben, blijkens hunne Taalregels (†), insgelijks de harde of dubbele *e* verkozen. TEN KATE vergenoegt zich met de opgave van het dialektverſchil, zonder de zaak te beſlisſen. De weinige voorbeelden, welke mij, onder het naſlaan van onderſcheidene ſchrijveren, van dit woord zijn

(*) I. Deel, bladz. 242 en 243.

(†) Zie dezelve achter de *Hiſtorie van de Nederduitſche Overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bladz. 72.

zijn voorgekomen, pleiten allen voor de hardheid der *e*. Dus vind ik hetzelve met eene dubbele *e* geſchreven in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 84 v°; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 336, 349 en 385; en in den *berijmden Virgilius* van VONDEL, bl. 4. Men ziet uit het voorgeſtelde, dat, offchoon de zachte *e* in dit woord reeds vroeg plaats had, de harde nogtans algemeener was. Ik zou uit dien hoofde tot het gebruik van de laatſte of het ſchrijven van *peeren* beſluiten, zoo niet de Rotterdamſche en meest gebruikelijke Zeeuwſche uitſpraak de zachte *e* bevestigde, en daardoor een overwigt van gezag voor dezelve werd te weeg gebragt, naar ons oordeel, genoegzaam, om aan de zachte *e*, en dus aan het ſchrijven van *peren*, de voorkeur geven.

SCHEEREN of SCHEREN. Dit woord behoort wederom tot die woorden, waarin van ouds tweederlei uitſpraak heeft plaats gehad. Reeds in het Angelſaxisch doet zich dit verſchil voor, alwaar *ſcæran (tondere)* aan onze harde, doch *ſciran (radere)* aan onze zachte *e* beantwoordt. KILIAAN heeft beide *ſcheeren* en *ſcheren*, doch, 't geen opmerkelijk is, alleen *afſcheren*. Ook TEN KATE gewaagt van het plaats hebbend dialektverſchil in dit woord (*); doch ſchijnt aan *ſchee-*

(*) I. Deel, bladz. 211.

ſcheeren den voorrang te geven (*). Dezelfde ſchrijfwijze is den taalkundigen CLIGNETT reeds voorgekomen in den meermalen genoemden *Leecken Spiegel* (†). Hiermede ſtemmen onze Bijbelvertalers overeen, en, onder andere ſchrijvers, ook ALDEGONDE in zijn' *Roomſ. Byenc.* f° 241; HUYGENS in zijne *Korenbl.*, I. D, bl. 139; en DE DECKER in zijne *Rijmoeff.*, I. D, bl. 364. Het voorgeſtelde leert ons, dat, wel is waar, de harde *e* in dit woord, meer dan de zachte, gevonden wordt, maar nogtans deze laatſte in hetzelve, reeds zeer vroeg, hier en daar gehoord werd. Daar nu de zachte *e* met de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenkomt, zou ik aan deze laatſte liefst plaats geven, en dus *ſcheren*, *afſcheren*, *beſcheren* (*toewijzen*) enz. ſchrijven.

SLEEPEN of SLEPEN. Ook in dit woord had van ouds tweederlei dialekt plaats. Het werd te voren meermalen *ſleipen* uitgeſproken, gelijk het woord bij KILIAAN, en ook nog bij VONDEL voorkomt in zijnen *Palamedes*, bl. 18; eene uitſpraak, welke, zoo als bekend is, de hard-

(*) Op die wijze althans wordt het woord door hem geſchreven in zijne *Eerſte Proeve van geregelde Afleiding*, II. D. bladz. 340.

(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthoniſta*, bladz. LXVI. in de Aanteekening.

hardheid der *e* aanwijst. Dezelfde schrijfwijze heb ik aangetroffen in den *Rooms. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 128 v° en 230. Dat nogtans ook de zachte *e* in het genoemde woord reeds vroeg, hier en elders, gehoord werd, blijkt uit den straks genoemden KILIAAN, die ook *slepen* heeft opgeteekend. Onze Bijbelvertaling heeft op éénе plaats *sleepen*, op eene andere *sleypen*, en op eene derde *slepen*, welk laatste LELYVELD bij verzinning meent te zijn (*). Doch het verdient opmerking, dat het woord op de beide eerstgenoemde wijzen voorkomt in het Oude Verbond, namelijk *Jerem.* XV: 3, en XXII: 19; doch op de laatstgemelde wijze in het Nieuwe Verbond, en wel *Joann.* XXI: 8. Dit geeft, dunkt mij, eenige aanleiding tot het vermoeden, of ook misschien de vertalers van het Nieuwe Verbond de *e* in hetzelve voor zacht gehouden hebben. Doch, wat hiervan ook zijn moge, de zachte *e* wordt, buiten tegenspraak, door den voorgang van verscheidene achtbare schrijveren gestaafd. Deze namelijk vond ik in het werk van MERULA over *de Wildernissen*, I. B. bl. 30; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 89, 195 en 220; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 114, en 115, en II. D. bl. 289; en

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 455.

en eindelijk in den *Haagſchen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 1, 4, 77, 93, 95 en 99. In Zeeland en te Rotterdam wordt het woord thans ook algemeen met de zachte *e* uitgeſproken; weshalve ik, te meer daar *ſleipen*, voor zoo ver ik weet, geheel in onbruik is, liefst *ſlepen* met de zachte *e* zou ſchrijven.

SMEEREN of SMEREN. Het meermalen opgemerkte dialektverſchil had ook in dit woord, ſedert de vroegſte tijden, plaats. De Angelſaxiſche woorden *ſmere* (*adeps*), en *ſmeran*, *ſmirian* en *ſmijrian* (*unguere*) bevestigen de zachte *e*. Volgens TEN KATE (*) was bij ons oudtijds ook *ſmere* in gebruik, 't welk KILIAAN mede in zijn Woordenboek heeft opgeteekend. Doch voor 't overige vindt men bij hem *ſmeeren*, aan welke ſchrijfwijze TEN KATE insgelijks den voorrang ſchijnt te geven. Ook komt dezelve, volgens getuigenis van LELYVELD, reeds voor in de meermalen genoemde *Vertaling van Boëthius*, door JACOP VILT, van 1470 (†). De weinige voorbeelden, welke ik van dit woord, bij het naſlaan van onderſcheidene ſchrijveren, ontmoet heb, bevestigen insgelijks de hardheid der *e*. Dus vind ik het met *ee* geſchreven in de *Spe-*

(*) I. Deel, bladz. 259.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 455.

Spelen van Sinne te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 156; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo. 15, 122 en 268; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER I. D. bl. 119 en 153. Intusſchen pleit de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak voor de zachte *e*; weshalve ik, daar deze in de Oudheid niet ongewoon was, en door het Angelſaxisch, alsmede door het te voren insgelijks gebruikelijke *ſmeuren* bevestigd wordt, aan de ſchrijfwijze van *ſmeren*, boven die van *ſmeeren*, de voorkeur zou geven.

SPEENEN of SPENEN. Ook de uitſpraak van dit woord was van ouds onderſcheiden. Men zeide namelijk zoowel *ſpeene* of *ſpeine*, als *ſpene* of *ſpenne*, en gevolgelijk zoo wel *ſpeenen*, als *ſpenen*. De eerſte uitſpraak of de harde *e* komt overeen met het Angelſaxiſche *ſpana* (*mammae*). Doch *ſpene*, *ſpenen* met de zachte *e* ſchijnt bij ons reeds vroeg meer in gebruik te zijn geweest; althans geeft KILIAAN, die *ſpeene*, *ſpeyne* ſlechts met een woord heeft opgeteekend, daaraan duidelijk de voorkeur, met wien TEN KATE overeenſtemt (*). Ook is de zachte *e* mij voorgekomen in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS, bl. 66 en 116; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER,

(*) I. Deel. bladz. 139.

KER, I. D. bl. 81; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 67. De Zeeuwsche uitspraak bevestigt mede de zachte *e*, doch de Rotterdamsche doet *speene*, *speenen* hooren. Wat nu zal men volgen? De beslissing is in der daad moeijelijk, daar zoo voor het een als voor het ander veel valt in te brengen. Daar nogtans de zachte *e* van ouds algemeener schijnt geweest te zijn, zou ik liefst *spene*, *spenen* schrijven, gelijk ik ontdek, dat de kundige stellers van de *Lijst van Woorden, welke onderscheidenlijk met* ei *of* ij, *met* e *of* ee, *met* o *of* oo *geschreven worden*, bij de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* ontworpen, die woorden insgelijks gespeld hebben.

TEEDER of TEDER. In het Woordenboek van KILIAAN, worden beide *teder* en *teeder* opgegeven. Hetzelfde verschil is ook door TEN KATE opgeteekend, die tevens aanmerkt, dat het Angeliaxische *tedrian* (*tenerescere*) voor de zachte *e* pleit (*). Onze Bijbelvertaling, waarin het woord meermalen voorkomt, heeft altijd *teeder*. Zie, bij voorbeeld, *Gen.* XXXIII: 13., 2. *Sam.* III: 39., *Prov.* IV: 3., *Jes.* XLVII: 1., en vele andere plaatsen. Ook in andere schriften is het woord mij met de harde *e* voorgekomen, als in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 152; in de

Aeneis

(*) 1. Deel bladz. 266.

Aeneis van VAN GHISTELE bl. 37; in de *Vertaling van Cicero over de Plichten* door COORNHERT, bl. 91 en 107; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 183; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 72 en 117; in den *Rotteftroom* van SMITS bl. 165 en in de *Stichtelijke Gedichten* van F. DE HAES bl. 21. — Daarentegen heb ik in de *Mengeldichten* van HOOGVLIET; bl. 228, driemaal *teder* aangetroffen, Doch het bijgebragte doet, mijns achtens, genoeg zien, dat *teèder* met de harde *e* bij ons algemeener is; en, daar de Rotterdamfche en Zeeuwfche uitfpraak mede de harde *e* doet hooren, aarzel ik niet te befluiten, dat men voortaan *teeder* behoort te fchrijven.

TEELEN of TELEN. Het Angelfaxifche *teolan*, *tilean*, *tiolan* pleit voor de zachte *e* (*). Doch bij ons heeft in dit woord van ouds zoo wel de harde, als zachte *e*, plaats gehad. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek beide *teelen* en *telen*; doch onze Bijbelvertaling alleen het eerfte. Zie *Gen.* VIII: 17, *Hand.* VII: 19, en 1 *Tim.* V: 14. In de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 364, vinde ik insgelijks *teelen*; doch in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 133, *telen* met de zachlange *e*. TEN KATE geeft, op de ftraks aangehaalde

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 260.

haalde plaats, aan de laatste schrijfwijze de voorkeur, voornamelijk, naar 't schijnt, om de overeenkomst van het Angelsaxisch met de Rotterdamsche uitspraak, welke alleen *telen* doet hooren. Daar de Zeeuwsche de zachte *e* insgelijks bevestigt, zou ik liefst het voetspoor van TEN KATE volgen.

TEENEN of TENEN, van *teen* (*vimen*). Het Mesogothische *tains*, Angelsaxische *tan*, en het Alemannische *zeinna* (*vimen*) bevestigen ten sterkste de scherp-lange *e* (*). Ook KILIAAN heeft alleen *teene*, *teenen*, en ons gebruikelijke *tien*, *tienen korf* strekt mede ten bewijze van de hardheid der *e*. De Rotterdammers en Zeeuwen spreken insgelijks de lange *e* in *teenen* hard of scherp uit. Wij zouden dus dit woord, als onbetwistbaar de hard-lange *e* hebbende, hier met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, zoo niet hetzelve, op gezag onzer Bijbelvertaling, *Dan.* II: 41, met de zachte of enkele *e* ware opgegeven in de meermalen gemelde *Aanteekening* achter het III. D. van HUYDECOPERS *Proeve*, bl. 456. Doch wie erkent niet gereedelijk, dat deze enkele plaats, waarin zeer gemakkelijk eene verzinning kan zijn ingeslopen, niets afdoet tegen zoo vele onwraakbare bewijzen, welke voor de hardheid der *e* pleiten?

TEEREN of TEREN van *teer* (*pix*). De Angel-

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 248.

gelsaxische woorden *tare*, en *teor* (*pix liquida*), waarvan het eerste aan onze harde, het laatste aan onze zachte *e* beantwoordt, doen ons reeds een plaats hebbend verschil van uitspraak kennen. KILIAAN heeft *teer*, *teere*, en *terre*, welke verdubbeling van den medeklinker, gelijk bekend is, voor de zachte *e* pleit. Ook TEN KATE heeft het dialektverschil opgeteekend en aan de zachte *e* de voorkeur gegeven (*). LELYVELD heeft, in de meermalen genoemde *Aanteekening* (†), insgelijks *teren*, gelijk mede de te voren gemelde *Lijst van Woorden* enz., bij de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* opgemaakt. De Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak bevestigt insgelijks de laatst gemelde schrijfwijze, welke het mij verkiesIijkst voorkomt te volgen.

TEEREN of TEREN (*attenuare*, *consumere*) met deszelfs afgeleiden en zamengestelden. De Angelsaxische woorden *teorian*, *tirian* en *tyrian* pleiten voor de laatst voorgestelde schrijfwijze. Ook bij ons was de zachte *e* van ouds niet ongewoon, gelijk uit het Woordenboek van KILIAAN blijkbaar is, die nogtans aan de harde *e*, als waarschijnlijk in zijnen tijd meer gebruikelijk, de voorkeur schijnt te geven. Ook de Bijbelverta-

ling

(*) I. Deel, bladz. 240.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 456.

V

van ALDEGONDE, fo. 3, 11, 71, 93, 126, 137 v° en op vele andere plaatsen; in de *Historie* van VAN REYD bl. 4 en 12; in het werk van MERULA *over de Wildernisſen*, II. B. bl. 18, 21 en 36; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 4; in de *Pſalmen* van HUBERT, bl. 166; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 35, 40, 86, 107, 209 en op vele andere plaatſen; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 176 en 198; in den *Haagſch. Broederm.* van OUDAAN, bl. 90 en 91; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 7 en 17. Doch, hoezeer ook een aanzienlijk deel der achtbaarſte ſchrijveren voor de hardheid der *e* pleit, zijn mij nogtans ook verſcheiden voorbeelden van de zacht-lange *e*, zelfs bij eenigen dier ſchrijveren, uit welke ik zoo aanſtonds voorbeelden der hard-lange heb bijgebragt, onder het oog gekomen, welke ik hier insgelijks zal mededeelen. Dus vond ik *weren* in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 67; in het werk van MERULA over de *Wildernisſen*, I. B. bl. 51, 115, 129, en II. B. bl. 10, 30, 35 en 40, welke voorbeelden talrijker zijn dan die der harde *e*, uit denzelfden ſchrijver opgeteekend; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN bl. 91; in de *Pſalmen* van HUBERT, bl. 195; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 70; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN bl. 79 en 80, en in des-

zelfs

van ouds tweederlei uitspraak plaats gehad. Dit verschil doet zich reeds in het Angelsaxisch voor, alwaar *waran* voor de harde, doch *weran*, *werian* voor de zachte *e* pleiten. In het Frankduitsch echter ontmoeten wij alleen de zachte *e* in *weran*, gelijk mede in het Kimbrische *veria* (*). Bij ons zeide men te voren ook *weiren*, 't welk de hardheid der *e* duidelijk aanwijst; doch dat men overlang ook reeds *weren* sprak en schreef, is uit KILIAAN blijkbaar, die *weeren*, *weyren*, en *weren* heeft opgeteekend. Intusschen schijnt de hard-lange *e* van ouds in dit woord algemeener te zijn geweest, dan de zacht-lange. De eerste althans komt, volgens getuigenis van CLIGNETT (†), reeds voor in den meergemelden *Leecken Spiegel*, gelijk mede, naar de verzekering van LELYVELD (§), in de geschrevene *Vertaling van Boëthius* door JACOP VILT. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *weeren*. Dezelfde schrijfwijze heb ik aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in die van Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 27; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 25 en 79; in den *Reomf. Byenc.* van

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 261.
(†) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthonista*, bl. LXVI. in de Aant.
(§) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 451.

van ALDEGONDE, fo. 3, 11, 71, 93, 126, 137 v° en op vele andere plaatsen; in de *Historie* van VAN REYD bl. 4 en 12; in het werk van MERULA *over de Wildernisfen*, II. B. bl. 18, 21 en 36; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 4; in de *Pfalmen* van HUBERT, bl. 166; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 35, 40, 86, 107, 209 en op vele andere plaatsen; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 176 en 198; in den *Haagsch. Broederm.* van OUDAAN, bl. 90 en 91; en in den *Hendrik de Groote* van FEITAMA, bl. 7 en 17. Doch, hoezeer ook een aanzienlijk deel der achtbaarste schrijveren voor de hardheid der *e* pleit, zijn mij nogtans ook verscheiden voorbeelden van de zacht-lange *e*, zelfs bij eenigen dier schrijveren, uit welke ik zoo aanstonds voorbeelden der hard-lange heb bijgebragt, onder het oog gekomen, welke ik hier insgelijks zal mededeelen. Dus vond ik *weren* in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 67; in het werk van MERULA over de *Wildernisfen*, I. B. bl. 51, 115, 129, en II. B. bl. 10, 30, 35 en 40, welke voorbeelden talrijker zijn dan die der harde *e*, uit denzelfden schrijver opgeteekend; in de *Sticht. Rijmen* van CAMPHUYSEN bl. 91; in de *Pfalmen* van HUBERT, bl. 195; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 53 en 70; in den *Haagf. Broederm.* van OUDAAN bl. 79 en 80, en in deszelfs

zelfs *Poezij*, I. D. bl. 155; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 79; in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 33; en in de *Sticht. Ged.* van F. DE HAES, bl. 60. De zachte *e* in *weren* wordt dus niet alleen door het gebruik der meeste oude, met de onze verwantſchapte, talen, maar ook door den voorgang van vele Nederduitſche ſchrijveren bevestigd, waarmede de tegenwoordige Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak overeenſtemt. Het komt mij derhalve verkieslijkst voor de *e* in het gemelde woord zacht te ſtellen, en, overeenkomſtig hiermede, *weren*, *afweren*, *beweren* enz. te ſchrijven.

ZWEEREN of ZWEREN (*jurare*). Het Angelſaxiſche *ſwerian*, *ſweriga*, en de Frankduitſche *ſweran* en *ſwerran* bevestigen de zachtheid der *e* in dit woord. Daarentegen pleit het IJslandſche *ſvaeria* voor de hardheid der gemelde letter. In het Meſogothisch vindt men *ſwaran* (*jurare*), en *ſweran* (*honorare*). Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt in dit woord plaats gehad, gelijk uit KILIAAN blijkbaar is, die aan de zachte *e*, als waarſchijnlijk in zijnen tijd meest gebruikelijk, de voorkeur geeſt. Dat echter ook de harde *e* reeds vroeg in hetzelve gehoord werd, blijkt uit der *Leecken-Spiegel*, en de *Vertaling van Boëthius* door J. VILT, in beide welke ſtukken men *zweeren* aan-

dezen eenparigen voorgang overeen; weshalve ik niet aarzel te besluiten, dat men, de *e* als zacht aanmerkende, *zweyen* behoort te schrijven.

O.

BETOOGEN of BETOGEN (*probare*). Dit woord, gelijk mede *toogen*, *vertoogen*, oudtijds voor *toonen*, *vertoonen* in gebruik, komt bij KILIAAN alleen met de dubbele of hard-lange *o* voor. Dezelfde schrijfwijze ontmoet men reeds in der *Leecken Spiegel*, en bij JACOP VILT (*). Ook heb ik dezelve in de opgegeven woorden ontmoet in de *Spelen van Sinne* te Gent, op zeer vele plaatsen; in die van Antwerpen; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 35, III. B. bl. 21 en 102; in den *Prologhe* van den *Sp. der Minnen* door COLIJN VAN RIJSSELE; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 10 en 119, en in den *Loff. van J. C.* door denzelfden, bl. 48; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 6, 63, 76, 82 en 112; in de *Korenbl.* van HUYGENS, bl. 37; en in de *Poëzy* van OUDAAN, I. D. bl. 149. Een paar afwijkingen slechts zijn mij voorgekomen in de Gentsche *Spelen van Sinne*, welke echter ten hoogste bewijzen kunnen, dat er te dien

(*) Zie de *Voorrede* voor den *Teuthonista* bl. LXVI. in de Aant. op HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 241.

dien tijde een dialektverschil plaats had. De aangevoerde voorbeelden intusschen pleiten zoo stellig voor de hardheid der *o* in de gemelde woorden, welke ook door de Zeeuwsche uitspraak bevestigd wordt, dat de Rotterdamsche, welke de zachte *ó* doet hooren, mijns oordeels, niet in aanmerking kan komen, om tegen zoo veel gezags op te wegen. Men moet echter van de voorgestelde woorden zorgvuldig onderscheiden de woorden, *togen*, trekken, nog overig in ons *zieltogen*; *betogen*, betrokken; *opgetogen*, opgeleid opgevoerd; *overtogen*, overtrokken; *onvertogen*, niet uitgesteld, gelijk het woord bij KILIAAN verklaard wordt, thans gemeenlijk zoo veel als, onbetamelijk; alle welke woorden met de zachte of enkele *o* uitgesproken en geschreven worden.

BLOODE of BLODE. TEN KATE, I. D. bl. 279; wil dit woord op de laatst voorgestelde wijze geschreven hebben, om de gewone verwisseling der *ó* en *eu*. Zekerlijk pleit deze krachtig voor de zachtheid der *o*; maar ik twijfel nogtans, of men aan dien bewijsgrond wel zoo veel gewigts moge hechten, dat dezelve alle andere bewijsgronden, welke eenparig voor de hardheid der *o* pleiten, zou kunnen opwegen. De genoemde taalkenner toch heeft reeds opgemerkt, dat KILIAAN, in overeenkomst met de Rotterdamsche uitspraak, *bloode* heeft, en deze schrijfwijze insgelijks bevestigd wordt door het IJslandsche *blau-*

dur, (*femineus*, *timidus*). Met den voorgang van KILIAAN en de Rotterdamsche uitspraak stemt niet slechts die der Zeeuwen overeen, maar ook het gebruik van alle schrijveren, in wier werken mij dit woord is voorgekomen. Onze Bijbelvertaling heeft *bloode*, *Richt*. VII. 3, welke schrijfwijze reeds veel vroeger voorkomt in de meermalen gemelde *Vertaling* van JACOP VILT (*). Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in den *Spiegel der Minnen* door COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 32 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 72, in de *Historie* van VAN REYD, bl. 29; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 133. Ik zou, op grond van het voorgestelde, liefst gelooven, dat *bleu* is aan te merken, als gesproten uit eene plaatselijke of gewestelijke afwijking van de gemeenlandsche uitspraak, en dus aan *bloode*, met de dubbele of hard-lange *o*, de voorkeur geven.

BOOGE of BOGE. Niet slechts onder ons, maar ook reeds in het Angelsaxisch doet zich in dit woord verscheidenheid van tongval voor. Dus treft men in de gemelde taal *boga* (*arcus*), en *beage* (*corona*) aan, waarvan het eerste aan onze

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 447.

ze zachte, het laatste aan onze harde *o* beantwoordt. KILIAAN heeft *booge* en *boge*. Onze Bijbelvertaling, waarin het woord zeer dikwijls gevonden wordt, heeft overal *boge*. De zachte *o* is mij insgelijks voorgekomen in de *Aeneis* van VAN GHISTELE, bl. 10 en 13; in het werk van MERULA over de *Wildernissen*, I. B. bl. 141, II. B. bl. 10, 20 en 21; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 34, 80, 103 en 170; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 91, 93, 325 en 345; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 125; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 18. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak bevestigt insgelijks de zacht-lange *o*, welke, mijns oordeels, als met de gemeenlandſche uitſpraak overeenſtemmende, alleen aanprijzing verdient.

BOOREN of BOREN (meervoud van *boor*, of werkwoord). Van ouds werd dit woord onder ons, zoo wel met de zachte als met de harde *o*, uitgeſproken en geſchreven. De eerſte komt overeen met het Angelſaxiſche *bor* (*ſcalprum*), en *borian*, (*terebrare*). Bij KILIAAN vindt men *booren* en *boren*; doch het eerstgemelde ſchijnt in zijnen tijd algemeener te zijn geweest, althans door hem verkozen te zijn. Onze Bijbelvertaling heeft de hard-lange *o*. Zie *Exod.* XXI: 6, *Job* XL: 9, *Jeſ.* XXXVI. 6, en verſcheidene andere plaatſen. Desgelijks heb ik de harde *o*,

aan-

aangetroffen in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 142, 342, 369, 381 en 446; en in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 90. In den *Haagschen Broedermoord* van OUDAAN heb ik eens *booren*, bl. 17, doch tweemalen *boren*, bl. 6 en 37, aangetroffen; welk laatste ook voorkomt in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 20. De tegenwoordige Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak doet altijd de zacht-lange *o* hooren; weshalve ik aan deze, als, blijkens het Angelsaxische gebruik en de aanteekening van KILIAAN, onder ons reeds vroeg niet ongewoon, boven de hard-lange de voorkeur zou geven.

DOOLEN of DOLEN. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), wordt de zacht-lange *o* in dit woord bevestigd door de Angelsaxische woorden *dolice*, dwaasselijk, en *dol-scipe*, dwaling. Bij ons heeft van ouds tweederlei dialekt plaats gehad, gelijk TEN KATE, ter aangehaalder plaatse, ook aanteekent. Reeds in de *Vertaling* van JACOP VILT vindt men *doolen* en *dolen* geschreven (†). Ook KILIAAN heeft het woord op beiderlei wijzen opgegeven. Onze Bijbelvertaling heeft alleen *doolen* met de harde *o*. Zie *Gen.* IV: 12, *Spreuk.* V: 20, *Ezech.* XXXIV: 6, en meer andere plaatsen. Daarentegen is *do-*

len,

(*) I. Deel, bladz. 294.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel. bladz. 441.

len, met de zacht-lange *o*, mij voorgekomen in de *Refer.* van ANNA BYNS, II. B. bl. 20 en 23; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 93; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 276; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 290 en 355; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 467 en 475. — De Rotterdamsche en Zeeuwsche uitspraak pleit mede voor de zachtheid der *o*; weshalve ik het schrijven van *dolen* zou aanprijzen, waaraan TEN KATE insgelijks de voorkeur geeft.

GEDOOGEN of GEDOGEN. Ter bevestiging van de hardheid der *ó* in dit woord, en het eenvoudige *doogen*, vergelijkt TEN KATE, I. D. bl. 295, daarmede de Angelsaxische woorden *deagle*, *deahle*, *deagol* (*latens*) en *theaht* (*tectus*); doch het door hem insgelijks bijgebragte *dyhle* (*latens*) pleit, volgens zijnen dialektregel (*), voor de zachte *o*. KILIAAN heeft in zijn Woordenboek alleen *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*, met de hard-lange *o*, welke insgelijks voorkomt in het meermalen genoemde werk van JACOP VILT (†). Ook bij de verdere schrijvers, welke ik heb nageslagen, is mij het gebruik der harde *o* in de genoemde woorden bestendig voorgekomen. Op die wijze namelijk wor-

(*) Zie I. Deel bl. 165.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve* enz. III. D. bl. 488.

worden zij geschreven in de Gentsche en Antwerpsche *Spelen van Sinne;* in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 25 en 51; in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 7. op de keerzijde, bl. 202, 205 en 226; in den *Sp. der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 14, 39 en 40 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz, door COORNHERT bl. 70; in het werk van MERULA over *de Wildern.*, I. B. bl. 37, 64 en 127, en II. B. bl. 48; in de *Ps.* van HUBERT, bl. 33, 80, 81, 161, 198 en 249; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 32, 60, 93, 225, 247, 316 en 355; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 29; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 88 en 118; in den *Haagschen Broedermoord* van OUDAAN, bl. 27, 50, 51, 88 en 107, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 226, in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 40; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA bl. 4; en eindelijk in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 2 en 21. Tegen zoo talrijke voorbeelden van de hard-lange *o*, is mij slechts een enkel van de zacht-lange voorgekomen, met name in den boven aangehaalden *Sp. der Minnen*, bl. 23 op de keerzijde; en in de *Historie* van VAN REYD, bl. 12. Doch deze weinige voorbeelden kunnen, naar ons oordeel, niet alleen geenszins opweegen tegen het veel grooter aantal van voorbeelden, waarin de harde *o* voorkomt, maar zijn zelfs niet genoeg-

zaam, om het vroeg bestaan van een dialektverschil in de genoemde woorden te bewijzen, waarvan anders geen spoor voorhanden is. Ik zou dus, hoe zeer ook de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak thans *dogen*, *gedogen* enz. doet hooren, nogtans aan de hard-lange *o*, als gegrond op de gemeenlandsche uitspraak, de voorkeur geven, te meer daar zich anders geheel geen verschil opdoet tusschen *dogen* (*pati*), en *dogen*, *deugen* (*valere*), welke woorden echter wel degelijk onderscheiden zijn. Men schrijve dan *doogen*, *gedoogen*, *mededoogen*.

GENOOTEN of GENOTEN (meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot*). Het Angelsaxische *neat* (*colonus*, *servus*, *parasitus*) pleit, volgens de opmerking van TEN KATE (*), voor de harde *o*. KILIAAN stelt dezelve insgelijks hard, en onze Bijbelvertaling heeft mede overal *genooten*. Zie *Gen.* XIV: 13, *Ps.* XLV: 8, en *Gal.* VI: 10. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 60, 64, 101, 111, 182, 196 en 197; in den berijmden *Virg.* van VONDEL, bl. 219 en 289; in de *Ned. Poëm.* van HOFFERUS, bl. 265; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 100, 108, 156, en II. D. bl. 290; in den *Haags. Broederm.* van OUDAAN, bl. 16, 18, 30,

(*) I. Deel, bladz. 270.

80, 70, 72, en in deszelfs *Poëzy*, I. D. bl. 220; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 152 en 163; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 6 en 10; in den *Rotteftroom* van SMITS, bl. 51, 75, 109 en 115; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 3. De Zeeuwfche uitfpraak pleit mede voor de hardheid der *o*. Daarentegen heb ik de zacht-lange *o* aangetroffen in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 7 op de keerzijde, bl. 12 en 44 op de keerzijde; in de *Hiftorie* van VAN REYD, *bl.* 25; en in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 326. Deze laatfte fchrijfwijze wordt door de tegenwoordige uitfpraak der Rotterdammers bevestigd, naar welke nogtans, 't geen opmerkelijk is, blijkens het voorgeftelde, de Rotterdamfche dichters SMITS en DE HAES zich niet gefchikt hebben. Het bijgebragte moet ons, mijns oordeels, natuurlijk brengen tot het befluit, dat de fpelling van *genooten*, met de hard-lange *o*, de voorkeur verdient boven die van *genoten*.

HOONEN of HONEN. Volgens de opmerking van TEN KATE, I. D. bl. 298, bevestigen de Angelfaxifche woorden *heane* en *heanlic* de hard-lange *o* in dit woord. Deze komt ook alleen voor bij KILIAAN, en in onze Bijbelvertaling, als: 1 *Sam.* XVII: 25, *Nehem.* VI: 13, *Ps.* XLII: 11, en op meer andere plaatfen. Desgelijks heb ik dezelve aangetroffen in de *Aen.* van

VAN

VAN GHISTELE, bl. 196 op de keerzijde, en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 86 en 133. Daarentegen is de zacht-lange *o* mij voorgekomen in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 456. De Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak bevestigt deze laatste spelling; welke het mij raadzaamst voorkomt in het toekomende te volgen, en dus *honen* te schrijven.

KLOOVEN of KLOVEN (meervoud van *klove*, en werkwoord). Het Angelsaxische *cleafan* bevestigt de scherp-lange *o*; doch het deelwoord *clofen* (*fissus*) pleit voor de zachte *o*. Bij KILIAAN vind ik alleen *klove*, *kloven*, met de zacht-lange *o*. Onze Bijbelvertaling bevestigt insgelijks deze laatste. Zie *Exod.* XXXIII: 22, *Job.* XXX: 6, *Jer.* XIII: 4, *Luc.* XVI: 26, en meer andere plaatsen. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in het Werk van MERULA *over de Wildern.*, II. B. bl. 15. De Zeeuwsche uitspraak stemt hiermede overeen; doch de Rotterdamsche doet *klooven* met de harde *o* hooren. Het komt mij nogtans voor, dat de zachte *o* algemeener is; en gevolgelijk het schrijven van *klove*, *kloven*, de voorkeur verdient.

KOOZEN of KOZEN, 't welk in *liefkoozen* of *liefkozen* in gebruik is. Volgens TEN KATE (*), bevestigt het Mesogothische *kausjan*, *gustare*, ten-

(*) I. Deel, bladz. 271.

tentare, *experiri*, de hard-lange *o*. Doch beter wordt daarmede, mijns oordeels, vergeleken het Frankduitſche *koſon* (*ſermocinari*), 't welk met onze zachte *o* overeenkomt (*). KILIAAN heeft *koozen*, *liefkoozen*, met de hard-lange *o*. In onze Bijbelvertaling daarentegen wordt *liefkozing*, met de zacht-lange *o*, gevonden, *Ezech.* XXXIII: 31. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit insgelijks voor de laatſte, welke ook, volgens de waarneming van den taalkundigen KLUIT (†), bevestigd wordt door *kozelen*, *keuzelen*, het voortdurend werkwoord van *kozen*. Ik zou derhalve liefst *kozen*, *liefkozen*, ſchrijven.

LOOCHENEN of LOCHENEN. Het Meſogothiſche *laugnjan*, en het Frankduitſche en Alemanniſche *lougnen* bevestigen de hardheid der *o* in dit woord (§), welke ook met het Hoogduitſche *laugnen* overeenkomt. Ook bij ons wordt het vrij eenparig met de ſcherp-lange *o* gevonden. Dus treft men *loochenen* aan bij JACOP VILT (†), en ruim eene eeuw later bij KILIAAN. Ook onze Bijbelvertaling heeft daarin altijd de harde *o*. Zie *Gen.* XVIII: 5, *Spreuk.* XXX: 9, *Matth.* XXVI:

(*) Zie de *Bijdragen*, I. Deel, bladz. 282.

(†) Zie de *Nieuwe Bijdr.* I. Deel, bladz. 330.

(§) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 171 en 300.

(†) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. Deel, bl. 441.

XXVI: 70, *Hand.* IV: 17, en vele andere plaatsen. Dezelfde schrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, I. B. bl. 53, en II. B. bl. 9, 20 en 85; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 61 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 219, v°; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl 66, 223 en 361. De Zeeuwſche uitſpraak komt met dezen voorgang overeen; de Rotterdamſche alleen doet *lochenen* met de zacht-lange *o* hooren. Doch het overwigt van gezag is, mijns oordeels, zoo beſliſſend voor *loochenen*, dat het geen' twijfel kan lijden, of men het woord met de hard-lange *o* te ſchrijven hebbe.

NOOPEN of NOPEN. Ook de ſchrijfwijze van dit woord moet door een beknopt onderzoek beſlist worden, daar de Rotterdammers hetzelve zoo wel *nopen* als *noopen*, doch meest op de laatstgemelde wijze, uitſpreken. Bij KILIAAN vinde ik alleen *nopen* met de zacht-lange *o* opgeteekend. Dezelfde ſchrijfwijze is mij voorgekomen in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 36 en 51; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 87 en 141 op de keerzijde; in het werk van MERULA over de *Wildern.*, I. B. bl. 123; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 22, 107 en 512. De Zeeuwſche uitſpraak bevestigt insgelijks de zachte *o*; weshalve ik geloof, dat het Rotterdamſche *noopen* aan

verloop is toe te schrijven, en *nopen* met de zacht-lange *o*, als gegrond op de gemeenlandsche uitspraak, alleen navolging verdient.

PERSOONEN of PERSONEN. KILIAAN heeft dit woord alleen met de hard-lange *o* opgeteekend. Doch, dat daarin reeds vroeg een dialektverschil plaats had, zal ons uit de voorbeelden, straks bij te brengen, ten duidelijkste blijken. Met de hard-lange *o* is mij dit woord voorgekomen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, I. B. bl. 15 en 22, II. B. bl. 9, 56 en 58, en III. B. bl. 135; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 147 en 224 op de keerzijde; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 14, 16 op de keerzijde, 21 op de keerzijde, en 80; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 19 en 91; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 70, 123 v° en 218; in de *Historie* van VAN REYD, bl. 5 en 13; en in de *Ps.* van HUBERT, bl. 190. Onze Bijbelvertaling bevestigt mede de harde *o*, gelijk te zien is uit 2 *Koning.* XII: 4, *Hand.* I: 15, 2 *Cor.* I: 11, en meer andere plaatsen, alsmede uit de Taalregels, achter de *Historie van de Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door HINLOPEN, bl. 83. Daarentegen is *personen*, met de zacht-lange *o*, mij voorgekomen in twee der boven aangehaalde schriften, dat namelijk van COORNHERT, bl. 34 en 92, en van

VAN REYD, bl. 32; mitsgaders in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl. 1, 16, 24, 25, 32, 35, 39, 55, 86, 116, 126 en 175; en II. B. bl. 17, 30 en 44. Desgelijks heb ik in het van *perſoon* afgeleide *perſonagie*, of *perſonaadje* beſtendig de zacht-lange *o* aangetroffen in de Gentſche en Antwerpſche *Spelen van Sinne;* in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 21; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 200, 207 en 226 op de keerzijde; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER; I. D. bl. 129, en II. D. bl. 273; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 141; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 2. Men ziet uit het voorgeſtelde, dat de zacht-lange *o* in *perſonen* oudtijds zoowel in gebruik was, als de hard- of ſcherp-lange; en dat bijzonder in *perſonagie*, *perſonaadje*, doorgaans de laatſte plaats vond. De beſlisſing intusſchen is eenigzins bedenkelijk, vooral daar de Zeeuwſche uitſpraak, en de Rotterdamſche hier insgelijks verſchillen, als pleitende de eerſte voor de harde, de laatſte voor de zachte *o*. Ik zou echter, na zorgvuldige wikking der wederzijdſche bewijsredenen, liefst met de Rotterdammers *perſonen* verkiezen te ſchrijven, zoo om de vrij algemeene eenparigheid in het ſchrijven van *perſonagie* of *perſonaadje*, waarvoor ik alleen bij KILIAAN *perſoonagie* heb aangetroffen, als omdat die ſpelling best overeenkomt met den doorgaanden regel,

bij ons plaats hebbende, volgens welken bastaardwoorden of bastaard gelijkende, welke in 't Latijn of Fransch op *o* of *u*, en bij ons op de lange *o* den klemtoon ontvangen, die *o* zacht hebben (*).

POOGEN of POGEN. Dat in dit woord van ouds een dialektverschil onder ons plaats greep, blijkt uit KILIAAN, bij wien men *poghen* of *pooghen* vindt opgeteekend, welk laatste nogtans in zijnen tijd algemeener schijnt geweest te zijn. In de Bijbelvertaling komt het woord niet, dan in den onvolmaakt- en volmaakt-verledenen tijd, voor; doch de Taalregels, door hare vervaardigers ontworpen, leeren ons, dat zij de *o* in hetzelve als hard- of scherp-lang hebben aangemerkt (†). Hiermede komen overeen de Gentsche en Antwerpsche *Spelen van Sinne;* A. BYNS, in hare *Refer.* II B. bl. 35 en 51, en III. B. bl. 102; VAN GHISTELE in zijne *Aeneïs*, bl. 125 en 149; MERULA *over de Wildern.* II. B. bl. 18 en 28; HUBERT in zijne *Ps.* bl. 28, 80, 118 en 163; HUYGENS in zijne *Korenbl.* I. D. bl 51, 148 en 388; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm.* bl. 91; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 130; OUDAAN in zijn' *Haagſ. Broeder-*

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 289 — 291.

(†) Zie de *Bijlagen* tot de *Historie van de Nederlandsche Overzetting des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bladz. 84.

derm. bl. 92; en HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 64. Daarentegen is *pogen* mij voorgekomen in de *Sticht. Rijm.* van CAMPHUYZEN, bl. 25; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl. 250; en in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 218; welke beide laatste schrijvers echter, blijkens het straks aangeteekende, ook de hard-lange *o* gebruiken. In Zeeland en Rotterdam wordt doorgaans *pogen*, met de zacht-lange *o*, gehoord; doch bij de Zeeuwen ook hier en daar *poogen.* Uit het voorgestelde blijkt, dat, wel is waar, de scherp-lange *o* in dit woord te voren algemeener geweest is, dan de zachtlange, maar dat nogtans ook deze laatste van ouds daarin hier en elders gehoord werd; weshalve ik, daar de zachte *o* met de doorgaande Zeeuwsche en algemeene Rotterdamsche uitspraak overeenkomt, aan dezelve de voorkeur geven en dus *pogen* schrijven zou.

ROOME of ROME. Ook in dit woord heeft onder ons tweederlei dialekt plaats. De hard-lange *o* wordt reeds gevonden in een Handschrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertaling* van JACOP VILT (*). KILIAAN heeft insgelijks de harde *o*, zelfs in *Roomein.* Dezelve is mij ook, doch niet meer dan eens, voorgekomen in

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bladz. 440 en 441.

in de Antwerpſche *Spelen van Sinne;* in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 44 en 45; in den *Roomſ Bijenc* van ALDEGONDE, f° 14, 17 v°, 19 v°, 22, 24 en 42; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 8 en 24; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 48, 110, 210, 234, 331 en 352; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 209 en 211; en in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 68. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *Roome.* Zie *Hand.* XVIII: 2, XXVIII: 14, *Rom.* I: 15, en meer andere plaatſen. Daarentegen heb ik de zachte *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Antwerpen, op twee plaatſen, en op ééne derde *Romeynen;* in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 69, 76 en 126; in den *Roomſ Byenc.* van ALDEGONDE, f° 4, 5, 6, 7, 17, 22, 31, 33, 35 en 70; in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl. 49, 119, 138, en II. B. bl. 13, 16 en 24; in de *Rijmoeff* van DE DECKER, I. D. bl. 99, 108 en 182; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 425; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 4, 12 en 52; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 15 en 17. Volgens het voorgeſtelde is het gezag voor de zachte *o* in het gemelde woord na genoeg gelijk aan dat voor de harde; doch de Rotterdamſche en Zeeuwſche uitſpraak, de laatſte bevestigende, doet zeker het gezag voor de

ſcherp-

ſcherp-lange *o* een groot overwigt verkrijgen. Opmerkelijk intusſchen is het, dat men nergens ſchier *Roomeinen*, maar altijd *Romeinen* aantreft. Van de eerſte ſchrijfwijze vinde ik, buiten KILIAAN, geen voorbeeld; maar de laatſte kwam mij altijd voor ook bij ſchrijvers, die anders ſtandvastig *Roome* ſchrijven. Dus leest men in onze Bijbelvertaling, welke, volgens het te voren aangegemerkte, altijd *Roomen* heeft, nimmer anders dan *Romeinen*. Zie, bij voorbeeld, *Joann.* XI: 48. *Hand.* II: 10, XVI: 21, en meer andere plaatſen. Men moet dus, om niet tegen het gevestigde gebruik aan te druiſchen, voortgaan met *Romeinen* te ſchrijven; maar zou het dan, om der eenparigheid wille, ook niet raadzamer zijn, *Rome* voor *Roome* te ſchrijven, gelijk, blijkens het voorgedragene, van ouds niet ongewoon was, en thans in het ſchrijfgebruik vrij algemeen is aangenomen? Het is waar, het Griekſche Ρωμη pleit voor de harde *o*; maar wordt niet *Europa* bij ons algemeen met de zacht-lange *o* geſchreven, niettegenſtaande het Griekſche Ευρωπη de hard-lange vordert? Desgelijks wordt *Athene* bij ons met de zacht-lange *e* geſchreven, offchoon het Griekſche Αθηναι de ſcherp-lange zou vereiſchen (*). Ik

(*) In de *Bijdragen*, I. D. bladz. 279, vindt men een' Dichter berispt, omdat hij *Athene* voor *Atheene* ſchreef, gelijk

Ik achte het dus verkieslijkst, voortaan *Rome*, *Romeinen* te schrijven.

ROOZE of ROZE. De aanverwante talen pleiten voor de zachtheid der *o* in dit woord (*). KILIAAN echter heeft *rooze*, 't welk TEN KATE eene Brabandsche afwijking meent te zijn, misschien gesproten uit de gissing, als of ons *roze* niet van 't Latijnsche *rosa*, maar van ons *rood* ware afgekomen. Doch, het is niet KILIAAN alleen, die de *o* in dit woord hard stelt, maar vele andere, zoo Brabandsche en Vlaamsche, als Hollandsche schrijvers komen hierin met hem overeen. Dus heb ik de scherp-lange *o* aangetroffen in de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 80, en III. B. bl. 36; in den *Spiegel der Minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 3 op de keerzijde, en 35; in den *Roomf. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 16 v° en 77 v°; in de *Ned. Poëm.* van D. HEINSIUS, bl. 121; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 236, 243, 248, 319. 357

lijk het Grieksch vordert. Die berisping zou grond hebben, zoo het Nederduitsche spraak- en schrijfgebruik hier de hard-lange *e* vertoonde; doch, daar juist het tegendeel hiervan plaats heeft, komt dezelve mij ongegrond voor, naardien het Grieksche spraak- en schrijfgebruik der Nederduitsche spelling niet ten rigtsnoer kan verstrekken.

(*) Zie TEN KATE, I. D. bl. 290 en 291.

357, 364, 368 en 375; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 157 en 208. Ook onze Bijbelvertaling heeft *rooze*, *Hoogl.* II: 1, en *Jes* XXXV: 1. De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in twee der ftraks aangehaalde fchriften, den *Spiegel der Minnen* namelijk, bl. 18 en 19 op de keerzijde, en de *Rijmoeff* van DE DECKER, I. D. bl. 123; mitsgaders in den *Haagf. Broederm.* van OUDAAN, bl. 14, en deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 136; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89, 223, 226, en 235; in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 177; en in den *Rotteftr.* van SMITS, bl. 94. Daar de Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak, en de afleiding van het Latijnfche *rofa* mede voor de zachte *o* pleiten, zou ik deze laatfte liefst behouden, en dus *roze*, *rozen* fchrijven.

SCHROOMEN of SCHROMEN. Bij KILIAAN komt dit woord alleen op de eerstgemelde wijze voor. Onze Bijbelvertaling heeft insgelijks *fchroomen*, als: *Job* XLI: 16, 2 *Petri* II: 10, en op meer andere plaatfen (*). Desgelijks is de hard-lange *o* mij voorgekomen in de *Hiftorie* van VAN REYD bl. 24, waar nogtans, op bl. 21, ook de zacht-lange gevonden wordt; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 104, en 341; in de *Rijm-*

(*) Vergelijk de Taalregels, achter de meergemelde *Hiftorie* van N. HINLOPEN, bl. 116.

Rijmoeff. van DE DECKER, I. D. bl. 200; en in den *Henrik de Groote* van FEITAMA, bl. 12. Daarentegen heb ik de zacht-lange o ontmoet in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 67; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 50 en 106; in de *Psalmen* van HUBERT, bl. 31 en 109; in den *Haagſ. Broederm* van OUDAAN, bl. 71; en in de *Sticht. Ged* van DE HAES, bl. 25. De zacht-lange *o* wordt ook krachtiglijk bevestigd door hare gebruikelijke verwisſeling met *eu*, in *ſchreumen* en *ſchreumig*, en door de algemeene uitſpraak der Zeeuwen. Ik zou dus, hoezeer ook de Rotterdammers *ſchroomen* doen hooren, nogtans van oordeel zijn, dat *ſchromen* met de gemeenlandſche uitſpraak meer overeenſtemt, en gevolgelijk de voorkeur verdient.

SMOOKEN of SMOKEN. De Angelſaxiſche woorden *ſmoca* (*vapor*) en *ſmocian* (*vaporare*), gelijk mede het Engelſche *ſmoke*, bevestigen de zachtheid der *o* (*). Onder ons heeft van ouds een dialektverſchil plaats, zoo als blijkt uit KILIAAN, bij wien men *ſmooken* en *ſmoken* vindt. In de ſchrijftaal is het woord niet zeer gemeenzaam; waardoor ik het ſlechts eenmaal, en wel met de zacht-lange *o*, heb aangetroffen in de *Psalm.*

(*) Zie ten KATE, I. Deel, bl. 306 en 307.

Psalm. van HUBERT, bl. 155. Hiermede ſtemt de Zeeuwſche uitſpraak overeen; doch de Rotterdamſche doet *ſmooken*, met de ſcherp-lange *o*, hooren. Uit het voorgeſtelde, hoewel naauwelijks genoegzaam ter beſlisſinge der ſchrijfwijze, komt mij nogtans voor, dat die met de zachte *o*, als door het Angelſaxisch bevestigd wordende, het meest voor zich heeft; weshalve ik, deze volgende, liefst *ſmoken* ſchrijven zou.

SMOOREN of SMOREN. Het Angelſaxiſche *ſmoran* pleit voor de zacht-lange *o* in dit woord (*). Dezelve wordt ook bevestigd door hare oude, en bij KILIAAN, die anders *ſmooren* heeft, reeds opgeteekende verwisſeling met *eu*. De harde *o* echter, welke in het Woordenboek van KILIAAN voorkomt, heb ik ook in verſcheidene andere ſchriften aangetroffen, als in de *Refer.* van A. BYNS, II. B. bl. 61, en III. B. bl. 6 en 54; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 39 en 229 op de keerzijde; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, fo. 120 vo; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 196 en 235; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, II. D. bl. 298. — De zachte *o* daarentegen is mij voorgekomen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 150 op de keerzijde, die echter, blijkens het ſtraks

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 283.

ſtraks aangemerkte, op andere plaatſen de harde *o* heeft; in den *Haagſ. Broederm* van OUDAAN, bl. 6 en 109, en in deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 146 en 227; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 21 en 90. De Rotterdammers en Zeeuwen ſpreken insgelijks de lange *o* in dit woord zacht uit; welke eenparigheid van voorgang, gevoegd bij de van ouds gebruikelijke verwisſeling der *o* in *eu*, het ſchrijven van *ſmoren*, mijns achtens, verkieslijkst maakt.

SNOODE of SNODE. Volgens de opmerking van TEN KATE (*), bevestigen het Meſogothiſche *ſnutrs*, het Kimbriſche *ſnotur*, het Angelſaxiſche *ſnotor* (*ſapiens*, *callidus*, *aſtutus*) en het IJslandſche *ſnotur* (*velox*, *alacer*) de zachte *o* in dit woord, voor zoo verre het, in den zin van *loos*, *ſlim*, oudtijds in gebruik was, en nog hedendaags, ginds en elders, met name in Vriesland (†), niet ongewoon is. In de algemeene beteekenis intusſchen van *ſlecht*, *verachtelijk*, in welke alleen het woord bij KILIAAN voorkomt, wordt het niet alleen bij dezen taalkenner, maar ook bij alle vroegere en latere ſchrijvers,

(*) I. Deel, bladz. 307.

(†) Zie de *Taalkundige Bijdragen tot den Frieſchen Tongval*, door den Hoogleeraar E. WASSENBERGH, 1ſte Stuk, bladz. 96.

vers, die de onderscheiding der hard- en zacht-lange *o* hebben waargenomen, zoo eenpariglijk met de harde *o* gevonden, waarmede de Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak overeenstemt, dat het geenszins bedenkelijk zijn kan, of men *snoode* te schrijve hebbe. Ik zou dit door eene aanzienlijke lijst van voorbeelden bevestigen; zoo niet die omslag mij in eene zoo ontwijfelbare zaak overtollig toescheen. Het komt mij dus onbetwisbaar voor, dat men *snood*, ook in den zin van *slim*, *loos*, met eene harde *o* moet spellen, en het dialektverschil, 't welk zich tusschen de oude aanverwante talen en de onze vertoont, aan eene vroege en algemeene verscherping der *o* op de tong der Nederlanderen toeschrijven. Immers levert het gemelde verschil geenen genoegzamen grond om *snood*, slim, en *snood*, slecht, als twee onderscheidene woorden aan te merken (*), daar zich de laatste beteekenis zeer natuurlijk en ongedwongen uit de eerste laat afleiden, en er honderd andere voorbeelden voorhanden zijn, dat een woord, 't welk oorspronkelijk in eene goede, of althans onzijdige beteekenis gebezigd

(*) Ook TEN KATE houdt *snood* in beide beteekenissen voor hetzelfde woord, zoo als duidelijk blijkt uit het door hem gestelde in zijne *eerste Proeve van Geregelde Afleiding*, II. Deel, bladz. 399.

zigd werd, naderhand alleen in een' kwaden zin in gebruik is gekomen.

STOOREN of STOREN. Het Mesogothische *andstaurran* (*fremere in aliquid*), 't welk TEN KATE met het genoemde woord vergelijkt, zou de hard-lange *o* bevestigen; doch de zacht-lange komt overeen met het Angelsaxische *styran* (*). Bij ons schijnt oudtijds de harde *o* meest in gebruik te zijn geweest; althans vinde ik bij KILIAAN alleen *stooren*, *verstooren*. Onze Bijbelvertalers hebben dezelfde schrijfwijze gevolgd. Zie *Deut.* XXVIII: 20, *Spreuk.* X: 14 en 29, *Jes.* XVI: 4, en meer andere plaatsen. Hiermede komen overeen de Antwerpsche *Spelen van Sinne*; A. BYNS, in hare *Refer.* II B. bl. 53 en 82; VAN GHISTELE, in zijne *Aen.* bl. 7 op de keerzijde, 39, en 229 op de keerzijde; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 322, 345, 383 en 385, en II. D. bl. 87; en DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 196. Dat nogtans de zachte *o*, ook reeds vroeg, niet ongemeen was, is uit verscheidene voorbeelden blijkbaar. Dus leest men *storen* in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 16 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. van COORNHERT, bl. 32, 63, 81, 87 en 109; in het werk van MERULA over de *Wildern.* I. B. bl.

(*) Zie TEN KATE, I. Deel, bladz. 284.

bl. 24 en 100; in de *Psalm.* van HUBERT, bl. 22; in de *Poëzij* van OUDAAN, I. D. bl. 136; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 478. Deze zachte *o* wordt ook niet weinig bevestigd door het vrij gebruikelijke *ſteuren*, *verſteuren*, welk laatſte, onder anderen, voorkomt bij HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 135, en door de tegenwoordige uitſpraak der Zeeuwen en Rotterdammers. Ik zou derhalve van oordeel zijn, dat men, de laatst voorgedragene ſpelling volgende, *ſtoren*, *verſtoren* behoorde te ſchrijven.

STROOMEN of STROMEN. Oudtijds werd, blijkens het opgeteekende door KILIAAN, voor *ſtroom* ook *ſtroem* gezegd, 't welk, naar de opmerking van TEN KATE (*), met de zachtlange *o* overeenkomt. Doch de hard lange *o* werd, niet ſlechts ten tijde van KILIAAN en reeds vroeger (†), maar ook in vervolg van tijd, en wordt nog tegenwoordig door de Zeeuwen en Rotterdammers zoo algemeen in dit woord uitgeſproken en geſchreven, dat het geen' twijfel kan lijden, of men *ſtroomen* te ſchrijven hebbe. Het komt mij dus overtollig voor, de lijst van voorbeelden, welke ik, ter bevestiging van het gezeg-

(*) I. Deel; bladz. 284 en 308.

(†) *Stroomen* met de hard-lange *o* komt reeds voor bij JACOP VILT. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 455.

zegde, zoo uit onze Bijbelvertaling, als uit vele andere, in dit ftuk gezag hebbende, fchrijvers, zou kunnen bijbrengen, hier mede te deelen, te meer, daar ook de Angelfaxifche woorden *ftream* en *ftreamian* ons duidelijk de hard-lange *o* doen kennen.

TOONEN of TONEN, meervoud van *toon* (*tonus*). De oorfprong des woords van het Latijnfche *tonus*, het Angelfaxifche *tonigan* (*tonare*), en het Engelfche *tune* pleiten voor de zachtlange *o*. Intusfchen fchijnt het woord op de tong der Nederlanderen reeds vroeg verfcherpt te zijn. Althans vinde ik bij KILIAAN alleen *toonen*, *fonare*, opgegeven. Desgelijks heb ik de hardlange *o* aangetroffen in de *Aen.* van VAN GHISTELE, bl. 34; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 344, 524 en 535; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 145; in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 72, 78, 83 en 120; in den *Rotteftroom* van SMITS, bl. 54; en in de *Sticht. Ged.* van DE HAES, bl. 159. De Zeeuwen en Rotterdammers, doch de laatften niet algemeen, zeggen insgelijks *toonen*; weshalve ik geloof, dat men de hard-lange *o* als door het fpraak- en fchrijfgebruik gevestigd aanmerken, en dus *toonen* fchrijven moet.

TROONEN of TRONEN, meervoud van *troon*. Ook hier heeft dezelfde afwijking plaats, welke wij in het voorgaande *toonen* opmerkten. Het

La-

Latijnfche *thronus* (van het Griekfche θρονος), vordert de zacht-lange *o*. Daarentegen is de hard-lange *o* mij eenparig voorgekomen bij de fchrijvers, welke in dit ftuk gezag hebben. Dus vond ik dezelve in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Refer.* van A. BYNS, III. B. bl. 41, 42 en 52; in de *Pfalmen* van CAMPHUYSEN, *Ps.* 68; in die van HUBERT, bl. 125, 133 en 146; in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 103 en 208; en in de *Mengeld.* van HOOGVLIET, bl. 89 en 90. Ook onze Bijbelvertaling heeft overal *troonen*, als *Jef.* XIV: 9, *Dan.* VII: 9, *Matth.* XIX: 28, *Colosf.* I: 16, en op vele andere plaatfen. De Zeeuwfche en Rotterdamfche uitfpraak bevestigt mede de hard-lange *o*; weshalve men, zich naar dezen eenparigen voorgang fchikkende, *troonen* behoort te fchrijven..

VROOMEN of VROMEN, meervoud van *vroom*. De zachte *o* in dit woord wordt bevestigd door het Angelfaxifche *freom*, *freme*, *from* (*fortis*, *ftrenuus*), en het IJslandfche *froomur* (*probus*) (*). KILIAAN heeft insgelijks alleen de zachte *o*. Onze Bijbelvertaling daarentegen heeft doorgaans *vroomen*. Zie *Gen.* XLII: 11, *Spreuk.* XI: 6; XXVIII: 10, en meer andere plaatfen. Doch met den voorgang van KILIAAN ftemmen de

(*) Zie TEN KATE I. D. bl. 285.

de meeste schrijvers overeen, als VAN GHISTELE in zijne *Aen.* bl. 10 en 254; ALDEGONDE, in zijn' *Roomſ. Byenc,*, f°. 18, 108 v°, 218, 219, 229 v° en 231; HEINSIUS, in zijne *Ned. Poëmata*, bl. 8; HUYGENS, in zijne *Korenbl.* I. D. bl. 59, 104, 201 en 340; HOFFERUS, in zijne *Ned. Poëm* bl. 77, 81 en 87; DE DECKER, in zijne *Rijmoeff.* I. D. bl. 145, 161 en 212; HOOGVLIET, in zijne *Mengeld.* bl. 35 en 205; en FEITAMA, in zijnen *Henrik de Groote*, bl. 8. De Zeeuwſche en Rotterdamſche uitſpraak pleit mede voor de zacht-lange *o*, welk een en ander het buiten twijfel ſtelt, dat men *vromen* behoort te ſchrijven. *Vrome*, nut, voordeel, en *vromen*, van nut zijn, vorderen insgelijks de zacht-lange *o*.

WOONEN of WONEN. Het Frankduitſche *wonan* (*manere*), en de Angelſaxiſche woorden *wunian*, *wunigan* (*habitare*) pleiten voor de zacht-lange *o* in dit woord. KILIAAN nogtans heeft alleen *woonen* met de hard-lange *o*. Deze komt ook reeds vroeger voor, in een handſchrift van JAN VAN HELU, en in de *Vertalinge* van JACOP VILT (*). Onze Bijbelvertaling ſtemt hiermede overeen, zoo als te zien is uit *Gen.* XIII: 6, *Job* XXX: 6, *Pſalm* XV: 1, *Luc.* XI: 26, 2 *Cor.* VI: 16, en vele andere plaatſen

(*) Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III. D. bl. 440 en 458.

ſen (*). Desgelijks heb ik de hard-lange *o* aangetroffen in de *Spelen van Sinne* te Gent; in de *Ref.* van A. BYNS, II, B. bl. 56; in de *Aeneïs* van VAN GHISTELE, bl. 8 op de keerzijde; in den *Spiegel der minnen* van COLIJN VAN RIJSSELE, bl. 49 op de keerzijde; in de *Vertaling* enz. door COORNHERT, bl. 23, 55, 64 en 80; in den *Roomſ. Byenc.* van ALDEGONDE, f° 120 v°, 257 en 262; in het Werk van MERULA over *de Wildern.*, II. B. bl. 13 en 19; in de *Korenbl.* van HUYGENS, I. D. bl. 33, 39, 63, 77, 93 en 378; en in de *Rijmoeff.* van DE DECKER, I. D. bl. 94, 98 en 139. De zachte *o* daarentegen, welke ik mede in de ſtraks genoemde *Spelen van Sinne* te Gent eenmaal ontmoet heb, is mij voorgekomen in de *Ned. Poëm.* van HEINSIUS, bl. 11 en 107, en in deszelfs *Loff. op J. Chr.*, bl. 23; in de *Sticht. Rijm.* van CAMPHUYSEN, bl. 13 en 39; in den *Haagſ. Broederm.* van OUDAAN, bl. 68 en 107, en in deszelfs *Poëzij*, I. D. bl. 140; in de *Mengeld* van HOOGVLIET, bl. 24 en 120; en in den *Rotteſtroom* van SMITS, bl. 19 en 60. Deze zachte *o* wordt insgelijks niet weinig bevestigd door de gebruikelijke verwisſeling

(*) Vergelijk ook de Taalregels, achter de meergemelde *Hiſtorie* enz. door HINLOPEN, bl. 82, waaruit nogtans blijkt, dat er verſchil van gevoelen tusſchen de overzetters heeft plaats gehad.

ling der lange *o* met *eu*. Dus vind ik *weunen* of *weuning* meermalen in de *Korenbl.* van HUYGENS, als I. D. bl. 106, 360, 373 en 378. De doorgaande Zeeuwsche en Rotterdamsche uitspraak pleit insgelijks voor de zacht-lange *o*; weshalve het mij verkieslijkst voorkomt, voortaan *wonen*, *bewonen* enz. te schrijven.

ZOO of ZO. Uit de Taalregels, te vinden achter de *Historie van de Nederlandsche overzettinge des Bijbels*, door N. HINLOPEN, bl. 83, blijkt, dat onze Bijbelvertalers hebben goedgevonden een onderscheid te maken tusschen *zo*, *alzo*, transitivum, in *zo kwam hij*, *zo geschiedde het*, en wat dies meer is, en tusschen *zoo*, *alzoo*, comparativum. Anderen wederom willen, dat men *zo*, voor *indien*, met eene enkele, doch *zoo* (*ita*) met eene dubbele *o* zal schrijven. Doch het is mij gebleken, dat deze onderscheidingen louter willekeurig zijn, en verre de groote meerderheid der achtbaarste schrijveren het woordje *zoo*, zonder opzigt op deszelfs gebruik, met de hard-lange *o* schrijft. Ik zou derhalve, als dergelijke onderscheidingen, op grond van het gezegde in de eerste Afdeeling dezer Verhandeling, voor ijdel en nutteloos houdende, den laatstgemelden eenparigen voorgang der achtbaarste schrijveren volgen, te meer daar geene der genoemde onderscheidingen door het gebruik gevestigd is.

LIJST

VAN

WOORDEN,

Die onderscheidenlijk met *e* of *ee*, *o* of *oo*, *ei* of *ij*, *g* of *ch*, *z* of *ſ* moeten geschreven worden.

A.

Aalmoezen, meervoud van *aalmoes*.
Aalmoezenier.
Aanhei.
Aandacht.
Aanridsen.
Aantijgen, *aangetegen*.
Aarzelen.
Aarzen, meervoud van *aars*.
Abeelen, meervoud van *abeel*.
Abrikozen, meervoud van *abrikoos*.
Ach, tusschenwerpsel.
Acht, talwoord.
Acht, in *acht geven* enz.
Achten.
Achter.
Achterdocht.
Achterkousig.
Achtig, uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, als *deelachtig*, *woonachtig*, *zwartachtig* enz.
Alleenig.
Allerlei.
Alreede.
Alsem.
Alvorens.
Alzoo, bijwoord, en voegwoord.
Amazone.
Ambacht.
Andijvie.
Anemonen, meervoud van *anemoon*.
Anijs.
Arbeid.
Arsenaal.
Artikel.
Artsen, meerv. van *arts*.
Artsenij.
As (*assen*) van een wiel.
Asch, het overgeblevene van een verbrand ligchaam.
Aspersie.
Athene.
Averegts, bijwoord.
Azijn.

B.

Baarzen, meervoud van *baars*.
Balein.
Baloorig.
Balſem.
Barbeelen, meervoud van *barbeel.*
Bedoven.
Bedreven.
Bedrogen, deelwoord van *bedriegen.*
Beducht.
Beenen, meervoud van *been.*
Beeren, meervoud van *beer.*
Beeten, meervoud van *beet*, zekere wortel.
Begeeren.
Begeerlijk.
Begijn.
Begruizen.
Beheeren.
Behelzen.
Behooren.
Bei voor *bezie.*
Beide.
Beiden, werkwoord.
Bejegenen.
Beijeren, op de klokken ſpelen.
Beijert, hetzelfde als *bajert.*
Beitel.
Beken, meervoud van *beek.*
Bekeren, werkwoord van *beker.*
Bekkeneelen, meervoud van *bekkeneel.*
Bekoren.
Bekrozen, deelwoord van het volgend werkw.
Bekruizen, verouderd werkwoord, met roet beſmeren.
Beleemen.
Beleid, verſtand, beſtuur.

Be-

Belijden, bekennen, en behelpen.
Beloken, deelwoord van *beluiken*.
Beloven.
Beneden.
Beneenen, neen zeggen.
Bereiden, gereed maken.
Bereids, reeds.
Berigt.
Berkemeijer.
Berooid, *berooider*.
Berucht.
Bescheid.
Bescheren, toedeelen.
Beschoren.
Besef.
Besingelen.
Besteden.
Bete, de daad van *bijten*, of het *gebetene*.
Beter.
Betigten, als afkomstig van *tijgen*.
Betogen, bedekt.
Betoogen, bewijzen.
Beurzen, meervoud van *beurs*.
Beurzig.
Beuzelen.
Beven.
Bever, zeker dier.
Bewaarheden.
Bewegen.
Bewogen.
Bezeeren.
Bezem.
Bezigen.
Bezwoken.
Bezwijken.
Bij (*honigbij*).
Bijbel.
Bijl.
Bijster.
Bijt.
Bijten.
Bijzen., oud werkwoord, heet, onstuimig zijn.
Bits, *bitser*.
Blazoen.
Bleeken, werkwoord, van *bleek*.
Bleeten, hetzelfde als *blaten*.
Blei, *bleijen*, zekere visch.
Blein, blaar.
Blijde, zeker krijgstuig.
Blij-

Blijde, vrolijk.
Blijk, bewijs.
Blijven.
Bliksem.
Bloesem.
Bloode.
Blooten, werkwoord, van *bloot*.
Blozen.
Blutsen, kneuzen.
Bode.
Bodem.
Boekweit.
Boeleren.
Boetse, hetzelfde als *poetse*.
Boetseren.
Boezel.
Boezem.
Bogen, meervoud van *boog*.
Bogen, roemen.
Bogt, van *buigen*.
Bokse, broek.
Bombazijn.
Bonsing, zeker dier.
Bonzen, meervoud van *bons*, en werkwoord.
Boogaard.
Boomen, meervoud van *boom*.
Boomen, werkwoord.
Boonen, meerv. van *boon*.
Booswicht.
Booten, meervoud van *boot*, zeker vaartuig, en van *boot*, een vrouwelijk tooisel.
Bootsen, (*nabootsen*).
Booze, *boos*.
Bordeelen, meervoud van *bordeel*.
Boren, meervoud van *boor*, en werkwoord.
Borgtogt.
Boter.
Botsen, stooten.
Boven.
Bragt, van *brengen*.
Brasem, zekere visch.
Breede, *breed*.
Breeuwen, hetzelfde als *braauwen*.
Breidel.
Breiden, breed maken.
Breiden, *breijen*, vlechten.
Brein.

Brid.

Bridsen.
Brij, pap.
Brooden, meervoud van *brood.*
Brozen, meervoud van *broos*, een tooneellaars.
Broze, *broos*, dat ligt breekt
Bruisen, schuimen.
Bunsing, hetzelfde als *bonsing.*

C.

Cedel.
Ceder.
Cichorei.
Cijfer.
Cijns,

D.

Dacht, van *denken.*
Dansen, meervoud van *dans*, en werkwoord.
Deelen, meervoud van *deel*, en werkwoord.
Deesem.
Degelijk.
Degen.
Deinen, golven, van waar *deining* in gebruik is.
Deinzen.
Deken, dekkleed.
Deken, overste, van *decanus.*
Deluwe (*lividus*).
Demoed.
Deren.
Deugdelijk.
Deze.
Dicht, *dichtstuk.*
Digt, vast, van *dijgen.*
Dijden, *dijen*, *dijgen.*
Dije.
Dijk.

Dijl,

Dijl, eene rivier.
Dijzig.
Dikwijls.
Doch, voegwoord.
Dochter.
Dog, een hond.
Dojer, van een ei.
Dolen.
Dolfijn.
Donsen, bijvoegelijk naamwoord, van *dons*.
Dooden, meeervoud van *dood*, en werkwoord.
Doogen, lijden, in *gedoogen*, *mededoogen*.
Dooijen.
Dooren, meervoud van het oude *door*, dwaas.
Doorluchtig.
Doove, *doof.*
Doozen, meerv. van *doos*.
Dordrecht.
Doren, meervoud van *door*, dojer.
Dorch, *doorn*.
Dozijn.
Draaijen.
Dragt, van *dragen*.
Dreigen.
Drevel.
Dreven, meervoud van *dreef.*
Drijven.
Droessem.
Droezig.
Droogen, van *droog*.
Droomen, van *droom*.
Duchten.
Duizelen.
Dwars, *dwarser*.
Dweepen.
Dweil, zamengetrokken van *dwegel*.

E.

Echel, bloedzuiger.
Echt, huwelijk.
Echt, wettig, onvervalscht.
Echter, voegwoord.
Edeler, van *edel*.
Edik.

Eeden, meervoud van *eed*.
Eendragt.
Eene, *een*, zoo wel lidwoord, als talwoord.
Eenerlei.
Eengrepig.
Eenig.
Eeren, verouderd woord, ploegen.
Eeren.
Eeuw.
Ega, om het gebruik, voor *eega*.
Egel.
Ei, tusſchenwerpſel.
Egypte.
Eigen.
Eijeren, meerv. van *ei*.
Eik, zekere boom.
Eikel.
Eiker, zeker wachtſchip.
Eiland.
Einde.
Eiſchen, meervoud van *eisch*, en werkwoord.
Ellebogen, meervoud van *elleboog*.
Elzen, meervoud van *els*, zekere boom.
Ertſen, meervoud van *erts*.
Eten.
Etſen.
Europa.
Evel, *euvel*.
Even, *effen*.
Everzwijn.
Ezel.

F.

Fabrijk.
Fariſeër, voor huichelaar.
Fariſeesch, bijv. naamw.
Fatſoeneren.
Feekſen, meerv. van *feeks*.
Feilen, dwalen.
Feilen, dweilen.
Feit.
Feitel.
Femelen.
Feniks.

Fi-

Fezikken, stil praten.
Fij, musschenwerpsel.
Fijmelen.
Fijn.
Fijt.
Filomeelen, meerv. van *filomeel*, nachtegaal.
Fiolen, van *fiool*, eene soort van *flesch*.
Flansen.
Fleemen.
Fleerzen, meervoud van *fleers*, klap.
Flere, *fleer*, een slecht, lui vrouwmensch.
Flerecijn, jicht.
Flikflooijen.
Flitse, *pijl*.
Floersen, meervoud van *floers*.
Fluweelen, van *fluweel*.
Fondsen, meervoud van *fonds*.
Fontein.
Fooi.
Foolen, verouderd werkwoord, voor follen, bespotten, kwellen (*).
Formeren.
Forsch, bijvoegelijk naamwoord.
Fraaijelijk.
Fransijn, parkement.
Fratsen.
Fronsel
Fronsen, van *frons*.
Futselen.

G.

Galei.
Galerij.
Galopperen.

Gan-

(*) Ik volg in de spelling van dit woord KILIAAN, TEN KATE, I. D. bl. 310 en de meergenoemde *Lijst*, bij de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* opgemaakt. WEILAND heeft *folen*.

Ganzen, meervoud van *gans*.
Gapſen, meervoud van *gaps*, een handvol.
Gareelen, meervoud van *gareel*.
Garnizoen.
Gebeten, deelwoord van *bijten*.
Geboden, deelwoord van *gebieden*.
Gebogen, deelwoord van *buigen*.
Geboren, deelwoord van het oude *baren*, *beren*.
Gebroken, deelwoord van *breken*.
Gedachte.
Gedichtſel.
Gedoken, deelwoord van *duiken*.
Gedreven, deelwoord van *drijven*.
Gedrogt, van *driegen*, bedriegen.
Gedrogtelijk.
Gedropen, deelwoord van *druipen*.
Gedwee.
Geene, *geen*, ontkennend bijvoegelijk naamwoord.
Geepen, meervoud van *geep*.
Geeren, van *geer*, een ſtrook ſchuins geſneden linnen.
Geeſel.
Geeuwen.
Gegeten, deelwoord van *eten*.
Gegleden, deelwoord van *glijden*.
Gegoten, deelwoord van *gieten*.
Gegrepen, deelwoord van *grijpen*.
Geheele, *geheel*.
Geheimenis.
Geheſchen, deelwoord van *hijſchen*.
Gehucht.
Geijen, ſcheepswoord.
Geil.
Geinſter, een glimmende vonk.
Geit.

Gekeken, deelwoord van *kijken*.
Gekeven, deelwoord van *kijven*.
Gekloven, deelwoord van *kluiven*.
Geknepen, deelwoord van *knijpen*.
Gekozen, deelwoord van *kiezen*.
Gekreten, deelwoord van *krijten*.
Gekropen, deelwoord van *kruipen*.
Gekweten, deelwoord van *kwijten*.
Gelach, van *lagchen*.
Geler, van *geel*.
Geleden, deelwoord van het oude *lijden*, gaan; alsmede van *lijden*, verdragen.
Gelegen, deelwoord van *liggen*.
Geleken, deelwoord van *lijken*.
Gelijkenis.
Geloken, deelwoord van *luiken*.
Gelooven.
Gemacht.
Gemeener, van *gemeen*.
Gemelijk.
Gene, aanwijzend voornaamwoord.
Generen.
Genezen.
Genoten, meerv. van het *imperfectum*, en deelwoord van *genieten*.
Genooten, meervoud van *genoot*, in *deelgenoot*, *echtgenoot*.
Gereden, deelwoord van *rijden*
Gereedelijk.
Geregt van eene tafel, en regterlijke onderzoeking.
Gereide, *gerei*, gereedschap.
Gerijven.
Gerucht.
Geschickte, geschiedenis, welk laatste, als meer Hollandsch, de voorkeur verdient.

Ge-

Geschoren, deelwoord van *scheren*.
Geschoten, deelwoord van *schieten*.
Geslacht, zelfstandig naamwoord.
Geslepen, deelwoord van *slijpen*.
Gesloken, deelwoord van *sluiken*.
Geslopen, deelwoord van *sluipen*.
Gesloten, deelwoord van *sluiten*.
Gesmijdt.
Gesneden, deelwoord van *snijden*.
Gesnoten, deelwoord van *snut*
Gespensen, meervoud van *gespens*.
Gespogen, deelwoord van *spugen*.
Gespoten, deelwoord van *spuiten*.
Gesproken, deelwoord van *spreken*.
Gesproten, deelwoord van *spruiten*.
Gesloken, deelwoord van *steken*.
Gestreken, deelwoord van *strijken*.
Getij.
Getijde, jaargetij.
Getogen, getrokken.
Gevel.
Geven.
Gevloden, deelwoord van *vlieden*.
Gevlogen, deelwoord van *vliegen*.
Gevloten, deelwoord van *vlieten*.
Geweren, meervoud van *geweer*.
Gewezen, deelwoord van *wijzen*.
Gewezen, bijvoeg. naamwoord; eigenlijk het oude deelwoord van *wezen*.
Gewigt, van *wegen*.
Gewijsde.
Gewoner, van *gewoon*.
Gewricht.
Gewrocht.
Gezag.

Gezamenlijk.
Gezete, *gezeet*, gewaad.
Gezel.
Gezigt.
Gezoden, deelwoord van *zieden.*
Gezworen, deelwoord van *zweren.*
Gidsen, meervoud van *gids.*
Gijk, scheepswoord.
Gijl, brouwerswoord.
Gijpen.
Gijzelen.
Gipsen, van *gips.*
Glansen, meervoud van *glans.*
Glanzen, werkwoord.
Glanzig.
Gleizen.
Glijden.
Gloren.
Glorie.
Godsvrucht.
Goedkooper, van *goedkoop.*
Gonzen.
Goochelen.
Gooijen.
Goore, van *goor.*
Goten, meervoud van *goot.*
Gorzen, meervoud van *gors.*
Goteling.
Gracht.
Graveren.
Greelen, meervoud van *greel.*
Greenen, bijvoegelijk naamwoord van *green.*
Grepen, meervoud van *greep.*
Grein, zekere stof.
Grenzen, van *grens.*
Gretig.
Grijnen, het gezigt vertrekken, verdrietig zijn.
Grijnzen, meervoud van *grijns.*
Grijpen.
Grijs.
Grijsaard.
Grovelijk.
Groote, *groot.*
Gulzig.

H.

H.

Hakkenei, een telpaard.
Halzen, van *hals*.
Hamei.
Hanteren.
Harpij.
Haverij.
Hebreër.
Hebreeuwsch.
Hecht, sterk.
Hecht, waarbij men iets aanvat.
Heden, meervoud van den uitgang *heid*, in *geregtigheid* enz.
Heden, bijwoord.
Heelen, *heilen*.
Heepen, meervoud van *heep*.
Heeren, meervoud van *heer* (*dominus*).
Heescher, van *heesch*.
Heeten, noemen.
Heeten, heet maken.
Hei, tusschenwerpsel.
Heide, *hei*.
Heiden.
Heijen.
Heiland.
Heilig.
Heim, huis.
Heinde, bijwoord.
Heinen.
Heisa, tusschenwerpsel.
Hekel.
Heksen, meervoud van *heks*.
Helen, verbergen.
Hellevegen, meervoud van *helleveeg*.
Hemel.
Henen, bijwoord.
Herout.
Heren, meervoud van *heer*, groote menigte.
Hermelijn.
Heroveren.
Hersen.

Hertogen, meervoud van *hertog*.
Hevel.
Hevig.
Hijgen.
Hijſchen.
Hijzop.
Hitſen.
Hoereren.
Honen.
Honig.
Hooge, *hoog*.
Hooijen.
Hoope, *hoop*, als, een hoop houts.
Hooren, werkwoord.
Hoovaardig.
Hoozen, water ſcheppen; ook meervoud van *hoos*, waterhoos.
Hopen, verwachten.
Horen, zelfſtandig naamwoord.
Horizon.
Horoskopen, meerv: van *horoskoop*.
Horzel.
Hotſen.
Houweelen, meervoud van *houweel*.
Hoven, van *hof*.
Hozen, meervoud van *hoos*, kous.
Huichelen.
Hulze.
Hutſelen.

I.

Jagt, de daad van *jagen*.
Jagt, een vaartuig.
Jasmijn.
Javelijn.
Jegens.
Jenever.
Jeruzalem.
Jezus.
Jicht.

IJdel.

IJdel.
IJk, een merkteeken.
IJl, haast.
IJler, van *ijl*.
IJs.
IJsſelijk.
IJsſel, eene rivier.
IJver.
IJzegrim.
IJzen.
IJzelen.
IJzer.
Ingetogen.
Ingezetēn.
Joken, *jeuken.*
Joden, meervoud van *jood.*
Joolen, meerv. van *jool.*
Jopen, meerv. van *joop.*
Joſephus.
Jozef.
Jucht.
Juweelen, van *juweel.*
Ivoren, van *ivoor.*

K.

Kaarſen, meerv. van *kaars.*
Kaatſen.
Kameelen, meervoud van *kameel.*
Kameleon.
Kamizole, *kamizool.*
Kandij.
Kanſel.
Kanſelier.
Kanteelen, meervoud van *kanteel.*
Kantoren, meervoud van *kantoor.*
Kapiteelen, meervoud van *kapiteel.*
Kapitein.
Karabijn.
Karmozijn.
Karwei.
Kasſijen, oud woord, voor, met keiſteenen beſtraten.

Kasteelen, meervoud van *kasteel.*
Kastelein.
Kastijden.
Kastoren, van *kastoor.*
Kasuifel.
Katijvig, ellendig.
Katrijn.
Keelen, meervoud van *keel*, eene ſtrook van eene plank.
Keeren.
Keete, *zoutkeete.*
Kei.
Keilen.
Keizel.
Keizer.
Kekeren.
Kelen, van *keel.*
Kenen, van *keen.*
Kepen, meervoud van *keep.*
Keper.
Kerſen, meervoud van *kers.*
Ketel.
Ketelig.
Keten, *ketting.*
Ketſen.
Keurzen, meervoud van *keurs.*
Kevel.
Kever.
Kevis, een bijwijf.
Kidzen.
Kijf.
Kijken.
Kitſen.
Klagt, van *klagen.*
Klappeije, *klappei.*
Kleeden.
Kleemen.
Kleene, *klein.*
Klei.
Klein.
Kleinooden, meervoud van *kleinood.*
Kleinzen.
Klenzen.
Klepel.
Kletſen.
Kleven.
Klisteren.
Klooten, meervoud van *kloot.*
Kloven.
Klotſen.
Klucht.

Klui-

Kluizen, meervoud van *kluis*.
Knarsen.
Knecht.
Kneden.
Knepen, meervoud van *kneep*.
Kneuzen.
Knevel.
Knijf.
Knijpen.
Knijzen.
Knodsen, meervoud van *knods*.
Knoken, meervoud van *knook*.
Knoopen.
Knutselen.
Kocht, van *koopen*.
Koddebeijer.
Kodsen.
Koetsen, meervoud van *koets*.
Kogel.
Koken.
Koker.
Kokeren.
Kokinje.
Kokosboom.
Kole, *kool*, doorgebrande turf.
Kolom.
Kombaarzen, meervoud van *kombaars*.
Kometen, meervoud van *komeet*.
Komen.
Komenij.
Konfijten.
Konijn.
Koning.
Konstantinopel.
Kooi.
Koole, *kool*, een bekend gewas.
Koone, *koon*.
Koopen.
Koortsen, meervoud van *koorts*.
Koper, een bekend metaal.
Kopij.
Koraal.
Korbeelen, meervoud van *korbeel*.
Koren, meervoud van *koor*.
Koren, allerlei graan.

Koren, zeker geluid maken onder 't braken.
Kortswijl.
Korzel.
Koten.
Koteren.
Koufen, meervoud van *kous*.
Kracht.
Krakeelen.
Kranfen.
Kreete, *kreet*.
Kreeuwen.
Kregel.
Kreitfen, meervoud van *kreits*.
Krepel, *kreupel*.
Krevel, hetzelfde als *kriewel*.
Krijg.
Krijgel, hetzelfde als *kregel*.
Krijgen, grijpen.
Krijfchen.
Krijt.
Krijten.
Kristallijn.
Kroezen, meervoud van *kroes*.
Krokodil.
Kronijk.
Kroonen.
Kroten, meervoud van *kroot*.
Kruifen, meervoud van *kruis*.
Kruifigen.
Kruizemunt.
Kuch.
Kugchen.
Kwe, zekere vrucht.
Kweeken.
Kweken, hetzelfde als *kwaken*.
Kwelen, zoetelijk zingen.
Kwelen, kwijnen.
Kwetfen.
Kwezel.
Kwijl.
Kwijnen.
Kwijten.
Kwinkeleren.
Kwispedoren, meervoud van *kwispedoor*.

L.

L.

Laarzen, van *laars.*
Labbei.
Lach.
Lachter.
Lagchen.
Lakkei.
Lamprei.
Lanſen, meervoud van *lans.*
Larderen.
Lavei.
Laveren.
Lazaret.
Leden, meervoud van *lid.*
Leder.
Ledig.
Leeder, van *leed.*
Leeken, meervoud van *leek.*
Leelijk.
Leemen.
Leenen, te leen geven.
Leeper, van *leep.*
Leeren.
Leeuw.
Leeuwerik.
Leger.
Legioen.
Lei.
Leide, van *leggen.*
Leiden, iemand doen gaan.
Leider, tusſchenwerpſel.
Lenen, *leunen.*
Lenig.
Lenſen, van *lens*, eene ijzeren ſpiets, in de walvischvangst gebruikelijk.
Lenzen, lens, ledig, maken.
Lepel.
Leprozenhuis.
Leven.
Lever.
Leveren.
Lezen.
Licht, helder.

Licht, zelfstandig naamwoord.
Lichtmis.
Liefelijk.
Liefkozen.
Ligt, niet zwaar.
Lij, van een schip.
Lijden, gaan.
Lijden, verdragen.
Lijdig.
Lijf.
Lijk.
Lijken, gelijken.
Lijm.
Lijn.
Lijn, verkleinende uitgang, als *maagdelijn*, *oogelijn.*
Lijnwaad.
Lijst.
Lijster.
Likdoren.
Likteeken.
Linze.
Liverei.
Loch, gat.
Log, logen.
Log, bijvoegelijk naamwoord.
Logen, *leugen.*
Loochenen.
Looden, van *lood.*
Loodsen, meervoud van *loods.*
Loogen, van *loog.*
Looijen.
Loomer, van *loom.*
Loonen.
Loopen.
Loove, *loof*, mat.
Loover.
Looze, *loos*, doortrapt.
Looze, *loos*, dat niet wezenlijk is.
Loozen, meervoud van *loos*, uitgang van vele bijvoegelijke naamwoorden, als *goddeloos*, *reddeloos*, *ouderloos* enz.
Lopen, meervoud van *loop*, zekere maat.
Lorsen, meerv. van *lors.*
Loten, van *lot.*
Lote, *loot.*
Loven.

Lozen, zich van iets ontdoen.

Lucht.

Lunzen, van *luns*.

M.

Magazijn.

Magt.

Majesteit.

Makreelen, meerv. van *makreel*.

Malloten, meervoud van *malloot*.

Marsepein.

Matrozen, meervoud van *matroos*.

Matsen.

Mazelen.

Mede, met.

Mede, water met honig gemengd.

Medicijn.

Meede, zeker kruid.

Meenen.

Meeren, scheepswoord.

Meeuwe.

Meeze, zeker vogeltje.

Mei.

Meid.

Meije, bloembundel.

Meijer.

Meineed.

Meluwe.

Menie.

Menigte.

Meremin.

Meren, meervoud van *meer*, meir.

Meten.

Meter.

Metselen.

Meuzelen.

Mijden.

Mijl.

Mijmeren.

Mijn, bezitt. voornaamwoord.

Mijt.

Mijter.

Mode.

Model.

Moe-

Moezel.
Mogt, van *mogen.*
Molen.
Molſem.
Monarch.
Montering.
Mooi.
Moolik.
Mooren, meervoud van *moor.*
Mooten, meervoud van *moot.*
Morſen.
Morzelen.
Moskee.
Mozes.
Murmureren.
Mutſaard.
Mutſe.
Muzelman.

N.

Nacht.
Nachtegaal.
Nechtig, naarſtig.
Nederig.
Neere, *neer*, een draaiſtroom.
Negen.
Neger.
Neigen.
Nemen.
Nepen, meerv. van *neep.*
Nering.
Netel.
Neten, meervoud van *neet.*
Neuzen, van *neus.*
Neve, *neef.*
Nevel.
Nevens.
Nicht.
Nijd.
Nijpen.
Nijver.
Noch, en niet.
Nog, bovendien.
Nogtans.
Noode.
Nooden.
Noodigen.
Nooit.

Nu.

Nopen.
Nopens, voorzetſel.
Nooten, meervoud van *noot*, zangnoot.
Notaris.
Noten, meervoud van *noot*, neut.
Nuchter.

O.

Ochtend.
Oker, zekere verwſtof.
Olie.
Olijf.
Omſingelen.
Onderhevig.
Onderhoorig.
Onderrigt.
Onlede.
Onnoozel.
Ontberen.
Onttogen.
Ontucht.
Ontzag.
Onvertogen.
Oogen, meervoud van *oog.*
Ooijen, meervoud van *ooi.*
Ooit.
Oolijk.
Oomen, meervoud van *oom.*
Oordeelen, van *oordeel.*
Oore, *oor.*
Oorlogen.
Oorloven.
Opregt.
Opzigt.
Orakel.
Oven.
Overbodig.

P.

Paarſen, van *paars*.
Pacht.
Paleije.
Paleizen, meervoud van *paleis*.
Paneelen, meervoud van *paneel*.
Pantſer, *pantſier*.
Paradijs.
Pasſeren.
Pasteije.
Patrijzen, meervoud van *patrijs*.
Patronen, meervoud van *patroon*.
Pauſelijk.
Peilen.
Peinzen.
Peisteren, hetzelfde als *pleisteren*.
Pekel.
Pelzen, meervoud van *pels*.
Peluw.
Pene, zekere wortel.
Penſeelen, meervoud van *penſeel*.
Peren, meervoud van *peer*.
Perſen.
Perſonen, meervoud van *perſoon*.
Perzië.
Perzik.
Pete, *peter*.
Peterſelie.
Peze, *pees*.
Phariſeër, die tot de ſekte der Phariſeen behoort.
Phebus.
Phenicie.
Pij.
Pijl.
Pijnboom.
Pijne.
Pijnlijk.
Pijp, fluit.
Pijp, van het been.
Pijp, waaruit men rookt.

Pi-

Piloten, meervoud van *piloot*.
Plaatſelijk.
Planeten, meervoud van *planeet*.
Plantſoen.
Plaveijen.
Plecht, van een ſchip.
Plegen.
Plegtig, van plegen.
Plein.
Pleister.
Pleisteren, toeven.
Pleit, zekere ſchuit.
Pleiten.
Pligt.
Plooijen.
Plotſelijk.
Pluizen.
Poëten, meerv. van *poëet*.
Pogchen.
Pogen.
Poke, *pook*.
Polen, meerv. van *pool*.
Polijsten.
Polſen.
Pooten, meervoud van *poot*.
Poozen, rusten.
Popelen.
Popelier.
Porſelein.
Postelein.
Poten, planten.
Potſen, meerv. van *pots*.
Pracht.
Pragchen.
Prediken, *preken*.
Preſident.
Prevelen.
Prei.
Prieelen, meervoud van *prieel*.
Prijken.
Prijzen.
Prinſen, meervoud van *prins*.
Procureur.
Profeten, meervoud van *profeet*.
Profijtelijk.
Pronſelen.
Provenier.
Provincie.
Provoost.
Putſen.

R.

Rabbijn.
Radijzen, meervoud van *radijs.*
Rammeijen.
Rantsoenen.
Raseren.
Ratijn.
Ravelijn.
Razijn.
Rede, redelijk vermogen, en redevoering.
Reden, oorzaak.
Redeneren.
Ree, zeker dier.
Reede, van schepen.
Reeden, toerusten.
Reeksen, meervoud van *reeks.*
Reepen, meervoud van *reep.*
Reeuwen, oud woord, lijken bezorgen.
Regel.
Regen.
Regeren.
Regt.
Regter hand, been enz.
Regts, bijwoord.
Rei, koor.
Reiger.
Reiken.
Rein.
Reizen, eene reis doen.
Rekel.
Rekenen.
Rete.
Revelen.
Reven, het zeil inbinden.
Rigchel.
Rij, reeks.
Rijden.
Rijfelen.
Rijgen.
Rijkelijk.
Rijm, (*rhytmus*).
Rijm, rijp.
Rijn.
Rijpelijk.

Rijs.

Rijs.
Rijst.
Rijten.
Rijzen, klimmen.
Ringelooren.
Rinkelrooijen.
Riolen, meervoud van *riool.*
Ritselen.
Robijn.
Roemruchtig.
Roezemoezen.
Roezig.
Roke, *rook*, hooi, een hoop hooi.
Roman.
Rome.
Romeinsch, bijvoegelijk naamwoord.
Romer, *roemer.*
Roode, *rood.*
Rooijen.
Roomen, van *room.*
Rooven, van *roof*, prooi.
Rotsen, meervoud van *rots.*
Rove, van eene wonde.
Roze.
Ruchtbaar.
Rupsen, meervoud van *rups.*

S.

Sa, tusschenwerpsel.
Saai.
Saaijet.
Sabel.
Saffier.
Saffraan.
Sagen, versagen.
Saizoen.
Salade.
Salamander.
Salet.
Salie.
Salpeter.
Sammelen.
Sap.
Sardijn.

Schrijn.
Sargie.
Sarren.
Satijn.
Schaatſen, meervoud van *ſchaats.*
Schacht.
Schagcheren.
Schalmei.
Schanſen, van *ſchans.*
Schaveelen.
Schavotteren.
Schedel.
Scheede.
Scheele, de ſcheiding van het haar.
Scheene, *ſcheen.*
Scheeve, *ſcheef.*
Scheiden.
Schele, *ſcheel*, bijvoegelijk naamwoord.
Schele, dekſel.
Schemeren.
Schepen, meervoud van *ſchip.*
Schepen, regter.
Schepter.
Scheren.
Schicht.
Schichtig.
Schielijk.
Schijnen.
Schijve.
Schofferen.
Schole.
Scholen, werkwoord.
Schooijen.
Schoone, *ſchoon.*
Schooten, meervoud van *ſchoot* (gremium).
Schooverzeil.
Schoren.
Schorſen.
Schotel.
Schoten, meervoud van *ſchoot*, hetzelfde als *ſchot.*
Schotig, hetzelfde als *ſcheutig.*
Schoyen, meervoud van *ſchoof.*
Schranſen.
Schrede.
Schreeuwen.
Schreijen.
Schrepel.
Schrijden.
Schrijven.

Schro-

Schroken.
Schromelijk.
Sedert.
Sein, teeken.
Sekse.
Sel, uitgang van zelfstandige naamwoorden, als *baksel*, *brouwsel*, *schepsel* enz.
Serafijn.
Sidderen.
Sieraad.
Sikkel.
Sim.
Simpel.
Siroop.
Singel.
Sissen.
Slachten, gelijken.
Slagten, van *slaan.*
Slecht.
Slechten.
Slechts.
Slede.
Sleeuw.
Slepen.
Slijk.
Slijm.
Slijpen.
Slijten.
Slonsen, gebruikelijk in *afslonsen*, *verslonsen.*
Sloopen, werkwoord.
Sloopen, meervoud van *sloop.*
Slooven.
Sloren, *sleuren.*
Sloten, meervoud van *slot.*
Sloyen, meervoud van *sloof.*
Sluizen, meervoud van *sluis.*
Smachten.
Smeden, van *smid.*
Smeeken.
Smeren.
Smetsen.
Smijdig, zacht.
Smijten.
Smoken.
Smoren.
Smotsen.
Snede.
Snedig.
Sneeuwen.
Sneven.

Snijden.
Snoode, ſnood.
Sober.
Sok.
Soldaat.
Solderen.
Soldij.
Sollen.
Somber.
Sommige.
Somtijds.
Soort.
Sop.
Specerij.
Specht, een vogel.
Spelemeijen.
Spelen.
Spenen.
Spere, ſpeer.
Speten, aan het ſpit doen.
Spichtig.
Spieſen, meerv. van *ſpies.*
Spijker.
Spijl.
Spijten.
Spijzen, meervoud van *ſpijs.*
Spitſen.
Splete, ſpleet.
Splijten.
Splitſen.
Spoken.
Spore, ſpoor.
Spreeuw.
Spreiden.
Spreije.
Spreken.
Spritſen.
Sproke, ſprook.
Stede.
Steenen, van *ſteen.*
Stege, ſteeg, als, een ſteeg paard, bij verkorting van *ſtedig.*
Stegen, meervoud van *ſteeg*, eene naauwe ſtraat.
Steiger.
Steigeren.
Steiler van *ſteil.*
Steken.
Stelen, meervoud van *ſteel.*
Stelen, werkwoord.
Stenen, een klagelijk geluid ſlaan.
Stevel.
Steven.
Stevig.

Stich-

Stichten.
Stijgen.
Stijl.
Stijven.
Stofferen.
Stompelijk.
Stoken.
Stolen, meervoud van *ſtool.*
Stoome, *ſtoom.*
Stoope, *ſtoop.*
Stooten.
Storen.
Stoutelijk.
Stove, *ſtoof.*
Stoven.
Streelen.
Streemen, meervoud van *ſtreem*, *ſtriem.*
Streke, *ſtreek.*
Strepe, *ſtreep.*
Streven.
Strijd.
Strijken.
Stroo.
Strooijen, werkwoord.
Strooken, meervoud van *ſtrook*, en werkwoord,
Stroomen.
Stroopen, werkwoord.
Strope, *ſtroop.*
Studeren.
Suffen.
Suiker.
Suizelen.
Suizen.
Sukkelen.
Sul.
Sulfer.
Sullen, glijden.
Sus, tusſchenwerpſel.
Susſen.

T.

Tachtig.
Tafereelen, meervoud van *tafereel.*
Tapijt.
Teeder.
Teeken.

Teene, *teen*, toon.
Teenen, van *teen*, *tien*.
Teezen, pluizen.
Tegel.
Tegen.
Teljoren, meervoud van *teljoor*.
Temen.
Tepel.
Teren, met teer besmeren.
Teren, *verteren*.
Teve, *teef*.
Tevens.
Thee.
Tigchel.
Tij.
Tijd.
Tijding.
Tijgen.
Tijger.
Tijk.
Tijlozen, meervoud van *tijloos*.
Tijm.
Toch.
Toetsen.
Toezigt.
Toge, *toog*, *teug*.
Togt.
Tooijen.
Toomen.
Tooneelen, meervoud van *tooneel*.
Toone, *toon*, zangtoon.
Toone, *toon*, teen.
Toonen, *aantoonen*, *vertoonen*, enz.
Toortsen, meervoud van *toorts*.
Tooveren.
Toren.
Tornooijen.
Totebel.
Trachten.
Transen, meervoud van *trans*.
Trechter.
Trede.
Treil.
Trein.
Treken, meervoud van *trek*.
Trenzen, meervoud van *trens*.
Trezoren, meervoud van *trezoor*.
Trijp.

Triem-

Triomferen.
Tritse, *trits.*
Tronie.
Troonen, meervoud van *troon.*
Troonen, lokken.
Trotsen.
Trotseren.
Truweelen, meerv. van *truweel.*
Tuberozen, meervoud van *tuberoos.*
Tucht.
Tweederlei.
Tweedragt.
Twijfelen.
Twijg.
Twijnen.

U.

Uchtend.
Uitweiden.
Utrecht.

V.

Vacht.
Vadze.
Vadzig.
Valiezen, meervoud van *valies.*
Valleije, *vallei.*
Vechten.
Vedel.
Veder.
Vee.
Veede, wrok.
Veege, *veeg.*
Veeme, *veem.*
Veenen, meervoud van *veen.*
Veete, *veede.*

Vegen.
Veile, zekere plant.
Veilig.
Veinnooten, meervoud van *veinnoot.*
Veinzen.
Velerlei.
Venijn.
Verdacht.
Verdedigen.
Verdwenen, van *verdwijnen.*
Vereenigen.
Verfrooijen.
Vergeten.
Verhemelte.
Verheven.
Verholen.
Verknocht.
Verlegen.
Verleiden, ten kwade voeren.
Verlijden, voorbijgaan.
Verloren, van *verliezen.*
Verloven.
Vermeeren.
Vermeijen.
Vermetel.
Vernederen.
Veroveren.
Verflenfen.
Vertoogen, meervoud van *vertoog.*
Vervelen.
Verzeeuwen, walgen.
Verzieren, verdichten.
Verzocht.
Veter.
Vezel.
Vierderlei.
Viezevazen.
Vijand.
Vijf.
Vijg.
Vijl.
Vijver.
Vijzel.
Violen, meervoud van *viool.*
Vlechten.
Vleefchelijk.
Vlegel.
Vleijen, met vleijende taal toefpreken.
Vliezen, meervoud van *vlies.*
Vlijen, fchikken.
Vlijm.

Vlijt.

Vunzig.
Vlijt.
Vlooijen, meervoud van *vloo.*
Vloten, meerv. van *vloot.*
Vloten, *vlotten*, werkwoord.
Vlugt.
Vocht.
Vogel.
Vokaal
Volen, *veulen.*
Voltooijen.
Voorbedachtelijk.
Voordeelig.
Vooze, *voos.*
Vore, *voor*, ploegſnede.
Voren, *voorn*, zekere visch.
Voren, bijwoord.
Vrucht.
Vrede.
Vreezen.
Vriezen, meervoud van *vries.*
Vriezen, werkwoord.
Vrijen, uit vrijen gaan.
Vrolijk.
Vrome, *vroom*, braaf.
Vrome, nut, voordeel.
Vrucht.

W.

Waarderen.
Wacht.
Wachtel.
Waſem.
Weder, ram.
Weder, geſteldheid der lucht.
Weder, bijwoord.
Wederzijds, bijwoord.
Weduwe.
Wee, tusſchenwerpſel.
Weedom.
Weede.
Weeke, *week*, zacht.
Weenen.
Weeuw.
Weeze, *wees*, ouderloos.

We-

Wegen, meervoud van *weg*.
Wegen, werkwoord.
Wegens, voorzetſel.
Wei, van melk.
Weide.
Weiden, in de weide doen gaan.
Weidsch, bijvoegelijk naamwoord.
Wijfelen.
Weigeren.
Weinig.
Weite, tarwe.
Weke, *week*, tijd van zeven dagen.
Welig.
Wemelen.
Wereld.
Weren, *verweren*.
Weten.
Weven.
Wezel.
Wezen, zijn, en zelfſtandig naamwoord, ſtaat, houding enz.
Wicht, kind.
Wigchelaar.
Wigt, gewigt.
Wij.
Wijden, wijder maken.
Wijden, heiligen.
Wijf.
Wijk, buurt.
Wijken.
Wijl.
Wijlen.
Wijn.
Wijsgeerig.
Wijten.
Wijting, zekere visch.
Wijze, manier.
Wijzen, toonen.
Woestijne.
Wonen.
Wreedelijk.
Wreken.
Wremelen.
Wrevel.
Wrijten.
Wrijven.

Z.

Zaad.
Zaag.
Zaaijen.
Zaak.
Zaal.
Zaam, uitgang van bijvoegelijke naamwoorden, als *heilzaam*, *leerzaam*, *vreedzaam* enz.
Zaan.
Zabberen.
Zacht.
Zadel.
Zakken.
Zalf.
Zalig.
Zalm.
Zamen.
Zand.
Zark.
Zat.
Zaturdag.
Zedekunde.
Zee.
Zeelt.
Zeemen, van *zeem*, *honigzeem.*
Zeemeleder.
Zeepe, *zeep.*
Zeeren, *bezeeren.*
Zeeuw.
Zeever (*).
Zefir.
Zege, overwinning.
Zegel.
Zegen, vischnet.
Zegen, heilwensch.
Zeide, van *zeggen.*
Zeil.

Zeis-

(*) Ik heb dit woord met de hard-lange *e* opgeteekend om de overeenkomst der Zeeuwsche uitspraak met de schrijfwijze van KILIAAN. De Rotterdammer zegt *zever.*

Zeisfen, bij verkorting *zein*.
Zeker.
Zeldzaam.
Zelfs, bijwoord.
Zemel.
Zenden.
Zengen.
Zes.
Zerk.
Zetel.
Zeug.
Zeve, *zeef*.
Zeven, talwoord.
Zeverzand.
Zich.
Zicht.
Zieden.
Ziek.
Zieltogen.
Zien.
Ziften.
Zigtbaar.
Zij, het vrouwelijke en meervoud van *hij*.
Zijde, kant.
Zijde, fpinfel van zijwormen.
Zijgen.
Zijn.
Zijpen, *zijpelen*.
Zijsje.
Zilt.
Zilver.
Zindelijk.
Zin.
Zingen.
Zinken.
Zitten.
Zode, *graszode*.
Zoeken.
Zoel.
Zoen.
Zoet
Zoetelen.
Zogen.
Zolder.
Zole, *zool*.
Zomer.
Zondag.
Zonde.
Zonder.
Zonen, meervoud van *zoon*.
Zoo, in alle beteekenisfen.
Zoomen.
Zoore, *zoor*.

Zor-

Zorgelijk.
Zottelijk.
Zouteloos.
Zucht.
Zuidelijk.
Zuigen.
Zuijen, werkwoord.
Zuil.
Zuimen.
Zuinig.
Zuipen.
Zuivel.
Zuiverder, van *zuiver.*
Zulks.
Zullen, hulpwoord.
Zult.
Zuster.
Zuur.
Zwachtel.
Zweden.
Zweemen, eenigzins gelijken.
Zweepe, *zweep.*
Zweeten.
Zweren, een eed doen.
Zweren, etteren.
Zwetsen.
Zwichten.
Zwijdig, groot.
Zwijmen.
Zwijn.
Zwetser.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03012 5390